

Ғылым бар жерде - жеңіс бар!
Победа там - где наука!
Victory is where science is!

ISSN 2958-5694 (Print)
ISSN 2958-5708 (Online)

Ғылыми-білім беру журналы
Научно-образовательный журнал
Scientific and educational journal

Ұлттық Ұлан Академиясының ХАБАРШЫСЫ

№1 (55-2025)

ВЕСТНИК

Академии Национальной
гвардии Республики Казахстан

BULLETIN

of the National Guard
of the Republic of Kazakhstan

**«ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҰЛТТЫҚ ҰЛАНЫ
АКАДЕМИЯСЫНЫҢ ХАБАРШЫСЫ»
ҒЫЛЫМИ-БІЛІМ БЕРУ ЖУРНАЛЫ**

—
**«ВЕСТНИК
АКАДЕМИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ГВАРДИИ
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН»
НАУЧНО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ ЖУРНАЛ**

№ 1 (55), наурыз 2025 ж.

№ 1 (55), март 2025 г.

Журнал 2011 жылдан шыға бастады Қазақстан Республикасы Ұлттық ұланы академиясының басылымы Бас редакторы полковник А.Қ. Тоқышев	Журнал издаётся с 2011 года Издание Академии Национальной гвардии Республики Казахстан Главный редактор полковник Токушев А.К.
Ғылыми-білім беру журналы «Қазақстан Республикасы Ұлттық ұланы академиясының ХАБАРШЫСЫ» – «ВЕСТНИК Академии Национальной гвардии Республики Казахстан» Қазақстан Республикасы Ақпарат және қоғамдық даму министрлігінің Ақпараттандыру комитетінде тіркелген, 28 қазан 2022 ж. № KZ73VPY00058079 куәлігі. Журнал ҚР ҒЖЖБМ ҒЖЖБССҚК әскери іс және қауіпсіздік бойынша негізгі қорытындыларды жариялауға ұсынған ғылыми басылым (2023 жылғы 28 сәуірдегі № 188 бұйрығы)	Научно-образовательный журнал «Қазақстан Республикасы Ұлттық ұланы академиясының ХАБАРШЫСЫ» – «ВЕСТНИК Академии Национальной гвардии Республики Казахстан» зарегистрирован в Комитете информации Министерства информации и общественного развития Республики Казахстан, свидетельство № KZ73VPY00058079 от 28 октября 2022 г. Журнал рекомендован КОКСНиВО МНиВО РК для публикации основных результатов по военному делу и безопасности (Приказ № 188 от 28 апреля 2023 года)
Редакцияның мекен-жайы мен телефоны: 150009, Петропавл қаласы, Ж. Қизатов к., 6. Қазақстан Республикасы Ұлттық ұланының академиясы. Әскери-ғылыми орталығы Телефон: (8 7152) 50-78-88, Тел./факс: (8 7152) 50-74-83; E-mail: Vestnik@ang.edu.kz Журнал жылына 4 рет шығарылады <i>Мақала авторларының пікірлері редакция көзқарасын білдірмейді</i>	Адрес и телефон редакции: 150009, г. Петропавловск, ул. Ж. Кизатова, 6, Академия Национальной гвардии Республики Казахстан. Военно-научный центр. Телефон: (8 7152) 50-78-88, Тел./факс: (8 7152) 50-74-83; E-mail: Vestnik@ang.edu.kz Журнал выходит 4 раза в год <i>Мнения авторов не отражают точку зрения редакции</i>

Қазақстан Республикасы ҰҰ академиясының Хабаршысы
Вестник Академии НГ Республики Казахстан
Bulletin of the Academy of NG of the Republic of Kazakhstan

Бас редактор:

Тоқышев Артур Қалиақпарұлы, Қазақстан Республикасы Ұлттық ұланы академиясының бастығы, полковник

Бас редактордың орынбасары:

Альназиров Руслан Бейсекұлы, философия (PhD) докторы, қауымдастырылған профессор (доцент), Қазақстан Республикасы Ұлттық ұланы академиясы бастығының орынбасары (ғылыми жұмысы жөніндегі), полковник

Жауапты хатшы:

Атығаев Жомарт Айтқұлұлы, Қазақстан Республикасы Ұлттық ұланы академиясы әскери-ғылыми орталығының бастығы, полковник

Шығаруға жауапты:

Әбілмәжінова Айгүл Ерікқызы, Қазақстан Республикасы Ұлттық ұланы академиясы әскери-ғылыми орталығы редакциялық-баспа жұмысы қызметінің бастығы, подполковник

РЕДАКЦИЯЛЫҚ АЛҚА:

Ахметов Жұмабек Хатиоллаұлы, әскери ғылымдарының докторы, профессор, генерал-майор;
Корабельников Александр Андреевич, әскери ғылымдарының докторы, профессор, РФ еңбек сіңірген ғылым қайраткері, полковник (Ресей Федерациясы);

Булойчик Василий Михайлович, техника ғылымдарының докторы, профессор, полковник (Беларусь Республикасы);

Рустамбаев Мирзаюсуп Хакимович, заң ғылымдарының докторы, профессор, полковник (Өзбекстан Республикасы);

Серкпаев Мұхтар Өмірсерікұлы, тарих ғылымдарының докторы, профессор, полковник;

Петрусевиц Аркадий Аркадьевич, педагогика ғылымдарының докторы, профессор (Ресей Федерациясы);

Мырзалинова Алма Жәкімқызы, педагогика ғылымдарының докторы, профессор;

Махмудов Розмет Муратович, педагогика ғылымдарының докторы, профессор (Өзбекстан Республикасы);

Василевский Валерий Борисович, әскери ғылымдарының кандидаты, профессор (Беларусь Республикасы);

Әбжанов Бауыржан Садықұлы, философия (PhD) докторы, қауымдастырылған профессор (доцент), генерал-майор;

Батыров Марат Ескенұлы, педагогика ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор (доцент), полковник;

Плешаков Анатолий Андреевич, тарих ғылымдарының кандидаты;

Сартаев Жанбатыр Нұртайұлы, медицина ғылымдарының докторы, профессор;

Корнилов Александр Александрович, әскери ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор (доцент), полковник;

Бектұрсынов Нұрбай Кеңесбекұлы, философия (PhD) докторы, полковник;

Алтынбеков Денис Шамильевич, философия (PhD) докторы, полковник;

Әбілмәжінов Алмаз Айтжанұлы, философия (PhD) докторы, подполковник;

Саркенқызы Ақмарал, филология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор (доцент), майор;

Әлжанова Раушан Сайранқызы, тарих ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор (доцент), майор;

Иманов Амангелді Қалкенұлы, педагогика ғылымдарының кандидаты;

Анцибор Елена Сергеевна, оқытушы-зерттеуші.

Техникалық редактор:

Қоспанова Құндыз Ертайқызы.

Главный редактор:

Токушев Артур Калиакпарович, начальник Академии Национальной гвардии Республики Казахстан, полковник

Заместитель главного редактора:

Альназирова Руслан Бейсекович, доктор философии (PhD), ассоциированный профессор (доцент), заместитель начальника Академии Национальной гвардии Республики Казахстан (по научной работе), полковник

Ответственный секретарь

Атыгаев Жомарт Айткулович, начальник военно-научного центра, полковник

Ответственный за выпуск

Абильмажинова Айгуль Ериковна, начальник службы редакционно-издательской работы военно-научного центра, подполковник

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Ахметов Жумабек Хатиоллаевич, доктор военных наук, профессор, генерал-майор;

Корабельников Александр Андреевич, доктор военных наук, профессор, заслуженный деятель науки РФ, полковник (Российская Федерация);

Булойчик Василий Михайлович, доктор технических наук, профессор, полковник (Республика Беларусь);

Рустамбаев Мирзаюсуп Хакимович, доктор юридических наук, профессор, полковник (Республика Узбекистан);

Серкпаев Мухтар Омирсерикович, доктор исторических наук, профессор, полковник.

Петрусевиц Аркадий Аркадьевич, доктор педагогических наук, профессор (Российская Федерация);

Мурзалинова Алма Жакимовна, доктор педагогических наук, профессор.

Махмудов Розмет Муратович, доктор педагогических наук, профессор (Республика Узбекистан);

Василевский Валерий Борисович, кандидат военных наук, профессор (Республика Беларусь);

Абжанов Бауржан Садыкович, доктор философии (PhD), ассоциированный профессор (доцент), генерал-майор.

Батыров Марат Ескенович, кандидат педагогических наук, ассоциированный профессор (доцент), полковник;

Плешаков Анатолий Андреевич, кандидат исторических наук;

Сартаев Жанбатыр Нуртаевич, доктор медицинских наук, профессор;

Корнилов Александр Александрович, кандидат военных наук, ассоциированный профессор (доцент), полковник;

Бектурсунов Нурбай Кенесбекович, доктор философии (PhD), полковник;

Алтынбеков Денис Шамилевич, доктор философии (PhD), полковник;

Абильмажинов Алмаз Айтжанович, доктор философии (PhD), подполковник;

Саркенқызы Ақмарал, кандидат филологических наук, ассоциированный профессор (доцент), майор;

Альжанова Раушан Сайрановна, кандидат исторических наук, ассоциированный профессор (доцент), майор;

Иманов Амангельды Калкенович, кандидат педагогических наук;

Анцибор Елена Сергеевна, преподаватель-исследователь.

Технический редактор:

Коспанова Кундыз Ертаевна.

МАЗМҰНЫ / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENT

ҰЛТТЫҚ ҚАУІПСІЗДІК ТЕОРИЯСЫ / ТЕОРИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Корнилов А.А., Жампеисов Г.Н. Анализ теоретических положений нормативных правовых актов и практики применения Национальной гвардии в обеспечении национальной безопасности Республики Казахстан.....	6
Джиембаев Р.К. Некоторые организационно-правовые аспекты культурной интеграции стран Евразийского Экономического Союза.....	15
Шагапов Р.К., Есенбаев К.К. Применение этномедиативных технологий в сфере межнациональных отношений как способ предотвращения и урегулирования межэтнических конфликтов.....	23

ТАРИХ. ТАКТИКА ЖӘНЕ ЖЕДЕЛ ӨНЕР / ИСТОРИЯ. ТАКТИКА И ОПЕРАТИВНОЕ ИСКУССТВО

Токушев А.К. К вопросу применения подразделений Национальной гвардии при блокаде или захвате отдельных местностей деструктивными силами в современных условиях.....	27
Койчыкулов К.Ж., Асыллов Н.Ж., Кадиркулов Ш.К., Федосеенко К.В. Анализ применения новых методов вооруженной борьбы общевойсковыми подразделениями в современных вооруженных конфликтах (из опыта ведения боевых действий в Украине 2022-24 гг.).....	34
Кириченко А.И., Куптлеуов Е.Н. Перспективы использования опыта современных вооруженных конфликтов и локальных войн для развития фундаментальных основ тактики и оперативного искусства.....	47
Майхиев Д.К., Мухаметкалиев С. Военное источниковедение: организация местной противовоздушной обороны на территории Казахстана.....	54
Сексембаев К.С. Барлау – жауынгерлік қамтамасыз етудің маңызды түрі.....	61
Ахметов С.Т. Ұлттық ұланның аумақтық қорғаныстағы міндеттерін өзектендіру.....	72
Ахметов И.А. Историография проблемы исследования служебно-боевой деятельности войск ВЧК-ОГПУ-НКВД в Казахстане.....	80
Akshikov T.B. Service and combat activities of military units of the National guard in protecting important state facilities during internal armed conflict.....	97

ТЕХНИКА ЖӘНЕ ҚАРУ-ЖАРАҚ. ӘСКЕРИ ТЫЛ / ТЕХНИКА И ВООРУЖЕНИЕ. ВОЙСКОВОЙ ТЫЛ

Касимов А.О., Хизирова М.А., Ермекбаев М.М., Қадылбекқызы Э., Асымов Д. Периметрлік қауіпсіздік жүйесіндегі көп моддалы талшық-оптикалық байланыс желілігіндегі дірілді модельдеу.....	102
Тулегулов А.Д., Аширов Ш.И., Саматов М.А., Сидоров А.С. Практика внедрения технологии виртуальной реальности в систему боевой подготовки войск.....	112
Мұсабеков Н.О., Батыров М.Е., Сапабеков А.Е. Жарылғыш құрылғылар: ұғымы, түрлері және залалсыздандыру әдістері.....	119
Толегенова Г.Т., Алипова А.К., Байгашева А.С., Маманова А.Ш., Лазо Т.Е. Тамақтану сәттілік кілті ретінде: спорт әлеміне жаңадан келгендерге арналған спорттық тамақтанудың негіздері.....	124
Beisenov Zh.T., Demidovich E.A. Detection Tools As The Main Type Of Technical Means Of Security.....	133

Ахметжанов А.С., Галиев В.Н. Повышение эффективности восстановления вооружения и военной техники при выполнении Национальной гвардией служебно-боевых задач в районе чрезвычайного положения.....	138
Гончаров А.Г. История развития военного учета и отчетности.....	146

БІЛІМ ЖӘНЕ ТӘРБИЕ ТЕОРИЯСЫ МЕН ӘДІСТЕМЕСІ / ТЕОРИЯ И МЕТОДИКА ОБРАЗОВАНИЯ И ВОСПИТАНИЯ

Асилов Н.Т., Шапашев М.А., Логвиненко Д.В. Әскери дайындықты салыстырмалы талдау Қазақстан Республикасы мен шет елдердің жалпы білім беру жүйесінде.....	151
Искаков Е.М. Заманауи офицердің кәсіби дамуының әлеуметтік-мәдени шарттылығы	158
Имиров С.К. Роль и место командования и профессорско-преподавательского состава в совершенствовании правовой культуры курсантов.....	165
Халджанов Қ.М., Ақтанов Б.М. Арнайы мақсаттағы «Б» әскери қызметшілерін психологиялық жай-күйі және эмоционалды жағдайларда өзін-өзі реттеу жолдары.....	172
Stukalenko N.M., Kusainova G.T., Kainikenova G.K., Asarov M.M. Development of professional competence of a teacher in the context modernization of education.....	176
Несипбаев С.К., Базарбаева Л.А. Современные тенденции в измерении качества подготовки курсантов высших специальных учебных заведений.....	181

ҰЛТТЫҚ ҚАУІПСІЗДІК ТЕОРИЯСЫ / ТЕОРИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

УДК 355.357

А.А. КОРНИЛОВ¹, Г.Н. ЖАМПЕИСОВ²

¹кандидат военных наук, ассоциированный профессор (доцент), член-корреспондент АВН РК, заместитель начальника Академии Национальной гвардии Республики Казахстан (по учебной работе), полковник, г. Петропавловск;

²доктор философии (PhD), ассоциированный профессор (доцент), заместитель начальника факультета Национальной гвардии Национального университета обороны МО Республики Казахстан, полковник, г. Астана.

АНАЛИЗ ТЕОРЕТИЧЕСКИХ ПОЛОЖЕНИЙ НОРМАТИВНЫХ ПРАВОВЫХ АКТОВ И ПРАКТИКИ ПРИМЕНЕНИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ ГВАРДИИ В ОБЕСПЕЧЕНИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Статья выполнена в рамках проекта по грантовому финансированию на 2024-2026 годы ИРН АР234028/0223 «Совершенствование научно-теоретических и прикладных основ применения Национальной гвардии в условиях современных угроз национальной безопасности Республики Казахстан» (исследование финансируется Комитетом науки Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан).

В статье на основе проведенного анализа делается вывод о необходимости поиска новых форм и способов по нейтрализации возможных военных угроз государству, способных оказать влияние на национальную безопасность. Отмечается роль сил и средств Национальной гвардии в вопросах влияния на состояние национальной безопасности в Республики Казахстан.

Ключевые слова: *национальная безопасность, военная безопасность, методы противоборства, военная угроза, готовность сил и средств.*

Современный мир находится на стадии кардинальных глубоких перемен, результатом которых становится зарождение и формирование полицентричной системы международных отношений. Под влиянием исторически сложившихся и внезапно возникающих обстоятельств окружающая действительность постоянно усложняется, становится все более стремительной и взаимосвязанной. В мире и в отдельных регионах формируются новые центры экономического и политического влияния, непрерывно происходит рассредоточение мирового потенциала силы и развития, постепенное его смещение в Азиатский и Тихоокеанский регионы [1]. Отчетливо проявляются разнообразие и индивидуальность национальных культур и мировых цивилизаций, множественность и вариативность моделей развития общественных систем и

форм государственного и военного управления. К сожалению, трансформация в мире и ее скоротечность сопровождается различными формами вооруженного противостояния разнообразной интенсивности, неконтролируемым ростом сепаратизма и экстремизма, разрастанием и распространением очагов международного терроризма. Необходимо отметить, что современное мировое противоборство, как и прежде, сопровождается многочисленными конфликтами, в том числе и с применением военной силы.

Важно подчеркнуть, одним из видов состояния национальной безопасности является именно военная безопасность, т.е. состояние защищенности жизненно важных интересов всего общества и государства от внешних и внутренних угроз, связанных с наличием угрозы или намерением применения военной силы [2].

Вполне очевидно, что подобные технологии втягивания страны в состояние острой нестабильности, которое создается преимущественно извне в геополитических целях потенциально может испытать Казахстан, события «января» 2022 года являются этому факту неоспоримым подтверждением [3].

Обеспечение военной безопасности остается одной из главных задач военно-политического руководства Республики Казахстан, качественное решение которой во многом определяет жизнеспособность, благополучие, стабильность и перспективы развития нашего общества в будущем. Особое значение в решении этой задачи имеют оценка и прогнозирование вызовов и угроз военной безопасности. Принимая во внимание их комплексный, гибридный характер, в настоящее время для их глубокого и всестороннего анализа и осмысления требуется объединение усилий военных ученых и практиков с представителями различных отраслей современной науки, а также всего научного сообщества Республики Казахстан. Объективные выводы из подобных исследований способны указать вектор дальнейшего развития ведомств всего силового блока государства, в том числе Национальной гвардии Республики Казахстан.

Обеспечение военной безопасности, безусловно, является обязательным для всех государственных органов и должностных лиц государства в соответствии с полномочиями, установленными законодательством. Систему обеспечения военной безопасности образуют взаимодействующие между собой силы ее обеспечения, различные государственные органы и организации, осуществляющие меры политического, правового, организационного, экономического, военного и другого характера, направленные на обеспечение человека и гражданина, общества и государства. В этом вопросе значительна роль Национальной гвардии Республики Казахстан, поскольку в соответствии с законодательством данный госорган предназначен для обеспечения безопасности личности, общества и государства, защиты прав и свобод человека и гражданина от преступных и иных противоправных посягательств [4].

На фоне многочисленных вооруженных конфликтов военная наука и особенно ведение боевых действий стремительно развивается. Поскольку формы и способы вооруженного противостояния и борьбы постоянно претерпевают изменения, возникает потребность в непрерывном совершенствовании и

развитии вопросов организации взаимодействия, особенно на межведомственном уровне. Основопологающим в этом многогранном процессе будет развитие нормативно-правовой базы с обязательным наращиванием практики совместных действий в форме подготовки кадров, проведении тренировок и учений.

При обеспечении военной безопасности Казахстана также важно учитывать характер изменений, происходящих в сфере вооруженной борьбы в мире, своевременно реагировать на тенденции в развитии средств вооружённой борьбы. Что особенно важно, это проведение работы на упреждение тенденций вооруженной борьбы в процессе подготовки сил и средств, в том числе Национальной гвардии путем формирования способности вести адекватные действия. Проведенный анализ различных источников и исследований позволил сделать вывод о том, что в среднесрочной перспективе угрозы военной безопасности будут иметь непременно комплексный характер [5].

При этом в целом деление угроз на военные и невоенные становится в значительной степени условным, поскольку последние при определенных обстоятельствах способны трансформироваться в военные. По этой причине противостоять таким комплексным угрозам, руководствуясь только традиционными подходами и принципами применения силовых ведомств и органов государства, становилось все менее эффективно. В частности, для того чтобы противодействовать «ассиметричной» тактике деструктивных сил, необходимо обязательное тесное взаимодействие всех сил обеспечения национальной безопасности и комплексное сочетание невоенных и военных средств [6]. Исходя из опыта современных вооруженных конфликтов, именно в подобных обстоятельствах противостояния ведущая роль будет отводиться подразделениям Национальной гвардии.

Республика Казахстан как суверенное государство использует все имеющиеся в ее распоряжении силы и средства для обеспечения национальной и военной безопасности. С этой целью устанавливаются регламентированные правом основы применения Вооруженных Сил Республики Казахстан, других войск, воинских формирований и органов, в том числе Национальной гвардии, их основные задачи в мирное время, в период непосредственной угрозы агрессии и в военное время [7].

Современные внутригосударственные конфликты, в разрешении которых основное значение отводится Национальной гвардии, имеют некоторые характерные особенности и направленность, рассмотрим некоторые из них. Так, согласно военной доктрине Республики Казахстан, пресечение внутренних вооруженных конфликтов возлагается на Национальную гвардию Республики Казахстан во взаимодействии с органами внутренних дел, Вооруженными Силами и другими государственными органами Республики Казахстан [8], но при этом в задачах войск правопорядка практически везде употребляется слово участие [4]. То есть, не раскрыта и не закреплена ведущая организационная роль Национальной гвардии в подобной ситуации. При пресечении ВВК нормативно предусмотрено введение правового режима чрезвычайной ситуации социального характера и чрезвычайного положения. Комендантами местностей в условиях

этих правовых режимов будут назначаться представители МВД и КНБ. Уровень и специфика подготовки их представителей по пресечению внутренних вооруженных конфликтов не вполне достаточен для руководства воинскими подразделениями, что, вполне очевидно, вызовет определенные противоречия при принятии управленческих решений.

Проблемным вопросом при обеспечении военного положения является одновременное выполнение большого перечня задач, таких как вывоз осужденных вглубь страны, охрана фильтрационных пунктов вблизи лагерей беженцев, участие в мероприятиях территориальной обороны, несение режимно-комендантской службы, интернирование населения, борьбой с диверсионно-разведывательными группами, силами специальных операций, террористическими группировками.

Опыт январских событий 2022 года показал, что имелись проблемные вопросы непосредственно в управлении и осуществлении взаимодействия. В данное время имеются противоречия в реализации принципа военного искусства взаимодействия войск (формировании таблиц позывных должностных лиц, организации действий по сигналам боевого управления и взаимного опознавания, действиям в случае захвата радиостанций противоборствующей стороной). В большей части выполняемых задач для соединений и частей НГ старшим оперативным начальником являются ОВД. При этом вопросы взаимодействия ОВД как старшим оперативным начальником не рассматриваются, что на практике приводит к негативным последствиям.

Значительно возрастает роль именно невоенных методов противоборства, в том числе таких, как дипломатические, социальные, гуманитарные, экономические, информационные, а также деструктивные действия. Они планируются и применяются в сочетании с военными действиями, существенно осложняя обстановку, влияя на достижение общих политических целей. Как следствие, возникают новые формы противоборства с участием государственных и негосударственных субъектов политики, например, частных военных компаний, с деятельностью которых возможно придется столкнуться подразделениям Национальной гвардии, поэтому целесообразно рассматривать применение ОВД, ДУИС, НГ при одновременном осложнении обстановки в населенном пункте и учреждениях пенитенциарной системы. Имеется необходимость отработки тактики маневров при превосходящем соотношении сил и средств с противоборствующей стороны.

Многие современные вооруженные конфликты размывают привычные способы ведения войны, традиционно связанные с применением регулярных сил. Это проявляется в том, что:

- не всегда можно различить гражданских и военных участников конфликта;
- отсутствует формальное объявление войны или введение режима военного положения;
- конфликт трудно локализуется в пределах границ одного государства или территориального субъекта;

- не соблюдаются международно-правовые нормы и правила ведения традиционной войны;
- в противоборстве преобладает нетрадиционная (нестандартная) тактика;
- в конфликте могут участвовать негосударственные субъекты политики, а также иностранные государства, спецслужбы, наемники, частные военные кампании [9].

Новые формы противоборства несут с собой высокие риски дальнейшей эскалации конфликта, потому что, с одной стороны, они нередко ведутся в так называемой «серой зоне» международного права, маскируя участников и их цели, а с другой стороны, могут оказаться настолько эффективными, что позволяют решать задачи стратегического уровня. В нейтрализации таких форм противоборства сил и средств только Национальной гвардии безусловно будет недостаточно и потребуются создание группировки с участием Вооруженных сил. Кроме того, органы разведки Национальной гвардии не в полном объеме способны выполнить поставленные задачи, так как они являются разноплановыми в зависимости от выполняемых задач. Органы разведки малочисленны и не наделены полномочиями разведывательной и оперативно-розыскной деятельности. Субъекты ОРД в недостаточной мере обеспечивают информацией органы разведки НГ в интересах выполнения поставленных задач в кризисных ситуациях. В соединениях и воинских частях Национальной гвардии имеется недостаток специальных средств светозвукового и раздражающего действия, что, в свою очередь, вызовет неспособность воинской частью выполнить служебно-боевые задачи при кризисных ситуациях с минимальным контактом с противоборствующей стороной. Качество боеприпасов травматического действия не в полной мере позволяет нейтрализовать преступные элементы [10].

Специальные и военно-силовые меры противодействия «цветным революциям» в которых принимают участие силы и средства Национальной гвардии, должны обеспечивать пресечение деструктивной деятельности иностранных спецслужб и некоммерческих организаций и неправительственных организаций, агентов влияния, оппозиционных СМИ, общественных организаций в том числе экстремистской направленности по дестабилизации внутривнутриполитической обстановки в различных регионах страны. Именно Вооруженные силы, другие войска и воинские формирования, в том числе Национальная гвардия играют решающую роль в процессе нейтрализации так называемых «цветных революций».

Анализ планирующих документов применения Национальной гвардии, показал, что в целом содержание деятельности противоборствующей стороны в кризисной ситуации не раскрывает тактики действий по захвату власти (государственному перевороту). Для распыления сил и средств митинги проводятся в разных частях города. Затем в установленное время начинается одновременное (последовательное) движение к общественно значимым объектам, таким как акимат. Одновременно проводятся отвлекающие маневры в виде звонков о террористической угрозе. Захватываются телерадиоцентры, аэропорты, ж/д вокзалы, блокируются маршруты движения сил правопорядка

(при помощи техники или сооружении завалов), здания воинских частей, ОВД, ОНБ. Планируется больше вытеснение толпы с площади, не рассматриваются превентивные действия на дальних подступах по недопущению сбора крупных масс населения.

С точки зрения обеспечения национальной безопасности в настоящее время наиболее остро стоит проблема формирования готовности сил и средств Национальной гвардии к возможным действиям противоборствующей стороны, поскольку как было отмечено выше, процесс развития и совершенствования форм и способов деструктивного воздействия на национальную безопасность не прекращается. Данный процесс сложная научно-методологическая и научно-практическая задача, которая должна быть решена в ближайшей перспективе.

Требуют обязательной научной проработки районы (места) сосредоточения воинских частей Национальной гвардии, назначаемые в период приведения в высшие степени боевой готовности с учетом характеристик и возможностей современных средств поражения. Имеется необходимость рассмотреть и изучить вопрос об участии осужденных по «легким статьям» с учетом профиля их образования, уровню подготовки и других характеристик для возможного использования при возникновении военных конфликтов в целях формирования новых подразделений.

Имеются противоречия по применению воинских частей Национальной гвардии в условиях ЧП в интересах решения задач территориальной обороны.

Не в должной степени разработан порядок организации взаимодействия с волонтерскими организациями в рассматриваемых условиях. Как будет выстраиваться работа с «добровольцами» и «неравнодушными гражданами» не закреплено документально [11].

Нейтрализация возможных военных опасностей и военных угроз политическими, дипломатическими и иными невоенными средствами является основной задачей государства по сдерживанию и предотвращению военных конфликтов, т.е. обеспечению военной, следовательно, национальной безопасности. Существенная роль в этом процессе отводится силам и средствам Национальной гвардии.

Согласно Закону Республики Казахстан «О национальной безопасности» видами национальной безопасности являются общественная, военная, политическая, информационная, экономическая, экологическая [2].

Необходимо отметить, что Национальная гвардия, находясь на защите основ конституционного строя, недопущения дезорганизации деятельности государственных органов, непосредственно обеспечивает и политическую безопасность в нашей стране. В этой связи необходимо научное обоснование переработки прав и полномочий Национальной гвардии при обеспечении политической безопасности, поскольку такая деятельность имеет свои особенности.

Осуществляя охрану объектов финансовой сферы и важные государственные объекты, Национальная гвардия вносит существенный вклад в обеспечение экономической безопасности, которая приобретает очень важное значение в современном государстве.

В контексте принятого политического решения по созданию высокотехнологичных объектов атомной энергетики со всей необходимой инфраструктурой, требуется дальнейшая исследовательская работа по созданию основ для организации надежной охраны и обороны подобных объектов. Необходимо подчеркнуть, что согласно действующим нормам международного права, каждая страна, использующая атомные технологии, несет ответственность за экологическую безопасность перед мировым сообществом, поскольку потенциальные риски и угрозы таких технологий, как правило, выходят за границы одного государства. Ключевая роль в этом вопросе будет отведена Национальной гвардии Республики Казахстан, поскольку законодательно в Республике Казахстан выполнение подобных задач возлагается именно на воинские части Национальной гвардии Республики Казахстан. Следовательно, обеспечение экологической безопасности тоже становится в обозримой перспективе одной из задач, выполняемых подразделениями Национальной гвардии. Вместе с тем, имеются проблемные вопросы по всестороннему обеспечению войск в этих условиях.

Вывод: Национальная гвардия Республики Казахстан имеет важную и постоянно возрастающую роль в обеспечении национальной безопасности Республики Казахстан в целом, так и в каждом ее компоненте. Анализ НПА и практики применения НГ показал, что в ближайшей перспективе должна быть решена научно-методологическая и научно-практическая задача по развитию и совершенствованию форм и способов нейтрализации деструктивного воздействия на национальную безопасность. Значимость понимания сущности участия Национальной гвардии РК в дальнейшем развитии и совершенствовании процесса обеспечения национальной безопасности Республики Казахстан напрямую влияет на ее конечный результат, что подтверждается многочисленными примерами в различных странах и сферах жизнедеятельности. Все компоненты национальной безопасности являются важным инструментом для формирования и изменения общественной реальности, улучшения настоящего и строительства счастливого будущего в государстве. Понимание сущности, значения, угроз для национальной безопасности позволяет эффективно вырабатывать комплексную систему противодействия им, способствуя развитию демократии, защите прав человека и созданию устойчивого политического и социального благополучия личности, общества и государства.

Важнейшая роль в этом сложном процессе возлагается на научное сообщество и специалистов в области организации служебно-боевой деятельности Национальной гвардии Республики Казахстан.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1 «Прогнозируемые вызовы и угрозы национальной безопасности РФ и направления их нейтрализации» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: // <https://vagsh.mil.ru/upload/site17> дата обращения 02.09.2024 года.

2 Закон Республики Казахстан от 06.01.2012 года № 527 «О национальной безопасности Республики Казахстан» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: // <https://www.adilet.zan.kz/rus/docs/Z1200000527> дата обращения 02.09.2024 года.

3 «Новый курс вызвал резкое неприятие влиятельных лиц. Токаев рассказал о предпосылках к январским событиям» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: // <https://kz.kursiv.media/2024-01-03/tksh> 03.09.2024 года.

4 Закон Республики Казахстан от 10.01.2015 года № 274 «О Национальной гвардии Республики Казахстан» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: // <https://www.adilet.zan.kz/rus/docs/Z1500000274> дата обращения 25.10.2023 года.

5 «Военный комитет ОДКБ обсудил вопросы о вызовах и угрозах военной безопасности в регионах коллективной безопасности ОДКБ» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: // https://odkb-csto.org/nevs_odkb/voennoy_komitet_odkb 03.09.2024 года.

6 «Борьба с нетрадиционными угрозами безопасности» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: // <https://ipdefenseforum.com/ru/2022/12/борьба-с-нетрадиционными-угрозами/> 03.09.2024 года.

7 Дубовцев Г.Ф. Военная безопасность РК: опыт, актуальные проблемы, основные направления обеспечения [Электронный ресурс]. – Режим доступа: // <https://kisi.kz/wp-content/uploads/2023/06/> дата обращения 03.09.2024 года.

8 Указ Президента Республики Казахстан от 29 сентября 2017 года № 554 «Об утверждении Военной доктрины Республики Казахстан» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: // <https://www.adilet.zan.kz/rus/docs/http://10.61.42.188/> дата обращения 02.09.2024 года.

9 Казарин П.С. О соотношении понятий война и вооруженный конфликт [Электронный ресурс]. – Режим доступа: // <https://vvo.ric.mil.ru/stati/item155699> дата обращения 03.09.2024 года.

10 Токаев: спецназу не хватает спецсредств и оборудования [Электронный ресурс]. – Режим доступа: // https://kt.kz/rus/state/_1377927450 дата обращения 03.09.2024 года.

11 Цой В.И., Кайкенова Ж.К. Проблемы и модели организации волонтерского движения в Республике Казахстан // Вестник ПГУ. – № 3. – 2020. – Гуманитарная секция, Социология.

REFERENCES:

1 Prognoziruemye vyzovy i ugrozy natsional'noi bezopasnosti RF i napravleniya ikh neutralizatsii. [Electronic resource]. – Available at:// <https://www.adilet.zan.kz/rus/docs/Z1200000527>, accessed 02.09.2024.

2 Zakon Respubliki Kazakhstan of 06.01.2012 № 527 «O natsional'noi bezopasnosti Respubliki Kazakhstan» [Electronic resource]. – Available at:// <https://www.adilet.zan.kz/rus/docs/Z1200000527>, accessed 02.09.2024.

3 Novyi kurs vyzval rezkoe nepriyatie vliyatelnykh lits. Tokaev rasskazal o predposylkakh k yanvarskim sobytiyam. [Electronic resource]. – Available at:// <https://kz.kursiv.media/2024-01-03/tksh>, accessed 03.09.2024.

4 Zakon Respubliki Kazakhstan of 10.01.2015 № 274 «O natsionalnoi gvardii Respubliki Kazakhstan» [Electronic resource]. – Available at:// <https://www.adilet.zan.kz/rus/docs/Z1500000274>, accessed 25.10.2023.

5 Voennyi komitet ODKB obsudil voprosy o vyzovakh i ugrozakh voennoi bezopasnosti v regionakh kollektivnoi bezopasnosti ODKB. [Electronic resource]. – Available at:// https://odkb-csto.org/nevs_odkb/voennyi_komitet_odkb, accessed 03.09.2024.

6 Bor'ba s netraditsionnymi ugrozami bezopasnosti [Electronic resource]. – Available at:// <https://ipdefenseforum.com/ru/2022/12/борьба-с-нетрадиционными-угрозами>, accessed 03.09.2024.

7 Dubrovtssev G.F. Voennaya bezopasnost' RK: opyt, aktual'nye problemy, osnovnye napravleniya obespecheniya [Electronic resource]. – Available at:// <https://kisi.kz/wp-content/uploads/2023/06>, accessed 03.09.24.

8 Ukaz Prezidenta Respubliki Kazakhstan of 29.09.2017 № 554 «Ob utverzdenii Voennoi doktriny Respubliki Kazakhstan» [Электронный ресурс]. – [Electronic resource]. – Available at:// <https://www.adilet.zan.kz/rus/docs/10.61.42.188>, accessed 02.09.2023.

9 Kazarin P.S. O sootnoshenii ponyatii voina i vooruzhennyyi konflikt [Electronic resource]. – Available at: // <https://vvo.ric.mil.ru/stati/item155699>, accessed 03.09.2024.

10 Tokaev: speznazu ne hvataet spezsredstv I oborudovaniya [Electronic resource]. – Available at: // https://kt.kz/rus/state/_1377927450 accessed 03.09.2024.

11 Tsoy V.I., Kaikenova Zh.K. Problems and models the organization of the volunteer movement in the Republic of Kazakhstan // Vestnik PGU. – № 3. – 2020. – Gumanitarnaya sekziya, Sociologiya.

А.А. КОРНИЛОВ, Г.Н. ЖАМПЕИСОВ

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҰЛТТЫҚ ҚАУІПСІЗДІГІН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДЕ НОРМАТИВТІК ҚҰҚЫҚТЫҚ АКТІЛЕРДІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ ЕРЕЖЕЛЕРІН ЖӘНЕ ҰЛТТЫҚ ҰЛАНДЫ ҚОЛДАНУ ПРАКТИКАСЫН ТАЛДАУ

Қазақстан Республикасы Ұлттық ұланының академиясы

Қазақстан Республикасының Ұлттық қорғаныс университеті

Мақалада жүргізілген талдау негізінде ұлттық қауіпсіздікке ықпал ете алатын мемлекетке тиетін ықтимал әскери қауіп-қатерді бейтараптандыру бойынша жаңа формалар мен әдістерді іздеу қажеттілігі туралы қорытынды жасалады. Қазақстан Республикасының ұлттық қауіпсіздігі жағдайына әсер ету мәселесінде Ұлттық ұланның күші мен құралдарының рөлі айқындалады.

A. KORNILOV, G. JAMPEISOV

ANALYSIS OF THEORETICAL PROVISIONS OF REGULATORY LEGAL ACTS AND PRACTICE OF THE USE OF THE NATIONAL GUARD IN ENSURING THE NATIONAL SECURITY OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

National Guard Academy of the Republic of Kazakhstan

National Defense University Republic of Kazakhstan

The article based on the conducted analysis concludes that it is necessary to develop new forms and methods to neutralize possible military threats to the state that can affect national security. The role of the forces and means of the National Guard in matters of influencing the state of national security in the Republic of Kazakhstan is noted.

УДК 341.171

Р.К. ДЖИЕМБАЕВ

кандидат юридических наук, ассоциированный профессор (доцент), профессор кафедры общеправовых дисциплин Карагандинской академии МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова, полковник полиции, г. Караганда, e-mail: rusya-our@mail.ru

НЕКОТОРЫЕ ОРГАНИЗАЦИОННО-ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ КУЛЬТУРНОЙ ИНТЕГРАЦИИ СТРАН ЕВРАЗИЙСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОЮЗА

В представленной статье рассматриваются некоторые организационно-правовые вопросы Евразийской интеграции через призму геополитического кризиса и угрозы национальной безопасности со стороны внешних деструктивных сил. Автор приходит к выводу о том, что вопреки широкому признанию, как российскими, так и казахстанскими учеными, тысячелетней исторической связи между тюркскими и славянскими народами, в процессе экономической интеграции упускается самый важный аспект – культурно-цивилизационный. Исходя из этого предлагается продвижение общих культурных проектов по единым стандартам, в частности, в сфере образования и спорта, и как результат – преобразование «Евразийского экономического союза» в «Евразийский культурно-экономический союз» или «Евразийский союз» без образования наднациональных политических органов.

Ключевые слова: *Евразийский союз, интеграция, договор, право, правовая культура, правосознание, геополитический кризис, тюрки, славяне, культурно-гуманитарные связи, цивилизационное единство.*

Введение. Сегодня, когда многими исследователями подчеркивается закат созидательности западной цивилизации, эстафета планетарного лидерства переходит постепенно с Запада на Восток через «срединные культуры», которые принадлежат Евразии [1, с. 133].

Как отмечают А.А. Васильев и В.В. Сорокин: «Тысячелетняя история взаимоотношений славян и тюрков – цивилизационное наследие и геополитическая ценность. Тюрко-славянская тысячелетняя общность — это цивилизационное основание и фундамент интеграции России и Центральной

Азии, базирующейся на генетической, исторической, территориальной, государственно-правовой, культурной основе и позволяющей добиться более масштабных результатов, но с меньшими социальными издержками» [2, с. 62].

Ж. Ибрагимов по этому поводу добавляет: «Концепция славяно-тюркского единства основывается на общей территории проживания, на которой происходили процессы возрождения, переселения, ассимиляции и объединения многих народов, преимущественно тюрко-монголославянских. Развитие и продвижение тюркских народов с VI в. шло с востока на запад и включало в свое влияние и славянские народы» [3, с. 45].

Выдающийся русский ученый и государственный деятель А.И. Левшин еще в XIX веке подробно изучил и опубликовал особенности правовой культуры Казахского ханства конца XVIII – начала XIX века. Благодаря его деятельности в науке впервые появилась подробная характеристика обычного права казахов и детально освещены основные положения свода законов Тауке Хана «Жеті Жарғы» [4, с. 8]. Более того, именно А.И. Левшиным было дано обоснованное толкование термина «казах» и поставлен вопрос о неправомерности употребления по отношению к казахскому народу названия «киргизы» [5].

Однако, вопреки широкому признанию среди ученых общего цивилизационного единства между тюркскими и славянскими народами, следует заметить, что, к сожалению, на всех уровнях образовательной сферы позиция цивилизационного единства массово не поддерживается.

Методология исследования. В процессе подготовки настоящей статьи использовались такие методы, как проблемно-поисковый, системно-логический, анализ и моделирование.

Основная часть. Так, в большинстве современных российских учебников по истории государства и права России информация, касающаяся правовой культуры и правосознания тюркских народов и, в частности, казахов и кыргызов представляется в значительно сжатом объеме.

Например, в учебном пособии Е.С. Дерябина, И.К. Советова «История государства и права России (IX в. – февраль 1917 г.)» 2021 года объемом в 140 страниц о тюркских народах, казахах и кыргызах вообще нет упоминания [6].

В более раннем учебнике И.А. Исаева 2004 года объемом в 797 страниц правовая культура тюркских народов рассматривается всего на 10 страницах в рамках главы 6 «Золотая Орда и русские княжества». Тюркские народы вкратце упоминаются на 1-2 страницах и в рамках главы 45 «Государственно-политическая организация «белого» движения в годы гражданской войны» при рассмотрении деятельности Сибирского правительства в 1918-1919 годах. И только при рассмотрении периода установления советской власти и национально-государственного строительства 1917-1921 гг. о тюркских народах в учебнике упоминается уже значительно больше – создание национальных автономий, образование Башкирской и Татарской автономных республик, образование Казахской автономной республики (1920 г.), преобразование Казахстана из автономной республики в Союзную Республику (1936 г.) и т.д. [7, с. 65-74, 616].

В свою очередь, тенденция очернения периода советской власти в бывших странах СССР, в том числе и в России, имеющая место уже как 30 лет, весьма пагубно сказывается на взаимоотношениях между народами этих государств. Умелая манипуляция этноцентристами, как с той, так и с другой стороны, историческими фактами, разжигание межнациональной розни, пропаганда соответствующей радикальной идеологии деструктивными религиозными силами, а также навязывание Западом своих идеалов и ценностей в результате приводит не только к взаимному отчуждению, но и к печальным последствиям. Яркий пример – события в Грузии и Украине.

Таким образом, несмотря на декламированные в настоящее время процессы дальнейшей интеграции между странами Евразийского экономического союза, сохранять имеющееся единство в условиях геополитического кризиса становится с каждым разом все сложнее. Пример – стремление смены внешнеполитического курса Арменией. В связи с этим очевидно, что во взаимоотношениях между дружественными странами упускается самый важный аспект – культурно-цивилизационный, без которого невозможно в полной мере сложиться евразийскому суперэтносу. Даже само название объединения «Евразийский экономический союз» подчеркивает только экономическую составляющую интеграции.

Между тем, проект «Евразийский союз» (без слова экономический) не получил в прошлом широкой поддержки среди всех стран ЕАЭС. Основной причиной тому явились опасения некоторых стран-участниц, связанные с ограничением своего суверенитета. Например, Казахстан еще в 2013 году не поддержал создание наднационального парламента и, в целом, выступил против политизации Евразийского экономического союза [8].

Вместе с тем, отметим, что вопросы, связанные с культурно-цивилизационной составляющей Евразийской интеграции, вполне могут решаться и вне таких наднациональных политических органов как единый наднациональный парламент. Для этих целей необходимо соответствующее сотрудничество руководства стран и детальная разработка механизмов реализации культурно-гуманитарных проектов в рамках деятельности специальных комиссий (комиссия по культурно-гуманитарному сотрудничеству). Хороший прецедент – инициатива Президента Казахстана об учреждении международной организации русского языка. Думается, что российские власти также будут готовы поддержать практическую реализацию тезиса о цивилизационном единстве тюркской и славянской культур и уделят изучению тюркских традиций большее внимание на всех уровнях образования.

Выводы. Так, возможно было бы не только согласовать и унифицировать содержание некоторых образовательных программ, затрагивающих периоды общей истории, но и развить имеющийся задел в направлении большего культурно-цивилизационного диалога между населением стран Союза.

Например, в юридических вузах предусмотреть обязательный учебный курс – «История права стран Евразийского экономического союза», содержание которого в достаточном объеме включало бы в себя следующие разделы:

1. Право Древней Руси.

2. Армянское право.
3. Право Золотой Орды.
4. Обычное право Казахов.
5. Обычное право Кыргызов.
6. Право Российской империи.
7. Социалистическое право.
8. Правовое пространство стран Евразийского Союза.

Ввести как обязательный компонент в программы высшего образования учебную дисциплину «Социология стран Евразийского экономического союза», содержание которой включало бы в себя следующие разделы:

1. Социология России
2. Социологии Белоруссии
3. Социология Казахстана
4. Социология Кыргызстана
5. Социология Армении

На базе среднего образования ввести обязательный предмет – «Основы национальных культур стран Евразийского экономического союза».

Для военных и специальных учебных заведений возможно было бы предусмотреть совместные учения, практики, военные игры, для гражданских вузов – эффективные программы академической мобильности и др. К примеру, соответствующий блок учебных тем, посвященных социологии Белоруссии могли бы вести в казахстанских вузах преподаватели из Республики Беларусь, и наоборот. В таком случае представляются как нельзя кстати инициативы К-Ж.К. Токаева по укреплению языкового пространства в СНГ, где роль русского языка не подвергается никакому сомнению [9].

Обучающиеся российских и белорусских вузов в рамках академической мобильности в Казахстане могли бы на базе самого простейшего уровня изучить казахский язык и узнать больше о дружественной стране, посетив музеи, театры, выставки и т.д., а казахстанские студенты, обучающиеся у себя дома на государственном языке, могли бы в России повысить уровень знания русского языка.

В области спорта возможно было бы развивать проекты наднациональных турниров и лиг, независимых от национальных федераций по образцу Северной Америки (США, Канада). Выступление хоккейного клуба «Барыс» в Континентальной хоккейной лиге должно быть не исключительным случаем на всю Республику, а основополагающим. К примеру, участие хоккейного клуба «Сарыарка» из Караганды в Высшей хоккейной лиге России обеспечило огромный интерес среди населения города, вызвало чувство сопричастности к чему-то грандиозному, масштабному. Подобная практика должна стать повсеместной и затронуть практически все регионы и виды спорта. Таким образом, продвижение общих культурных продуктов и развитие соответствующей инфраструктуры по единым стандартам может стать именно той движущей силой в вопросе интеграции, которой на данном этапе и не хватает.

На основании вышеизложенного полагаем, что название Союза с использованием слова «экономический» не позволит в полной мере раскрыть весь цивилизационный потенциал дружественных стран региона. Однако, повторимся, что при этом совсем необязательно сиюминутно создавать надгосударственные политические органы, такие как парламент. Речь о политизации Союза не идет. В настоящий момент рассматривается лишь культурно-гуманитарная интеграция (наряду с экономической). В таком случае логично предположить два варианта названия Союза:

- 1) «Евразийский культурно-экономический союз»;
- 2) «Евразийский союз».

Первый вариант объективно отражал бы стремление государств-членов поддержать общие культурно-исторические традиции и преодолеть негативную тенденцию культурного разобщения, избегая в то же время излишней политизации.

Второй вариант предполагал бы более тесное сотрудничество государств-членов во всех сферах общественной жизни, в том числе и политической. Однако это не обязывало бы страны именно на данный момент дополнительно создавать какие-либо политические наднациональные органы. Направления тесного взаимодействия в таком случае зависели бы от сугубо юридической составляющей, то есть, регулировались бы непосредственно Договором. Такое наименование Союза нам представляется более целесообразным с точки зрения перспективы. Оно позволило бы оперативно образовывать соответствующие учреждения (комиссия, советы, рабочие группы) в случае необходимости по мере возникновения проблем или запросов, например, в области науки и образования, здравоохранения, миграционной безопасности, противодействия экстремизму, экологической безопасности и т.д. К тому же, в случае кардинального изменения геополитических раскладов в пользу многополярности мира и формирования на Евразийском пространстве одного из Центров силы, такой Союз, при наличии соответствующих запросов со стороны государств-членов, вполне мог бы со временем перерасти и в политический.

Таким образом, предлагается изменить наименование договора с «Договор о Евразийском экономическом союзе» на «Договор о Евразийском союзе».

Пункт 1 статьи 1 «Учреждение Евразийского союза, Правосубъектность» Раздела I «Общие положения» изменить и предусмотреть в следующей редакции:

- «Настоящим Договором Стороны учреждают Евразийский союз (далее – Союз, ЕАС), в рамках которого обеспечивается сохранение и дальнейшее развитие общих культурных связей и ценностей, свобода движения товаров, услуг, капитала и рабочей силы, проведение скоординированной, согласованной или единой политики в отраслях экономики и других сферах социального взаимодействия, определенных настоящим Договором и международными договорами в рамках Союза».

Пункт 2 указанной статьи предусмотреть в следующей редакции:

- «Союз является международной организацией региональной экономической и культурной интеграции, тесного социального взаимодействия, обладающей международной правосубъектностью».

Статью 2 «Определения» дополнить следующими понятиями:

- «культурная интеграция – процесс углубления культурного взаимодействия и взаимовлияния между государствами» [10, с. 246];

- «культурные ценности – нравственные и эстетические идеалы, нормы поведения, языки, национальные традиции и обычаи, фольклор, произведения культуры и искусства, результаты научных исследований культурной деятельности» [11].

Пункт 3 статьи 5 «Компетенция» предусмотреть в следующей редакции:

- «В иных сферах общественной жизни государства-члены на основе достигнутых договоренностей стремятся к осуществлению скоординированной или согласованной политики в соответствии с основными принципами и целями Союза».

Договор Союза дополнить новой частью – «Общее культурное пространство» и предусмотреть в ее содержании разделы, посвященные укреплению языкового пространства Союза (роль русского языка и языков государств-членов), материальной культуре (технологии, архитектура, др.), духовно-нравственной культуре, науке, образованию, спорту, туризму, литературе, телерадиовещанию, праздникам и др.

По нашему мнению, подобные меры в условиях кризиса геополитической обстановки позволили бы сдвинуть фокус с сугубо прагматичной экономической повестки и укрепить непосредственно сам фундамент Евразийской интеграции – культурно-исторические связи, что максимально положительным образом сказалось бы на взаимном доверии государств-членов Договора и придало бы их дальнейшим взаимоотношениям необходимую глубину.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1 Ахметов А.К. Код Евразии. На пороге пятой цивилизации. – Астана: Деловой мир, 2011.

2 Васильев А.А., Сорокин В.В. Основы историко-культурного единства славянских и тюркских народов России и Центральной Азии. Институты власти и права народов Евразии в XIII – XIX вв.: Сб. науч. ст. / под ред. д.ю.н., профессора А.А. Васильева; Министерство науки и высшего образования РФ, Алтайский государственный университет. – Барнаул: Изд-во Алт. ун-т, 2023. – 188 с.

3 Ибрагимов Ж. Институты монгольского права периода Золотой Орды // Российско-Азиатский правовой журнал. – 2022. – № 3. – С. 45.

4 Абиля Е.А. История государства и права Казахстана: Курс лекций /3-е изд. перераб. и доп. – Караганда: ТОО «Учебная книга», 2005. – 256 с.

5 Хаирова Р.А. Алексей Левшин – первый географ Казахстана. <https://blog.karlib.kz/kz/node/2650>

6 История государства и права России (IX в. – февраль 1917 г.): учеб. пособие / Е.С. Дерябина, И.К. Советов; Пермский филиал НИУ ВШЭ. – Пермь, 2021. – 140 с.

7 Исаев И.А. История государства и права России: учебник. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Юрист, 2004. – 797 с.

8 Назарбаев раскритиковал политизацию Евразийского экономического союза. <https://web.archive.org/web/20141226212457/http://news.nur.kz/295894.html>

9 Токаев К.-Ж. Казахам нужно хорошо владеть русским языком. https://www.ng.ru/cis/2023-12-11/100_140810122023.html

10 Николаев В.Г. Культурология XX век: энциклопедия. – М., 1996.

11 Нешатаева В.О. Культурные ценности : цена и право. – М.: Дом высшей школы экономики, 2013. – 118 с.

REFERENCES:

1 Akhmetov A.K. Eurasia code. On the threshold of the fifth civilization. – Astana: Business World, 2011.

2 A.A. Vasiliev, V.V. Sorokin. The foundations of the historical and cultural unity of the Slavic and Turkic peoples of Russia and Central Asia. Institutions of power and the rights of the peoples of Eurasia in the XIII-XIX centuries. Collection of scientific articles/ed. Doctor of Law, Professor A.A. Vasiliev; Ministry of Science and Higher Education of the Russian Federation, Altai State University – Barnaul: Publishing House Alt. un-t, 2023. – 188 s.

3 Ibragimov J. Institutes of Mongolian Law of the Golden Horde Period//Russian-Asian Law Journal. 2022. № 3. S. 45.

4 Abil E.A. History of the State and Law of Kazakhstan: Course of Lectures. /3rd ed. Pererab. and additional Karaganda: Academic Book LLP, 2005. - 256 s.

5 Khairova R.A. Alexey Levshin is the first geographer of Kazakhstan. <https://blog.karlib.kz/kz/node/2650>

6 History of the state and law of Russia (IX century - February 1917): textbook/E.S. Deryabina, I.K. Sovetov; Perm branch of the Higher School of Economics. - Perm, 2021. - 140 s.

7 Isaev I.A. History of the state and law of Russia: Textbook. - 3rd ed., Revised and add. - M.: Lawyer, 2004. 797 p.

8 Nazarbayev criticized the politicization of the Eurasian Economic Union. <https://web.archive.org/web/20141226212457/http://news.nur.kz/295894.html>

9 Kassym-Jomart Tokayev: "Kazakhs need to be fluent in Russian." https://www.ng.ru/cis/2023-12-11/100_140810122023.html

10 Nikolaev V.G. Cultural studies of the twentieth century. Encyclopedia. - M., 1996.

11 Neshataeva V.O. Cultural values: price and law. - M.: House of Higher School of Economics, 2013. - 118 s.

Р.К. ДЖИЕМБАЕВ

ЕУРАЗИЯЛЫҚ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ОДАҚ ЕЛДЕРІНІҢ МӘДЕНИ ИНТЕГРАЦИЯСЫНЫҢ КЕЙБІР ҰЙЫМДЫҚ-ҚҰҚЫҚТЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

Қазақстан Республикасы ІІМ Бәрімбек Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы

Ұсынылған мақалада геосаяси дағдарыс призмасы арқылы Еуразиялық интеграцияның кейбір ұйымдық-құқықтық мәселелері және сыртқы деструктивті күштер тарапынан ұлттық қауіпсіздікке төнген қатер қаралады. Автор орыс және қазақстандық ғалымдардың түркі және славян халықтарының мыңжылдық тарихи байланысын кеңінен мойындауына қарамастан, экономикалық интеграция процесінде ең маңызды аспект – мәдени-өркеніетті аспект жіберіліп жатыр деген қорытындыға келеді. Осыны негізге ала отырып, ортақ мәдени жобаларды бірыңғай стандарттар бойынша, атап айтқанда, білім беру және спорт саласында ілгерілету ұсынылады және нәтижесі ретінде – «Еуразиялық экономикалық одақты» ұлттықтан жоғары саяси органдар құрмай «Еуразиялық мәдени-экономикалық одақ» немесе «Еуразиялық одақ» етіп қайта құру ұсынылады.

R.K. DZHIEMBAEV

SOME ORGANIZATIONAL AND LEGAL ASPECTS OF CULTURAL INTEGRATION OF THE COUNTRIES OF THE EURASIAN ECONOMIC UNION

Karaganda Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after Barimbek Beisenov

The presented article examines some organizational and legal issues of Eurasian integration through the prism of the geopolitical crisis and the threat to national security from external destructive forces. The author concludes that despite the widespread recognition by both Russian and Kazakh scientists of the thousand-year historical connection between the Turkic and Slavic peoples, the most important aspect - cultural and civilizational - is missed in the process of economic integration. Based on this, it is proposed to promote common cultural projects according to uniform standards, in particular, in the field of education and sports, and as a result - the transformation of the "Eurasian Economic Union" into the "Eurasian Cultural and Economic Union" or "Eurasian Union" without the formation of supranational political bodies.

УДК 323.1

Р.К. ШАГАПОВ¹, К.К. ЕСЕНБАЕВ²¹главный инспектор СГО Республики Казахстан;²магистр технических наук, главный инспектор СГО Республики Казахстан.

ПРИМЕНЕНИЕ ЭТНОМЕДИАТИВНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В СФЕРЕ МЕЖНАЦИОНАЛЬНЫХ ОТНОШЕНИЙ КАК СПОСОБ ПРЕДОТВРАЩЕНИЯ И УРЕГУЛИРОВАНИЯ МЕЖЭТНИЧЕСКИХ КОНФЛИКТОВ

В статье рассматривается применение этномедиативных технологий как эффективного инструмента предотвращения и урегулирования межэтнических конфликтов. Анализируются причины возникновения массовых беспорядков на этнической почве, их последствия для общества и государства, а также необходимость раннего выявления и профилактики подобных конфликтов. Особое внимание уделяется роли этномедиации в достижении межнационального согласия, снижении социального напряжения и обеспечении стабильности в многонациональном Казахстане. Авторы подчеркивают значимость развития медиативных практик, подготовки квалифицированных этномедиаторов и совершенствования законодательства в данной сфере.

Ключевые слова: *межэтнические отношения, массовые беспорядки, противоправные действия, медиативные техники, этномедиация, урегулирование конфликтов.*

С начала приобретения независимости Республики Казахстан руководство страны в области государственного строительства стремилось держать курс сбалансированной национальной политики. В ней всегда подчеркивалась важность межнационального мира в Казахстане. Законодательство, включая Конституцию, было принято в целях поощрения равенства между всеми людьми. В Конституции, принятой в 1993 году, говорилось, что Республика Казахстан является выражением «воли казахского народа» [2]. Молодое государство и общество развивались стремительно, и позднее, в 1995 году, в Конституцию было внесено несколько серьезных поправок: например, фраза «воля казахского народа» была изменена на фразу «воля граждан Казахстана». Это маленькое изменение указывало на то, что Казахстан отныне предназначается для всех национальностей, независимо от этнической принадлежности.

Еще одним примером содействия межэтническому согласию стало создание в 1995 году Ассамблеи народа Казахстана – консультативного органа для содействия разработке и реализации государственной национальной политики. Среди целей органа было поддержание межнационального и межконфессионального согласия и стабильности в обществе, а также обеспечение равных прав и свобод всем гражданам страны. На протяжении почти тридцати лет Ассамблея играет важную роль в сохранении и поощрении

гражданского согласия и положительных изменений в гражданском обществе. Однако, несмотря на все эти усилия, с момента обретения независимости в Казахстане имели место несколько жестоких столкновений по этническому признаку [1]. В некоторых случаях эскалация была своевременно пресечена государственной властью, что позволило избежать насилия и немедленно установить межнациональный мир. Но были и конфликты, которые перерастали в массовые беспорядки, когда стычки переросли в насилие со смертельными исходами, материальным ущербом и даже последующей миграцией этнических меньшинств.

Массовые беспорядки являются индикатором неудовлетворенности населения социальной, структурной и политической ситуацией в обществе. Главная цель руководства любого уровня – определить возникшее напряжение в обществе и сделать его предметом открытого общественного обсуждения. Решение вопроса конфликтной ситуации не является задачей правоохранительных органов, которые вмешиваются в события уже после их возникновения.

Для решения задач, возникших на почве этнических и религиозных противоречий, перерастающих в массовые беспорядки, специалистами, работающими в области межнациональных отношений, с целью предупреждения, профилактики и разрешения конфликтных ситуаций, возникающих между представителями разных национальностей, разных групп и разных этносов могут быть использованы медиативные технологии. Этномедиация, как метод разрешения конфликтов, возникающих на фоне межнациональных противоречий, может включать участие как отдельных лиц, так и групп. Сегодня этномедиация – это не модное поветрие, а насущная необходимость времени.

Учитывая последствия возможных событий, можно сделать вывод, что главное – это не подавление массовых беспорядков, а их предотвращение. В современных реалиях необходимо устранять криминогенные факторы, а также работать с группами, которые могут участвовать в массовых беспорядках [3]. Разъяснительная работа направляется, главным образом, на молодежь, чтобы сформировать у нее понимание серьезности последствий участия в таких событиях. Для этого необходим постоянный мониторинг общественного мнения, особенно среди тех, кто недоволен социальными, политическими и экономическими процессами в стране. Это поможет выстроить конструктивный диалог и найти компромиссные решения.

В Казахстане проживают представители 124 национальностей, и учитывать интересы такого большого количества этнокультур в полной мере невозможно. Однако поддерживать баланс интересов – вполне реально. Этномедиация является эффективным инструментом разрешения конфликтов, вызванных межнациональными противоречиями [3]. Сегодня этномедиация – это не просто тренд, а объективная необходимость времени.

Этномедиативные технологии позволяют диагностировать конфликты на ранних стадиях и способствовать их конструктивному разрешению. При этом важно развивать институт профессиональных этномедиаторов, так как

этноконфликт – одна из самых сложных форм споров, требующая глубокого понимания культурных различий и языка общения сторон [3].

В современных условиях абсолютное большинство конфликтов не может быть урегулировано с помощью механизмов классической международной стратегии (военное подавление, «баланс сил», «равновесие страха» и т.п.). Конфликты нового поколения имеют и требуют новые современные недирективные подходы, основанные на консенсусе, для их разрешения. Можно установить и их сходство с движениями сопротивления, партизанскими и религиозными войнами, национально-этническими столкновениями и другими типами негосударственных международных конфликтов, издавна известными человечеству.

Для широкомасштабного развития медиативной практики необходим комплекс мер, включая совершенствование законодательства и популяризацию медиации среди различных социальных и профессиональных групп, бизнес-сообщества и казахстанского общества в целом. В современных условиях абсолютное большинство конфликтов требует новых, недирективных методов разрешения, основанных на консенсусе и диалоге.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1 Лим В. Корни межэтнических конфликтов в Казахстане и способы их устранения, 2021.

2 Конституция Республики Казахстан, принята Верховным Советом Республики Казахстан от 28 января 1993 года. URL: https://adilet.zan.kz/rus/docs/K930001000_

3 Рамалданова Д.Я. Проект «Точка кипения» (этномедиация, как основа внедрения альтернативных способов разрешения межнациональных конфликтных ситуаций, на основе культуры толерантности и мирного урегулирования противоречий), 2019.

4 <https://infolesson.kz/proekt-tochka-kipeniya-etnomediaciya-kak-osnova-vnedreniya-alternativnyh-sposobov-razresheniya-mezhnacionalnyh-konfliktnyh-situa-4122470.htm>

REFERENCES

1 Lim V. Korny mezhethnicheskikh konfliktov v Kazakhstane i sposoby ikh ustraneniya. 2021 g.

2 Konstitutsiya Respubliki Kazakhstan, prinyata Verkhovnym Sovetom Respubliki Kazakhstan ot 28 yanvarya 1993 goda. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K930001000>

3 Ramaldanova D.Ya. Proekt «TOCHKA KIPENIYA» (etnomediatsiya kak osnova vnedreniya alternativnykh sposobov razresheniya mezhnatsionalnykh konfliktnykh situatsiy na osnove kul'tury tolerantnosti i mirnogo uregulirovaniya protivorechiy). 2019.

4 <https://infolesson.kz/proekt-tochka-kipeniya-etnomediaciya-kak-osnova-vnedreniya-alternativnyh-sposobov-razresheniya-mezhnacionalnyh-konfliktnyh-situa-4122470.htm>

ҰЛТАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР САЛАСЫНДА ЭТНОМЕДИАЦИЯ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ҚОЛДАНУ – ҰЛТАРАЛЫҚ ҚАҚТЫҒЫСТАРДЫҢ АЛДЫН АЛУ ЖӘНЕ РЕТТЕУ ТӘСІЛІ РЕТІНДЕ

Мақалада этномедияция технологияларын ұлтаралық қақтығыстардың алдын алу мен реттеудің тиімді құралы ретінде қолдану мәселесі қарастырылады. Этносаралық негіздегі жаппай тәртіпсіздіктердің пайда болу себептері, олардың қоғам мен мемлекетке тигізетін салдары, сондай-ақ мұндай қақтығыстарды ерте анықтау және алдын алу қажеттілігі талданады. Ұлтаралық келісімге қол жеткізуде, әлеуметтік шиеленісті төмендетуде және көпұлтты Қазақстандағы тұрақтылықты қамтамасыз етуде этномедияцияның рөліне ерекше назар аударылады. Авторлар медияция тәжірибелерін дамытудың, білікті этномедиаторларды даярлаудың және осы саладағы заңнаманы жетілдірудің маңыздылығын атап өтеді.

APPLICATION OF ETHNOMEDIATION TECHNOLOGIES IN THE SPHERE OF INTERETHNIC RELATIONS AS A MEANS OF PREVENTING AND RESOLVING INTERETHNIC CONFLICTS

The article examines the application of ethnomediation technologies as an effective tool for preventing and resolving interethnic conflicts. It analyzes the causes of mass riots based on ethnic grounds, their consequences for society and the state, as well as the necessity of early detection and prevention of such conflicts. Special attention is given to the role of ethnomediation in achieving interethnic harmony, reducing social tension, and ensuring stability in multinational Kazakhstan. The author emphasizes the importance of developing mediation practices, training qualified ethnomediators, and improving legislation in this field.

ТАРИХ. ТАКТИКА ЖӘНЕ ЖЕДЕЛ ӨНЕР / ИСТОРИЯ. ТАКТИКА И ОПЕРАТИВНОЕ ИСКУССТВО

УДК 355/359

А.К. ТОКУШЕВ

начальник Академии Национальной гвардии Республики Казахстан,
полковник, г. Петропавловск.

К ВОПРОСУ ПРИМЕНЕНИЯ ПОДРАЗДЕЛЕНИЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ ГВАРДИИ ПРИ БЛОКАДЕ ИЛИ ЗАХВАТЕ ОТДЕЛЬНЫХ МЕСТНОСТЕЙ ДЕСТРУКТИВНЫМИ СИЛАМИ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

В статье рассматриваются роль и возможности применения подразделений Национальной гвардии Республики Казахстан в условиях блокады и захвата отдельных территорий деструктивными силами. Проанализированы законодательные акты, регулирующие деятельность Национальной гвардии, а также процедуры, применяемые в ситуациях, связанных с обеспечением безопасности и охраной общественного порядка. Автор рассматривает практические аспекты использования сил и средств Национальной гвардии для предотвращения, локализации и нейтрализации угроз в условиях современных вызовов.

Ключевые слова: *Национальная гвардия, Республика Казахстан, блокада, захват территории, деструктивные силы, безопасность, законодательство.*

Ситуации, связанные с угрозами безопасности на территории государства, требуют от силовых структур, в том числе Национальной гвардии, быстрого реагирования и эффективных действий. В последние годы Казахстан столкнулся с различными угрозами, включая террористические акты, внутренние конфликты, а также попытки захвата территории деструктивными силами, что ставит на повестку дня вопросы о применении силовых подразделений для защиты государства. Наиболее актуальными становятся вопросы, касающиеся практического применения Национальной гвардии в ситуациях, связанных с блокадой и захватом отдельных местностей.

Национальная гвардия Республики Казахстан, как составная часть единой системы органов внутренних дел Республики Казахстан, предназначенная для обеспечения безопасности личности, общества и государства, защиты прав и свобод человека и гражданина от преступных и иных противоправных посягательств, будет непосредственно участвовать в обеспечении режима чрезвычайного положения (далее – ЧП) [1].

К участию в обеспечении режима ЧП воинская часть оперативного назначения, находящаяся в пункте постоянной дислокации, как правило, привлекается в полном составе.

При осложнении обстановки в районе дислокации воинской части

оперативного назначения вводится усиленный вариант боевой службы, совместно с департаментами полиции и территориальными органами комитета национальной безопасности, уточняются региональный расчет сил и средств и воинских частей для действий при возникновении ЧП [2, с. 173]. Решением командира или распоряжением старшего начальника вводится круглосуточное дежурство оперативных групп в управлениях соединения и воинских частей или усиленный режим работы указанных органов управления.

При дальнейшем осложнении обстановки, распоряжением старшего начальника, воинская часть может принимать под охрану и оборону аэропорты (аэродромы), отдельные объекты на железнодорожных и автомобильных коммуникациях (пункты высадки и выгрузки, мосты, другие объекты), а также выделять подразделения для обеспечения деятельности рекогносцировочных групп соединений (воинских частей) НГ, прибывающих из других регионов.

При введении режима ЧП штабом воинской части, дислоцирующимся в данной местности или вблизи нее, организуется сбор и обобщение данных обстановки о развитии ситуации, выявляются признаки возникновения и нарастания групповых нарушений общественного порядка (массовых беспорядков) и других кризисных ситуаций в регионе, принимаются под охрану объекты, предусмотренные планом применения воинской части при кризисных ситуациях и места компактного проживания семей военнослужащих, совместно с руководством департаментов внутренних дел определяются меры по охране других объектов, обеспечивающих жизнедеятельность населения, а также объекты, от сохранности которых будут зависеть успешные действия сил и средств, выделяемых для обеспечения режима ЧП; приводятся в установленную степень готовности силы и средства, предназначенные для пресечения массовых беспорядков; выделяются подразделения для охраны и обороны пунктов (районов) высадки (выгрузки), сопровождения колонн соединений (воинских частей) Национальной гвардии, прибывающих в район ЧП, обеспечения охраны маршрутов их выдвижения.

В законе «О Национальной гвардии Республики Казахстан» закреплены задачи, которые могут выполняться при правовом режиме чрезвычайного положения, а именно [1]:

- участие совместно с органами внутренних дел в охране общественного порядка, пресечении массовых беспорядков, обеспечении общественной безопасности и правовых режимов чрезвычайного и военного положения, антитеррористической операции, участие в ней, а также в мероприятиях по ликвидации последствий чрезвычайных ситуаций природного, техногенного и социального характера;

- участие в специальных операциях по обезвреживанию вооруженных преступников, прекращению деятельности незаконных военизированных или вооруженных формирований (групп), организованных преступных групп (сообществ) на территории Республики Казахстан;

- участие в пресечении тяжких и особо тяжких преступлений, диверсий, актов терроризма, вооруженных столкновений и разъединение противоборствующих сторон.

Взгляды военно-политического руководства страны изложены в Военной доктрине РК, в которой рассматриваются следующие военные угрозы Республике Казахстан [3]:

1) применение или намерение применения государствами, народами, социальными группами против Республики Казахстан военной силы, в том числе с использованием «гибридных» методов борьбы;

2) деятельность деструктивных сил, направленная на дестабилизацию обстановки в государстве, насильственное изменение конституционного строя, нарушение территориальной целостности Республики Казахстан.

Необходимо отметить, что власть во многих странах захватывалась не всегда экстремистскими или сепаратистскими движениями, а вполне мирными общественными организациями, без использования методов вооруженного насилия или с минимальным его применением [4, 5]. Для проведения научного анализа существующих взглядов на организацию применения подразделений и воинских частей Национальной гвардии при блокаде или захвате отдельных местностей деструктивными силами, есть необходимость рассмотреть его содержание.

«Служебно-боевая деятельность Национальной гвардии Республики Казахстан представляет собой совокупность согласованных действий региональных командований, соединений, воинских частей, подразделений и военнослужащих Национальной гвардии, проводимых совместно с взаимодействующими органами в целях выполнения возложенных на войска задач. Она включает в себя: подготовку к выполнению поставленных задач; несение боевой службы; действия по обеспечению правового режима чрезвычайного положения, при чрезвычайных ситуациях и введении военного положения; всестороннее обеспечение деятельности войск и управления ими».

Исследуя основы СБД НГ, важно рассмотреть полномочия в принятии решения на привлечение к выполнению задач и применения в различных условиях обстановки. «Решение на привлечение соединений и воинских частей Национальной гвардии, к выполнению возложенных на них задач за пределами районов их дислокации принимает Министр внутренних дел Республики Казахстан. Начальники департаментов полиции областей и городов республиканского значения, столицы привлекают по согласованию с Главнокомандующим Национальной гвардией силы и средства соединений и воинских частей оперативного назначения, специальных моторизованных воинских частей Национальной гвардии для участия совместно с органами внутренних дел в охране общественного порядка в пределах границ административно-территориальных единиц Республики Казахстан с учетом служебного предназначения указанных соединений и воинских частей и создания условий для обучения и отдыха личного состава» [6, с. 46].

Охране Национальной гвардией подлежат важные государственные объекты (далее – ВГО) и специальные грузы (далее – СГ), включенные в перечни, утвержденные Правительством Республики Казахстан, а также военные базы и склады МВД РК. Принятие соединением (воинской частью) под охрану ВГО и

СГ осуществляется на основании приказа Главнокомандующего Национальной гвардией.

Для соединения (воинской части) устанавливаются пункт дислокации и район дислокации. Пункт дислокации соединения, воинской части – часть территории населенного пункта (при расположении вне населенного пункта – специального военного городка или района расположения), на которой они размещены постоянно или временно. Район дислокации соединения (воинской части) – территория административного территориального деления (область, город, район) Республики Казахстан, в границах которой постоянно располагается и выполняет служебно-боевые задачи соединения (воинская часть). Если воинские части соединения постоянно располагаются и выполняют служебно-боевые задачи на территории нескольких областей (районов, городов) страны, то эти территории также включаются в район дислокации соединения.

Опыт ликвидации ЧС социального характера показал, что сил правопорядка, дислоцирующихся в конфликтном районе, как правило, недостаточно для стабилизации обстановки. Вследствие чего, возникает объективная необходимость формирования войсковой оперативной группировки для выполнения задач при введении чрезвычайного положения. Но при этом отсутствуют конкретные рекомендации штабам по созданию группировки, формам и способам действий, применения методики расчетов создания адекватной группировки исходя из численности населения, масштаба ЧС, степени напряженности противоправных действий.

Основными формами применения частей и подразделений Национальной гвардии при участии в обеспечении режима ЧП являются:

- демонстрация готовности применения силы;
- разоружение НВФ, создание районов безопасности;
- поддержание особого режима въезда (выезда) в зону (из зоны) чрезвычайного положения;
- несение режимно-комендантской службы в зоне ЧП, в комендантских районах (на участках);
- проведение специальных (оперативно-профилактических) операций по прекращению деятельности НВФ, а также по ликвидации массовых антиобщественных проявлений в населенных пунктах;
- охрана и оборона важных объектов, коммуникаций и проводка колонн с грузами и людьми.

Демонстрация готовности применения силы осуществляется, как правило, на начальном этапе действий войск одновременно с мероприятиями, проводимыми ОВД, силами других государственных органов по разрешению конфликта мирными средствами.

Одновременно, в целях введения в заблуждение относительно направлений действий войск, осуществляется демонстрация ведения воздушной и наземной разведки, проведения рекогносцировок местности (объектов) на ложных направлениях.

Поддержание особого режима въезда (выезда) в зону (из зоны) ЧП осуществляется воинскими частями (подразделениями), привлекаемыми для

локализации (блокирования) района, совместно с ОВД и частями министерства обороны.

Особое внимание при этом уделяется поиску и ликвидации каналов обеспечения деструктивных элементов оружием, боеприпасами, другими материальными средствами. В целях изоляции наиболее опасных групп, отдельные участки местности района ЧП могут блокироваться развертыванием воинских частей (подразделений) на назначенных рубежах и организацией режимно-комендантской службы.

Режимно-комендантская служба организуется в целях обеспечения выполнения населением установленных ограничений, ООП и ООБ [8, с. 133].

Ограничение свободы передвижения на территории района ЧП имеет целью поиск и уничтожение тыловых систем и коммуникаций НВФ, сковывание их маневра, выявление с целью последующего выдворения из района ЧП нарушителей общественного порядка, не проживающих в данной местности, и осуществляется, как правило, совместно с ОВД путем выставления стационарных и подвижных КПП (застав, заслонов), осуществлением проверки документов в местах скопления граждан и обеспечения режима комендантского часа.

В зависимости от сроков введения комендантского часа, его продолжительности и установленных ограничений в период его действия предусматривается выделение дополнительного количества войсковых нарядов, караулов по охране фильтрационных пунктов, усиление действующих войсковых нарядов (караулов). В то же время проблемным вопросом является обеспечение комендантского часа в ночное время, ввиду отсутствия приборов ночного видения в батальонах оперативного назначения. Войсковые наряды (караулы) прибывают на места несения боевой службы заблаговременно, с таким расчетом, чтобы они могли приступить к выполнению задач непосредственно в установленное время. Часть резерва группировки на время режима комендантского часа может приводиться в более высокие степени готовности.

Что же касается состава Национальной гвардии, то основную роль в обеспечении правового режима чрезвычайного положения играют части и подразделения оперативного и специального назначения, как наиболее оснащенные и подготовленные для действий в кризисных ситуациях.

Наряду с охраной и обороной объектов, обеспечивающих жизнедеятельность населения, несением патрульно-постовой службы, части и подразделения Национальной гвардии в основном охраняют общественный порядок и безопасность путем: поддержания режима комендантского часа, выставления сторожевых застав, КПП, заслонов, изоляции района ЧП от возможного притока лиц, способных обострить обстановку, пресечения массовых беспорядков, разоружения, а при необходимости и уничтожения вооруженных групп.

В зависимости от площади района ЧП, по решению коменданта, с учетом административно-территориального деления, территория района ЧП может разделяться на комендантские районы (участки). При этом назначаются соответствующие коменданты районов (участков). Комендатура обычно

включает караулы и войсковые наряды, выделяемые временно дислоцирующимися воинскими частями, а также силы и средства других силовых ведомств. Кроме того, при разделении противоборствующих группировок в отдельных случаях создаются буферные зоны. «В Карабахском конфликте (1988 год) войска выполняли задачи в семи комендантских районах. В Осетино-ингушском конфликте (1994) местность была разделена на три комендантских района, которые, в свою очередь, состояли из комендантских участков. Так, в городе Владикавказ было образовано три комендантских участка, в Пригородном районе три комендантских участка и один комендантский участок в городе Параш» [8, с. 25].

Изучение планов оперативного применения полков Национальной гвардии показал, что в планах раскрыты численность привлекаемых ВОРезов, вооружение и специальные средства, основной и запасной маршруты выдвижения. Исследование руководящих документов по службе штабов показал, что в них не рассматриваются особенности работы штаба воинской части при блокаде или захвате отдельных местностей. В планирующих документах не учитываются современные способы действий экстремистских организаций. В планах отсутствуют прогнозные сценарии развития событий, варианты применяемых форм и способов, предполагаемые комендантские районы и участки. При планировании применения не ведется учет способов блокады, численности, состава, вооруженности противоборствующей стороны.

Таким образом, применение подразделений Национальной гвардии Республики Казахстан в случае блокады и захвата отдельных территорий является важным элементом обеспечения безопасности и защиты суверенитета страны. Законодательная база позволяет эффективно использовать силы Национальной гвардии для реагирования на угрозы, включая применение спецподразделений и оборудования для нейтрализации деструктивных сил. Современные вызовы требуют гибкости и готовности оперативно реагировать на изменения в ситуации, что может включать, как традиционные методы обеспечения правопорядка, так и инновационные технологии для обеспечения безопасности, и предотвращения угроз.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

- 1 Закон Республики Казахстан. О Национальной гвардии Республики Казахстан: принят 10 января 2014 года, № 1407-ХІІ // <http://online.zakon.kz>.
- 2 Жаксылыков Р.Ф., Ахметов Ж.Х., Толенгутов К.Ф., Старичков В.В. Оперативное искусство и тактика Внутренних войск: учебник / Комитет Внутренних войск МВД Республики Казахстан. – Астана, 2010. – 817 с.
- 3 Военная доктрина Республики Казахстан. // <http://adilet.zan> 04.06.2019.
- 4 Революция роз – это... // <http://dic.academic.ru>. 19.02.2019.
- 5 Тюльпановая революция // <https://ru.wikipedia.org/wiki/>.
- 6 Селиванов М.В. Основы служебно-боевого применения Национальной гвардии Республики Казахстан: учебное пособие. – Астана, 2016. – 415 с.
- 7 Материалы оперативно-тактических учений «ГОНГ», «АТО» за 2014-2018 годы / ГК НГ РК. – Астана, 2018. – 104 с.

8 Абылкасымов Л.А. Особенности взаимодействия штабов соединений, частей и подразделений различных силовых структур в вооруженных конфликтах: учебное пособие. – Астана, 2007. – 148 с.

ТОҚЫШЕВ А.Қ.

ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ЖАҒДАЙЛАРДА ДЕСТРУКТИВТІ КҮШТЕРДІҢ ЖЕКЕЛЕГЕН ЖЕРЛЕРДІ ҚОРШАУҒА АЛУ НЕМЕСЕ БАСЫП АЛУ КЕЗІНДЕ ҰЛТТЫҚ ҰЛАН БӨЛІМШЕЛЕРІН ҚОЛДАНУ МӘСЕЛЕСІНЕ

Қазақстан Республикасы Ұлттық ұланының академиясы

Мақалада жекелеген аумақтарды қоршауға алу және деструктивті күштердің басып алуы жағдайларында Қазақстан Республикасы Ұлттық ұланының бөлімшелерін қолдану рөлі мен мүмкіндіктері қаралады. Ұлттық ұланның қызметін реттейтін заңнамалық актілерге, сондай-ақ қауіпсіздікті қамтамасыз етуге және қоғамдық тәртіпті сақтауға байланысты жағдайларда қолданылатын рәсімдерге талдау жасалды. Автор қазіргі заманғы сын-қатерлер жағдайында қатерлердің алдын алу, оқшаулау және бейтараптандыру үшін Ұлттық ұланның күштері мен құралдарын пайдаланудың практикалық аспектілерін қарастырады.

TOKUSHEV A.K.

ON THE USE OF NATIONAL GUARD UNITS DURING THE BLOCKADE OR CAPTURE OF CERTAIN AREAS BY DESTRUCTIVE FORCES IN MODERN CONDITIONS

Academy of the National Guard of the Republic of Kazakhstan

The article considers the role and possibilities of using units of the National Guard of the Republic of Kazakhstan in conditions of blockade and seizure of certain territories by destructive forces. Analyzed legislative acts regulating the activities of the National Guard, as well as procedures used in situations related to ensuring security and protecting public order. The author considers the practical aspects of using the forces and means of the National Guard to prevent, localize and neutralize threats in the face of modern challenges.

**К.Ж. КОЙЧЫКУЛОВ¹, Н.Ж. АСЫЛОВ², Ш.К. КАДИРКУЛОВ³,
К.В. ФЕДОСЕЕНКО⁴**

¹доцент кафедры тактики Военного института Сухопутных войск имени С. Нурмаганбетова, г. Алматы, e-mail: koichykulov@bk.ru;

²доктор военных наук, профессор обеспечения национальной безопасности, доктор социологических наук, профессор социологии, профессор кафедры тактики и оперативного искусства Пограничной академии КНБ Республики Казахстан, г. Алматы;

³кандидат военных наук, доктор философии (PhD), ассоциированный профессор, профессор-начальник научно-исследовательского отдела Военного института Сухопутных войск имени С. Нурмаганбетова, г. Алматы, e-mail: ksh777@mail.ru;

⁴старший преподаватель кафедры тактики Военного института Сухопутных войск имени С. Нурмаганбетова, г. Алматы, G-mail: fed.kv.79@gmail.com.

**АНАЛИЗ ПРИМЕНЕНИЯ НОВЫХ МЕТОДОВ
ВООРУЖЕННОЙ БОРЬБЫ ОБЩЕВОЙСКОВЫМИ
ПОДРАЗДЕЛЕНИЯМИ В СОВРЕМЕННЫХ ВООРУЖЕННЫХ
КОНФЛИКТАХ (ИЗ ОПЫТА ВЕДЕНИЯ БОЕВЫХ ДЕЙСТВИЙ
В УКРАИНЕ 2022-24 гг.)**

В статье рассматриваются вопросы состава и тактики действий Вооруженных Сил Украины (ВСУ) и Вооруженных Сил РФ. Анализ войн и вооруженных конфликтов современности показывает, что в условиях использования в военной сфере передовых достижений информационного и технологического прогресса, совершенствования и создания принципиально новых образцов вооружения и военной техники, произошла трансформация взглядов на ведение вооруженной борьбы. Постоянно изменяющимися условиями ведения современных военных конфликтов, где общевойсковой бой играет важную роль, изучение эффективности тактики и оперативного искусства, применение их принципов в современных военных конфликтах, анализ и выводы, которые могут быть использованы для разработки более эффективных методов ведения боевых действий. Анализ опыта ведения боевых действий в вооруженных конфликтах XXI века показывает появление и развитие новых методов ведения боя общевойсковыми частями и подразделениями.

Ключевые слова: *батальонные тактические группы (бтгр), ротные тактические группы (ртгр), штурмовой отряд, механизированный батальон, FPV дроны, мобильные огневые группы.*

Введение. Актуальность статьи заключается в опыте ведения современных вооружённых конфликтов с учетом особенности тенденций развития современного общевойскового боя на Ближнем Востоке и его особенности и влияние на ведение боя на тактику действий подразделений тактического уровня. На протяжении последних 20 лет военные конфликты претерпели

значительные изменения. Особенно это проявляется в способах и формах ведения боевых действий. Опыт боевых действий предоставляет важные уроки и знания, которые могут быть использованы для улучшения тактики, стратегии и подготовки войск [1]. Он помогает выявить эффективные методы ведения боя, адаптировать подходы к изменяющимся условиям на поле боя, а также развивать новые технологии и средства ведения войны. Кроме того, анализ опыта боевых действий способствует повышению боевой готовности и снижению потерь в будущем.

Постановка проблемы (задачи). Последние военные конфликты показывают, что положительных результатов в ходе ведения боевых действий можно добиться в результате применения определенных форм и способов ведения боевых действий.

Примером могут служить боевые действия на Ближнем Востоке в период с 2023 года по сегодняшний день, где в интересах формирований тактического звена управления активно применяются средства стратегического и оперативного управления. В то же время, анализируя боевые действия в Украине ВС РФ применяют общевойсковые подразделения в составе автономных мелких мобильных групп.

В результате согласованных действий общевойсковых подразделений со средствами усиления во взаимодействии с частями и подразделениями родов войск замысел выполняемых задач претворяется в жизнь.

Сегодня виден прогресс в тактике ведения боевых действий, которая, в свою очередь, оказывает влияние на военную стратегию и оперативное искусство.

Объект исследования – это методы ведения боевых действий общевойсковыми подразделениями во взаимодействии с подразделениями других войск и воинских формирований в современных условиях в вооруженных конфликтах XXI века.

В исследовании решалась задача: на основе опыта ведения боевых действий на территории Украины изучить содержание тактических форм и способов ведения современного общевойскового боя.

Целью исследования является: анализ форм и методов ведения современного общевойскового боя общевойсковыми частями и подразделениями во взаимодействии с подразделениями других войск и воинскими формированиями. В рамках данного исследования обосновано изучение задач, тактических приемов и методов ведения боевых действий на основе вооруженного конфликта на территории Украины.

Цель статьи. Проанализировать особенности тактики действий батальонных тактических групп в ходе наступления. Акцентировать внимание на актуальных проблемах и способах решения этих проблем.

Результаты и обсуждение. Анализ применения новых методов вооруженной борьбы общевойсковыми подразделениями в современных вооруженных конфликтах из опыта ведения боевых действий в Украине 2022-24 гг.

Особенности тактики действий батальонных тактических групп в ходе наступления. Воинские формирования Вооруженных Сил Российской Федерации начинают выдвижение из исходных районов в составе батальонных тактических групп (БТГр) с разворачиванием в последующем в ротные тактические группы (РТГр). На маршрутах выдвижения разведка противника ведется на легкобронированных автомобилях, под видом местного населения действуют дозоры на гражданских автомобилях. В состав боевых разведдозоров выделяются силы мотострелковых и танковых взводов и действуют впереди колонны [2].

Если на маршруте движения колонны головной дозор встречает мелкие группы противника, то основные силы БТГр останавливаются и разворачиваются в ротные колонны с последующим рассредоточением по фронту для дальнейшего движения по заданным маршрутам. В свою очередь, головной дозор, поддерживаемый артиллерийским огнем, выходит из завязавшегося боя и возвращается в состав основных сил. В случае, если подразделения БТГр, движущиеся в ротных колоннах на своих маршрутах не встречают противника, уже через 5-10 км пути они вновь организуют колонну батальонной тактической группы в ранее обозначенном месте.

БТГр разворачиваются в боевой порядок и ведут наступление при встрече на своем маршруте районов обороны или опорных пунктов противника. Порядок наступления следующий: огневые позиции и система огня вскрываются разведывательными подразделениями по средствам разведки боем. Мелкие мобильные группы в составе боевых машин пехоты (2-3 ед.) и танка выдвигаются вперед. Боевые машины пехоты под прикрытием огня танков сближаются с противником, танки, в свою очередь, уничтожают позиции вооружения и военной техники на дистанции более одного километра; как только разведподразделения выявляют огневые позиции противника, остановившись, они отходят на безопасное удаление от разрывов снарядов своей артиллерии. Цели, вскрытые огнем разведподразделений, подавляются артиллерийским огнем. Подразделения первого эшелона атакуют передний край после завершения огневого налета.

В случае успешных действий атакующих подразделений в бой вводится резерв БТГр. Осуществляется маневр подразделениями с целью охвата обороняющегося противника и его полного разгрома.

Подразделения, атакующие передний край обороны противника, не добившиеся успеха, отходят. А подразделения авиации и артиллерии подавляют вскрытые цели. Подразделения, не привлекаемые к атаке переднего края обороны противника, осуществляют блокирование путей отхода вокруг района ведения боя.

Необходимо акцентировать внимание на следующем: БТГр, ведущую бой, не поддерживают ни огнем, ни тактическими действиями другие БТГр, они продолжают рейдовые действия на своих маршрутах, так как их цель – это продвижение на максимальную глубину от государственной границы.

Особенности тактики действий батальонных тактических групп в условиях позиционной обороны.

Всегда есть ограничение на приближение атакующих войск к противнику, когда они действуют под прикрытием артиллерийского огня. Это связано с рассеиванием снарядов и погрешностями в подготовке огня. Установленный безопасный предел, который определяет дистанцию от разрывов собственных снарядов, равен 300-400 метрам. Когда мотострелковые подразделения приблизятся к оборонительным позициям на 300-400 метров, артиллерийские подразделения перемещают огонь на более глубокие участки позиций [3].

Этой дистанции достаточно для восстановления системы огня и нанесения поражения атакующим подразделениям. Во время артподготовки атаки обороняющиеся подразделения находятся в укрытии, а пулеметчики должны быть размещены на позициях, которые остаются вне зоны поражения при артиллерийском обстреле. По завершении артиллерийской подготовки под прикрытием пулеметного огня обороняющиеся подразделения максимально быстро выдвигаются на свои позиции.

В связи с этим, важно действовать в определенном порядке: наблюдение за полем боя во время артподготовки атаки противника осуществляется с пунктов наблюдения; как только противник перенес огонь артиллерии на оборонительные позиции, находящиеся в глубине обороны, обороняющиеся подразделения занимают свои позиции и открывают огонь такой интенсивности, при котором атакующие подразделения будут остановлены и отброшены от переднего края обороны. Это достигается в результате работы командиров подразделений по организации системы огня и целесообразном использовании штатных и приданных огневых средств [4].

Особенности применения штурмовых подразделений ВС РФ

Опыт Великой Отечественной войны, локальных войн и военных конфликтов последних десятилетий подтвердил целесообразность применения штурмовых отрядов в ходе боевых действий тактического масштаба. В целом необходимость применения штурмовых групп в современных войнах и вооруженных конфликтах возникла благодаря росту огневой мощи и мобильности обороняющихся войск, быстротечности изменения обстановки и необходимости достижения успеха наступления. Особенно важным становится применение штурмовых групп во время ведения боевых действий в условиях городской застройки и в лесозащитной полосе.

Штурмовой отряд является основной тактической единицей, обладающей автономностью, средствами усиления и поддержки. Действия штурмовых отрядов могут поддерживаться армейской и фронтовой авиацией, а также ракетными подразделениями. Командир штурмового отряда непосредственно управляет приданными артиллерийскими подразделениями и может осуществлять запрос на применение авиации и определять цели для поражения.

Структура штурмового отряда:

Штаб отряда:

- штаб батальона (основа КНП отряда);
- группа офицеров от приданных подразделений;
- авиационные наводчики и представители взаимодействующих подразделений;

- группа обеспечения защиты штаба [5, с. 21].

Две или три штурмовые роты (в зависимости от задач и места отряда в боевом порядке), артиллерийская батарея, рота огневой поддержки, разведывательный взвод, резерв батальона (до усиленного взвода), танковый взвод, зенитно-ракетный взвод, инженерно-саперный взвод, ремонтно-эвакуационный взвод, взвод РЭБ, огнеметный взвод, взвод БПЛА, медицинская эвакуационная группа.

Кроме того, в зависимости от поставленных задач, в состав штурмового отряда могут включаться и дополнительные подразделения.

На вооружении каждого штурмового отряда, созданного на основе батальона, в зависимости от стоящих перед ним задач состоит:

- танк Т-72/Т-80/Т62 – 3 ед.;
- ЗУ-23-2 – 2-3 ед.;
- ПЗРК «Игла», «Стрела» – 2-3 ед.;
- РПО-А «Шмель» – 12 ед.;
- 73 мм СПГ-9 – 6 ед.;
- 122 мм гаубицы Д-30 – 6 ед.;
- 30 мм АГС-17/ АГС-30 – 2 ед.;
- 12,7 мм пулемет «Корд» /НСВП – 2 ед.;
- ПТРК «Корнет» / «Фагот» / «Конкурс» – 2 ед.;
- 12,7 мм снайперские винтовки ОСВ-96/ АСВК – 4 ед.;
- бронированная ремонтно-эвакуационная машина БРЭМ-Л – 1 ед.

Кроме того, в зависимости от поставленных задач и направлений действий, штурмовой отряд может обеспечиваться средствами разминирования, типа УР-77, машинами разминирования, тяжелыми огнеметными средствами ТОС-1, РСЗО, а подразделения ВДВ САО 2С9 «Нона» или САУ 2С25 «Спрут», а также комплексами разведки и комплектами борьбы с БПЛА [5, с. 36].

Структура штурмовой роты:

- управление роты;
- 2 штурмовых взвода;
- группа операторов БПЛА;
- бронегруппа (БМП-1,2/БТР-80,82А);
- взвод огневой поддержки;
- огневой взвод (Д-30, 2С9, 2С25, РСЗО);
- резерв в составе отделения;
- отделение медицинской эвакуации.

Штурмовые роты, в зависимости от задач и направлений действий, могут усиливаться средствами старшего командира (командира штурмового отряда), а их действия могут поддерживать огневые средства штурмового отряда. Состав роты определяется командиром штурмового отряда. Как правило, усиливается рота, которая выполняет задачу на направлении сосредоточения основных усилий штурмового отряда. Управление приданными и поддерживающими артподразделениями осуществляет командир штурмовой роты, он же определяет им огневые задачи.

Штурмовые роты укомплектованы:

- танк Т-72/Т-80/Т62 – 1 ед.;
- БМП-2/БМД-2,3 – 4 ед.;
- 122 мм гаубица Д-30/ САО 2С9 – 1 ед.;
- 82/120 мм минометы – 2 ед.;
- 30 мм АГС-17/ АГС-30 – 2 ед.;
- 12,7 мм пулемет «Корд» /НСВП – 2 ед.;
- ПТРК «Корнет» / «Фагот» / «Конкурс» – 2 ед.;
- 12,7 мм снайперские винтовки ОСВ-96/ АСВК – 4 ед. [5, с. 41].

Штурмовой взвод является основной боевой тактической единицей и имеет численность 12-15 человек. Основным предназначением взвода является занятие лесополос, возвышенностей, зданий и важных рубежей.

Командир взвода руководит минометным огнем, а также при действиях на направлении сосредоточения основных усилий роты – огнем артиллерийских подразделений.

Структура штурмового взвода:

- группа управления, в состав которой входят командир взвода, оператор БПЛА, связист, артнаводчик;
- передовая группа, в состав которой входят сапер, пулеметчик, два стрелка;
- две штурмовые группы, каждую составляют пулеметчик, гранатометчик, медик, стрелок;
- группа огневой поддержки включает в себя двух стрелков, пулеметчика, расчет СПГ-9/АГС-17/12,7 мм «Корд» /82 мм миномет/ПТРК.

Боевой порядок штурмового отряда строится в два-три эшелона, в которых действуют штурмовые роты. Они могут действовать одновременно или последовательно на одном или разных направлениях. Штурмовые роты могут выполнять задачи по атаке переднего края обороны, по захвату позиций и закреплении на них. Штурмовым ротам могут придаваться рота огневой поддержки, инженерно-саперный взвод, зенитно-ракетный взвод (группы), группа медицинской эвакуации. Действовать в своем полном составе или распределяться между штурмовыми ротами могут следующие подразделения: танковый взвод, ремонтно-эвакуационный взвод, артиллерийская батарея, резервная группа, огнеметный взвод. Действуют только в полном составе взвод РЭБ, взвод БПЛА [6, с. 52].

Новая тактика пехотных (штурмовых) подразделений характеризуется активными действиями в темное время суток и имеет ряд особенностей:

- 1) штурмовые группы в темное время суток скрытно выдвигаются на рубеж атаки; посредством дронов, оснащенных тепловизорами, осуществляется аэроразведка;
- 2) из 10-20 наиболее подготовленных бойцов создаются штурмовые группы, обеспеченные приборами ночного видения с тепловизорами;
- 3) в состав групп закрепления входят до 50 бойцов. Эти группы имеют задачу по закреплению на захваченных территориях, если атака штурмовой группы прошла успешно;
- 4) проведение артиллерийской подготовки атаки;

5) подразделение АГС, приблизившись к боевым порядкам, осуществляет огневое сопровождение атаки;

6) при применении штурмовых отрядов:

- организовано аэронаблюдение за позициями противника, через него же может осуществляться управление атакой;

- на позиции противника осуществляются артиллерийские налеты с целью разбить оборону и уничтожить ВВТ;

- активно используются ПТРК;

- танки, БМП и БТР применяются в целях огневой поддержки на дистанции, так, чтобы не стать целью ПТРК;

- подразделения автоматических станковых гранатометов ведут интенсивный плотный огонь по позициям противника;

- в результате организованного взаимодействия между штурмовыми группами и подразделениями автоматических станковых гранатометов штурмовые группы приближаются к передовым позициям противника и пытаются их захватить;

- усиление инженерного оборудования захваченной позицией группой закрепления;

- если атака не завершилась успехом, то по позиции применяется артиллерийский огонь;

- атаки позиций предпринимаются круглосуточно (попеременно день – ночь) [6, с. 59].

В результате атак, проводимых попеременно днем и ночью, удастся избежать больших потерь личного состава и обеспечить своевременное выдвижение штурмовых групп. Неотъемлемой частью боевого управления в данном случае является аэронаблюдение.

Основные формы и способы применения соединений (частей) и подразделений ВСУ.

Особенности тактики действий механизированных батальонов. На первом этапе, в период с 24 февраля по 27 марта 2022 г., соединения и части ВСУ организовали маневренную оборону. Обнаружив выдвижение главных сил противника из глубины и в целях недопущения развертывания его в боевой порядок организовывалось огневое поражение. Боевое охранение отражает атаку разведподразделений противника. Его действиями руководит командир батальона с наблюдательного пункта, расположенного в первом эшелоне. Действия боевого охранения поддерживаются артиллерией.

Соединения и части ВСУ предпринимали попытки поражения артиллерийским огнем наступающего противника, лишая его возможности подойти к переднему краю обороны, кроме того, батальоны, используя боевое охранение, разведывательные дозоры и огневые засады, вынуждали главные силы противника развернуться.

Боевое охранение батальона играло главную роль в срыве наступления противника. Боевое охранение обеспечивало действия основных сил батальона. Основные силы батальона, используя маневр огнем, предотвращали подход

противника к переднему краю обороны. Каждый рубеж обороны удерживался по средствам ведения боя. В результате чего противник изматывался и нес потери.

Совместные действия бронегруппы, маневренной группы и подразделений второго эшелона при поддержке артиллерии предотвращали обход и охват противником своих опорных пунктов. Маневренная группа и подразделения с неатакованных позиций обеспечивали отход батальона на новый рубеж внезапной контратакой, так же были организованы огневые засады. Тыловые и боковые дозоры предотвращали удары с тыла и во фланги. Выйдя на новый рубеж, батальон переходил к обороне.

В последующих этапах, в период с апреля 2022 г. по настоящее время, ВСУ в основном вели наступательные действия. Выработаны различные тактические приёмы по прорыву обороны противника. Одним из таких приемов является «Фронтальная атака через «пробитый» коридор с использованием бронетехники». Прорыву обороны предшествуют разведывательные действия подразделений ВСУ: разведывательные дозоры в составе взвода на БМП при усилении танком ведут разведку. Разведдозору определяется зона ответственности для его действий, которая составляет до 10 км по фронту.

Разведдозор выполняет задачи по выявлению слабых мест в обороняемых позициях противника. Разведдозор при сближении с оборонительными позициями ввязывается в бой, тем самым вынуждая противника раскрыть свой передний край и систему огня. После чего осуществляет отход и повторяет те же действия на других участках обороны противника. Прорыв обороны осуществляют штурмовые отряды ВСУ. Штурмовой отряд в составе до мотопехотного батальона, усиленного танковым подразделением, во время действий разведдозора располагается в районе на удалении до 15 км от переднего края обороны противника. Штурмовой отряд выдвигается на участок прорыва обороны противника, как только разведдозор вскрыл слабое место в обороне противника.

В ходе ведения боевых действий штурмовые отряды ВСУ строили колонны из 8-10 танков. Начиная с 4-5 танков десантом на броне передвигались мотострелки; смешанную колонну, составляли танки и боевые машины пехоты, танки шли впереди колонны [7, с. 10].

Действиям штурмового отряда на участке прорыва предшествовала артиллерийская подготовка, которая охватывала всю ширину линии обороны подразделений ВС РФ, тем самым обеспечивала скрытность направления действий штурмового отряда и лишала возможности маневра обороняющиеся подразделения. В наступлении штурмового отряда ВСУ просматривается особенность, которая заключается в том, что штурмовой отряд, выполняя задачу по захвату ближайшего населенного пункта, находящегося в глубине обороны противника, и использования его в дальнейшем в качестве базового района, осуществляет прорыв переднего края обороны, не разворачиваясь в боевой порядок. Данные действия рассчитаны на потерю устойчивости обороны противника и взаимодействие с подразделениями закрепления. К ближайшему населенному пункту штурмовой отряд продвигается, не вступая в бой с подразделениями второго эшелона. Штурмовой отряд, приближаясь к

населенному пункту, используя огонь БМП, вынуждает противника покинуть оборонительные позиции, обеспечивая спешивание и закрепление своих подразделений. В темное время суток осуществляется усиление штурмовых отрядов. Командование ВСУ через участок прорыва направляет дополнительные подразделения [7, с. 14]. Все расчеты строятся на факторе внезапности: посредством артподготовки подавить силы обороняющегося противника, лишить возможности на проведение контрмер к действиям штурмового отряда на участке прорыва обороны.

Эффект внезапности достигается в результате согласованных действий разведывательных подразделений, штурмового отряда и артиллерийских подразделений. Несмотря на достижения и успехи применения этого тактического приема, нельзя забывать о его минусах, которые могут иметь место. Подразделения, находящиеся в обороне, так же, как и наступающие организуют разведку и способны вскрыть действия штурмового отряда еще на этапе выдвижения. Штурмовой отряд ограничен в наступательных возможностях (в огневых и ударных). Приближаясь к переднему краю обороны противника возможность вести огонь из вооружения танков и БМП имеют только две-три первые машины. Навсегда предоставляется возможным обнаружить МВЗ (особенно противотанковые) и эффективно проделать в них проход. Обороняющиеся подразделения могут предпринять маневр подразделением и огнем, тем самым организовать сопротивление, что может помешать действиям штурмового отряда.

Противодействие.

В противодействие вышеописанному тактическому приему успешно применяются следующие действия:

- организация и ведение разведки противника;
- устройство МВЗ, преимущественно сплошных противотанковых минных полей перед передним краем обороны;
- построение системы огня, обеспечивающей прикрытие стыков между подразделениями;
- определение вероятных путей движения штурмовых отрядов и подготовка на них огней артиллерии;
- наличие противотанкового резерва, сформированного из танковых подразделений;
- применение боевых вертолетов.

Немаловажное значение играет недопущение вскрытия системы огня подразделений, находящихся в обороне. В этих целях основные позиции огневых средств должны быть максимально замаскированы, а огонь дежурных огневых средств должен вестись с временных огневых позиций [7, с. 21].

Алгоритм действий обороняющихся подразделений в противовес данному тактическому приему может включать в себя: разведывательные мероприятия, направленные на вскрытие выдвижения штурмового отряда; огонь артиллерийских подразделений, направленный на задержание наступающих, на снижение скорости их продвижения к переднему краю обороны, на противодействие артиллерии наступающих подразделений; использование на

возможных участках прорыва противотанкового резерва и содержание в постоянной готовности противотанковых средств; открытие огня из вооружения танков и ПТРК при достижении противником рубежа в 2000-1000 метров; введение в бой истребителей танков после того, как противник преодолест МВЗ; в случае прорыва обороны использование на отсечных позициях противотанковых средств и принятие мер по закрытию образовавшихся брешей [7, с. 27].

Заключение.

Основной научной новизной данной статьи являются: широкое применение неклассических форм и способов ведения тактических действий в ходе вооруженного конфликта, которое дает положительный результат в достижении поставленных целей.

Таким образом, характерными чертами боевого применения общевойсковых подразделений в оборонительном бою на современном этапе является: подготовка и ведение маневренной обороны.

На основе вышеизложенного, можно определить рекомендации командирам общевойсковых подразделений по подготовке к маневренной обороне по опыту вооруженного конфликта на территории Украины.

В целях подготовки маневренной обороны командиру батальона необходимо организовать управление и взаимодействие, подготовить подразделения к бою, занять оборону и подготовить батальонный район обороны, а также выполнить другие мероприятия, в соответствии с требованиями Правил боевого применения частей и подразделений СВ ВС РК.

Для ведения маневренной обороны батальону, кроме основного района обороны, должны быть дополнительно назначены позиции за пределами основного района обороны. Командир батальона должен сосредоточить основные усилия батальона на удержании наиболее важных участков местности и остановке противника в их направлении.

В кратчайшие сроки командир батальона должен определить передний край ротных опорных пунктов, позиции подразделений артиллерии, резервные районы, на направлениях возможных действий противника места засад, кроме того, последовательность и маршруты отхода на запасные позиции всех подразделений батальона. В любом случае командир батальона должен организовать взаимодействие между штатными и приданными подразделениями.

На каждом рубеже обороны ведется бой с последующим отходом подразделений на ранее назначенные позиции. На каждом оборонительном рубеже инициатива должна оставаться в руках обороняющихся подразделений. Они должны наносить огневое поражение наступающему противнику на возможную глубину построения его боевого порядка. Ведя маневренную оборону, подразделения должны выводиться из-под ударов противника, при перемещении на ранее назначенные позиции [8] – устраивать огневые засады и заграждения.

Маневренная оборона предполагает определенные особенности в построении системы районов обороны, огневых позиций и рубежей. Командир батальона организует оборону в районе, определенном старшим начальником.

При занятии района обороны, в случае невозможности проведения рекогносцировки в виду ограниченного времени командиру батальона необходимо определить подчиненным подразделениям систему рубежей и огневых позиций:

- 1) для подразделений I эшелона – рубежи обороны рот (подразделений I эшелона);
- 2) для артиллерийских подразделений – районы огневых позиций;
- 3) по организации засад – районы и места огневых и противотанковых засад;
- 4) для резерва батальона – район его расположения;
- 5) для подразделений тылового, технического, медицинского обеспечения – район их расположения.

Каждому элементу боевого порядка механизированного батальона необходимо определить районы обороны (основной и запасной). В случае, когда силы и средства батальона не позволяют обеспечить оборону района в обозначенном размере, их необходимо сосредоточить на удержании наиболее важных рубежей. Если противник не может быть поражен силами и средствами подразделений первого эшелона со своих позиций, по нему ведется огонь артиллерии, а также должны быть назначены рубежи для резерва.

Исследование в данной работе проведено в рамках грантового финансирования Министерством науки и высшего образования РК (ИРН проекта AP14871317).

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

- 1 Попов И.М. Война будущего, взгляды из-за океана. Военные теории и концепции современных США. – М.: Транзит книга, 2004 – 112 с.
- 2 Батюшкин С.А. и др. Тактика: батальон, рота: учебник для курсантов и слушателей высших военно-учебных заведений Министерства обороны Российской Федерации. – М.: Воениздат, 2009. – 415 с.
- 3 Асыллов Н.Ж., Исабеков А.Т. Совершенствование форм и способов применения общевойсковых соединений во взаимодействии с другими войсками и воинскими формированиями в обороне в современных условиях // Вестник Академии НГ РК. – 2023. – № 1 (47). – 33-41 с.
- 4 Головлев М.М. СВО Клаузевиц и пустота. Политологический анализ операции и боевых действий. – М.: Книжный мир, 2023. – 78 с.
- 5 Сборник обобщения боевого опыта подразделений ССО во время Курской операции (3 августа – 6 сентября 2024 года). ЦВС ССО РФ. – Сумы, 2024. – 180 с.
- 6 Асыллов Н.Ж. и др. Совершенствование форм и способов применения десантно-штурмовых подразделений во взаимодействии с другими войсками и воинскими формированиями в обороне в современных условиях: учеб. пособие.

– А.: ВИ СВ, 2024. – 175 с.

7 Рекомендации по борьбе с противником, действующим в составе танковых и механизированных колонн: методические рекомендации. – Ростов н/Д., 2023. – 49 с.

8 Великий сын казахского народа, герой, талантливый полководец и выдающийся писатель – Бауыржан Момышулы: Сб. межвуз. науч.-теоретич. конф. – А.: ВИ СВ, 2023. – 215 с.

REFERENCES:

1 Popov I.M. (2004) «Voina budushogo, vzgliadi iz-za okeana. Voennye teorii i konseptsii sovremennix USA» [Popov I.M. "The war of the future, views from overseas. Military theories and concepts of the modern USA" –Moscow: Transitkniga, 2004] – М.: Tranzitkniga. – 112 p.

2 S. A. Batyushkin i dr., (2009) Taktika: batal'on, rota: uchebnik dlya kursantov i slushateley vysshikh voyenno-uchebnykh zavedeniy Ministerstva oborony Rossiyskoy Federatsii [S. A. Batyushkin et al., Tactics: battalion, company: a textbook for cadets and students of higher military educational institutions of the Ministry of Defense of the Russian Federation] – М.: Voenizdat, 2009. - 415 p.

3 N. Zh. Asylov., A.T. Isabekov., (2023) Sovershenstvovaniye form i sposobov primeneniya obshchevoyskovykh soyedineniy vo vzaimodeystvii s drugimi voyskami i voinskimi formirovaniyami v oborone v sovremennykh usloviyakh. [N. Zh. Asylov., A.T. Isabekov., Improving the forms and methods of using combined arms formations in interaction with other troops and military formations in defense in modern conditions. Bulletin of the Academy of NG RK No. 47 (1-2023)] Vestnik Akademii NG RK №47 (1-2023) –33-41 p.

4 Golovlev M. M. (2023) SVO Klauzevits i pustota. Politologicheskiy analiz operatsii i boyevykh deystviy. Moskva Knizhnyy mir [Golovlev M. M. SVO Clausewitz and emptiness. Political science analysis of operations and combat operations. Moscow Book World] – 2023 g – 78 p.

5 Sbornik obobshcheniya boyevogo opyta podrazdeleniy SSO vo vremya Kurskoy operatsii (3 avgusta- 6 sentyabrya 2024 goda). TSVS SSO RF. Sumy 2024 g [A collection of summarizing the combat experience of MTR units during the Kursk operation (August 3-September 6, 2024). TsVS SSO RF] – 180 p.

6 N.ZH. Asylov i dr. uchebnoye posobiye: (2024) Sovershenstvovaniye form i sposobov primeneniya desantno-shturmovykh podrazdeleniy vo vzaimodeystvii s drugimi voyskami i voinskimi formirovaniyami v oborone v sovremennykh usloviyakh/ VI SV. - [N.Zh. Asylov and other textbook: Improving the forms and methods of using airborne assault units in cooperation with other troops and military formations in defense in modern conditions / VI SV] Almaty 2024 g-175 p.

7 Rostov na Donu (2023) Metodicheskoye rekomendatsiya: Rekomendatsii po bor'be s protivnikom, deystvuyushchim v sostave tankovykh i mekhanizirovannykh kolonn. [Methodical recommendation: Recommendations for combating the enemy operating as part of tank and mechanized columns]. Rostov-on-Don 2023– 49 p.

8 Sbornik mezhvuzovskoy nauchno-teoreticheskoy konferentsii «Velikiy syn kazakhskogo naroda, geroy, talantlivyy polkovodets i vydayushchiysya pisatel –

Bauyrzhan Momyshuly» VI SV. [Collection of the interuniversity scientific and theoretical conference “The Great Son of the Kazakh People, Hero, Talented Commander and Outstanding Writer - Bauyrzhan Momyshuly”] VI SV Almaty 2023 g- 215 p.

К.Ж. КОЙЧЫКУЛОВ, Н.Ж. АСЫЛОВ, Ш.К. КАДИРКУЛОВ, К.В. ФЕДОСЕЕНКО

ЗАМАНАУИ ҚАРУЛЫ ҚАҚТЫҒЫСТАРДА БІРІККЕН ҚАРУЛЫ БӨЛІМШЕЛЕРДІҢ ҚАРУЛЫ КҮРЕСТІҢ ЖАҢА ӘДІСТЕРІН ҚОЛДАНУЫН ТАЛДАУ (УКРАИНАДАҒЫ ҰРЫС ҚИМЫЛДАРЫНЫҢ ТӘЖІРИБЕСІНЕН 2022-24 жж.)

Сағадат Нұрмағамбетов атындағы Құрлық әскерлерінің Әскери институты
Қазақстан Республикасы ҰҚК Шекара академиясы

Ғылыми мақалада Украина Қарулы Күштерінің және Ресей Федерациясының Қарулы күштерінің құрамы мен іс-қимыл тактикасы мәселелері қаралады. Қазіргі заманғы соғыстар мен қарулы қақтығыстарды талдау әскери салада ақпараттық және технологиялық прогрестің озық жетістіктерін пайдалану, қару-жарақ пен әскери техниканың түбегейлі жаңа үлгілерін жетілдіру және жасау жағдайында қарулы күрес жүргізуге көзқарастар өзгергенін көрсетеді. Жалпыәскери ұрыс маңызды рөл атқаратын, тактика мен жедел өнердің тиімділігін зерделеу, қазіргі заманғы әскери жанжалдарда олардың қағидаттарын қолдану, жауынгерлік іс-қимылдарды жүргізудің неғұрлым тиімді әдістерін әзірлеу үшін пайдаланылуы мүмкін талдау мен қорытындылар жасаудың тұрақты өзгеріп отыратын жағдайлары.

XXI ғасырдағы қарулы қақтығыстарда ұрыс қимылдарын жүргізу тәжірибесін талдау жалпы әскери бөлімдер мен бөлімшелердің ұрыс жүргізуінің жаңа әдістерінің пайда болуы мен дамуын көрсетеді.

К.Ж. KOICHIKULOV, N.ZH. ASYLOV, SH.K. KADIRKULOV, K.V. FEDOSSEYENKO

ANALYSIS OF THE USE OF NEW METHODS OF ARMED STRUGGLE BY COMBINED ARMS UNITS IN MODERN ARMED CONFLICTS (FROM THE EXPERIENCE OF CONDUCTING MILITARY OPERATIONS IN UKRAINE IN 2022-24)

The article discusses the composition and tactics of the Armed Forces of Ukraine (AFU) and the armed forces of the Russian Federation. The analysis of modern wars and armed conflicts shows that in the context of the use of advanced information and technological advances in the military sphere, the improvement and creation of fundamentally new types of weapons and military equipment, there has been a transformation of views on the conduct of armed struggle. The constantly changing conditions of modern military conflicts, where combined arms combat plays an important role, the study of the effectiveness of tactics and operational art, the application of their principles in modern military conflicts, analysis and conclusions that can be used to develop more effective methods of warfare.

An analysis of the experience of fighting in armed conflicts of the XXI - st century shows the emergence and development of new methods of combat by combined arms units and subunits.

А.И. КИРИЧЕНКО¹, Е.Н. КУПТЛЕУОВ²

¹кандидат военных наук, ассоциированный профессор (доцент), НАО «Северо-Казахстанский университет им. М. Козыбаева», г. Петропавловск;

²магистр педагогического образования, офицер штаба войсковой части 30217 Национальной гвардии Республики Казахстан, г. Петропавловск.

ПЕРСПЕКТИВЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ОПЫТА СОВРЕМЕННЫХ ВООРУЖЕННЫХ КОНФЛИКТОВ И ЛОКАЛЬНЫХ ВОЙН ДЛЯ РАЗВИТИЯ ФУНДАМЕНТАЛЬНЫХ ОСНОВ ТАКТИКИ И ОПЕРАТИВНОГО ИСКУССТВА

В данной статье предлагается рассмотрение возможности использования тактики действия незаконных вооружённых формирований частями и подразделениями Вооруженных Сил Республики Казахстан, также при их совместных действиях с другими войсками и воинскими формированиями, в том числе с участием иррегулярных и негосударственных вооружённых групп (формирований), как один из вариантов ведения оборонительного (наступательного) боя.

Ключевые слова: *иррегулярные, негосударственные вооруженные группы (формирования), незаконные вооруженные формирования, оборона, наступление, управление.*

Прогнозы развития военно-политической обстановки в мире на среднесрочную перспективу свидетельствуют о существовании тенденций к усилению напряжённости, расширению очагов нестабильности в стремлении отдельных государств изменить существующий миропорядок [1]. Основываясь на результатах оценок и прогнозов развития военно-политической обстановки в мире, изменениях характера военных конфликтов (Сирия, Нагорный Карабах, Украина и Палестина) и содержания вооружённой борьбы, можно отметить, что на начальном этапе вооруженного конфликта высока вероятность попытки достижения вероятным противником военно-политических и военно-стратегических целей комплексным применением военной силы в пограничном пространстве государства (пограничный вооруженный конфликт). В дальнейшем будут продолжены наступательные операции на всю глубину территории с одновременным воздействием на суше, море, в воздушно-космическом и информационном пространствах (военный конфликт средней, высокой интенсивности) с целью закрепления успеха и вынуждения обороняющейся стороны к заключению мирного соглашения на невыгодных для себя условиях (передача части территорий или ресурсов противнику).

Тактика действий частей и подразделений в основных видах боя: наступление и оборона в вооружённых конфликтах и боевых действиях 2019-2023 г.г. требует более глубокого анализа и военно-научного исследования для выработки теоретически обоснованных рекомендаций с практической отработкой путём моделирования боевых действий и в дальнейшем включения в теорию военного искусства.

В данной статье предлагается рассмотрение возможности использования тактики действия незаконных вооружённых формирований (НВФ) частями и подразделениями Вооружённых Сил Республики Казахстан, также при их совместных действиях с другими войсками и воинскими формированиями, в том числе с участием иррегулярных и негосударственных вооружённых групп (формирований), как один из вариантов ведения оборонительного (наступательного) боя.

Необходимость рассмотрения данной теории обусловлено тем, что:

1. На данном этапе финансово-экономическое положение страны не позволяет полноценно обеспечить войска современными средствами ведения боевых действий. Данный процесс будет проходить поэтапно и потребует не только огромных финансовых затрат, но и подготовки и переподготовки специалистов, а также создания необходимой инфраструктуры для технического обслуживания и ремонта.

2. На начальном этапе боевых действий противник, имея численное превосходство в живой силе и технике на определённом участке, захватит пограничную зону, а в некоторых случаях вклинится вглубь страны до 300-500 км (Украина март – апрель 2022 года). В данной ситуации при худшем прогнозе, вероятнее всего, что мероприятия по отмотилизованию и доукомплектованию соединений и частей и приведению их в высшие степени боевой готовности будут выполнены несвоевременно, а в прифронтовых районах – сорваны.

3. Постоянное огневое воздействие противника, нарушение функционирования систем управления, вывод из строя систем раннего обнаружения и высокоточного оружия (ВТО), противовоздушной обороны (ПВО) и радиоэлектронной борьбы (РЭБ) снизит мобильные и манёвренные возможности Вооружённых сил. При этом увеличатся сроки приведения в высшие степени боевой готовности и развёртывания группировок войск (сил).

Следовательно, исходя из реалий обстановки, нам необходимо сегодня выработать концепцию тотальной обороны, которая предусматривает применение, с началом военных действий, не только доступных сил и средств Вооружённых сил, но и потенциала гражданского населения, в том числе иррегулярных воинских формирований. Соответственно, необходимо разработать варианты организационно-штатных структур нерегулярных воинских формирований; порядок их обеспечения вооружением и военной техникой, материально-техническими средствами в мирное и военное время, подготовки и тактику ведения боевых действий; порядок управления и взаимодействия с войсковыми подразделениями.

Иррегулярные подразделения могут быть сформированы по территориальному принципу с учётом административно-территориальных

делений (улица, квартал, село, посёлок, город, район и т.п.), экономических структур (хозяйствующие субъекты, предприятия, заводы, учреждения) и национально-традиционных (религиозные, отношение к определенному роду или племени, общественные движения или партии) особенностей проживающего в этом регионе местного населения. По штатной структуре могут быть аналогичны армейским подразделениям (группа, расчет, экипаж, отделение, взвода и роты) с детализацией по группам или расчетам, экипажам в зависимости от выполняемых боевых задач (разведка, поиск, огневое поражение, прикрытие и т.д.). При формировании подразделений необходимо, в первую очередь, учитывать навыки, умения и практический жизненный опыт. По составу: без ограничения по половым, возрастным критериям и наличию опыта службы, принятия военной присяги.

Иррегулярные подразделения по опыту локальных войн вооружены по принципу пехотных подразделений: стрелковым оружием (пистолетами, автоматами, пулеметами, винтовками, в том числе нарезным и гладкоствольным оружием, находящимся у населения), переносимыми и перевозимыми: малокалиберной артиллерией (легкими миномётами), противотанковыми и противовоздушными средствами и зенитно-ракетными комплексами, находящимися на вооружении или снятыми с вооружения, по принципу использования всего арсенала сил и средств, что может нанести урон живой силе и технике противника. Данное вооружение в достаточном количестве хранится на арсеналах и базах. Эшелонирование и обеспечение предлагается провести по следующей схеме: в мирное время хранение и обслуживание вооружения на арсеналах и базах; при военной опасности и военной угрозе – перевозка и хранение на местах. На данном этапе для хранения можно использовать склады и оружейные комнаты, комнаты хранения оружия частей Вооруженных Сил, других войск и воинских формирований Республики Казахстан. С началом военных действий организовать выдачу личному составу нерегулярных подразделений. Также необходимо предусмотреть возможность хранения необходимого количества вооружения и боеприпасов в мирное время на местах для подготовки узких специалистов из числа гражданского населения (снайперы, гранатомётчики, стрелки-зенитчики, расчеты миномётов, операторы беспилотных летательных аппаратов и т.д.) на базе воинских частей и учреждений, военно-технических школ, военных кафедр и военно-учебных заведений, если данное вооружение не предусмотрено штатом учреждения.

В качестве средств передвижения, перевозки личного состава, материальных средств и установки вооружения можно использовать легковые и грузовые автомобили и трактора, мотоциклы и другие средства передвижения, включая животных, в зависимости от выполняемых задач и местности, возможности обслуживания, эксплуатации и ремонта, обеспеченности горюче-смазочными материалами и т.д. При необходимости проводится защита техники путем обвешивания металлическими листами или бронелистами [2].

В условиях отсутствия или ограниченности централизованного материально-технического обеспечения и необходимостью рассредоточения сил и средств в условиях господства войск противника необходимо максимально

эффективно использовать социально-экономическую базу районов и населенных пунктов, находящихся в зоне ответственности.

Данный критерий предполагает абсолютную власть и высокую самостоятельность командиров нерегулярных формирований.

Приступая к рассмотрению возможности применения и анализа тактики действий иррегулярных формирований, в первую очередь, необходимо обозначить сильные и слабые стороны, выявленные в ходе ведения боевых действий в войнах последних десятилетий. Наиболее подробный анализ тактики действий НВФ отражен в работах Н. Грищенко, К.А. Троценко, П.А. Дулнева, И.Л. Макачук и др.

Техническое превосходство регулярных войск не всегда дает им очевидного превосходства над НВФ, и в действиях последних можно обнаружить некоторые слагаемые успеха в борьбе с технологически сильным противником.

Оборона. Основным принципом достижения устойчивости обороны НВФ является: принцип сбережения своих сил, согласно которому не следует сосредоточивать свои малочисленные отряды на направлении главного удара регулярных войск. Тем более они не должны упорно удерживать назначенные рубежи и опорные пункты, подставляя себя под массированные огонь и удары регулярных войск. Напротив, им надлежит создать наилучшие условия для реализации потенциала, имеющегося в ограниченном количестве вооружения, а также для рассредоточения и маневра своих сил в ходе боя. Данный принцип достигается:

- построением тактической зоны обороны путем создания сети опорных участков НВФ глубина и ширина которых составляет 3-5 км, огневых рубежей глубиной 300-500 м с расположенным в ее пределах комплексом расчлененных по фронту и глубине огневых позиций для каждой боевой группы и подвижного огневого средства;

- обеспечением возможности быстрого и беспрепятственного сосредоточения усилий на избранном опорном участке НВФ за счет сочетания высокой самостоятельности и автономности полевых командиров НВФ и обязательного исполнения ими правил взаимодействия — «протокола сети» опорных участков НВФ;

- рассредоточение и активный характер действий первичных тактических подразделений (боевых групп) на поле боя по согласованному достижению огневого перевеса над противником в ходе огневого боя.

Приведённый принцип достижения устойчивости обороны НВФ ставят под сомнение целый ряд основных положений существующей парадигмы боевых действий в современной форме их понимания. Так попытки прорывать тактическую зону обороны, подготовленную противником в форме сети опорных участков ответственности, сосредотачивая силы и средства на узком участке прорыва, играют только на руку обороняющимся [3].

Наступление. Как показывает опыт боевых действий в Сирийской Арабской Республике, наступление НВФ, контролирующего опорный участок, собственными силами маловероятно. Его возможности ограничиваются

проведением отдельных обстрелов, диверсий или разведывательного поиска. Однако НВФ, контролирующее опорный участок, способно организовать разведку, подготовку наблюдательных пунктов, огневых позиций и укрытий для более крупного — ударного НВФ. Последнее целенаправленно прибывает на опорный участок за двое-трое суток до назначенного времени наступления. Совместно с командиром НВФ опорного участка командир прибывшего ударного НВФ уточняет характер обороны регулярных войск и завершает принятие решения на наступление.

Огневой перевес (эффективное огневое поражение) достигается не за счёт сосредоточения огня, превосходящего количество средств поражения, а путём более качественной его подготовки и ведения. Он позволяет вести наступление не нанесением ударов плотными боевыми порядками и массированием огня (ударов), а посредством дезорганизации системы огня противника и последовательного перемещения боевого порядка (как совокупности рассредоточенных огневых средств) на все более близкие и решительные дистанции огня [4].

Учитывая высокую самостоятельность и автономность мелких полевых командиров, можно говорить о высокой степени децентрализации управления НВФ, что позволяет организовывать взаимодействие не на основе жёстких директивных указаний вышестоящей инстанции, а путём соблюдения небольшого перечня постоянно действующих и обязательных правил.

Организация управления методом поручений (путём постановки задачи без жёсткого регулирования действий исполнителя), при этом такие понятия, как «доверие», «всемерное поощрение самостоятельности и инициативы», «предоставление права на ошибку» являются не лозунгами, а условием ведения боя.

Сокращен ряд инстанций управления. Например, звено командиров рот и взводов может иметь место, но только в процессе обучения и воспитания или на отдельном направлении. При подготовке боя их роль ограничивается элементами логистики проводимых мероприятий, передачей управленческого воздействия и организацией учёта и всестороннего обеспечения. В ходе боя они действуют наравне с другими командирами первичных тактических подразделений, выделяясь среди них только способностью нарастить компетенции того или иного командира, делегировать ему права и возможности по применению сил и средств вышестоящей инстанции, а также правами по координации их действий. На оперативном уровне такими звеньями могут стать управления полков, бригад. Однако условиями подобной организации являются функциональная однородность, самостоятельность и автономность большей части основных элементов боевого порядка и оперативного построения [5].

Ключевая особенность данных систем состоит в способности делать выбор и достигать одних и тех же результатов разными способами в однородной среде (одинаковых условиях) или разных результатов в той же или иной среде.

Таким образом, способность НВФ к децентрализованной подготовке и ведению боевых действий группировками войск, состоящими из однотипных, подвижных и автономных тактических групп, проявленная ими в современных

вооруженных конфликтах, является основой для дальнейшего развития способов подготовки и ведения операции.

Чтобы успешно внедрить новые способы ведения боя, потребуется провести не менее сложные организационные мероприятия. Так, для достижения огневого перевеса и снижения таких возможностей у противника целесообразно разработать, опробовать и внедрить методику одиночной подготовки и боевого слаживания первичных тактических подразделений применительно к действиям в составе боевых групп расчленённых боевых порядков подразделений. Более того предстоит существенно изменить подходы к обучению и воспитанию всего личного состава, а также сам уклад повседневной жизни и деятельности общевойсковых подразделений, частей и соединений.

Безусловно, решить намеченный круг задач невозможно без существенных материальных затрат. Однако при этом достигается и значительная экономия за счёт снижения требуемого количественного состава войск и уменьшения их средних потерь при решении масштабных военных задач государства.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1 Военная доктрина Республики Казахстан от 29 сентября 2017 года № 554 (с изменениями от 12.10.2022 года): https://www.akorda.kz/ru/security_council/national_security/voennuyu-doktrinu-respubliki-kazahstan.

2 Грищенко Н. Как «шахид-мобили» изменили характер вооруженных конфликтов (// Российская газета. URL: <https://rg.ru/2019/07/11/kak-shahid-mobilizmenili-harakter-vooruzhennyh-konfliktov>. Html.

3 Троценко К.А. Боевые действия в Сирии — развитие способов ведения общевойскового боя и операции или частный случай? (// Военная Мысль. 2020. № 11. С. 7—24; № 12. С. 31—48.) <https://cyberleninka.ru/article/n/boevye-deystviya-v-sirii-razvitie-sposobov-vedeniya-obschevoyskovogo-boya-i-operatsii-ili-chastnyy-sluchay>.

4 Дульнев П.А., Сычев С.А., Гарверт А.В. Основные направления развития тактики Сухопутных войск (по опыту вооруженного конфликта в Нагорном Карабахе) //Военная мысль. 2021. № 10. С. 49-62.) <https://cyberleninka.ru/article/n/osnovnye-napravleniya-razvitiya-taktiki-suhoputnyh-voysk-po-opytu-vooruzhennogo-konflikta-v-nagornom-karabahe>.

5 Макачук И.Л., Троценко К.А. Уроки и выводы по итогам войны в Афганистане (2001-2021 гг.) //Военная мысль. 2022. № 10. С. 11-25.) <https://cyberleninka.ru/article/n/harakter-operatsiy-sovremennyh-armiy-uroki-i-vyvody-po-itogam-voyny-v-afganistane-2001-2021-gg>.

REFERENCES:

1 Military Doctrine of the Republic of Kazakhstan. dated 29 September 2017 No. 554 (with amendments dated 12.10.2022): https://www.akorda.kz/ru/security_council/national_security/voennuyu-doktrinu-respubliki-kazahstan.

2 Grishchenko N. How 'shahid-mobiles' changed the nature of armed conflicts (// Rossiyskaya gazeta. URL: <https://rg.ru/2019/07/11/kak-shahid-mobiliizmenili-harakter-vooruzhennyh-konfliktov>. Html.

3 Trotsenko K.A. Combat actions in Syria - development of methods of general military combat and operation or a special case? (// Voennaya mysl. 2020. No. 11. P. 7-24; No. 12. P. 31-48.) <https://cyberleninka.ru/article/n/boevye-deystviya-v-sirii-razvitie-sposobov-vedeniya-obshevoyskovogo-boya-i-operatsii-ili-chastnyy-sluchay>.

4 Dulnev P.A., Sychev S.A., Garvert A.V. Main directions of the development of tactics of the Ground Forces (on the experience of the armed conflict in Nagorno-Karabakh) //Voennaya mysl. 2021. № 10. P. 49-62.) <https://cyberleninka.ru/article/n/osnovnye-napravleniya-razvitiya-taktiki-suhoputnyh-voysk-po-opytu-vooruzhennogo-konflikta-v-nagornom-karabahe>.

5 Makarchuk I.L., Trotsenko K.A. Lessons and conclusions on the results of the war in Afghanistan (2001-2021) //Voennaya mysl. 2022. № 10. P. 11-25.) <https://cyberleninka.ru/article/n/harakter-operatsiy-sovremennyh-armiy-uroki-i-vyvody-po-itogam-voyny-v-afganistane-2001-2021-gg>.

А.И. КИРИЧЕНКО, М.Н. КУПТЛЕУОВ

ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ҚАРУЛЫ ҚАҚТЫҒЫСТАР МЕН ЖЕРГІЛІКТІ СОҒЫСТАР ТӘЖІРИБЕСІН ТАКТИКА МЕН ОПЕРАТИВТІК ӨНЕРДІҢ ІРГЕЛІ ПРИНЦИПТЕРІН ӨЗІРЛЕУ ҮШІН ПАЙДАЛАНУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

М. Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан университеті

Осы мақалада заңсыз қарулы құрамалардың (ЗҚҚ) қорғаныстық (шабуылдық) ұрыс жүргізу тактикасын Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерінің бөлімдері мен бөлімшелерінде, сондай-ақ олардың басқа да әскерлермен және әскери құралымдармен, сонымен қатар ретсіз және мемлекеттік емес қарулы топтардың (құрамалардың) қатысуымен бірлескен іс-қимылдарды ұйымдастыру кезінде нұсқалардың бірі ретінде қолдану мүмкіндігін қарастыру ұсынылады.

A.I. KIRICHENKO, M.N. KUPTLEUOV

PROSPECTS OF USING THE EXPERIENCE OF MODERN ARMED CONFLICTS AND LOCAL WARS FOR THE DEVELOPMENT OF FUNDAMENTAL PRINCIPLES OF TACTICS AND OPERATIONAL ART.

M. Kozybaev North Kazakhstan University

In this article it is proposed to consider the possibility of using the tactics of illegal armed formations (IAF), units and subdivisions of the Armed Forces of the Republic of Kazakhstan, also in their joint actions with other troops and military formations, including the participation of irregular and non-state armed groups (formations), as one of the options for defensive (offensive) combat.

УДК 355.424.5
МРНТИ

Д.К. МАЙХИЕВ¹, С. МУХАМЕТКАЛИЕВ²

¹доктор PhD, ассоциированный профессор, старший преподаватель кафедры оперативного искусства и военной истории Национального университета обороны Республики Казахстан, г. Астана, e-mail: maihiiev_65@mail.ru;

²докторант Национального университета обороны Республики Казахстан, г. Астана, e-mail: mukhametkaliev_78@mail.ru

ВОЕННОЕ ИСТОЧНИКОВЕДЕНИЕ: ОРГАНИЗАЦИЯ МЕСТНОЙ ПРОТИВОВОЗДУШНОЙ ОБОРОНЫ НА ТЕРРИТОРИИ КАЗАХСТАНА

Данная работа посвящена восполнению военного источниковедения Казахстана и одновременно получению опыта организации местной противовоздушной обороны. Авторы рассматривают военную историю Казахстана в советский период. Для изучения вопроса привлечены источники и архивные материалы, которые впервые вводятся в научный оборот. Привлечение источников и архивных материалов позволило рассмотреть алгоритм действий формирований местной противовоздушной обороны с получением сигнала «воздушная тревога» с постов воздушного наблюдения, оповещения и связи. Выявлены мероприятия штабов местной противовоздушной обороны по уменьшению и предупреждению потерь среди гражданского населения вследствие бомбардировок вражеской авиации и ликвидации пожаров в населенных пунктах. Для анализа действий формирований местной противовоздушной обороны авторы ссылаются на опыт Великой Отечественной войны, 80-летие Победы над фашизмом Казахстан торжественно отмечает в 2025 году.

Ключевые слова: *воздушная тревога; местная противовоздушная оборона; пост воздушного наблюдения, оповещения и связи; гражданская защита; пассивная противовоздушная оборона.*

Введение. Общеизвестно, что современные средства поражения имеют возможность достигать оперативной глубины обороны театра военных действий, при этом, не входя в зону поражения средств противовоздушной обороны. В этой связи в военных конфликтах фронт и тыл нивелируются, так как под угрозой воздушного удара находятся города, предприятия и объекты не только в зоне боевых действий, но и в оперативной глубине обороны. Опыт современных вооруженных конфликтов показывает, что на начальном этапе воздушно-наземных операций велики потери среди гражданского населения: наносится большой ущерб инфраструктуре городов и предприятий высокоточными средствами поражения, в том числе БПЛА, барражирующими боеприпасами,

крылатыми, баллистическими ракетами, артиллерийскими снарядами и авиационными ракетами.

С учетом быстро меняющихся форм и способов ведения боевых действий с применением БПЛА и барражирующих боеприпасов по городам и предприятиям военно-промышленного комплекса, на наш взгляд, опыт местной (территориальной) противовоздушной обороны (МПВО) в вопросах обеспечения защиты населения и объектов от современных средств поражения является актуальным.

Методы исследования. Основными методами настоящего исследования являются универсальные эмпирические и теоретические методы исследования: анализ и синтез, индукция и дедукция, классификация, аналогия, абстрагирование, формализация, конкретизация, обобщение и мн. др. Исследование проводилось путем изучения архивных материалов, научных трудов и публикаций, посвященных истории становления и развития местной (территориальной) противовоздушной обороны Казахской ССР. Результаты исследования организации местной противовоздушной обороны государства послужат информационной базой для будущих исследований профильных специалистов и формирования учебно-методических материалов в образовательном процессе.

Основная часть. Более полувека назад существующая система МПВО НКВД Казахской ССР трансформировалась в формирования гражданской обороны. В настоящее время это подразделения гражданской защиты Министерства по чрезвычайным ситуациям Республики Казахстан.

Современные вооруженные конфликты, связанные с применением различных видов оружия по населенным пунктам, военным и государственным объектам, показывают, что применение МПВО в общей системе ПВО страны является одним из ключевых элементов системы обеспечения военной безопасности.

Противовоздушная оборона – это совокупность мероприятий, сил, средств и действий, направленных на отражение воздушного нападения противника и защиту объектов, населения и войск от ударов с воздуха. При этом различают *активную ПВО* как действия сил и средств с целью отражения или уменьшения эффективности воздушных ударов противника и *пассивную ПВО*, предусматривающую мероприятия по снижению эффективности налетов авиации противника (укрытие, рассредоточение, маскировка, камуфляж, защитные сооружения и др.) [1, с. 1241].

В ходе изучения материалов выяснилось, что в современном военном источниковедении Республики Казахстан количество научных трудов, публикаций и научных статей, посвященных деятельности МПВО НКВД Казахской ССР крайне мало. В этой связи, на наш взгляд, изучение архивных материалов о деятельности МПВО позволило рассмотреть вопросы оповещения населения и объектов о налете воздушного противника и мерах по его защите, что является элементом пассивной ПВО в общей системе ПВО страны.

Анализ источников показал, что в 20-е годы XX века Реввоенсоветом СССР принимается ряд важных решений, направленных на создание и

укрепление общегосударственной системы ПВО. Так, в начале 1925 года были разработаны общие принципы организации ПВО страны, которыми устанавливалось, что «...ПВО строится на использовании активных средств борьбы и проводимыми мероприятиями МПВО, которые осуществляют наркоматы, исполкомы Советов и организации в чьи веденья входят обороняемые пункты и объекты [2, с. 10].

Следующим шагом на пути укрепления ПВО СССР было изданное Советом народных комиссаров (СНК) СССР «Положение о ПВО СССР» от 4 октября 1932 года, в соответствии с которым система МПВО была выделена в самостоятельную составную часть общей системы противовоздушной обороны страны [2, с. 14].

В содержании положения были определены мероприятия, предусматривающие минимизацию последствий для гражданского населения и объектов от воздушных ударов авиации вероятного противника.

Мероприятия подразделялись на три группы [2, с. 110]:

группа 1 – подготовительные (обучение населения, устройство защитных сооружений, строительство командных пунктов, развитие средств оповещения и связи, дублирование источников электро-, газо- и водоснабжения предприятий, подготовка светомаскировки и т. д.);

группа 2 – в период нападения (при подаче сигнала «Воздушная тревога» производится укрытие населения, проведение светомаскировки, выдача средств индивидуальной защиты);

группа 3 – после нападения (спасение людей из завалов, ликвидация пожаров и аварий, расчистка проездов, обезвреживание неразорвавшихся снарядов, дегазация и т. д.).

Обеспечение эффективной защиты от воздушного нападения в зоне досягаемости вероятного противника предусматривала определение городов, пунктов и объектов ПВО. Следовательно начальником пункта ПВО назначался командир воинской части ПВО, а начальником объекта ПВО – руководитель предприятия. Обратим внимание на то, что в состав МПВО входили как воинские части ПВО, так и добровольные формирования.

Добровольные формирования создавались из числа гражданского населения в виде – участковых команд, на предприятиях – объектовых команд, при домоуправлениях – группы самозащиты.

Войсковые силы МПВО наращивались путем созданий рот МПВО, они комплектовались военными комиссариатами военнообязанными из запаса по специальностям: внутреннего наблюдения и связи, противохимической защиты, охраны общественного порядка, противопожарной и медицинской защиты.

Невоенизированные формирования создавались органами МПВО, Осоавиахима и ОсоАрмии, ОсоВМФ, обществами Красного креста и Красного полумесяца и состояли из городских (участковых) команд МПВО, объектовых команд МПВО, групп самозащиты, противопожарных команд, санитарных дружин и др [2, с. 18].

Следующим источником является Постановление СНК СССР № 0063 от 4 ноября 1940 года. В данном постановлении руководством СНК СССР, в связи с

обострившейся международной обстановкой и необходимостью подготовки вооруженных сил СССР к надвигающейся войне, было указано о передаче Народному комиссариату внутренних дел СССР (НКВД) все формирования МПВО. Далее для осуществления управления было создано Главное управление МПВО СССР [3, с. 316].

На основании этого постановления Народным Комитетом Обороны СССР была осуществлена передача частей и подразделений, органов управления МПВО в центре и на местах в состав НКВД. Управление ПВО РККА освобождалось от функций руководства местной ПВО. За наркоматом обороны СССР оставалась функция руководства и организации службы воздушного наблюдения, авиазенитной обороны территории и пунктов ПВО, борьба с воздушным противником [3, с. 318].

Другим важным архивным источником в изучении данной темы является фонд № 1707 Центрального государственного архива Республики Казахстан (ЦГА РК), посвященный деятельности МПВО НКВД Казахской ССР.

Архивный источник – постановление Совета народных комиссаров Казахской ССР (СНК) от 5 июля 1941 года № 578 «О всеобщей обязательной подготовке населения Казахской ССР к противовоздушной обороне» [4, с. 3].

Постановление является первым нормативно-правовым документом СНК Казахской ССР по созданию органов и сил МПВО на территории Казахской ССР. Источник позволил выявить, что с принятием данного постановления началась всеобщая обязательная подготовка населения к противовоздушной и противохимической обороне (ПВХО). Гражданское население обучалось правилам ПВХО, а также навыкам оказания первой доврачебной медицинской помощи пострадавшим.

Этим же постановлением была утверждена «Инструкция о порядке организации всеобщей обязательной подготовке населения Казахской ССР к противовоздушной и противохимической обороне» как руководящий документ для штабов МПВО по подготовке взрослого населения, несовершеннолетних, инструкторов и групп самозащиты [4, с. 4].

Важным архивным источником является Постановление СНК СССР «Об организации противовоздушной обороны» от января 1941 года.

С нарастанием угрозы войны и развитием авиации предусматривались мероприятия для построения сил и средств пассивной ПВО в зонах ответственности. Данным Постановлением угрожаемая зона воздушного нападения была увеличена до 1200 км от границ СССР, а вся территория страны разделена на зоны ПВО [5, с. 18-27].

С принятием данного постановления территория Казахской ССР также вошла в угрожаемую зону, где в городах и предприятиях начали проводить мероприятия МПВО согласно директивным указаниям ГУМПВО НКВД СССР № 29/2862 от 5 июля 1941 года [6, с. 126].

Отмечается, что Казахская ССР территориально входила в среднеазиатскую зону ПВО. По линии ПВО за обнаружение, опознавание и оповещение воздушного противника на территории Казахстана отвечали, как гражданские, так и военные посты воздушного наблюдения, опознавания и связи

(ВНОС). Донесения о налете воздушного противника в Главное управление МПВО НКВД Казахской ССР поступали с Главного поста ВНОС (г. Ташкент) через отдел ПВО Управления Командующего Армией Среднеазиатского Военного округа (САВО). Функции ротного поста выполняли ВНОС (г. Красноводск) войсковой части № 24807 и пост штаба МПВО (г. Чарджоу) [7, с. 23].

Для своевременного оповещения о налете воздушного противника и получения разведывательной информации о вероятном характере действий немецкой авиации между штабами МПВО Казахской ССР и узлами связи САВО и подразделениями ВНОС было организовано информационное взаимодействие. Штабы МПВО в Алма-Ате, областных центрах и городах Казахской ССР о «воздушной тревоге» оповещались через Гражданские службы ВНОС и Узлы связи Народного комитета обороны согласно схеме оповещения штаба Среднеазиатской зоны ПВО [7, с. 24].

В июле 1944 года по распоряжению Наркомата обороны СССР Среднеазиатская зона ПВО была расформирована, в связи, с чем подразделения ВНОС были выведены из состава САВО. В этой связи оповещение о «воздушной тревоге» штабов МПВО на местах осуществлялось через посты пограничных войск СССР [8, с. 17].

Таким образом, по опыту деятельности системы разведки воздушных целей и оповещения о нем войск позволили снизить косвенный ущерб погибших и раненых от последствий бомбардировок вражеской авиации. Слаженные действия войсковых и добровольческих формирований позволили снизить потери в живой силе путем своевременного оказания первой медицинской помощи. Своевременная ликвидация пожаров позволила сохранить большую часть предприятий, жилых и административных зданий от полного выгорания.

Военно-источниковедческий анализ архивных материалов позволил сделать вывод, что территория Казахской ССР входила в угрожаемую зону полетов вражеской авиации. На территории Западного Казахстана находились объекты нефтепромысла и склады с военным и материально-техническим имуществом. В сентябре 1942 года, после первых бомбардировок, в городах Гурьев, Уральск и в других населенных пунктах Западного Казахстана было объявлено «угрожаемое положение». Штабы МПВО организовали пассивную ПВО, было создано 369 постов МПВО, 909 групп самозащиты, в обязанности которых входило наблюдение за воздушным противником, защита жилых домов и предприятий от пожаров. В многолюдных местах строились бомбоубежища, переоборудовались подвалы, рылись простые укрытия – щели.

Также из специальных сообщений по линии НКВД было выявлено, что 3 октября в 12 часов дня на районный центр Джаныбек было сброшено 30 разнокалиберных бомб, в результате авиационного удара сгорел склад с оружием, цистерны с горючим, разрушено здание районного отдела НКВД. Было убито 10 человек, ранено более 10 человек гражданского населения, в том числе 5 военных. Население села Джаныбек было эвакуировано в соседние колхозы [9, с. 7].

Под контролем штабов МПВО НКВД Казахской ССР активно шло строительство бомбоубежищ и защитных сооружений. Для строительства бомбоубежищ, укрытий для гражданского населения с местных бюджетов городов и областей выделялись денежные средства. По состоянию на январь 1944 года в Гурьевской области было построено 26 укрытий полевого типа, из них 26 открытых и 3 закрытых инженерно-технических сооружения. В штабах МПВО НКВД имелись инструкции «Как построить щель полевого типа» по проектам защитных укрытий [10, с. 87-88].

Отметим, что Западный Казахстан был фронтовым тылом и неоднократно подвергался бомбардировкам немецкой авиации [11, с. 113]. Принимаемые меры силами штабов МПВО в организации пассивной ПВО и строительстве бомбоубежищ, полевых щелей и укрытий помогли выжить гражданскому населению в ходе бомбардировок городов и предприятий.

Выводы. Таким образом, Великая Отечественная война (ВОВ) стала серьезнейшим испытанием для всей военной организации СССР, в том числе и формирований МПВО Казахской ССР. Анализ материалов показал, что проводимые мероприятия МПВО Казахской ССР внесли большой вклад в обеспечение безопасности в начальный период ВОВ. Боеготовность групп самозащиты и гражданского населения в городах и районах к действиям в случае налета авиации и ликвидации последствий от средств поражения с воздуха позволили обеспечивать бесперебойную работу оборонных предприятий и поставки материальных средств на фронт, что, несомненно, внесло большой вклад в достижение Великой победы. Принимая во внимание наличие исторического опыта в вопросах организации МПВО, следует предположить, что в мирное время необходимо заблаговременно выработать структуры по созданию МПВО, возможно с привлечением государственных и местных органов власти.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

- 1 Военный энциклопедический словарь. – Редкол.: А.П. Горкин, В.А. Золотарев и др. – М.: Большая Российская энциклопедия, «РИПОЛ КЛАССИК», 2002. – 1664 с.
- 2 Ленин В.И. Полное собрание сочинений: в 54 т. / В.И. Ленин. – 5-е изд. – М.: Издательство политической литературы, 1974. – Т. 35: Октябрь 1917 ~ март 1918. – 408 с.
- 3 Гражданская оборона: учеб. пособие / под ред. А.Т. Алтунина. – М.: Воениздат, 1982. – 192 с.
- 4 ЦГА РК. Фонд-1707, Опись-1, Дело-2, Лист-3-4.
- 5 Чельцов Б.Ф. Зарождение и развитие противовоздушной обороны страны / Б.Ф. Чельцов // Военно-исторический журнал. – 2004. – № 12 – С. 18–27.
- 6 ЦГА РК. Фонд-1707, Опись-1, Дело-1, Лист-126.
- 7 ЦГА РК. Фонд-1707, Опись-1, Дело-36, Лист-23-24.
- 8 ЦГА РК. Фонд-1707, Опись-1, Дело-36, Лист-17.
- 9 ЦГА РК. Фонд-1707, Опись-1, Дело-14, Лист-7.

10 ЦГА РК. Фонд-1707, Опись-1, Дело-37, Лист –87-88.

11 Алдабергенова А.М. Западный Казахстан – фронтовой тыл в период Сталинградской битвы (исторический аспект): Дисс. доктор PhD: НУО, 2022. – 167 с.; Инв. № 15335.

REFERENCES:

- 1 Military encyclopedic dictionary. – Editorial team: A.P. Gorkin, V.A. Zolotarev et al. -M: Great Russian Encyclopedia, “RIPOL CLASSIC”, 2002, - 1664 p.
2. V.I. Lenin. Complete works: in 54 volumes / V.I. Lenin. - 5th ed. -M.: Publishing House of Political Literature, 1974. - T.35: October 1917 March 1918. - 408 p.
3. Civil defense: textbook. Manual / ed. A.T. Altunina. -M.: Military Publishing House, 1982. - 192 p.
4. B.F.Cheltsov. The origin and development of the country's air defense / B.F. Cheltsov // Military-historical magazine. - 2004. -№12 - pp. 18-27.
5. TsGA RK. Fund - 1707, Inventory -1, Case-2, Sheet - 3-4.
6. TsGA RK. Fund - 1707, Inventory -1, Case-1, Sheet - 126.
7. TsGA RK. Fund - 1707, Inventory -1, Case-36, Sheet - 23-24.
8. TsGA RK. Fund - 1707, Inventory -1, Case-36, Sheet - 17.
9. TsGA RK. Fund - 1707, Inventory -1, Case-14, Sheet - 17.
10. A.M. Aldabergenova. Western Kazakhstan - front-line rear during the Battle of Stalingrad (historical aspect). dissertation doctor PhD.2022.- 167 p. Inv. No. 15335.
11. TsGA RK. Fund - 1707, Inventory -1, Case-37, Sheet - 87-88.

Д. МАЙХИЕВ, А. МУХАМЕТКАЛИЕВ

ӘСКЕРИ ДЕРЕКТАНУ:ҚАЗАҚСТАН АУМАҒЫНДА ЖЕРГІЛІКТІ ӘУЕ ҚОРҒАНЫСЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ

Қазақстан Республикасының Ұлттық қорғаныс университеті

Бұл жұмыс Қазақстанның әскери-техникалық білімін толықтыруға және сонымен бірге жергілікті әуе қорғанысын ұйымдастыру тәжірибесін жинақтауға арналған. Авторлар Қазақстанның кеңестік кезеңдегі әскери тарихын зерттейді. Мәселені зерттеу үшін ғылыми айналымға алғаш рет енгізілген дереккөздер мен мұрағаттық материалдар пайдаланылды. Дереккөздер мен мұрағат материалдарын пайдалану әуе бақылауынан, ескерту және байланыс бекеттерінен «Әуе шабуылы» сигналын алумен жергілікті әуе шабуылына қарсы қорғаныс құрамаларының әрекеттерінің алгоритмін қарастыруға мүмкіндік берді. Әуе шабуылына қарсы қорғаныстың жергілікті штабтарының жау авиациясының бомбалауынан бейбіт тұрғындар арасындағы шығынды азайту және болдырмау және елді мекендердегі өрттерді сөндіру бойынша жүргізіліп жатқан іс-шаралары анықталды.

Жергілікті әуе шабуылына қарсы қорғаныс құрамаларының әрекетін талдау үшін авторлар Ұлы Отан соғысының тәжірибесіне сілтеме жасай отырып, Қазақстан 2025 жылы фашизмді жеңген Жеңістің 80 жылдығын салтанатты түрде атап өтеді.

D. MAIHIEV, A. MUKHAMETKALIEV

MILITARY SOURCE STUDY: ORGANIZATION OF LOCAL AIR DEFENSE ON THE TERRITORY OF KAZAKHSTAN.

National Defense University of the Republic of Kazakhstan

This work is devoted to replenishing the military source knowledge of Kazakhstan and at the same time gaining experience in organizing local air defense. The authors examine the military history of Kazakhstan during the Soviet period. To study the issue, sources and archival materials were used, which were introduced into scientific circulation for the first time.

The use of sources and archival materials made it possible to consider the algorithm of actions of local air defense formations with the receipt of the "Air Raid" signal from air surveillance, warning and communication posts. The ongoing activities of local air defense headquarters to reduce and prevent losses among the civilian population due to bombing by enemy aircraft and extinguishing fires in populated areas have been identified.

To analyze the actions of local air defense formations, the authors refer to the experience of the Great Patriotic War; Kazakhstan solemnly celebrates the 80th anniversary of the Victory over fascism in 2025.

УДК 355.4

К.С. СЕКЕМБАЕВ

магистр, Қазақстан Республикасы Ұлттық ұланы академиясы тактика және жалпыәскери пәндер кафедрасы тактика циклінің аға оқытушысы, Петропавл қ.,
e-mail: prepodp@mail.ru

БАРЛАУ – ЖАУЫНГЕРЛІК ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДІҢ МАҢЫЗДЫ ТҮРІ

Мақалада әскери барлау жүргізудің тиімді тәсілі ретінде торуылдың ұйымдастырылуы мен қағидалары және торуылға тағайындалған барлау топтарын дайындаудағы кейбір ерекшеліктері қарастырылған.

Түйінді сөздер: *барлау, торуыл, іздеу, ұйымдастыру, шабуыл.*

Жауынгерлік қамтамасыз ету қарсыластың кенеттен шабуылын болдырмауға, оның батальон (рота) бөлімшелері бойынша оқ атуының (соққыларын) тиімділігін азайтуға, ұрысқа ұйымдасқан түрде және уақытында кіру және оны табысты жүргізу үшін оларға қолайлы жағдайлар жасауға бағытталған іс-шараларды ұйымдастырудан және жүзеге асырудан тұрады.

Батальонда (ротада) және взводта жауынгерлік қамтамасыз етудің бір түрі ұйымдастырылады және жүзеге асырылады – ол барлау.

Барлау даярлықты және жауынгерлік іс-қимылдарды табысты жүргізу, сондай-ақ қарсыластың тұтқиылдан іс-қимылдарын болдырмау үшін қарсылас

пен жергілікті жер туралы мәлімет алу мақсатында кез келген барлық жағдайларда ұйымдастырылады және жүргізіледі [1].

Барлауға қойылатын негізгі талаптар барланатын объектілерді (нысаналарды) айқындаудағы мақсат, тұрақтылық, белсенділік, жылдамдық, жасырындық, анықтық, мерзімдік және дәлдік болып табылады. Мәліметтерді табу барлау жүргізуге тапсырма берген командирге барлық мүмкін болатын тәсілдер арқылы тапсырылады. Аса маңызды мәліметтер шұғыл түрде баяндалады.

Мотоатқыш взводы барлау (жауынгерлік барлау) жүргізу, торуыл жасау, шабуылдау үшін, мотоатқыш взводы бұдан басқа, іздеу жүргізу үшін де тағайындалуы мүмкін. Барлау шолғынын взводы, сондай-ақ торуыл құру, шабуыл жасау немесе іздеу үшін де тағайындалады.

Әрбір взводта (бөлімшеде, танкіге) ұрыстың барлық түрлерінде жеке командирдің өзі, сондай-ақ арнайы тағайындалған бақылаушы қарсыласқа бақылауды ұйымдастырады және үздіксіз жүргізеді.

Барлауға бөлінген взводтың жеке құрамы батыл және жасырын әрекет етуі, тапқырлық, бастамашылық пен әскери айлакерлік танытуы, дер кезінде барлау мәліметтерін табуы және баяндауы тиіс.

Барлау нәтижелері туралы баяндама анық, қысқа және түсінікті болуы тиіс. Онда әдетте мыналар көрсетіледі: қандай қарсылас қашан және қайдан табылды, оның іс-қимылының сипаттамасы; өзінің орналасқан жері және шешімі.

Қарсыластың тылында барлау жүргізу үшін тағайындалған взвод командиріне жұмыс картасында өзінің әскерлері туралы қандай да бір деректер ұстауға, ал барлық жеке құрамға – жеке және қызметтік құжаттар ұстауға тыйым салынады.

Мотоатқыш взводы қарсыластың жауынгерлік құрамы, құрал-саймандары, ұрысқа қабілеттігі, жағдайы, іс-қимылының сипаттамасы, ниеті, оның орналасқан жері және оның қондырғыларының деңгейі туралы мәліметтер табу жөніндегі барлау тапсырмаларын бақылау, тың тыңдау, торуылдау, шабуылдау, іздеу, жергілікті тұрғындардан сұрау, тұтқындағылар мен қашқындардан жауап алу, қарсыластан тартып алынған құжаттарды, қару-жарақ, техника үлгілерін зерделеу арқылы және басқа да тәсілдермен орындайды [1].

Бақылау – барлаудың барынша көп таралған тәсілі. Ол ұрыстың барлық түрлерінде жылдың кез келген уақыты мен тәулігінде ұйымдастырылады. Қарсыласқа бақылау жүргізуді жеке түрде бөлімшелер командирлері, бақылау бекеттері, бақылаушылар және кезекші атыс құралдары есептоптары үздіксіз жүргізеді. Бақылауды ұйымдастыру қарсылас пен алдыңғы жақтағы, қапталдағы және тылдағы жергілікті жерді аса жақсы көруді қамтамасыз етуі тиіс. Түнде және шектеулі көрудің басқа жағдайларында бақылау түнгі көру құралдарын, жер үстінде қозғалудағы нысаналарды барлау радиолокациялық станцияларын, жергілікті жерге жарық түсіру құралдарын пайдалану арқылы жүргізіледі және тың тыңдаумен толтырылады. Барлауды бақылаумен жүргізу тереңдігі жергілікті жердің сипатына, метеорологиялық жағдайына, қолданылатын оптикалық және басқа да барлау құралдарына байланысты болады.

Тың тыңдау – қарсыласпен, сондай-ақ қарсыластың тылында іс-қимыл жасау кезінде барлау органдарымен бетпе-бет түйіскен кезде кеңінен қолданылатын барлау тәсілі. Оны барлау мен қорғау органдары тәуліктің кез келген уақытында, әсіресе түнде, және шектеулі көрудің басқа жағдайларында жүргізіледі және арнайы таңдалып алынған әскери қызметшілер жүзеге асырады, ал бар болған жағдайда – тың тыңдаудың техникалық құралдары арқылы жүзеге асырылады.

Торуыл барлау жүргізудің тәсілі ретінде барлау органының немесе бөлімшенің (топтың) тұтқындарды, құжаттарды, қару-жарақ пен техниканың үлгілерін басып алу мақсатында оған тұтқиылдан шабуыл жасау үшін қарсыластың жолында уақтылы және жасырын орналасуы болып табылады.

Шабуыл тұтқындарды, құжаттарды, қару-жарақ пен техниканың үлгілерін басып алу, сондай-ақ радиоэлектрондық құралдарды, басқару пункттерін және қарсыластың басқа да маңызды объектілерін істен шығару (жою) мақсатында қарсыласқа тұтқиылдан шабуыл жасау болып табылады.

Іздеу бөлімшенің (топтың) қарсыластың алдын ала белгіленген және зерделенген объектісіне жасырын жақындау, оған тұтқиылдан шабуыл жасау және тұтқындарды, құжаттарды және қару-жарақ үлгілерін басып алу болып табылады. Іздеу әдетте, қарсыласпен бетпе-бет түйіскен жағдайда ұйымдастырылады.

Тұтқындар мен қашқындардан жауап алу ұрыс жүргізу үшін қажетті мәліметтерді алу мақсатында жүргізіледі. Жауап алғаннан кейін тұтқындар мен қашқындар жедел түрде батальон штабына жеткізіледі.

Тұтқындар мен қашқындардан жауап алу кезінде, сондай-ақ жергілікті тұрғындардан алынған барлау мәліметтері тексерілуі (салыстырылуы) тиіс. Қарсылас туралы мәліметтер батальон штабынан, көршілерден және өзге де тәсілдермен алынуы мүмкін.

Қойылған тапсырмаға сәйкес взвод арнайы қару-жарақпен, жабдықпен, оқ-дәрілермен, байланыс құралдарымен, қажетті аспаптармен және құрылғылармен қамтамасыз етілуі тиіс. Барлау шолғынына мотоатқыш взводына инженерлік-саперлік бөлімше (саперлер) және химик-барлаушылар берілуі мүмкін. Барлау шолғынына өз бөлімшесінен *15 шақырымға* қашық жерде іс-қимыл жасайды және тапсырмаларды бақылау, торуылдау, шабуылдау, жергілікті тұрғындардан сұрастыру, тұтқындардан жауап алу және қарсыластың құжаттарын, қару-жарақ пен әскери техникасын зерделеу арқылы орындайды. Жергілікті жерді және жергілікті құралдарды қарау үшін шолғындағы қимыл бағытына және әр тарапқа шолғыншылар бөлімшелері немесе жаяу шолғыншылар жөнелтіледі.

Алынған тапсырманы анықтау, жағдайды бағалау және шешім қабылдау кезінде взвод командирі: қарсыластың қайда және немен айналысып жатқанын, қандай барлау мәліметтері және қай уақытқа табу керектігін, тапсырманы орындағаннан кейін не істеу керектігін білуі; іс-қимыл бағытындағы жергілікті жерді зерделеуі және қозғалыс маршрутын карта бойынша белгілеуі, барлау жүргізу, шолғын бөлімшелерінің тапсырмаларын, қарсыласпен болжамды кездесу шептерін және ондағы іс-қимыл тәртібін айқындауы тиіс.

Жауынгерлік бұйрықта взвод командирі мыналарды көрсетеді:

бірінші тармақта – қарсылас туралы мәліметтерді;
 екінші тармақта – барлау бағыты (объект) мен шолғын тапсырмасын;
 үшінші тармақта – «бұйырамын» деген сөзден кейін бөлімшелерге тапсырмалар беруді;

төртінші тармақта – барлаудың басталу уақытын;

бесінші тармақта – өзінің және орынбасарының орналасқан жерін.

Жауынгерлік бұйрық бергеннен кейін взвод командирі қарсыласпен кездескен кездегі іс-қимыл тәртібін, байланысты ұстау тәртібін, хабарлау, басқару, өзара іс-қимыл белгісін және олар бойынша іс-қимыл тәртібін, сондай-ақ ал қажет болған жағдайда көрші және алда іс-қимыл жасап келе жатқан барлау бөлімшелері туралы мәліметтер береді, өзара тану әдістерін, өз әскерлерінің майдан сызығынан өту тәртібі мен рұқсатты көрсетеді. Барлауға дайындық туралы взвод командирі шолғынды жолдаған командирге баяндайды.

Қарсыласпен кездесу көзделмеген жағдайда, шолғын әдетте, жол бойымен аса жоғары жылдамдықпен қозғалады. Қарсыласпен болжамды кездесіп қалу мүмкін ауданда ол жасырын жылжиды, әдетте, бақылау үшін жайлы бір орыннан басқа орынға жолдан тыс жерде.

Қарсыласты көріп қалған жағдайда взвод командирі бұл туралы жедел түрде шолғын жолдаған командирге баяндайды және алынған тапсырмаларға байланысты көріп қалған қарсыласқа барлауды жалғастырады немесе бұрын қойылған тапсырманы орындайды. Қарсыластың барлау мен жорықтық қорғауын шолғыншылар оның басты күштеріне ене отырып айналып өтеді. Қарсыласпен кенеттен кездесіп қалған, ұрыстан жалтару мүмкін болмаған жағдайда шолғыншылар оқ атады, қарсыласқа шабуыл жасайды, оның абыржуын пайдалана отырып, тұтқындарды басып алады және берілген тапсырманы орындауды жалғастырады.

Қарсыластың тұтқындарын, құжаттарын, қару-жарақ пен техника үлгілерін басып алу мақсатында шолғыншылар торуыл құрады, ал оның маңызды объектілерін жою үшін шабуыл жасайды.

Қарсыласпен тікелей кездеспейтін қорғаныста шолғыншылар оның орналасқан жерін, құрамын, бөлімшелердің іс-қимыл сипатын, уақыты мен қозғалыс бағытын, бірінші кезекте танк бөлімшелерінің, өрістетілу орнын, жоғары дәлдікті қару, артиллерия және әуе шабуылына қарсы құралдар жүйесінің бекінісін, басқару пункттерінің, екінші эшелондардың, резервтердің және басқа да объектілердің орналасқан жерлерін дер кезінде табуы тиіс.

Шабуылда шолғыншылар қарсылас қорғанысының ортасына енеді, оның қосымша пункттерін, атыс құралдарын, әсіресе, танкіге қарсы атыс құралдарының орындарын, қорғаныс құрылыстары мен қоршауларының болуын және сипаттамасын анықтайды, жоғары дәлдікті қару жүйесінің, координаттарын, әуе шабуылына қарсы қорғаныс артиллерия мен құралдардың атыс бекінісін, танкілердің, басқару пункттерінің орналасқан жерлерін, екінші эшелондардың (қосымша) орналасқан аудандары мен жылжу бағыттарын, қауіпті аймақтарды, қирату, өрт және су басып кету аудандарын, оларды айналып өту немесе жеңіп өту бағыттарын анықтайды.

Кейін шегінген қарсыласты барлау кезінде шолғыншылар оның шегіну бағытын, колонналар құрамын, тереңде қорғаныс үшін дайындалған бекініс пен шептерді айқындайды.

Қарсы ұрыста шолғыншылар қарсыластың негізгі күштерінің құрамы мен қозғалыс бағытын, колонналардағы жаппай қырып-жою қаруының, жоғары дәлдік қарулар жүйесінің, танкілердің орындарын, өрістеудің басталған жерін және шептерін артиллерия мен әуе шабуылына қарсы қорғаныс құралдарының атыс бекіністерін, басқару пункттерінің орындарын анықтайды. Содан кейін ол қарсыластың екінші эшелондарының (қосымша) құрамын және жылжу бағытын айқындайды.

Су кедергілерін барлау кезінде шолғыншылар өзінің және қарсы жағадағы қарсыластың болуын, құрамын және іс-қимыл сипатын, су кедергілерінің сипатын және оның су жиналатын жерінің жағдайын анықтайды. Қарсыластың су кедергісіне енуін көріп қалған жағдайда шолғыншылар оны айналып өтеді немесе оның ұрыс тәртібінде кейіннен су кедергісіне енеді. Су кедергісіне шыға отырып, шолғыншылар оның енін, тереңдігін, ағыс жылдамдығын, су жиналатын жердің, түбі мен жағасының жағдайын, олардың жар жағасын, жағалардағы және судағы бөгеттердің болуын, оларды бұзып өту үшін ыңғайлы орындарды, өткелдердің болуын және оның жағдайын анықтайды. Қарсылас пайдаланбаған бос жерлерді пайдалана отырып, шолғыншылар қарсы жағаға қарай жылжиды және оның қосымша пункттерін, атыс құралдарының орналасуын, қоршаудың болуы мен сипатын айқындайды. Қарсы жағаға жылжу мүмкін емес жағдайда шолғыншылар өз жағасы жағынан ондағы қорғаныстағы қарсыласты бақылау арқылы барлау жүргізеді.

Елді мекенді барлау шолғыншы бөлімінің оның айналасын байқаудан басталады. Одан «Жол ашық» белгісін алғанға дейін шолғыншылар шолғын бөлімін атыспен қолдауға дайын бола отырып, елді мекеннен тыс жасырын орналасады. Елді мекенде қиылыстардағы ғимараттарға, үйлер мен басқа орындарға жоғары қабаттарына және қарсыластың атыс құралдары орнатылуы мүмкін немесе торуыл қойылған басқа да жерлерге басты назар аударылады. Елді мекенде қарсыластың болуын жергілікті тұрғындарға сұрау салу арқылы да айқындау мүмкін.

Тауларда шолғыншылар әдетте, жолдарды, алқаптарды, жоталарды бойлай жылжиды және барлауды биіктіктерді шолғын және оларды бақылау арқылы жүргізеді. Қозғалыс бағытынан алыс жатқан жолдарды, соқпақтар мен шатқалдарды взвод командирі бақылау үшін ыңғайлы пункттерден бағдарлайды немесе оларды шолғын үшін шолғыншылар бөлімшелері жіберіледі. Бұл ретте басты назар қарсыластың торуыл және әр түрлі қоршаулар құруы мүмкін орындарға аударылады. Шығуы қиын жергілікті орындарды байқау үшін жаяу шолғыншылар жіберіледі. Тұтқындарды, қарсылас қару-жарағы мен техникасының жаңа үлгілерін басып алу үшін шолғыншылар тар шатқалды жерлерде және жолдардың қиылыстарында орнатылған торуылдарды қолданады.

Орманда барлау шолғыншы бөлімшенің оның шетін байқауынан басталады. Байқау аяқталғанға дейін шолғыншылар орманға кірмейді,

шолғыншы бөлімшені атыспен қолдауға дайын бола отырып одан тыс жерде орналасады. Орманда шолғыншылар әдетте, жол бойымен немесе сүрлеумен жылжиды, ал батпақты жерлерді айналып өтеді немесе төсеме арқылы өтеді. Шолғыншылар қозғалысы бағытынан алыс жатқан орманның (тоғайдың) бөлігін қажет болған жағдайда шолғыншылар бөлімшесі байқайды. Әсіресе, орманның, алқаптың шеттері, аңғарларға, қойнауларға кіретін жерлер мен олардан шығатын жерлер, төсемелер, үңгірлер, көпірлер ағаштардың бастары және қарсыластың торуыл құруы әбден мүмкін басқа да жерлер мұқият байқалады.

Түнде шолғыншылар барлауды түнде көру және тың тыңдау құралдарын қолдану арқылы жүргізеді. Ерекше назар елді мекендердің қыраттарына, шеттеріне, орманның шеттеріне және қарсыластың торуыл құруы мүмкін басқа да жерлерге аударылады. Түнде шолғыншылар торуылдар мен шабуылдарды жиі жүргізеді. Шолғыншылардың жеке құрамы жарықты бүркемелеуді қатаң сақтауы тиіс, кенеттен және батыл іс-қимыл жасауы тиіс.

Жауынгерлік барлау шолғынына тағайындалған мотоатқыштар взводы ұрыс барысында әдетте, майдан алдында немесе оның іс-қимылдарын бақылауды қамтамасыз ететін және оны атыспен қолдайтын қашықтағы батальонның қапталдарының бірінде іс-қимыл жасайды. Қарсыласпен тікелей кездескен жағдайда жауынгерлік барлау шолғыншылары батальонның басты күштерінен үлкен қашықтықта тұрып та іс-қимыл жасауы мүмкін.

Жауынгерлік барлау шолғынына тағайындалған взводқа қажет болған жағдайда инженерлік-саперлік бөлімше (саперлер) беріледі.

Жауынгерлік барлау шолғыншылары тапсырмаларды анықтау, тың тыңдау, торуылдау, шабуылдау және ұрыс арқылы орындайды. Ұрысқа ол қажетті барлау мәліметтерін басқаша алу мүмкін болмаған жағдайда ғана кіріседі. Жауынгерлік барлау шолғынына тағайындалған взвод командирі жұмысының тәртібі мен мазмұны барлау шолғынына тағайындалған взвод командирінің міндеттерімен бірдей. Тапсырманы орындау кезінде взвод командирі белгіленген уақытта батальон командиріне барлау нәтижелері туралы қайта-қайта, ал маңызды мәліметтер туралы жедел түрде баяндайды.

Қарсыласпен кездесіп қалмау жағдайында қорғанысқа көшу кезінде жауынгерлік барлау шолғыны қарсыласты тауып алады, оның құрамын, колонналарының бәрінен бұрын танкілік колонналарының жылжу бағыты мен өрістеу шептерін, артиллерия және әуе шабуылына қарсы құралдардың атыс бекіністерін, басқару пункттерін өрістету орындарын айқындайды. Қорғаныстық ұрыс барысында ол қорғанысқа енген немесе айналып өткісі келген қарсыластың күштерін айқындайды.

Шабуыл басталысымен жауынгерлік барлау шолғыны, әдетте, батальонның жауынгерлік тәртібінде іс-қимыл жасайды. Қарсылас қорғанысының алғашқы бекінісін бұзып өтумен қатар, оның ұрыс тәртіптерінің аралығын және үзілісін пайдалана отырып, батыл түрде нақ ортасына енеді және майдан алдындағы және қапталдағы батальонның болуын және құрамын айқындайды, олардың іс-қимылының сипатын және орналасқан жерін, аралықтарды, әлсіз қорғанған учаскелерін, сондай-ақ қоршаулар мен кедергілерді анықтайды. Қарсыластың орналасқан жерінің нақ ортасына ену

мүмкін болмаған жағдайда жауынгерлік барлау шолғыны жергілікті жерге икемделе отырып, ыңғайлы шептерден барлауды байқау арқылы жүргізеді.

Қарсыластың шегінуін байқай сала жауынгерлік барлау шолғыны бұл туралы оны жіберген командирге жедел түрде хабарлайды, қарсыластың басты күштеріне енеді, олардың шегіну бағытын және іс-қимыл сипатын айқындайды.

Қарсыластың ізіне түсу барысында және олармен тікелей кездесіп қалмайтын басқа да жағдайларда жауынгерлік барлау шолғыны барлау шолғыны сияқты іс-қимыл жасайды [2].

Барлауды торуыл, шабуыл немесе іздеу арқылы жүргізу

Торуылды қарсыластың тұтқындарын, құжаттарын, қару-жарақ пен техникасын басып алу мақсатында барлау шолғыншылары, сондай-ақ осы үшін арнайы тағайындалған взвод жүргізеді. Ол оған кенеттен шабуыл жасауды қамтамасыз ететін қарсыластың жылжуы мүмкін бағыттарына орналасады. Торуылдың сәтті өтуі оның орналасқан жерінің жасырын болуына, барлық жеке құрамның дәл атысты жүргізуге дайындығына, табандылығына, батыл және шебер іс-қимылына байланысты болады (1-сурет).

Взвод командирі торуылды ұйымдастыра отырып қарсылас туралы мәліметтерді көрсетеді, бақылаушыларды, миналандыру, басып алу, атыспен қамтамасыз ету бөлімшелерін тағайындайды, бөлімшелердің (жаяу әскер жауынгерлік машиналарының, бронетранспортерлердің, жеке құрамның және атыс құралдарының) орналасқан жерлерін айқындайды, оларға тапсырмалар береді, қарсылас көрінген кездегі және тапсырманы орындағаннан кейінгі іс-қимыл тәртібін көрсетеді, хабардар ету, басқару, өзара іс-қимыл белгілерін және ол бойынша іс-қимыл тәртібін хабарлайды.

Миналау әдетте, әзірленген кедергілерді, «күтпеген сыйлықтарды», «қақпандарды» үйлестіре отырып басқарылатын жарылғыш қондырғыларды қолдану арқылы жүзеге асырылады. Бұл үшін белгілер мен үйінділер қойылады, жолдың көлденеңінен жіңішке арқандар, сым темір немесе жіп тартылады, шұңқырлар қазылады және бүркемеленеді, жарылысқа дайындалады немесе көпірлер, өтпе жолдар, жол айрықтары (көрсетуші) жарылады.

Взвод бекіністен орын ала отырып, өзінің бар екенін білдірмей жасырын жатады. Тосқауыл орнына қарай өткен қарсыластың жалғыз жүрген сарбаздары мен офицерлерінен тұратын шағын топтарын ол күтпеген жерден іс-қимыл жасай отырып тұтқынға алады.

Қарсыластың анағұрлым ірі топтары және жалғыз машиналары жақын ара қашықтыққа жіберіледі және атыспен жойылады. Қарсыластың тірі қалған сарбаздары мен офицерлері тұтқынға алынады, мұқият тінтіледі, мерт болғандарды және машиналарды қарау кезіндегі де қару-жарақ пен құжаттар алынады. Қарсыластың жауынгерлік машиналарындағы шартты белгілер (эмблемалар) есте сақталады немесе суретке түсіріп алынады (суреті салынады). Тұтқындар, қарсыластан тартып алынған құжаттар, қару-жарақ пен техниканың жаңа үлгілері шолғыншыларды (бөлімшені, топты) жіберген командирге олар қайда және қандай жағдайда басып алынғанын көрсете отырып жолданады. Тартып алынған құжаттарға қандай да бір жазулар мен таңбалар жазуға тыйым салынады.

Шабуыл, әдетте, шолғыншыларды жіберген командирдің нұсқауымен немесе шолғын іс-қимылындағы взвод командирінің шешімі бойынша торуылдың мақсаттары сияқты, сондай-ақ қарсыластың маңызды объектісін жою (істен шығарып тастау) үшін жүргізіледі.

Шабуылды ұйымдастыра отырып, взвод командирі басып алу (жою) объектісін және объект ауданындағы жергілікті жерді зерделейді, іс-қимыл тәртібін жоспарлайды және бағынысындағыларға тапсырма береді, онда мыналар көрсетіледі: қарсылас туралы мәліметтер; шабуыл орны, объектісі және уақыты; взвод міндеті; бөлімшелердің (топтардың) міндеттері; объектіні басып алу (жою) кезіндегі және тапсырманы орындағаннан кейінгі іс-қимыл тәртібі мен тәсілдері; хабарландыру, басқару, өзара іс-қимыл белгілері және олар бойынша іс-қимыл тәртібі.

Шабуыл жасалған жағдайда шолғын жасырын түрде объектіге барынша жақын, шусыз жылжиды немесе қарсыластың кенеттен атыс талқандауынан кейін екпінді түрде шабуыл жасайды және оны атыспен және кескілескен айқаста жояды. Қарсыластың тірі қалған сарбаздары мен офицерлері тұтқынға алынады; мерт болғандарды, машиналарды немесе объектілерді қарау кезінде табылған құжаттар алынады. Қару-жарақ пен техниканың жаңа үлгілері тартып алынады және шолғыншыларды жіберген командирге жолданады [3].

Іздестіру тұтқындарды ұстап алу мақсатында және әдеттегідей, шабуыл алдында, көбінесе түнде және шектеулі көрінетін басқа да жағдайларда ұйымдастырылады.

Іздестіруді жүргізу кезінде шабуыл объектілері жеке жүрген әскери қызметшілер немесе қарсыластың алдыңғы шетіндегі (2-сурет) немесе нақ ортасындағы шағын топтар, атыс топтары және басқа да құралдары болуы мүмкін.

Іздестіруді жүргізу үшін взводқа немесе арнайы іріктеліп алынған сарбаздар мен сержанттардан тұратын топқа әдетте, минаяздандыру құралдарымен бірге саперлер қоса беріледі, ал іздеудегі олардың іс-қимылын қолдау үшін атыс құралдары бөлінеді. Взвод командирі атыс қолдауының тәртібін, шақыру және атысты тоқтату белгілерін білуі тиіс.

Алынған тапсырманы анықтағаннан және жағдайды бағалағаннан кейін взвод командирі іздеу объектісіне және осы аудандағы қарсыластың іс-қимылына үздіксіз бақылау жасайды, объектіге жылжу бағытын жоспарлайды, қарсыласты басып алу, қоршаулардан өтетін жер жасайтын (бөгетін алу), шабуылшылардың іс-қимылын атыспен қамтамасыз ету бөлімшелерін (шағын топтарын) тағайындайды және бағынысындағыларды іздеуге даярлайды.

Жауынгерлік бұйрықта взвод командирі мыналарды көрсетеді:

- бірінші тармақта – қарсылас туралы мәліметтер;
- екінші тармақта – взвод (топтың) тапсырмасын;
- үшінші тармақта – басып алу, қоршауды бұзушы және атыспен қамтамасыз ету бөлімшелерінің (шағын топтарының) тапсырмаларын;
- төртінші тармақта – тапсырманы орындауға даярлық уақытын;
- бесінші тармақта – өзінің және орынбасарының орнын.

Жауынгерлік бұйрық берілгеннен кейін взвод командирі объектіге жылжу тәртібін, оған шабуыл жасау кезіндегі және кейін шегінген кездегі іс-қимылын, бөлінген құралдар мен майдан шебінен өтуді, өзін қорғауды атыспен қолдау тәртібін көрсетеді, хабардар ету, басқару және өзара іс-қимыл белгілерін, олар бойынша іс-қимыл жасау тәртібі мен өтуді хабарлайды.

Белгіленген уақытта взвод шабуыл жасайтын объектіге шусыз және жасырын жылжиды. Өтетін жерді жасау үшін алдымен саперлер жылжиды. Олардан өтетін жердің дайындығы туралы белгіні алған соң атыспен қамтамасыз ету бөлімшесі, олардың соңынан басып алу бөлімшесі жылжиды. Взвод командирі әдетте, басып алу бөлімшесімен бірге болады.

Объектіге жақындай келе басып алу бөлімшесі өз командирінің белгісі бойынша қарсыласқа кенеттен, ереже бойынша оқ атусыз шабуыл жасайды 100 және тұтқындарды басып алады. Атыспен қамтамасыз ету бөлімшесі шабуылшыларды атыспен қорғауға даярлықта болады [4].

Взвод тұтқындарды басып алған соң, өзінің орналасқан жеріне жылдам жылжиды. Алғашқы болып басып алу бөлімшесі содан кейін атыспен қамтамасыз ету бөлімшесі, соңынан қоршауды бұзушы бөлімше кері қайтады. Шегіну шусыз тыныш жүргізіледі, ал қарсыластың взводты көріп қалған жағдайында іздеуді қорғау үшін бөлінген құралдар атысының қорғауымен шегінеді. Атысты шақыру үшін белгіні взвод командирі береді және атыспен қамтамасыз ету тобының ұрысын жеке өзі басқарады.

Бақылау постысының және радиациялық, химиялық және биологиялық бақылау постысының (РХББ) (РХБ жағдайды бақылау) іс-қимылдары. Бақылау бекеті (бақылаушы) жерүсті және әуедегі қарсыласты бақылау үшін, ал РХББ (РХБ жағдайды бақылау) радиациялық, химиялық және биологиялық бақылау (барлау) үшін тағайындалады. РХББ бекетінің құрамына арнайы даярланған бөлімшелердің жеке құрамы тағайындалады.

Бақылау бекеті барынша жақсы байқауды қамтамасыз ететін, қарсы алдындағы жергілікті жерлерге және бөлімшенің қапталына жайғасады.

Бақылау бекеті екі-үш бақылаушыдан тұрады, оның біреуі аға жетекші болып тағайындалады.

Бақылау бекетіне бақылау құралдары, ірі көлемдегі карта немесе жергілікті жердің сызбасы, бақылау журналы, компас, сағат, фонарь, байланыс және хабарлау белгілерін беру құралдары, ал бақылаушыда бақылау аспаптары болуы тиіс.

РХББ бекетінде (РХБ жағдайды бақылаушыда) бұдан басқа РХБ бақылау аспаптары және РХБ таралуын хабарлау белгілерін беруге арналған құралдар болуы тиіс.

Бекеттің аға бақылаушысы үздіксіз бақылау тәртібін белгілеуі; бақылау постысына арналған орынды жабдықтауды және оны бүркемелеуді ұйымдастыруы, бақылау аспаптарының, байланыс және хабарлау құралдарының дұрыстығын тексеруі; постыны қойған командирге бақылау нәтижелері туралы дер кезінде баяндауы тиіс. РХББ постысының жетекшісі бұдан басқа, РХБ барлау аспаптарының қосылатын уақытын белгілеуі тиіс, РХБ таралуы туралы хабарлау белгілерін, мерзімдерін және оларды беру тәртібін білуі тиіс.

Бақылау постысының бақылаушысына тапсырманы аға бақылаушы береді. Онда мыналар көрсетілуі тиіс:

жергілікті жердің аясын бағдарлау және оның шартты түрдегі атаулары;
қарсылас туралы мәліметтер (қайда екені, не істеп жатқаны немесе оны қайдан күтуге болатыны);

өз әскерлерінің алдыңғы бөлімшелерінің орналасқан жері;

бақылау үшін орындар және оны қалай жабдықтау керек;

бақылау секторы (алқап, аудан, объект), нені және қашанға қою, басты назарды неге аудару керектігі;

бақылау нәтижелері туралы баяндама тәртібі (нені, қандай әдіспен және қашан баяндау керек).

Бақылаушы бақылауды жергілікті жерді мұқият зерделеуден және бағдарға дейінгі ара қашықтық пен белгіленген сектордың жергілікті жеріне тән нәрселерді айқындаудан бастайды. Сектор әдетте, мынадай аймақтарға бөлінеді: жақын – 400 м дейінгі қашықтықтағы, орташа – 800 м дейінгі қашықтықтағы және алыс – көрінетін қашықтыққа дейін. Жергілікті жерді қарау аймақтар бойынша ретімен жүзеге асырылады.

Нысананы көре сала, бақылаушы бағдарға қатысты (жергілікті жерге тән нәрселерге) жергілікті жердегі оның орналасқан жерін айқындайды және ол туралы бекеттің аға бақылаушысына баяндайды. Бақылау бекетінің жетекшісі белгіленген тәртіппен бекетті қойған командирге мақсаттары туралы баяндайды және оны картаға немесе жергілікті жердің сызбасына түсіреді. Бақылау нәтижелері туралы бақылау журналына жазбаша жазылады.

Түнде бақылау түнгі көру аспаптарын, ал кейде жергілікті жерге жарық түсіру құралдарын пайдалану арқылы жүргізіледі және тың тыңдаумен толықтырылады. Егер жағдайдың талаптары қарсыластың сөйлескен сөзін тыңдауға мүмкіндік берсе, онда тың тыңдау постысының құрамына қарсыластың тілін білетін әскери қызметшілерді қосу орынды болады.

Әуе қарсыласына бақылау көкжиектен бастап әуе кеңістігін жүйелі қарау арқылы жүргізіледі. Әуе нысанасын, оның ішінде зымырандар (бомбалар) кассеталық әскери бөлімдерінің ашылу орындарын да көрген жағдайда бақылаушы шұғыл түрде хабарлау белгісін береді, оның сипатын, ұшу бағытын айқындайды және өзінің командиріне (бақылау бекетінің жетекшісіне) баяндайды.

РХББ (РХБ жағдайды бақылау) бекеті көрсетілген ауданда белгіленген уақытта үздіксіз бақылау жүргізеді және қарсыластың артиллериялық және авиациялық әрбір шабуылы кезінде радиациялық және химиялық барлау аспаптарын қосады және олардың көрсеткіштерін қадағалайды. Радиоактивті зақымдану кезінде (0,5 рад/сағ (р/с) және одан жоғары) бақылау постысының жетекшісі (бақылаушысы) оны қойған командирге баяндайды және оның нұсқауы бойынша «Радиациялық қауіп» деген белгі береді.

Химиялық зақымдану кезінде бекетінің жетекшісі (бақылаушы) «Химиялық дабыл» деген белгі береді және бекетке қойған командирге баяндайды. Биологиялық зақымдану жөнінде хабарлау бекеті (бақылаушыны) қойған командирдің нұсқауы бойынша осындай белгімен жүзеге асырылады.

РХББ нәтижелері бақылау журналына жазылады.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

- 1 Ақтанов Б.М. Мотоатқыштар взводы әр түрлі тактикалық әрекеттерде: оқу құралы. – Петропавл: ҰҰА, 2022. – 102 б.
- 2 Ақтанов Б.М. Мотоатқыштар бөлімше әр түрлі тактикалық әрекеттерде: оқу құралы. – Петропавл: ҰҰА, 2022. – 125 б.
- 3 Ысқақов Е.С., Қорабаев Ж.А. Тактика негіздері: оқу құралы. – Петропавл: ҰҰА, 2014. – 60 б.
- 4 Барлау. Барлаудағы взвод. Барлаудағы бөлімше. [https://www.kaznu.kz>page3](https://www.kaznu.kz?page3).

REFERENCES:

- 1 Aqtanov B.M. Motoatqyshtar vzvody ár túrli taktikalyq áreketterde: oqy quraly. – Petropavl: ÚÚA, 2022. – 102 b.
- 2 Aqtanov B.M. Motoatqyshtar bólimshe ár túrli taktikalyq áreketterde: oqy quraly. – Petropavl: ÚÚA, 2022. – 125 b.
- 3 Ysqaqov E.S., Qorabaev J.A. Taktika negizderi: oqy quraly. – Petropavl, ÚÚA, 2014. – 60 b.
- 4 Barlaý. Barlaýdaғы vzvod. Barlaýdaғы bólimshe. [https://www.kaznu.kz>page3](https://www.kaznu.kz?page3).

К.С. СЕКСЕМБАЕВ

РАЗВЕДКА – ВАЖНЕЙШИЙ ВИД БОЕВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ

Академия Национальной гвардии Республики Казахстан

В статье рассматриваются организация и принципы засады как эффективного способа ведения военной разведки и некоторые особенности подготовки разведывательных групп, назначенных в засаду.

K.S. SEKSEMBAEV

INTELLIGENCE IS AN IMPORTANT TYPE OF COMBAT SUPPORT

Academy of the National Guard of the Republic of Kazakhstan

The article discusses the organization and principles of an ambush as an effective way of conducting military intelligence and some features of the training of intelligence groups assigned to an ambush.

УДК 355/359

С.Т. АХМЕТОВ

педагогикалық ғылымдарының магистрі, Қазақстан Республикасы Ұлттық қорғаныс университетінің 2 курс докторанты, полковник, Астана қ.

ҰЛТТЫҚ ҰЛАННЫҢ АУМАҚТЫҚ ҚОРҒАНЫСТАҒЫ МІНДЕТТЕРІН ӨЗЕКТЕНДІРУ

Мақалада автор заманауи жағдайда белгілі бір тараптар арасындағы қайшылықтарды әскери күшті қолдану әдістерімен шешу сипатына шолу жасау қорытындылары бойынша әскери қауіпсіздік пен қорғанысты қамтамасыз ету мақсатында аумақтық қорғанысты ұйымдастырудың мақсаты мен рөлін нақтылайды.

Ғылыми жұмыста мемлекеттік заңнамадағы құқықтық актілерді салыстырмалы талдау негізінде Қазақстан Республикасының аумақтық қорғанысы жүйесіндегі Ұлттық ұланның міндеттері айқындалып, әскери қауіпсіздікке қатысты заманауи талаптарға байланысты өзектілігі дәлелденеді. Аумақтық қорғаныс шегінде атқарылуға тиісті міндеттердің Ұлттық ұланның арналуымен, оның қызметтік-жауынгерлік әрекетінің теориясы мен тәжірибесіне сәйкестігі анықталады.

Бұл ретте, Қазақстан Республикасының әскери қауіпсіздігі мен қорғанысын қамтамасыз ету үшін Ұлттық ұланды аумақтық қорғаныста қолдану мақсатқа лайықты және міндеттерін орындаудың тиімділігін арттырудағы маңызы жоғары екендігі сөзсіз.

Түйінді сөздер: *әскери қауіпсіздік пен қорғаныс, аумақтық қорғаныс, Ұлттық ұлан, қызметтік-жауынгерлік әрекет, аумақтық қорғаныс міндеттері, халықты қорғау, әскери және мемлекеттік объектілерді қорғау, коммуникацияларды күзету және қорғау.*

Жаһандық қоғамдастық жаңа әлемдік тәртіпті қалыптастыру процесін бойдан кешуде. Халықаралық қатынастардың негізгі субъектілері әлемнің әр өңірінде өз үстемдіктерін нығайту үшін қатаң бәсекелестік шарттарында қарсыласу үстінде.

Осы мақсатқа жету үшін қарсылас тараптар гибридтік күрес әдістерін кеңінен қолданады. Сол себептен қоғамдық өмірдің әр саласында (экономика, ақпараттық, әскери және басқа да) жаңа қарсы шығулар мен қатерлердің кең жиынтығы туындайды. Бұл қарсы шығулар мен қатерлер әрбір салаға кешенді әсер етеді және қауіпсіздік проблемасына жаңа көзқарас қалыптастыруды талап етеді.

Халықаралық қатынастардың басым субъектілері өз мемлекеттерінің ұлттық мүдделерін басқалардың мүдделерінен үстем көріп, оны жүзеге асыру үшін қолда бар барлық құралдарды қолданудан бас тартпайды. Заманауи жағдайда халықтар, әлеуметтік топтар, мемлекеттер немесе олардың

коалициялары арасындағы қайшылықтарды әскери күш қолдану әдістерімен шешу өзектілігін жоғалтқан жоқ.

Мұның себебін біз келесі факторлармен байланыстырамыз:

1) халықаралық қатынас құқықтарының нормаларының жұмыс істеу деңгейінің және халықаралық ұйымдардың мәртебесінің төмендеуі;

2) әскери әлеуетті қамтамасыз ететін қарулы күрес теориясы мен тәжірибесінің дамуы (жаңа қару түрлері мен әдістерінің пайда болуы);

3) әскери әлеуеті едәуір көп мемлекеттердің өздеріне «шексіз құқықтарды» алуы;

4) ассиметриялық жағдайда әскери күш қолдану әдістерінің тиімділігінің жоғарылығы;

5) «басқарылатын хаос технологиясы» күресінің жетістіктерін сақтаудың кепілі ретінде күштік бақылаудың басымдықтарының көп болуы;

6) әскери өнеркәсіптің мемлекеттің экономикасы мен мемлекеттерден жоғары жүйелердің пайдаларына әсерінің жоғары болуы.

Сонымен қатар, заманауи қақтығыстардың классикалық сызықты парадигмадан жаңа сызықсыз соғыстар типіне ауысуы жүріп жатыр, ал кейбір саясаттанушылардың ойларында заманауи соғыстың жоғары нысаны болып «өркениеттердің соғысы, яғни олардың тіршілік ету мәні» қалыптасуда [1].

Дегенмен барлық ұлттық мемлекеттер, әсіресе орта державалар үшін, ұлттық қауіпсіздікті күшпен қорғау орталық проблема болып қалуда, себебі тек мемлекет халықаралық қатынастардың негізгі субъектісі және адам мен қоғамның қауіпсіздігін қамтамасыз етудің кепілі бола алады.

Жоғарыда айтылғанның негізінде, ұлттық қауіпсіздікті, оның бір саласы ретінде әскери қауіпсіздікті қамтамасыз ету мақсатында ұлттық ерекшеліктерді ескере отырып, әр бағыт бойынша теорияны, оның ішінде әскери өнер теориясын жетілдіру үшін ғылыми зерттеулер жүргізіп, олардың нәтижелерін тәжірибеге лайықты түрде енгізу қажет.

Анықталған тақырып бойынша зерттеуіміздің әдіснамасын біз ХХІ ғасырда орын алған және болып жатқан әскери және қарулы жанжалдардың, сонымен қатар, кейбір жаппай тәртіпсіздіктердің, террористік актілердің аумақтық қорғаныс шегінде адамның және азаматтың, қоғам мен мемлекеттің қауіпсіздігіне бағытталған сипаттарын тану, және олардың жолын кесу бойынша Ұлттық ұланның міндеттерін саралау негізінде құрдық.

ХХІ ғасырда жер көлемінде орын алған және болып жатқан қайшылықтар дәрежелері, сипаттары және шешу жолдары алуан түрлі. Мысалы, Ресей Федерациясы мен Украина арасындағы, сол сияқты Таяу Шығыстағы әскери жанжалдар барлық сипаттары бойынша «соғысқа» толық лайық, сонымен қатар оларда «гибридті» күрес әдістері кеңінен қолданылады. Түркиядағы және Ауғанстандағы оқиғалар қаруланған бүлікке сәйкес. Оңтүстік Осетия, Абхазия және Грузия арасындағы қақтығыстар қарулы жанжалға лайық болса, Африканың бірқатар елдерінде орын алған азаматтық соғыс тұрғысындағы қарулы қақтығыстар ішкі қарулы жанжалдарға тән. Бірақ, олардың көпшілігі халықаралық сипаттағы қарулы жанжал болып келеді. Өйткені ол қақтығыстарға

сырт елдердің тура немесе жанама қатысуы анықталған. Жоғарыда аталған қақтығыстардың ішінде түсті революцияларды да қарастыруға болады.

Қазіргі заманғы әскери жанжалдардың негізгі сипаттарының басты қағидаттары Қазақстан Республикасының Әскери доктринасында нақты және толық ашылған. Бірақ, қарулы күрес жүргізу мәні, оның нысандары мен тәсілдері, үздіксіз өрбиде.

Әрбір соғысқа, әскери және қарулы жанжалға қарулы күресті бастау тәсіліне, ауқымына, қарулы қарсы күрестегі мемлекеттің күштері мен ресурстарының қауырттығына, қарсы күресетін тараптардың сапалы сипаттамаларына, сондай-ақ мүдделерге қол жеткізуде пайдаланылатын күрес тәсілдері мен әдістеріне негізделген белгілі бір ерекшеліктер тән болғанымен, олардың келесі өзіндік жалпы дамуының беталысы бар:

1) әскери жанжалдардың белсенділігі, жылдам өтуі, әскери іс-қимылдарды жүргізу ауқымының, салаларының (ғарыш және ақпараттық кеңістік) кеңеюі, сондай-ақ қарулы күрестегі мемлекеттің күштері мен ресурстарының жоғары қауырттығы;

2) «гибридті» күрес әдістерін қолдану, қолайсыз сыртқы жағдайларды жасау және қарсы тұрған мемлекетте ішкі жағдайды тұрақсыздандыру;

3) әскери-саяси және әскери-стратегиялық мақсаттарға қол жеткізу мақсатында қарсы тұратын мемлекетті немесе өңір мемлекеттерін «қару-жарақ бәсекесіне» тарту, қарулы қарсы күресте олардың ресурстары мен мүмкіндіктерін сарқылту үшін әскери күш көрсету жүзеге асырылуы мүмкін;

4) әскери жанжал басталғанға дейін және қарулы күрес барысында мемлекеттегі жағдайды тұрақсыздандыру, оның әскери және әскери-экономикалық әлеуетін төмендету мақсатында мемлекеттің әскери ұйымының ақпараттық жүйелеріне, елдің күнделікті тіршілігін қамтамасыз ету жүйелеріне бағдарламалық-техникалық әсер ету (кибершабуыл) жүзеге асырылуы мүмкін [2].

Қазіргі заманғы әскери жанжалдардың күрделенгенін, олардың негізгі мақсатынан басқа, адамның және азаматтың, қоғам мен мемлекеттің қауіпсіздігіне бағытталатыны анық.

Жоғарыда көрсетілген әскери және қарулы жанжалдарда, басқа да қақтығыстарда, әлемдік әскери өнердің теориясының дамуының заманауи жағдайына сәйкес, соғыстың мақсаты – қарсы тарапты өз ырқына көндіру және қойылған талаптарды орындауға мәжбүрлеу үшін, оның бір жолы ретінде – қарсыластың саяси және әскери басқару орталықтары, маңызды әскери, әскери-өндірістік, халықтың тіршілігін қамтамасыз ететін объектілер жойылады.

Жалпы айтқанда, әскери теоретиктер мен тарихшылардың болжауынша, болашақта «басқарылатын соғыстарда» тікелей күштік акциялар біртіндеп екінші орынға жылжиды. Олар, әдетте, қарсыластың әскери, қаржылық, экономикалық, әскери-өндірістік, саяси, дипломатиялық, психологиялық және басқа да әлеуеттері толықтай сарқылған кезде, әскери әрекеттердің аяқтаушы кезеңінде қолданылатын болады [3].

Осы жағдайда, көптеген елдер, жалпы мемлекеттің әскери қауіпсіздігін және қорғанысын қамтамасыз ету, адам мен азаматтың құқықтары мен

бостандықтарын сақтауды жүзеге асырудың нәтижелі нысаны ретінде аумақтық қорғанысты ұйымдастыруды мақсат тұтқан.

Қазақстан Республикасында да аумақтық қорғаныс жүйесін мемлекеттің әскери қауіпсіздігін және қорғанысын қамтамасыз етудің ортақ жүйесіне интеграциялау жүзеге асырылуда [2].

Сонымен қатар, отандық заңнамада аумақтық қорғаныс жоспарларын тек соғыс жағдайында ғана емес, белгіленген төтенше жағдайларда да енгізу көзделген [4].

Аумақтық қорғаныс анықтамасы қазақстандық әскери істе «Қазақстан Республикасының халқын, объектілерін және коммуникацияларын қарсыластың әрекеттерінен, диверсиялық актілерден немесе терроризм актілерінен қорғау, сондай-ақ төтенше немесе соғыс жағдайы режимдерін енгізу және қамтамасыз ету мақсатында Қазақстан Республикасының Үкіметі жүзеге асыратын іс-шаралар жиынтығы» [5] ретінде түсініледі.

Бұл ұғымның әртүрлі анықтамалары бар. Көпшілік шетелдік және отандық ғалымдар мен әскери мамандардың ойлары жоғарыда берілген анықтамамен бір мағыналы.

Жалпы айтқанда біз де осы анықтаманы қабылдап, жоққа шығармаймыз. Бірақ, кейбір ерекшеліктерді сипаттап, жаңаша ұғымды көпшіліктің талдауына ұсынғымыз келеді.

Казарин П.С., заманауи соғыстың ауқымын сипаттай келе, қарсыластардың бір-бірінің аумақтарының терең бөліктеріне ату соққысын жасау, сол сияқты арнайы операциялар күштерінің әрекеттерімен қауіп төндіру мүмкіндігін атап өткен. Яғни, қарсыласты талқандау тікелей жауынгерлік әрекеттер ауданынан тыс жерде де жүзеге асырылады. Бұл жағдайда шығындар көбейеді, тіпті мемлекеттің тереңіндегі халыққа қосымша қиналу мен қайғы әкелетіндігі анықталған [6].

Біздің ойлауымызша, «аумақтық қорғаныс» ұғымы мәні, жүйесі, жүзеге асырылу тәртібі бойынша заңнамада берілген ұғымнан келесі себептер бойынша айырықша:

біріншіден, Қазақстан Республикасының Үкіметі аумақтық қорғаныс іс-шараларын тікелей жүзеге асырмайды. Басшылық құжаттардың талаптары бойынша Үкімет аумақтық қорғанысты жоспарлауға және жалпы басқаруға құзыретті. Аумақтық қорғаныс іс-шараларын жүзеге асыру аумақтық қорғаныс күштеріне жүктелген;

екіншіден, ереже ретінде, аумақтық қорғаныс тікелей жауынгерлік әрекеттер ауданынан тыс жерлерде ұйымдастырылып, жүзеге асырылады. Жауынгерлік әрекеттер аудандарында жүргізілетін әскери әрекеттер басқа жоспарлар негізінде және әдетте тек қана Қарулы Күштермен орындалады;

үшіншіден, төтенше немесе соғыс жағдайы режимдерін енгізу және қамтамасыз ету аумақтық қорғаныстың мақсаты емес. Қазіргі таңда, аталған режимдерді енгізу аумақтық қорғанысты енгізудің алғы шарты, яғни, бірінші төтенше немесе соғыс жағдайы режимдерін енгізіледі, содан кейін аумақтық қорғаныс жоспарлары жүзеге асырылады. Негізі, іс жүзінде, елдің халқына, объектілеріне және коммуникацияларына қауіп төнген кезде сол қауіпті жою

үшін аумақтық қорғаныстың белгілі бір іс-шаралары жүзеге асырылуы қажет. Егер, сол қауіпті жою мүмкін болмаса немесе ол қауіп өрбіп, масштабы ұлғаятын болса, тек содан кейін төтенше жағдай немесе соғыс жағдайы енгізілуі жүзеге асырылады;

төртіншіден, аумақтық қорғаныс міндеттері елдің халқын, объектілерін және коммуникацияларын тек қана қарсыластан қорғауды көздемейді. Төтенше жағдайлар кезінде және терроризмге қарсы операцияның құқықтық режимі кезінде елдің халқына, объектілеріне және коммуникацияларына қауіп төндіруші акторлар ретінде халықтың құқық бұзушы бір бөлігі, қылмыстық топтар немесе жекелеген адамдар болады.

Сондықтан, қарастырылып отырған үрдісте атқарылатын іс-шаралардың мәніне сәйкес біз келесі анықтама мазмұны «аумақтық қорғаныс» ұғымын нақты ашады деп ойлаймыз – «аумақтық қорғаныс – ол, заңнамада анықталған төтенше жағдайларда және соғыс жағдайы, сол сияқты соғыс уақыты кезінде, әдетте, тікелей жауынгерлік әрекеттер ауданынан тыс жерлерде елдің халқын, объектілерін және коммуникацияларын құқық бұзушылардың әрекеттерінен, қарсыластың әрекеттерінен, диверсиялық актілерден немесе терроризм актілерінен қорғау мақсатында аумақтық қорғаныс күштері жүзеге асыратын іс-шаралар жиынтығы».

Аумақтық қорғаныстың анықтамасында және біз ұсынып отырған анықтама жобасында аумақтық қорғаныстың мақсаты Қазақстан Республикасының заңнамасында бекітілген Қазақстан Республикасының Ұлттық ұланының арналуымен тура сәйкес келеді: «Қазақстан Республикасының Ұлттық ұланы Қазақстан Республикасы ішкі істер органдарының бірыңғай жүйесіне кіреді және жеке бастың, қоғам мен мемлекеттің қауіпсіздігін қамтамасыз етуге, адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қылмыстық және өзге де құқыққа қарсы қолсұғушылықтардан қорғауға арналған» [7]. Ал аумақтық қорғаныстың міндеттері мен атқарылатын іс-шаралары Ұлттық ұланның төтенше немесе соғыс жағдайы кезінде орындайтын міндеттерімен дәлме-дәл келеді. Атап айтқанда, Ұлттық ұланның келесі міндеттері, өкілеттіліктері, өз құзыреті шегіндегі міндеттері аумақтық қорғаныс жүйесінде орындалып, жүзеге асырылады:

- маңызды мемлекеттік объектілерді және арнайы жүктерді күзету;
- ішкі істер органдарымен бірлесіп ..., жаппай тәртіпсіздіктердің жолын кесуге, қоғамдық қауіпсіздікті және төтенше жағдай мен соғыс жағдайының, терроризмге қарсы операцияның құқықтық режимдерін қамтамасыз етуге қатысу, осы операцияға, сондай-ақ табиғи, техногендік және әлеуметтік сипаттағы төтенше жағдайларды және олардың салдарларын жою жөніндегі іс-шараларға қатысу;
- соғыс уақытында Қазақстан Республикасының аумақтық қорғаныс жүйесінде жекелеген міндеттерді орындау;
- Қазақстан Республикасының аумағында қарулы қылмыскерлерді залалсыздандыру, заңсыз әскерилендірілген немесе қаруланған құралымдар (топтар), ұйымдасқан қылмыстық топтар (қоғамдастықтар) әрекетін тоқтату жөніндегі арнайы операцияларға қатысу;

- ауыр және аса ауыр қылмыстардың, диверсиялардың, терроризм актілерінің, қарулы қақтығыстардың жолын кесуге қатысу және тайталасушы тараптарды ажырату.

Заңнамаға сәйкес Ұлттық ұланға белгіленген тәртіппен басқа да міндеттер жүктелуі мүмкін [7].

Сонымен қатар, заңсыз әскерилендірілген немесе қаруланған құралымдар (топтар), ұйымдасқан қылмыстық топтар (қоғамдастықтар) әрекеті, сол сияқты заңнамада белгіленген басқа да қақтығыстар ішкі қарулы жанжал сипатында болатынын ерекше атап өткен жөн.

Ал ішкі қарулы жанжалдардың жолын кесу Қазақстан Республикасының ішкі істер органдарымен, Қарулы Күштерімен және басқа да мемлекеттік органдарымен өзара іс-қимылда Қазақстан Республикасының Ұлттық ұланына жүктеледі [2].

Қорытындылай келе, Қазақстан Республикасында аумақтық қорғаныс жүйесін мемлекеттің әскери қауіпсіздігін және қорғанысын қамтамасыз етудің ортақ жүйесіне интеграциялау жағдайында Ұлттық ұланның заңнамамен бекітілген міндеттерін аумақтық қорғаныс жүйесінде орындауы заман талаптарына сай деп тұжырымдаймыз.

Қазақстан Республикасының Ұлттық ұланы аумақтық қорғаныстың міндеттерінің басым бөлігін орындауға арналған негізгі күштерінің бірі болып келеді және оны қолдану белгілі бір басымдылықтарға ие [8].

Аумақтық қорғанысты сапалы ұйымдастыру және жүзеге асыру үшін Қазақстан Республикасының Ұлттық ұланының анықталған міндеттерді атқару бойынша қызметтік-жауынгерлік әрекетін әрі қарай зерделеу, оның теориясы мен тәжірибесі, сол сияқты жан-жақты қамтамасыз етілуі осы таңда өзекті проблема.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1 Бартош А.А. Трансформация современных конфликтов [Электронный ресурс] // Вопросы безопасности. – 2018. – № 1. – С. 1-18. DOI: 10.25136/2409-7543.2018.1.22294 – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/transformatsiya-sovremennyh-konfliktov> [Дата обращения: 16.12.2024].

2 «Қазақстан Республикасының Әскери доктринасы», Қазақстан Республикасы Президентінің 2017 жылғы 29 қыркүйектегі № 554 Жарлығымен бекітілген [Электрондық ресурс]. Қазақстан Республикасы нормативтік құқықтық актілерінің ақпараттық-құқықтық жүйесі. – Кіру режимі: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1700000554> [Жүгінген күні: 2024.17.12.].

3 Куликов В.А. Мировые войны XX века: формирование и развитие стратегических черт // Военная мысль. – 2004. – № 12. – С. 66-72.

4 «Төтенше жағдай туралы» Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 8 ақпандағы № 387 Заңы [Электрондық ресурс]. Қазақстан Республикасы нормативтік құқықтық актілерінің ақпараттық-құқықтық жүйесі. – Кіру режимі: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z030000387_ [Жүгінген күні: 2024.18.12.].

5 «Қазақстан Республикасының қорғанысы және Қарулы Күштері туралы» Қазақстан Республикасының 2005 жылғы 7 қаңтардағы № 29 Заңы [Электрондық

ресурс]. Қазақстан Республикасы нормативтік құқықтық актілерінің ақпараттық-құқықтық жүйесі. – Кіру режимі: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z050000029_ [Жүгінген күні: 2024.18.12.].

6 Казарин П.С. О соотношении понятий «война и вооруженный конфликт» [Электронный ресурс] / П.С. Казарин // Вестник военного образования. – Режим доступа: <https://vvo.ric.mil.ru/Stati/item/155699/> [Дата обращения: 19.12.2024].

7 «Қазақстан Республикасының Ұлттық ұланы туралы» Қазақстан Республикасының Заңы 2015 жылғы 10 қаңтардағы № 274-V ҚРЗ [Электрондық ресурс]. Қазақстан Республикасы нормативтік құқықтық актілерінің ақпараттық-құқықтық жүйесі. – Кіру режимі: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1500000274> [Жүгінген күні: 2024.20.12.].

8 Жампеисов Г.Н., Адельбаев Е.Б., Ахметов С.Т. Актуальность применения Национальной гвардии Республики Казахстан в территориальной обороне / Г.Н. Жампеисов, Е.Б. Адельбаев, С.Т. Ахметов // Военно-теоретический журнал «Бағдар – Ориентир». – Астана: НУО РК, 2024. – № 2 (102). – С. 35-38.

REFERENCES:

1 Bartosh A.A. Transformation of modern conflicts [Electronic resource] // Security issues. – 2018. – No 1. – P. 1-18. DOI: 10.25136/2409-7543.2018.1.22294 – Access mode: <https://cyberleninka.ru/article/n/transformatsiya-sovremennyh-konfliktov> [Date of access: 16.12.2024].

2 «Military Doctrine of the Republic of Kazakhstan», approved by Decree No. 554 of the President of the Republic of Kazakhstan dated September 29, 2017. [Electronic resource]. Information and legal system of normative legal acts of the Republic of Kazakhstan. – Access mode: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1700000554> [Date of access: 17.12.2024.].

3 Kulikov V.A. World wars of the 20th century: formation and development of strategic features // Military Thought. – 2004. – No 12. – P. 66-72.

4 Law No. 387 of the Republic of Kazakhstan dated February 8, 2003 «On State of Emergency» [Electronic resource]. Information and legal system of normative legal acts of the Republic of Kazakhstan. – Access mode: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z030000387_ [Date of access: 18.12.2024.].

5 Law of the Republic of Kazakhstan dated January 7, 2005 No. 29 «On Defense and Armed Forces of the Republic of Kazakhstan» [Electronic resource]. Information and legal system of normative legal acts of the Republic of Kazakhstan. – Access mode: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z050000029_ [Date of access: 18.12.2024.].

6 Kazarin P.S. On the relationship between the concepts of “war and armed conflict” [Electronic resource] / P.S. Kazarin // Bulletin of military education. – Access mode: <https://vvo.ric.mil.ru/Stati/item/155699/> [Date of access: 19.12.2024].

7 Law of the Republic of Kazakhstan «On the National Guard of the Republic of Kazakhstan» dated January 10, 2015 No. 274-V RKZ [Electronic resource]. Information and legal system of normative legal acts of the Republic of Kazakhstan. – Access mode: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1500000274> [Date of access: 2024.20.12.].

8 Zhampeisov G.N., Adelbaev E.B., Akhmetov S.T. The relevance of the use of the National Guard of the Republic of Kazakhstan in territorial defense / G.N. Zhampeisov, E.B. Adelbaev, S.T. Akhmetov // Military Theoretical Journal «Bağdar – Landmark». – Astana: NDU RK, 2024. – No 2 (102). – P. 35-38.

С.Т. АХМЕТОВ

АКТУАЛИЗАЦИЯ ЗАДАЧ НАЦИОНАЛЬНОЙ ГВАРДИИ В ТЕРРИТОРИАЛЬНОЙ ОБОРОНЕ

Национальный университет обороны Республики Казахстан

В статье автор уточняет цели и роль организации территориальной обороны в целях обеспечения военной безопасности и обороны на основе выводов из обзора разрешения противоречий между проигрывающими сторонами методом применения военной силы в современных условиях.

В научной работе путем сравнительного анализа правовых актов законодательства государства определяет задачи Национальной гвардии в системе территориальной обороны Республики Казахстан и обосновывает актуальность на основе современных требований к военной безопасности. Определяется соответствие задач, реализуемых в рамках территориальной обороны с предназначением Национальной гвардии, теорией и практикой ее служебно-боевой деятельности.

В этой связи, для обеспечения военной безопасности и обороны Республики Казахстан целесообразно применение Национальной гвардии в территориальной обороне и имеет важное значение в повышении эффективности выполнения ее задач.

S.T. AKHMETOV

UPDATED TASKS OF THE NATIONAL GUARD IN TERRITORIAL DEFENSE

National Defense University of the Republic of Kazakhstan

In the article, the author clarifies the goals and role of organizing territorial defense in order to ensure military security and defense based on conclusions from a review of the resolution of contradictions between warring parties by the use of military force in modern conditions.

In scientific work, through a comparative analysis of legal acts of state legislation, he defines the tasks of the National Guard in the system of territorial defense of the Republic of Kazakhstan and substantiates the relevance on the basis of modern requirements for military security. The correspondence of the tasks implemented within the framework of territorial defense with the purpose of the National Guard, the theory and practice of its service and combat activities is determined.

In this regard, to ensure the military security and defense of the Republic of Kazakhstan, it is advisable to use the National Guard in territorial defense and is important in increasing the efficiency of performing its tasks.

УДК 63.3 (574)

И.А. АХМЕТОВ

докторант Национального университета обороны МО Республики Казахстан, подполковник, г. Астана.

ИСТОРИОГРАФИЯ ПРОБЛЕМЫ ИССЛЕДОВАНИЯ СЛУЖЕБНО-БОЕВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ВОЙСК ВЧК-ОГПУ-НКВД В КАЗАХСТАНЕ

В настоящей статье автор проводит историографический анализ служебно-боевой деятельности войск Всероссийской чрезвычайной комиссии – Объединенного Государственного Политического управления – Народного Комиссариата Внутренних дел (далее – ВЧК-ОГПУ-НКВД) в Казахстане. Исследованы научные и документальные исторические труды ряда авторов советского и современного периодов Российской Федерации и Республики Казахстан, в которых освещены история организации служебно-боевой деятельности войск, боевой подготовки, идейно-политической работы в частях и соединениях войск, а также этапы формирования войск в различные периоды их развития.

В статье условно раскрыты три периода историографии исследуемой проблемы. Критическое изучение источников и научной литературы дали ценный результат в форме их совокупности с проблемами развития в обозримых границах исследования. В основном автором сформирована база источников научного исследования, выявлены слабо разработанные аспекты в контексте диссертационной работы. Определены возможные пути исследования актуальной исторической проблемы на современном этапе.

Ключевые слова: *историография, историография проблемы исследования, историографический анализ, источники, периодизация и этапы в историографии, органы ВЧК-ОГПУ-НКВД.*

Основное содержание. В ходе историографического анализа необходимо придерживаться основных принципов исторической науки, особенно принципа историографической традиции. Согласно этому принципу, изучение любого объекта исторического исследования должно осуществляться с учетом результатов предыдущего научного анализа данного объекта. Понимание глубины противоречий и проблем прошлого служебно-боевой деятельности войск ВЧК-ОГПУ-НКВД в Казахстане позволяет нам выявить истоки современных противоречий. В этой связи поиск путей совершенствования в рамках рассматриваемой проблемы требует, как обращения к историческому опыту различных периодов истории Казахстана, так и анализа современных научных данных о его эффективности. Иными словами, выделение в предшествующей историографии ценностного подхода и получение значимого на современном этапе нового научного исторического знания.

Изучение историографии проблемы исследования служебно-боевой деятельности войск ВЧК-ОГПУ-НКВД в Казахстане показало, что для казахстанской военно-исторической науки данная тема является недостаточно изученной и в этой связи имеет актуальность и соответствующую новизну. Полагаем надо отметить два важных аспекта. *Первое*, тот факт, что на протяжении советского периода данная область исследований не находила широкого научного освещения, поскольку связана с выполнением служебно-боевых задач войсками ВЧК-ОГПУ-НКВД на территории Казахстана, и имела ограниченный характер, так как была сопряжена с оперативно-розыскной деятельностью. Поэтому отдельные сведения о выполнении служебно-боевых задач в Казахстане находили свое изучение и исследования только в военно-специальных работах. Это служебная сторона проблемы. *Второе*, политика центральной власти по отношению к местным (республиканским), которое не приветствовало такие исследования, так как они раскрывали содержание и особенности задач, носящих репрессивный характер, обнажали перегибы и извращение их сути.

Историографию проблемы можно условно разделить на *три периода* и их этапы.

Первый период – с 1920-1922-е гг. Начало данного периода связано с образованием 19 марта 1920 года решением Пленума ревкома по управлению Киргизским (Казахским) краем краевой Киргизской (Казахской) Чрезвычайной Комиссии (далее – ЧК). Включает в себя два этапа:

- формирование войск при органах ЧК в сентябре 1921 года;
- преобразование войск ВЧК в войска Государственного Политического управления приказом ГПУ в марте 1922 года.

Второй период – с 1923-1933 гг. Начинается с издания 15 ноября 1923 года Положения об Объединенном государственном политическом управлении и его органах, охватывающие его этапы, связанные с изменением организационно-штатной структуры войск с возложением новых задач:

- по охране промышленных предприятий и государственных сооружений в ноябре 1927 года;
- по охране и обороне железнодорожных объектов в декабре 1931 года.

Третий период – с 1934-1945 гг. Его начало определяется образованием Народного комиссариата внутренних дел (далее – НКВД) постановлением ЦИК СССР от 10 июля 1934 года, согласно которому Главное управление пограничной охраны и войск ОГПУ реорганизовано в Главное управление пограничной и внутренней охраны, включенное в состав НКВД. В данном периоде можно выделить три этапа, связанные с выполнением служебно-боевой деятельности войсками НКВД:

- в период мирного социалистического строительства с 1934 по 1938 гг.;
- накануне войны с 1939-1941 гг.;
- в период Великой Отечественной войны на территории Казахстана с 1941-1945 гг.

В начале 1920-х гг. были опубликованные небольшие работы, написанные работниками ВЧК, содержащие факты и оценки чекистской работы. Г.С. Мороз

[1] посвятил свою статью периодизации деятельности ВЧК, выделяя борьбу с саботажем как главную задачу этой организации. А.С. Иосилевич [2] опубликовал статью об особых отделах РККА, в которой предметом являлись опыт и меры по пресечению контрреволюции и вражеского шпионажа. И.К. Опанский [3] в своей работе рассмотрел деятельность чрезвычайных комиссий в контексте защиты интересов общества на новом этапе строительства государства. М.Я. Лоцис [4] в своих очерках «Два года борьбы на внутреннем фронте», «Чрезвычайные комиссии по борьбе с контрреволюцией» на документальном анализе приказов дал классификацию видов контрреволюции и количество антикоммунистических восстаний.

В этом же периоде необходимо отметить выпуск лекционного материала и брошюр А.Л. Малицкого [5]. Автор в своей брошюре «Чека и ГПУ» рассмотрел ВЧК как орган революционной расправы. Провел сравнительный анализ органов ВЧК с Комитетами общественного спасения в эпоху Французской революции. Описал историю формирования органов чрезвычайной комиссии. А.Х. Артузов в своих лекциях провел критический анализ проведенным операциям против иностранной агентуры [6]. М.Е. Климов [7] в своем труде описал все события, происходившие в СССР, сравнивая их с политикой в западных государствах.

Первым этапам формирования и деятельности органов и войск ВЧК-ОГПУ-НКВД посвящены труды: Г.Ф. Барихновского [8], Д.Л. Голикова [9], Л. Бычкова [10], Г.З. Иоффе [11], Н.Я. Мильштейна [12], С.З. Острякова [13], Ю.А. Полякова, А.И. Чугунова [14] и Л.К. Шкаренкова [15] и др.

Таким образом, рассмотрев историографию органов ВЧК первого десятилетия советского государства, видно, что сведения об органах и выполнении их задач носили информативный характер. В последующем информация и сведения получили закрытый для исследования характер, что существенно сказалось на историографии этих лет. Только лишь в 1950-1980-е годы многие ученые и военачальники приступили к анализу деятельности органов ВЧК-ОГПУ-НКВД и их войск. Это, прежде всего, было связано с разоблачением культа личности Сталина и осуждением деятельности Берии. В описываемый период значительно активизировалась научная деятельность самих работников КГБ: И.А. Дорошенко [16], В.Н. Венедиктова [17], В.М. Бойченко, П.П. Ерёмина [18], А.Г. Бородавко [19], Л.И. Вялкова [20], И.И. Васильева, Ю.И. Корнилова, Г.К. Наумова [21], причём исторические аспекты функционирования спецслужбы разрабатывали как оперативные работники, так и немногочисленные историки-профессионалы.

Важно отметить, что, несмотря на работы, в более поздние сроки далеко не все направления, темы, архивные фонды и дела открыты для научного исследования по сегодняшний день. Так, закрытые темы работ историков, сотрудников КГБ и МВД 1960-х – 1980-х годов при определенной многочисленности, по объектовому и предметному содержанию отражают больше региональные аспекты в темах, обходя вопросы оперативной и следственной работы. Так, в монографии «Коммунистическая партия — организатор и руководитель ВЧК (1917–1922)» [22], А.С. Велидов

рассматривает роль компартии в руководстве органами безопасности. Важность для нашего исследования в том, что в ней, в контексте «красного террора», исследуются определённые «ошибки» в деятельности чекистов, вытекавшие из наделения их широкими внесудебными полномочиями. В ряде трудов этого времени авторы отмечают использование большевиками негласных методов работы и специфических средств в оперативно-следственной работе, опираясь на теории Ф. Энгельса и В.И. Ленина о допустимости применения в рамках классовой борьбы рабочего класса с буржуазией тех средств, которые использует полиция капиталистических стран против трудящихся [23].

Под редакцией Г.А. Белова и др. [24] составлен сборник документов «Из истории Всероссийской Чрезвычайной комиссии (1917-1921 гг.)», в котором на документальной основе изложена организация и деятельность ВЧК, содержательно отражены ценные документы об их деятельности. В труде П.Г. Софинова «Очерки истории ВЧК» [25] документально повествуется о деятельности ВЧК. Автор осветил многогранную работу ВЧК, ее неразрывную связь с трудовыми массами, помощь рабочих и крестьян органам ВЧК, героизм чекистов и их преданность делу революции. Особое внимание в работе уделено повседневному руководству деятельностью ВЧК со стороны ЦК партии и лично В.И. Ленина. Под редакцией С.К. Цвигуна и др. [26] составлен сборник документов «В.И. Ленин и ВЧК (1917-1922 гг.)» сборник содержит статьи, речи В.И. Ленина и выдержки из них, его записки, телеграммы и распоряжения, а также постановления и циркулярные письма ЦК РКП (б), декреты и постановления Совета Народных Комиссаров, Совета Рабочей и Крестьянской Обороны, Совета Труда и Обороны, подготовленные и принятые при участии В.И. Ленина, касающиеся деятельности ВЧК.

В научном издании «Цит и меч революции: (Из истории ВЧК)» А.В. Тишков [27] раскрыл сущность самоотверженного труда советских чекистов по выявлению, разгрому и ликвидации опасных контрреволюционных заговоров, саботажа и других подрывных действий. Весьма интересным источником является монография Л.А. Боева [28], в которой автор изложил некоторые аспекты истории ВЧК-ОГПУ 1920-х годов. На основе новых архивных материалов ФСБ РФ и других источников им раскрыт механизм постепенного отхода от провозглашенной революцией идеи народовластия к диктаторскому режиму партийно-государственного руководства и участие в этом процессе органов ВЧК-ОГПУ. Вопросам организационно-штатной структуры, социально-политического и национального состава, центрального чекистского аппарата посвящен научный труд О.И. Капчинского «Гвардейцы Ленина. Центральный аппарат ВЧК: структура и кадры» [29].

Историографический анализ источников, освещающих историю создания, становления и развития Внутренних войск на территории Казахстана в советский период, также носит ограниченный и фрагментарный характер. Вместе с тем, нам представилась возможность найти, изучить и привести в определенную систему ряд научных, документальных и литературных трудов. В их числе представляет содержательную ценность сборник очерков на исторических документах

Н.И. Милованова – «Ответный удар» [30]. Автор представил научно обобщенную информацию о начальном периоде возникновения и развития органов системы НКВД на территории Средней Азии и Казахстана. Важность данного труда в контексте нашего исследования в том, что рассматриваются как объект войска ВОХР и части войск при органах ЧК республики. Также представляет полезность сущность и структурные преобразования органов управления внутренних войск и частей особого назначения (ЧОН) в Казахстане.

К числу трудов, в которых рассматриваются организация и группировка пограничных и внутренних войск к началу Великой Отечественной войны, а также их мобилизационное развертывание и основные организационно-штатные изменения в ходе войны относится курс лекций «Оперативно-боевая деятельность пограничных и внутренних войск в период Великой Отечественной войны, разработанный И.И. Картавцевым [31]. Значимость данного курса и важность для нашего исследования в ее содержании, которая разработана на архивных материалах.

Объективно многие научные изыскания и работы излагали предмет через призму руководящей роли партии. И это не означает, что мы не должны их принимать во внимание. Многие из них несут полезную и нужную в рамках исследования информацию и исторические факты о выполнении задач по обеспечению внутренней безопасности и порядка в интересах народа и государства. В их числе диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук Гарелкиной И.А. «Большевики Казахстана в годы гражданской войны и иностранной военной интервенции (1918-1920 гг.)» [32].

Изучению различных направлений и видов служебно-боевой деятельности войск НКВД посвящены труды советских, российских и казахстанских авторов. Так, история и боевой путь внутренних войск МВД СССР, умелые и самоотверженные действия частей и соединений при защите социалистической Родины, нелегкая боевая служба воинов разных поколений отражается в научном издании «Войска называются внутренними: краткий исторический очерк» под редакцией А.П. Позднякова и др. [33]. К весьма ценным источникам относятся такие сборники документов и материалов, как «Внутренние войска советской республики (1917-1922 гг.)» под редакцией В.В. Душенькина [34], в котором раскрываются сущность организации и многообразие деятельности войск, их участие в борьбе с внутренней и внешней контрреволюцией, бандитизмом; документальный сборник «Внутренние войска в годы социалистического строительства 1922-1941 гг.» под редакцией Т.Ф. Каряева [35], включающий исторические документы и материалы об организации оперативно-служебной деятельности войск, боевой подготовки, идейно-политической работы в частях и соединениях.

Применение войск ГПУ-ОГПУ в борьбе с бандформированиями в Средней Азии это тема, имеющая далеко неоднозначное толкование и представляемая в различных политических оценках вопрос как в истории войск, так и в истории среднеазиатских республик. Вместе с тем, это история и войска в ней принимали непосредственное участие. Без конъюнктурных оценок и в исторических реалиях того времени нам важна историография. В этом понимании подспорьем для

изучения роли и места внутренних войск является научный труд под редакцией Ю.А. Марценюка и др. «Исторический опыт применения Внутренних войск в борьбе с бандформированиями в 1920-1950 гг.» [36]. В работе исследованы основные этапы участия внутренних войск в борьбе с бандформированиями в эти годы.

В числе источников, где уделено значительное место критическому анализу точек зрения на историю «органов» зарубежными историками является монография А.Г. Теплякова [37] «Деятельность органов ВЧК-ГПУ-ОГПУ-НКВД (1917-1941гг.) историографические и источниковедческие аспекты».

В рамках историографического анализа нам важно выделить особенности оперативно-служебного применения органов и войск ВЧК-ОГПУ-НКВД в борьбе с бандитизмом, характер боевого применения войск в борьбе с бандами, вопросы взаимодействия при проведении совместных операций с частями Красной армии. Такие аспекты мы находим в монографии С.Д. Половецкого, А.С. Ченцова [38] «Деятельность органов и войск ВЧК-ОГПУ-НКВД СССР по борьбе с бандитизмом на Северном Кавказе». Немаловажную информацию о становлении и развитии органов ГПУ-ОГПУ-НКВД в Казахстане дает нам авторский труд ученых Академии КНБ Республики Казахстан в двух книгах «История органов безопасности Казахстана» [39].

К фундаментальным трудам, системно отражающим историю строительства внутренних войск (войск ВЧК-ОГПУ-НКВД-МВД) с начала их создания, относится научное издание В.Ф. Некрасова «На страже интересов Советского государства» [40]. К научным трудам такого порядка можно отнести работу В.В. Гошуляка «История органов внутренних дел России», представляющую собой результаты углубленного изучения деятельности одного из важнейших институтов государственной власти – органов внутренних дел [41]. В ней представлен исторический анализ основных этапов организационного становления органов внутренних дел, результатов их деятельности по охране общественного порядка и борьбе с преступностью в контексте социально-экономического и политического развития страны.

Историографический анализ проблемы показывает, что в годы Великой Отечественной войны проблема служебно-боевой деятельности войск ОГПУ-НКВД в Казахстане не освещалась. Возобновились исследования лишь с окончанием войны и основывались на аналитическом материале национального военного строительства в межвоенный период, а также на массиве жанра военных мемуаров и сборников воспоминаний участников войны. Специальных книг по истории ГПУ-ОГПУ-НКВД в данный период издано не было, и чекистские структуры после 1922 г. изучались в контексте отдельных акций против внешних и внутренних врагов, а также предоставления биографических материалов о заметных фигурах в истории госбезопасности, особенно деятелей разведки.

В работах И.Я. Трифонова [42], Ю.С. Кукушкина [43], Г.Ф. Барихновского [44], В.И. Масловского [45] отражены важные элементы масштабной государственной репрессивной политики в отношении различных политических сил и слоёв населения, в осуществлении которых участвовали

органы ОГПУ-НКВД. Однако, подробно действия карательного механизма и специфика следствия авторами не раскрывались, исключение составили «раскулачивание» в период коллективизации в работах Н.А. Ивницкого «Классовая борьба в деревне и ликвидация кулачества как класса (1929–1932)» [46], и Н.Н. Верзилова «Приговор окончательный», в которых приведены ряд представляющих интерес документов ОГПУ [47].

Ценные архивные материалы отличают издание Т.К. Гладкова и М.А. Смирнова о В.Р. Менжинском [48]. Историк Н.Н. Яковлев смог получить допуск и использовать протокольные записи ОГПУ допросов кадета Н.В. Некрасова о его масонских связях [49]. Таким образом, некоторые ценные документы ОГПУ попадали в исследования, но больше как иллюстративный материал.

Наиболее известным трудом о работе чекистов является неоднократно выходивший большими тиражами двухтомник Д.Л. Голинкова [50], освещавший историю борьбы ВЧК-ОГПУ с внутренними и внешними врагами до начала 30-х годов. Автор собрал материал обо всех известных на тот момент крупных чекистских операциях в Москве и Ленинграде, Сибири и Средней Азии, Крыму и Грузии. Вместе с тем, отражение имеет классовую позицию и идеологическую направленность как борьба с повстанческой деятельностью и иностранными разведками, так и с враждебными политическими партиями и «церковной контрреволюцией».

В период 1990-2000 гг. известность получили исследования ряда казахстанских ученых. Так, Жанпаисова Ж.А. [51] в своей работе затрагивает вопросы подготовки младшего командного и рядового состава, в том числе и для внутренних войск. Исследование Кыдыралиной Ж.У. [52] связано с выполнением задач НКВД, МВД по конвоированию и деятельностью конвойных войск. Дильманов С.Д. [53] в своей работе исследовал деятельность исправительно-трудовых лагерей на территории Казахстана и выполнение органами ОГПУ-НКВД-МВД своих функциональных обязанностей. Алпысбаева Н.К. [54] изучила и изложила, что оперативное руководство хозяйственно-политическими компаниями и их деятельность обеспечивалось органами ОГПУ.

Авторским коллективом, С.В. Буниным, Ю.А. Марценюк, А.С. Беркутовым, А.А. Климовым, А.С. Ченцовым, был разработан значимый военно исторический труд «Войска НКВД в Великой Отечественной войне» в 3 томах. *Первый том* «Войска НКВД накануне Великой Отечественной войны (1939–1941)». На основе анализа исторической литературы и архивных источников авторы раскрывают вопросы организационного строительства и служебно-боевой деятельности войск НКВД СССР в 1939–1941 гг. Показали изменения органов управления, организационной структуры войск, рассмотрели вопросы выполнения служебно-боевых задач в предвоенный период, а также особенности деятельности в ходе советско-финляндской войны [55]. *Во втором томе* «Войска НКВД в первый и второй периоды Великой Отечественной войны (1941-1943)», исследованы участие войск НКВД СССР в боевых действиях в первый и второй периоды Великой Отечественной войны. [56]. *В третьем томе*

«Войска НКВД в третьем периоде Великой Отечественной войны и в советско-японской войне (1944-1945)» авторы раскрыли важные темы и страницы истории, организацию охраны тыла действующей Красной армии и участие в борьбе с националистическими формированиями, участие войск НКВД в разгроме милитаристской Японии [57]. Во всех томах издания показаны примеры мужества и героизма военнослужащих войск при защите Отечества. Важность данного источника для нашего исследования трудно переоценить, в нем представлена методология периодов войны, роль и место войск НКВД, характеристика выполняемых задач, которые в целом соответствуют задачам, формам и способам их выполнения частями, дислоцированными в Казахстане (в частности на примере 3-ей стрелковой дивизии).

Важную часть историографического анализа составляют исследования ученых внутренних войск Республики Казахстан Ахметова Ж.Х. «Адаптация Внутренних войск к изменившимся реалиям с учетом национальных интересов Республики Казахстан» [58], Салханова Д.Х. «Некоторые направления развития тактики Внутренних войск в условиях новых угроз безопасности» [59], Калиева А.К. «Инновации военного образования (на материалах Высшего военного училища Внутренних войск МВД Республики Казахстан)» [60], Толенгутова К.Ф. «Формирование профессиональной готовности офицеров Внутренних войск на основе информационных технологий» [61], Сафонова О.Л. «Внутренние войска Республики Казахстан: история становления и развития (1992-2005 гг.)» [62], Миртаева Н.О. «Становление и развитие охраны учреждений уголовно-исполнительной системы Республики Казахстан: исторический аспект» [63], которые раскрывают в своих трудах определенный исследуемым предметом аспект. Историографический анализ в данных трудах имеет границами исследований и в большей степени затрагивает предшествующий исторический опыт, который имеет значение для истории становления и развития внутренних войск в новых условиях независимого Казахстана.

Весьма важными источниками в имеющейся казахстанской документальной литературе являются труды Шикибаева С. «Чрезвычайная комиссия (документальные очерки о Кустанайской уездной чрезвычайной комиссии по борьбе с контрреволюцией)» [64], Алдажуманова К.С. «Крестьянское движение сопротивления / Депортированные в Казахстан народы: время и судьбы» [65], Алланиязова Т.К., Таукенова А.С. «Последний рубеж защитников номадизма. История вооруженных выступлений и повстанческих движений в Казахстане (1929-1931) годы» [66], Омарова М. «Расстрелянная степь. Документальное повествование» [67]. В данных трудах авторы дают повествовательное описание трагических событий в истории казахского народа, документально излагая события вооруженных выступлений и повстанческих движений в Казахстане. Оставляя в стороне политические оценки и перегибы, нам при их критическом анализе важно выявить, как и на каких принципах создавались группировки войск, формы ведения войсками ВЧК-ОГПУ-НКВД войсковых чекистских операций, способы войсковых действий, основы управления войсками и особенности видов обеспечения.

Заклучение/выводы. Таким образом, данная проблема и в советское время, и в период независимого современного Казахстана рассматривалась военными и гражданскими учеными фрагментарно. В казахстанской военно-исторической науке данная тема еще недостаточно разработана и рассматривается впервые. Исследованием выявлены и условно разделены историография проблемы, три периода и их этапы. В основном сформирована база источников научного исследования.

Историографический анализ по теме исследования показал, что вопросы служебно-боевой деятельности войск ВЧК-ОГПУ-НКВД в Казахстане исследованы недостаточно и требуют дополнительного изучения. Раскрыть свет на белые пятна страниц истории войск могут архивные документы и неустанная работа в фондах. В последующих материалах мы будем вводить их в оборот, и раскрывать уникальные документы, определяющие содержание и сущность служебно-боевой деятельности войск ВЧК-ОГПУ-НКВД в исследуемый период.

Проведенный историографический анализ проблемы исследования позволил нам обобщить опыт служебно-боевой деятельности войск на разных его этапах, пополнить новыми знаниями содержание предмета исследования, что весьма раскрывает возможность их переосмысленного понимания в реалиях сегодняшнего дня, современного этапа строительства и развития войск Национальной гвардии.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

- 1 Мороз Г. ВЧК и Октябрьская революция // Власть Советов. – 1919. – № 11. – С. 4–6.
- 2 Иосилевич А.С. Особые Отделы и их значение в деле создания Красной Армии // Военная мысль. – Сент. 1920. – Изд. РВС Туркестанского фронта (Ташкент). Кн. 1. – С. 120–127.
- 3 Опанский И. Пятилетняя годовщина органов ГПУ // Коммуна (Самара). – 1922. – № 1204. – 17 дек.
- 4 Лацис М.Я. Правда о красном терроре // Изв. ВЦИК. 1920. 6 февр.; М.Я. Лацис (Судрабс Я.Ф.) Два года борьбы на внутреннем фронте: Популярный обзор двухгодичной деятельности чрезвычайных комиссий по борьбе с контрреволюцией, спекуляцией и преступлениями по должности. – М.: Госиздат, 1920. 87 с.; Он же. Чрезвычайные комиссии по борьбе с контрреволюцией. – М.: Госиздат, 1921. – 62 с.
- 5 Малицкий А.Л. Чека и ГПУ. – Харьков: Путь просвещения, 1923. – С. 50, 6.
- 6 Артузов А.Х. Лекции по истории ВЧК-ОГПУ. – М., 1928.
- 7 Климов М.Е. Очерки по истории карательных органов. – М.: ВПШ ОГПУ, 1928. – С. 79.
- 8 Барихновский Г.Ф. Идеино-политический крах белоэмиграции и разгром внутренней контрреволюции (1921-1924 гг.). – Л., 1978. – 168 с.
- 9 Голиков Д.Л. Крушение антисоветского подполья в СССР. – В 2-х кн. – 4-е изд. – М., 1986. – 397 с.
- 10 Бычков Л. ВЧК в годы гражданской войны. – М., 1940. – 178 с.

- 11 Иоффе Г.З. Крах российской монархической контрреволюции. – М., 1977. – 350 с.
- 12 Мильштейн Н.Я. Из истории Туркестанской ЧК. – Ташкент, 1965. – 37 с.
- 13 Остряков С.З. Военные чекисты. – М., 1979. – 320 с.
- 14 Поляков Ю.А., Чугунов А.И. Конец басмачества. – М., 1976. – 170 с.
- 15 Шкаренков Л.К. Агония белой эмиграции. – М., 1986. – 272 с.
- 16 Дорошенко И.А. История органов государственной безопасности. – Ч. II (1921–1925). – М., 1959; Он же. Деятельность органов и войск государственной безопасности в период построения фундамента социализма и ликвидации эксплуататорских классов (1921–1932): учеб. пособие. – Ч. 2. – М.: Краснознам. воен. ин-т им. Ф.Э. Дзержинского, 1960. – 291 с.
- 17 Венедиктов В.Н. Очерки по истории особых отделов ВЧК–ОГПУ (1918–1925 гг.). – М., 1960; История советской разведки. Вып. 1, 2. (1918–1925 гг.). – М.: Изд-во ВШ КГБ СССР, 1960; Антисоветская деятельность еврейских националистов и борьба с нею органов государственной безопасности. – М.: ВШ КГБ СССР, 1956.
- 18 Бойченко В.М., Ерёмин П.П. Белорусские буржуазные националисты (учебный материал). – М.: ВШ КГБ СССР, 1957. – 54 с.
- 19 Бородавко А.Г. Оперативные игры ВЧК–ОГПУ (1917–1934 гг.): дис. ... канд. ист. наук. – М., 1974.
- 20 Вялков Л.И. Борьба приморских чекистов с врагами Советской власти в 1922–1928 годах: дис. ... канд. ист. наук. – Владивосток, 1972.
- 21 Васильев И.И., Корнилов Ю.И., Наумов Г.К. Из истории органов государственной безопасности Урала. – Ч. 1. – М., 1982.
- 22 Велидов А.С. Коммунистическая партия — организатор и руководитель ВЧК (1917–1922). – М., 1967, 1970 (доп. изд.).
- 23 Кукушкин Д.Н. Борьба советских органов государственной безопасности против внутренней и внешней контрреволюции в период иностранной интервенции и гражданской войны (июль 1918 — 1920 гг.). – М., 1963; Он же. Возникновение и развитие агентурного аппарата ВЧК // Сборник КГБ. – 1966. – № 3.
- 24 Белов Г.А. и др. Сборник документов «Из истории Всероссийской Чрезвычайной комиссии (1917-1921 гг.)». – М., 1958. – 511 с.
- 25 Софинов П.Г. «Очерки истории ВЧК (1917-1922 гг.)». – М., 1960. – 248 с.
- 26 Цвигун С.К. и др. Сборник документов «В.И. Ленин и ВЧК» (1917-1922 гг.). – М., 1975. – 679 с.
- 27 Тишков А.В. Щит и меч революции: (Из истории ВЧК). – М., 1979. – 72 с.
- 28 Боева Л.А. «Особенная каста» ВЧК–ОГПУ и укрепление коммунистического режима в годы НЭПа. – М., 2009. – 208 с.
- 29 Капчинский О.И. Гвардейцы Ленина. Центральный аппарат ВЧК: структура и кадры. – М., 2017. – 416 с.
- 30 Ответный удар: сборник очерков / сост. Н.И. Милованов. – А.-А., 1980. – 432 с.

- 31 Картавец И.И. Оперативно-боевая деятельность пограничных и внутренних войск в период Великой Отечественной войны: курс лекций. – М., 1976. – 51 с.
- 32 Гарелкина Н.А. Большевики Казахстана в годы гражданской войны и иностранной военной интервенции (1918-1920 гг.): дисс. канд. ист. наук. – А., 1989. – 128 с.
- 33 Войска называются внутренними: Краткий исторический очерк / А.П. Поздняков и др. – М., 1982. – 495 с.
- 34 Внутренние войска советской республики (1917-1922 гг.): Документы и материалы / В.В. Душенькин и др. – М., 1972.
- 35 Внутренние войска в годы социалистического строительства 1922-1941 гг.: Документы и материалы / Каряева Т.Ф. и др. – М., 1977. – 640 с.
- 36 Исторический опыт применения Внутренних войск в борьбе с бандформированиями в 1920-1950 гг.: военно-исторический труд / Ю.А. Марценюк и др. – М.: редакция журнала «На боевом посту» войск национальной гвардии Российской Федерации, 2017. – 248 с.
- 37 Деятельность органов ВЧК-ГПУ-ОГПУ-НКВД (1917-1941 гг.) историографические и источниковедческие аспекты: монография / А.Г. Тепляков; Новосиб. Гос. Ун-т экономики и управления. – Новосибирск: НГУЭУ, 2018. – 434 с.
- 38 Половецкий С.Д., Ченцов А.С. Деятельность органов и войск ВЧК-ОГПУ-НКВД СССР по борьбе с бандитизмом на Северном Кавказе (1920 – июнь 1941 г.) [Электронный ресурс]: монография. – Спб.: Научные технологии. 2020. – 148 с.
- 39 История органов безопасности Казахстана. – В 2-х книгах. Книга первая. – А.: РИО Академии КНБ РК, 2003. – 308 с.
- 40 Некрасов В.Ф. На страже интересов Советского государства. – М., 1983. – 367 с.
- 41 История органов внутренних дел России: учеб. пособие / А.Д. Гуляков, В.Н. Колемасов, А.В. Лобанов, Н.И. Свечников, А.А. Грачев; под общ. ред. В.В. Гошуляка. – Пенза: Изд-во ПГУ, 2018. – 216 с.
- 42 Трифонов И.Я. Очерки истории классовой борьбы в СССР в годы НЭПа (1921–1927). – М., 1960.
- 43 Кукушкин Ю.С. Сельские Советы и классовая борьба в деревне (1921–1932 гг.). – М., 1968.
- 44 Барихновский Г.Ф. Идеино-политический крах белоэмиграции и разгром внутренней контрреволюции (1921–1924 гг.). – Л., 1978.
- 45 Масловский В.И. В борьбе с врагами социализма. Очерки истории классовой борьбы на селе в период построения основ социализма в западных областях Украины 1939–1950. – Львов, 1984. – С. 44–45.
- 46 Ивницкий Н.А. Классовая борьба в деревне и ликвидация кулачества как класса (1929–1932). – М.: Наука, 1972. – 360 с.
- 47 Верзилов Н.Н. Приговор окончательный. – Ижевск: Удмуртия, 1974. – 172 с.

- 48 Гладков Т.К., Смирнов М.А. Менжинский. – М.: Молод. гвардия, 1969. – 352 с.
- 49 Яковлев Н. 1 августа 1914. – М.: Молод. гвардия, 1974. – С. 226.
- 50 Голиков Д.Л. Крушение антисоветского подполья в СССР. – М.: Политиздат, 1980. – Кн. 1-2.
- 51 Жанпаисова Ж.А. Деятельность КП Казахстана по укреплению Союза рабочего класса и колхозного крестьянства в годы ВОВ (1941-1945 гг.): дисс. ... канд. ист. наук. – Алматы, 1990. – 207 с.
- 52 Кыдралина Ж.У. Спецпереселенцы и трудармейцы в Западном Казахстане (1930-1957 гг.): дисс. ... канд. ист. наук. – Алматы, 2000. – 158 с.
- 53 Дильманов С.Д. Исправительно-трудовые лагеря на территории Казахстана (1930-1956 гг.). дисс. ... док. ист. наук. – Алматы, 2002. – 350 с.
- 54 Алпысбаева Н.К. Материалы фонда Совета Народных Комиссаров КАССР как исторический источник в изучении социально-экономических процессов в Казахстане (1925-1935 гг.): дисс. ... канд. ист. наук. – Алматы, 2003. – 145 с.
- 55 Бунин С.В. Войска НКВД в Великой Отечественной войне: Военно-исторический труд. – В 3 т. – Т. I. Войска НКВД накануне Великой Отечественной войны (1939–1941) // Бунин С.В., Марценюк Ю.А., Беркутов А.С., Климов А.А., Ченцов А.С. – М., 2015. – 280 с.
- 56 Бунин С.В., Марценюк Ю.А., Беркутов А.С., Климов А.А., Ченцов А.С. Войска НКВД в Великой Отечественной войне. Военно-исторический труд. – В 3 т. – Т. II. Войска НКВД в первый и второй периоды Великой Отечественной войны (1941-1943). – М., 2015. – 328 с.
- 57 Бунин С.В., Марценюк Ю.А., Беркутов А.С., Климов А.А., Ченцов А.С. Войска НКВД в Великой Отечественной войне: в 3 томах. – Т. 3. Войска НКВД в третий период Великой Отечественной войны и в советско-японской войне (1944-1945). – М., 2015. – 416 с.
- 58 Ахметов Ж.Х. Адаптация Внутренних войск к изменившимся реалиям с учетом национальных интересов Республики Казахстан: Дисс. канд. военных наук. – Щучинск, 2005. – 152 с.
- 59 Салханов Д.Х. Некоторые направления развития тактики Внутренних войск в условиях новых угроз безопасности: Автореф. канд. военных наук. – Щучинск, 2006. – 32 с.
- 60 Калиев А.К. Инновации военного образования (на материалах Высшего военного училища Внутренних войск на МВД Республики Казахстан): дисс. ... канд. пед. наук. – Алматы, 2006. – 124 с.
- 61 Туленгутов К.Ф. Формирование профессиональной готовности офицеров Внутренних войск на основе информационных технологий: дисс. ... канд. пед. наук. – Астана, 2007. – 128 с.
- 62 Сафонов О.Л. Внутренние войска Республики Казахстан история и становления и развития (1992-2005 гг.): дисс. ... канд. ист. наук. – Щучинск, 2008. – 164 с.

63 Миртаев Н.О. Становление и развитие охраны учреждений уголовно-исполнительной системы Республики Казахстан: исторический аспект. – Нур-Султан, 2021. – 235 с.

64 Шакибаев С. Чрезвычайная комиссия (Документальные очерки о Кустанайской уездной чрезвычайной комиссии по борьбе с контрреволюцией). – Алма-Ата, 1978. – 151 с.

65 Алдажуманов К.С. Крестьянское движение сопротивления / Депортированные в Казахстан народы: время и судьбы. – Алматы, 1998. – 428 с.

66 Алланиязов Т.К., Таукенов А.С. Последний рубеж защитников номадизма. История вооруженных выступлений и повстанческих движений в Казахстане (1929-1931) годы 2009 г.

67 Омаров М. Расстрелянная степь: Документальное повествование. – Алматы, 1994. – 104 с.

REFERENCES:

1. Moroz G. The Cheka and the October Revolution // The power of the Soviets. 1919. № 11. p. 4-6.

2. Iosilevich A.S. Special Departments and their importance in the creation of the Red Army // Military thought. September 1920. Publishing House of the Strategic Missile Forces of the Turkestan Front (Tashkent). Book 1. pp. 120-127.

3. Opansky I. The fifth anniversary of the GPU organs // Commune (Samara). 1922. No. 1204. December 17.

4. Latsis M.Ya. The truth about the Red Terror // From V. All-Russian Central Executive Committee. 1920. February 6; M. Ya. Latsis (Sudrabs Ya. F.) Two years of struggle on the internal front: A popular review of the two-year activities of the extraordinary commissions to combat counterrevolution, speculation and crimes of office. Moscow: Gosizdat, 1920. 87 p.; The same. Extraordinary commissions for combating counterrevolution. Moscow: Gosizdat, 1921. 62 p.

5. Malitsky A.L. Cheka and GPU. Kharkov: The Path of Enlightenment, 1923. pp. 50, 6.

6. Artuzov A.H. Lectures on the history of the Cheka-OGPU. Moscow, 1928.

7. Klimov M.E. Essays on the history of punitive organs. Moscow: OGPU Higher School of Economics, 1928. 79.

8. Barikhnovsky G.F. The ideological and political collapse of White emigration and the defeat internal counter-revolution. (1921-1924) – L.: 1978, 168 p.

9. Golinkov D.L. The collapse of the anti-Soviet underground in the USSR. – In 2 books. – 4th ed. - M.: 1986. – 397 p.

10. Bychkov L. The Cheka during the Civil War. Moscow: 1940, 178 p.

11. Ioffe, G.Z. The collapse of the Russian monarchist counterrevolution, Moscow, 1977, 350 p.

12. Milstein N.Ya. From the history of the Turkestan Cheka. – Tashkent: 1965.- 37 p.

13. Ostryakov S.Z. Military Chekists. Moscow: 1979. 320 p.

14. Polyakov Yu.A., A.I. Chugunov The end of Basmachi. Moscow: 1976. 170 p.

15. Shkarenkov L.K. The agony of white emigration. Moscow: 1986. – 272 p.
16. Doroshenko I. A. The history of state security agencies. Part II (1921-1925). Moscow, 1959; Same name. The activities of State security agencies and troops during the period of building the foundations of socialism and eliminating the exploiting classes (1921-1932): textbook. manual. Part 2. Moscow: Krasnoznam. military. F. E. Dzerzhinsky Institute, 1960. 291 p.
17. Venediktov V. H. Essays on the history of the special departments of the Cheka–OGPU (1918-1925). M., 1960; History of Soviet intelligence. Vol. 1, 2. (1918-1925). Moscow: Publishing House of the Higher School of the KGB of the USSR, 1960; Anti-Soviet activity of Jewish nationalists and the struggle against it by state security agencies. Moscow: Higher School of the KGB of the USSR, 1956.
18. Boychenko V. M., Eremin P. P. Belarusian bourgeois nationalists (Educational material). Moscow: Higher School of Economics of the KGB of the USSR, 1957. 54 p.
19. Borodavko A. G. Operational games of the CHEKA-OGPU (1917-1934): dissertation of the Candidate of Historical Sciences, Moscow, 1974.
20. Vyalkov L. I. The struggle of the Primorsky Chekists with the enemies of Soviet power in 1922-1928: dissertation of the Candidate of Historical Sciences. Vladivostok, 1972.
21. Vasiliev I. I., Kornilov Yu. I., Naumov G. K. From the history of the state security agencies of the Urals. Part 1. Moscow, 1982.
22. Velidov A. S. The Communist Party — organizer and leader of the Cheka (1917-1922). Moscow, 1967, 1970 (additional ed.).
23. Kukushkin D. N. The struggle of the Soviet state security agencies against internal and external counterrevolution during the period of foreign intervention and civil war (July 1918 — 1920). Moscow, 1963; He. The emergence and development of the CHEKA's agent apparatus // Collection of the KGB. 1966. No. 3.
24. Belov G.A. and others. collection of documents "From the history of the All-Russian Extraordinary Commission (1917-1921)." Moscow: 1958. - 511 p.
25. P.G. Sofinov book "Essays on the history of the Cheka (1917-1922)", Moscow. 1960. – 248 p.
26. S.K. Tsvigun and others collection of documents "V.I. Lenin and the Cheka" (1917-1922). M. – 1975. – 679 p.
27. Tishkov A.V. Shield and sword of the revolution: (From the history of the Cheka) – Moscow: 1979 – 72 p.
28. L.A. Boeva, the "Special caste" of the CHEKA-OGPU and the strengthening of the Communist regime during the NEP years. Moscow: 2009, 208 p.
29. O.I. Kapchinsky book / Guards of Lenin. The Central office of the Cheka: structure and personnel." Moscow: 2017. 416 p.
30. Retaliatory strike (Collection of essays, comp. N.I. Milovanov). Alma-Ata, 1980. – 432 p.
31. I.I. Kartavtsev lecture course operational and combat activities of the border and internal troops during the Great Patriotic War. Moscow: 1976. – 51 p.

32. Garelkina N.A. The Bolsheviks of Kazakhstan during the Civil war and foreign military intervention (1918-1920). diss. on the cois. uch. degree of Candidate of Historical Sciences. – Almaty, 1989 – 128 p.

33. "The troops are called internal." A brief historical sketch. The author's collective Pozdnyakov A.P. and others - M.: 1982. – 495 p.

34. Internal troops of the Soviet Republic (1917-1922). Documents and materials. The author's collective Dushenkin V.V. and others M.: 1972.

35. The internal troops during the years of socialist construction 1922-1941. Documents and materials Author's collective Karyayeva T.F. et al. Moscow: 1977. – 640 p.

36. Historical experience of the use of Internal troops in the fight against gangs in 1920-1950: military historical work [Martsenyuk Yu.A. et al. Moscow: Editorial office of the magazine "At the combat post" of the troops of the National Guard of the Russian Federation. 2017. – 248 p.

37. Activity of the organs of the Cheka-GPU-OGPU-NKVD (1917-1941) historiographical and source aspects: a monograph / A.G. Teplyakov; Novosibirsk State University. University of Economics and Management. Novosibirsk: NSUEU, 2018. 434 p.

38. Polovetsky S.D., Chentsov A.S. The activities of the organs and troops of the CHEKA-OGPU-NKVD of the USSR in the fight against banditry in the North Caucasus (1920 – June 1941) [Electronic resource]: monograph. St. Petersburg: Science-intensive technologies. 2020. – 148 p.

39. The history of Kazakhstan's security agencies. In 2 books. The first book. – Almaty, Academy of the National Security Committee of the Republic of Kazakhstan, 2003. – 308 p.

40. Nekrasov V.F. On guard of the interests of the Soviet state. M.: 1983. – 367 p.

41. The history of the internal affairs bodies of Russia: textbook. manual / A.D. Gulyakov, V. N. Kolemasov, A.V. Lobanov, N. I. Svechnikov, A. A. Grachev; under the general editorship of V. V. Goshulyak. Penza: PSU Publishing House, 2018. 216 p.

42. Trifonov I. Ya. Essays on the history of the class struggle in the USSR during the NEP years (1921-1927). Moscow, 1960;

43. Kukushkin Yu.S. Village Councils and the class struggle in the countryside (1921-1932). Moscow, 1968;

44. Barikhnovsky G. F. The ideological and political collapse of White emigration and the defeat of the internal counterrevolution (1921-1924). L., 1978;

45. Maslovskiy V. I. In the struggle against the enemies of socialism. Essays on the history of the class struggle in rural areas during the period of building the foundations of socialism in the Western regions of Ukraine 1939– 1950. Lviv: 1984. pp. 44-45.

46. Ivnitkiy N. A. The class struggle in the countryside and the elimination of the Kulaks as a class (1929-1932). Moscow: Nauka, 1972. 360 p.

47. Verzilov N. N. The verdict is final. Izhevsk: Udmurtia, 1974. 172 p.

48. Gladkov T. K., Smirnov M. A. Menzhinsky. Moscow: Molody. Guardia, 1969. 352 p.
49. Yakovlev N. August 1, 1914. Moscow: Molody. Guardia, 1974. p. 226.
50. Golinkov D. L. The collapse of the anti-Soviet underground in the USSR. Moscow: Politizdat, 1980. Books 1-2.
51. Zhanpaisova Zh.A. Activities of the Communist Party of Kazakhstan to strengthen the Union of the working class and the collective farm peasantry during the Second World War (1941-1945). diss. on the cois. uch. degree of Candidate of Historical Sciences. – Almaty, 1990 – 207 p.
52. Kydralina J.U. Special settlers and labor soldiers in Western Kazakhstan (1930-1957). diss. on the cois. uch. degree of Candidate of Historical Sciences. – Almaty, 2000 – 158 p.
53. Dilmanov S.D. Forced labor camps in Kazakhstan (1930-1956). diss. at the cois. uch. degree of Doctor of Historical Sciences. – Almaty, 2002 – 350 p.
54. Alpyssaeva N.K. Materials of the Foundation of the Council of People's Commissars of the KASSR as a historical source in the study of socio-economic processes in Kazakhstan (1925-1935). diss. on the cois. uch. degree of Candidate of Historical Sciences. – Almaty, 2003 – 145 p.
55. Bunin S.V., Martsenyuk Yu.A., Berkutov A.S., Klimov A.A., Chentsov A.S. NKVD troops in the Great Patriotic War. Military historical work. In 3 volumes, the NKVD troops on the eve of the Great Patriotic War (1939-1941). Moscow: 2015. 280 p.
56. Bunin S.V., Martsenyuk Yu.A., Berkutov A.S., Klimov A.A., Chentsov A.S. NKVD troops in the Great Patriotic War. Military historical work. In 3 vols. Volume II. NKVD troops in the first and second periods of the Great Patriotic War (1941-1943). Moscow: 2015. – 328 p.
57. Bunin S.V., Martsenyuk Yu.A., Berkutov A.S., Klimov A.A., Chentsov A.S. NKVD troops in the Great Patriotic War: in 3 volumes. Volume 3. NKVD troops in the third period of the Great Patriotic War and in the Soviet-Japanese War (1944-1945). Moscow: 2015. – 416 p.
58. Akhmetov J.H. Adaptation of Internal troops to changed realities, taking into account the national interests of the Republic of Kazakhstan. Diss. on the cois. academic degree of the cand. military Sciences. – Shchuchinsk, 2005 – 152 p.
59. Salkhanov D.H. Some areas of development of tactics of Internal troops in the context of new security threats. Abstract of the candidate. Military Sciences - Shchuchinsk, 2006 – 32 p.
60. Kaliev A.K. Innovations in military education (based on the materials of the Higher Military School of Internal Troops at the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan). diss. on the cois. uch. degree of Candidate of pedagogical sciences. – Almaty, 2006 – 124 p.
61. Tulengutov K.F. Formation of professional readiness of officers of Internal troops on the basis of information technologies. diss. on the cois. uch. degree of Candidate of pedagogical sciences. – Astana, 2007 – 128 p.

62. Safonov O.L. Internal troops of the Republic of Kazakhstan history and formation and development (1992-2005). diss. on the cois. uch. degree of Candidate of Historical Sciences. – Shchuchinsk, 2008 – 164 p.

63. Mirtaev N.O. The formation and development of the protection of institutions of the penal system of the Republic of Kazakhstan: a historical aspect. – Nur-Sultan, - 2021 – 235 p.

64. Shakibaev S. Emergency Commission. (Documentary essays on the Kustanai County Extraordinary Commission for Combating counterrevolution.) Alma-Ata: 1978. 151 p.

65. Aldazhumanov K.S. The peasant resistance movement. / Peoples deported to Kazakhstan: time and fate. – Almaty: 1998. - 428 p.

66. Allaniyazov T.K., Taukenov A.S. The last frontier of the defenders of nomadism. The history of armed uprisings and insurgent movements in Kazakhstan (1929-1931), 2009.

67. Omarov M. The Executed Steppe. Documentary narration. – Almaty. 1994. – 104 p.

И.А. АХМЕТОВ

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ БТК-БМСБ-ІІХБ ӘСКЕРЛЕРІНІҢ ҚЫЗМЕТТІК-ЖАУЫНГЕРЛІК ӘРЕКЕТІН ЗЕРДЕЛЕУ ПРОБЛЕМАСЫНЫҢ ТАРИХНАМАСЫ

Қазақстан Республикасы Ұлттық қорғаныс университетінің докторанты, подполковник, Астана қ.

Осы мақалада автор Қазақстандағы Бүкілресейлік төтенше комиссия – Біріккен Мемлекеттік саяси басқарма – Ішкі Істер Халық Комиссариаты (бұдан әрі – БТК-БМСБ-ІІХК) әскерлерінің қызметтік-жауынгерлік қызметіне тарихнамалық талдау жүргізеді. Ресей Федерациясы мен Қазақстан Республикасының кеңестік және қазіргі кезеңдеріндегі бірқатар авторлардың ғылыми және деректі тарихи еңбектері зерттелді, онда әскерлердің қызметтік-жауынгерлік әрекетін, жауынгерлік даярлықты, әскерлердің бөлімдері мен құрамаларындағы идеялық-саяси жұмысты ұйымдастыру тарихы, сондай-ақ олардың дамуының әртүрлі кезеңдеріндегі әскерлердің қалыптасу жағдайлары көрсетілген.

Мақалада зерттелетін мәселенің тарихнамасының үш кезеңі шартты түрде ашылады. Дереккөздер мен ғылыми әдебиеттерді сыни тұрғыдан зерделеу зерттеудің жақын шекараларында даму проблемалары бар олардың жиынтығы түрінде құнды нәтиже берді. Негізінен автор ғылыми зерттеу дереккөздерінің базасын құрды, диссертация аясында нашар дамыған аспектілерді анықтады. Қазіргі кезеңдегі өзекті тарихи проблеманы зерттеудің мүмкін болатын жолдары анықталды.

I.A. AKHMETOV

HISTORIOGRAPHY OF THE PROBLEM OF STUDYING THE SERVICE AND COMBAT ACTIVITIES OF THE REC-USPA-PCIA TROOPS IN KAZAKHSTAN

Doctoral student of the National Defense University of the Republic of Kazakhstan, Lieutenant Colonel, Astana.

In this article, the author conducts a historiographical analysis of the service and combat activities of the troops of the All-Russian Emergency Commission - the United State Political Directorate – the People's Commissariat of Internal Affairs (hereinafter the REC-USPA-PCIA) in Kazakhstan. The article examines the scientific and documentary historical works of a number of authors from the Soviet and modern periods of the Russian Federation and the Republic of Kazakhstan, which highlight the history of the organization of service and combat activities of troops, combat training, ideological and political work in units and formations of troops, as well as the stages of formation of troops in various periods of their development.

The article conditionally reveals three periods of historiography of the problem under study. A critical study of sources and scientific literature has yielded valuable results in the form of their combination with the problems of development within the foreseeable limits of research. Basically, the author has formed a database of scientific research sources, and poorly developed aspects have been identified in the context of the dissertation work. Possible ways of studying the current historical problem at the present stage are identified.

T.B. AKSHIKOV

PhD student of the Doctoral School at the National Defense University of the Republic of Kazakhstan, Astana, colonel.

SERVICE AND COMBAT ACTIVITIES OF MILITARY UNITS OF THE NATIONAL GUARD IN PROTECTING IMPORTANT STATE FACILITIES DURING INTERNAL ARMED CONFLICT

The article is dedicated to the study of the service and combat activities of the National Guard of the Republic of Kazakhstan in protecting important state facilities during internal armed conflicts. The factors leading to conflicts, the tasks of the Armed Forces, and the role of the National Guard in ensuring security are discussed.

Keywords: *National Guard, armed conflict, security, strategic facilities.*

With the changing nature of armed struggle, the forms, and methods of armed violence used in global politics, military researchers and statesmen are faced with a complex task: preparing for a future war that is unlike any previous conflict. Today, under conditions of rapid qualitative changes in the international relations system, the complexity of this task increases manifold. Internal armed conflicts are increasingly

becoming international, and war is no longer limited to armed violence alone. Researchers of this issue rightfully emphasize that new characteristics of future wars and conflicts must be sought in the modern trends of human civilization development and international relations. Certain insights into future conflicts can be drawn from the crises in Libya, Ukraine, Syria, and Afghanistan, in particular.

According to the provisions of the Military Doctrine of the Republic of Kazakhstan, the term “armed conflict” refers to a limited-scale armed confrontation, a form of resolving national, ethnic, religious, and other contradictions with the use of armed violence, when the state does not enter a state of war (internal armed conflict). [1p5]

In the process of armed conflict emergence, three main structural components are usually identified: conditions, source, and cause. These elements, due to their universal nature, serve as the main milestones in the emergence of any war.

The first key point is conditions, which in a dialectical sense are phenomena, circumstances that are necessary for the emergence of a new phenomenon, including war, contributing to its emergence but cannot cause it by themselves. These are objective circumstances that have developed over a long period (historically) in political, financial-economic, military, geographical (territorial), demographic, ethnic, national, and religious spheres, in which states, peoples, religious or ethnic communities exist and develop.

For example, the military superiority of one state over another is an objective military condition for the possible start of a conflict. But there are many states in the world whose military power significantly surpasses the military capabilities of dozens of other countries, and yet this does not necessarily lead to the beginning of a conflict with the use of armed violence.

An objective condition could also be the existence of territorial claims from one state to another. Today, many countries in the world have territorial claims against their neighbors, but they begin military actions only under certain other, additional circumstances.

The second key component in the emergence of an armed conflict is the source. According to dialectics, the source of any development is contradictions, the struggle of opposites.

The third source of an armed conflict is the causes. In the broadest sense, causes are the factors or circumstances that led to a particular phenomenon. In this case, the armed conflict (crisis situation). Just as contradictions “grow” out of conditions, causes “grow” out of contradictions. And, just as contradictions, causes can be internal and external, primary and secondary, as well as political, economic, social, religious, etc.

Historical analysis shows that the causes of armed conflicts arise from specific features of internal state development, interstate relations, historical or geographical conditions of a particular region. Each one is highly individual and requires thorough study and understanding.

In terms of their nature, the goals of using troops can be either very decisive or moderate, with selective focus and flexibility in operational response to possible changes in the military-political and operational situation in the conflict zone.

The Armed Forces can play a primary or auxiliary (supporting) role in an armed conflict.

The primary role occurs when the most important tasks are being carried out, and due to the circumstances of the situation, the use of other troops (forces) and formations is either impossible or impractical.

The auxiliary role occurs when the Armed Forces are assigned only supporting functions, with the primary role being assigned to troops and bodies of the Ministry of Internal Affairs, as well as the National Guard troops.

Typically, the Armed Forces play an auxiliary role in internal armed conflict, where the primary role belongs to the Ministry of Internal Affairs forces and the National Guard.

Application of the Armed Forces, Other Troops, and Military Formations

Modern and effective Armed Forces, other troops, and military formations are an important tool for ensuring military security, a guarantor of internal political stability, and dynamic socio-economic development of the Republic of Kazakhstan.

The application of the Armed Forces, other troops, and military formations is carried out in accordance with the Constitution, current legislation, the decrees of the President of the Republic of Kazakhstan on military security, other regulatory legal acts, as well as the Rules for the application, plans for the use, and mobilization of the Armed Forces of the Republic of Kazakhstan.

The Armed Forces, other troops, and military formations of the Republic of Kazakhstan are used and engaged to repel aggression, armed defense of the country's territorial integrity and sovereignty, protection and defense of state and military facilities, protection of airspace and maritime zones, to maintain internal political stability, fight terrorism, eliminate the consequences of emergencies, and perform tasks in accordance with international treaties ratified by the Republic of Kazakhstan.

The main tasks of the Armed Forces, other troops, and military formations in peacetime are:

- maintaining combat potential, combat and mobilization readiness, and the level of preparedness of command bodies and troops in peacetime to ensure the localization and prevention of low-intensity military conflicts, any illegal armed violence at the state border or within the territory of the Republic of Kazakhstan;

- protection of especially important and strategic facilities;

- ensuring readiness for strategic deployment of the Armed Forces in case of a threat of medium or high-intensity conflict;

- prevention and suppression of sabotage and terrorist acts;

- demonstrating readiness for decisive actions to stabilize the internal political situation in any region of the country;

- participation in ensuring the state of emergency;

- participation in the prevention and elimination of the consequences of accidents, environmental disasters, various emergencies, as well as providing assistance to the population of territories affected by natural and technological disasters.

Tasks related to the suppression of internal armed conflicts are assigned to the National Guard of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan. To

reinforce these tasks, formations and units of the Armed Forces of the Republic of Kazakhstan may be engaged.

In accordance with the law “on the National Guard”

The following tasks are assigned to the National Guard:

protection of important state facilities and special cargoes;
participation, together with the internal affairs authorities, in ensuring public order, suppressing mass riots, ensuring public safety, and enforcing the legal regimes of the state of emergency and martial law, participation in counterterrorism operations, as well as in actions to eliminate the consequences of emergencies of natural, technological, and social nature;

protection of institutions of the penitentiary system of medium, maximum, and extraordinary security, as well as mixed security, except for those intended for the confinement of convicted women, minors, prisons, and detention centers;

control and supervision of the behavior of individuals held in institutions of the penitentiary system of medium, maximum, and extraordinary security, as well as mixed security, and civilians located in these territories, excluding those intended for the confinement of convicted women, minors, prisons, and detention centers;

escorting prisoners and persons held in custody;

performing specific tasks within the territorial defense system of the Republic of Kazakhstan in wartime;

participation in special operations to neutralize armed criminals, terminate the activities of illegal paramilitary or armed formations (groups), and organized criminal groups (communities) within the territory of the Republic of Kazakhstan;

participation in the suppression of serious and particularly serious crimes, sabotage, terrorist acts, armed clashes, and separation of opposing sides;

performing tasks in accordance with international treaties ratified by the Republic of Kazakhstan.

The experience of combat operations in the Ukrainian armed conflict shows that with the development of means and methods for protecting military facilities, the means and methods of impacting them are becoming more daring and sophisticated. The philosophical category “unity and struggle of opposites” has evolved into one of the sharpest problems of the modern era: how, by what means and methods, to protect strategic and especially important objects and prevent their capture or destruction by the enemy. This problem has become particularly urgent in recent local wars and armed conflicts (Afghanistan, Ukraine), where all military, strategic, and especially important facilities require reliable protection. To this day, commanders and staff, as well as research institutions, must work on effective solutions to this problem.

One of the main directions for solving the problem of protecting military, strategic, and especially important objects is a systematic approach to organizing their security and defense. Its essence lies in the fact that all the forces and means used for the protection of military, strategic, and especially important objects are employed as a unified system, united by a common concept, goals, and objectives.

Among other ways to solve the problem of protecting military, strategic, and especially important objects, the following can be highlighted:

1. Improvement of detection means and methods;

2. Training of highly qualified specialists, including security unit commanders, operators for servicing technical security equipment, etc.;

3. Continuous development of the theory of object protection, practical testing of proposals

made by science, and their implementation in military practice;

4. Close cooperation with the Ministry of Internal Affairs, Border Guard Service, National

Security Committee, military units of the Armed Forces, and local authorities in order to detect the intentions of violators, prevent or suppress their actions.

The Commander-in-Chief of the National Guard pays great attention to this issue. Much has been done in recent years to equip facilities with technical security means, improve the conditions of service and actions for the protection and defense of important objects, and increase the responsibility of officials.

Thus, the above-mentioned provisions on the protection of military, strategic, and especially important objects within the system of their security and defense demonstrate the practical importance of this problem for the military, especially now, in the context of active operations and ongoing armed conflicts.

REFERENCES:

1 Voennaya doktrina Respubliki Kazakhstan URL: https://www.akorda.kz/ru/security_council/national_security/voennuyu-doktrinu-respubliki-kazakhstan (data obrashcheniya 08.01.2025).

2 Zakon Respubliki Kazakhstan «Ob oborone i Vooruzhennyh Silah» URL: https://www.akorda.kz/ru/security_council/national_security/zakon-respubliki-kazakhstan-ob-oborone-i-vooruzhennyh-silah-respubliki-kazakhstan (data obrashcheniya 09.01.2025).

3 Zakon Respubliki Kazakhstan «O Nacional'noj gvardii» URL: <https://www.akorda.kz/ru/zakon-respubliki-kazakhstan-o-nacionalnoy-gvardii-respubliki-kazakhstan> (data obrashcheniya 10.01.2025).

Статья посвящена исследованию служебно-боевой деятельности частей Национальной гвардии Республики Казахстан по охране важных государственных объектов в условиях внутреннего вооруженного конфликта. Рассматриваются факторы возникновения конфликтов, задачи Вооруженных Сил и роль Национальной гвардии в обеспечении безопасности.

Мақала Қазақстан Республикасының Ұлттық ұланының ішкі қарулы қақтығыс жағдайында маңызды мемлекеттік объектілерді қорғау қызметтік-жауынгерлік қызметіне арналған. Қақтығыстардың пайда болу факторлары, Қарулы күштердің міндеттері мен Ұлттық ұланның қауіпсіздікті қамтамасыз етудегі рөлі қарастырылады.

ТЕХНИКА ЖӘНЕ ҚАРУ-ЖАРАҚ. ӘСКЕРИ ТЫЛ / ТЕХНИКА И ВООРУЖЕНИЕ. ВОЙСКОВОЙ ТЫЛ

УДК 535.24

**А.О. КАСИМОВ¹, М.А. ХИЗИРОВА², М.М. ЕРМЕКБАЕВ³,
Э. ҚАДЫЛБЕКҚЫЗЫ⁴, Д. АСЫМОВ⁵**

¹техника ғылымдарының кандидаты, Ғ. Дәукеев атындағы Алматы энергетика және байланыс университеті «Телекоммуникациялық инженериясы» кафедрасының профессоры, Алматы қ.;

²физика-математика ғылымдарының кандидаты, Ғ. Дәукеев атындағы Алматы энергетика және байланыс университеті «Телекоммуникациялық инженериясы» кафедрасының профессоры, Алматы қ.;

³PhD докторы, Ғ. Дәукеев атындағы Алматы энергетика және байланыс университеті «Телекоммуникациялық инженериясы» кафедрасының қауымдастырылған профессоры, Алматы қ.;

⁴PhD докторы, Ғ. Дәукеев атындағы Алматы энергетика және байланыс университеті «Телекоммуникациялық инженериясы» кафедрасының меңгерушісі, Алматы қ.;

⁵Ғ. Дәукеев атындағы Алматы энергетика және байланыс университеті магистранты, Алматы қ.

ПЕРИМЕТРЛІК ҚАУІПСІЗДІК ЖҮЙЕСІНДЕГІ КӨП МОДДАЛЫ ТАЛШЫҚ-ОПТИКАЛЫҚ БАЙЛАНЫС ЖЕЛІЛІГІНДЕГІ ДІРІЛДІ МОДЕЛЬДЕУ

Бұл мақала периметрлік қауіпсіздік жүйелеріндегі көпмодалы талшықты-оптикалық байланыс желісінің жұмысына дірілдің әсерін зерттеуге арналған. Объектінің периметрлік қауіпсіздік жүйесі қауіпсіздік сенсорларының жұмысына негізделген әртүрлі физикалық принциптермен сипатталады. Барлық қауіпсіздік жүйелерінің жұмыс принципі қоршаған ортаның белгілі физикалық параметрлерінің өзгеруіне негізделген, онда периметрді кесіп өткен зиянкес арнайы сенсорлар арқылы тіркеледі. Датчик сигналдары дабыл сигналын тудыратын электрондық блокпен өңделеді. Демек, бұл мақаланың өзектілігі талшықты Брэгг торының негізінде ең жиі қолданылатын талшықты-оптикалық сенсорларға дірілдің әсерінде. Жұмыстың мақсаты талшықты-оптикалық діріл датчиктері және Брэгг торлары негізінде периметрді қорғау жүйелерін модельдеу.

Периметрлік қауіпсіздік жүйелерінде қолданылатын мультимодалы талшықты жүйелерде дірілді зерттеу үшін механикалық әсерлер қолданылды. Жұмыста діріл жасау үшін контроллердің дірілі Matlab Simulink-те математикалық және имитациялық модель ретінде ұсынылды.

Негізгі назар оптикалық жүйеде дірілдің сигнал жоғалуына және деректерді беру параметрлерінің өзгеруіне әсері әртүрлі толқын ұзындығында жүргізілді.

Сандық тәжірибелердің нәтижелері ұсынылған дірілді компенсациялау әдістерінің тиімділігін және олардың периметрлік қауіпсіздік жүйелерінде қолданылуын бағалауға мүмкіндік береді. Алынған нәтижелер діріл жүктемесінің жоғарылауы жағдайында оптикалық жүйелерді жобалау және оңтайландыру үшін қолданылады.

Түйінді сөздер: *талшықты-оптика, діріл, датчик, қауіпсіздік жүйе, сигнал, периметр, Брэгг торы, көпмодалы, мультимодалы.*

Кіріспе. Бүгінгі таңда ең заманауи және тиімді болып талшықты-оптикалық периметрлік қауіпсіздік жүйелері болып табылады. Ақпаратты беру үшін пайдаланылатын кәдімгі талшықты-оптикалық кабельдер периметрлік қауіпсіздік жүйелері үшін сенсорлар ретінде қолдануды тапты [1, 2]. Мұндай сенсорлары бар жүйелер әртүрлі физикалық әсерлерді пайдаланады [3]. Бірақ техникалық іске асыруы бірдей. Миниатюралық жартылай өткізгіш лазер кабельдің бір ұшына қосылып, когерентті сәулеленуді тудырады [4]. Кабельдің екінші ұшы радиациялық қабылдағышқа қосылған. Қабылдағыш оптикалық сигналды электрлік сигналға түрлендіреді және оны анализаторға жібереді [5]. Анализатор қабылданған сигналды анықтамалық сигналмен салыстырады. Талшықты-оптикалық кабель деформацияланған кезде оның оптикалық параметрлері және талшық арқылы өтетін лазерлік сәулеленудің сипаттамалары өзгереді [6]. Ал егер қабылданған және анықтамалық сигналдар әртүрлі болса, құрылғы талшықты-оптикалық сенсорға сыртқы механикалық әсерді тіркейді.

Дегенмен, олардың барлығында дерлік бір маңызды кемшілік бар: олар шабуылдау сигналын шабуылдаушы нысан аумағына енгеннен кейін ғана анықтайды. Кез келген қауіпсіздік жүйесінің тиімділігін анықтайтын негізгі фактор – ену фактісін анықтау және уақыт аралығын азайту болып табылады.

Сыйымдылығы жоғары, дірілді анықтау, радиотолқынды, инфрақызыл радио сәулелі сияқты периметрлік қауіпсіздік жүйелерінің алуан түрлілігі бар [7]. Ұзын периметрлерде аталған қауіпсіздік жүйелерінің кез келгенін орнату өте қымбатқа түседі және шекарадан өту орны тек бір қауіпсіздік аймағында анықталады [8, 9]. Нәтижесінде қабылдау және беру пункттерінің көп санын ұйымдастыруды қажет етпейтін, бірақ сонымен бірге фактіні тіркеуге, сондай-ақ фактіні локализациялауға мүмкіндік беретін кеңейтілген қауіпсіздік жүйесін әзірлеу қажеттілігі туындады [10].

Негізгі бөлім. Талшықты-оптикалық байланыс желілері (ТОБЖ) – деректер тасымалдаушысы ретінде жарық толқындарын пайдаланатын ақпаратты беру жүйелері. ТОБЖ жоғары өткізу қабілеттілігі, сигналдың төмен жоғалуы және электромагниттік кедергілерге төзімділігі арқасында заманауи телекоммуникациялық инфрақұрылымның негізі болып табылады.

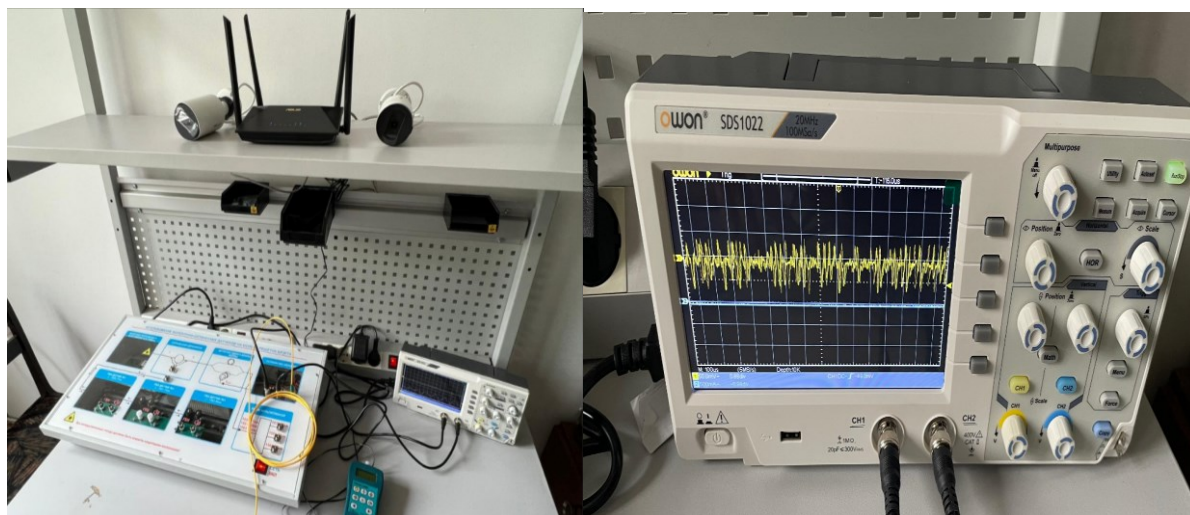
ТОБЖ – бұл түйіндер арасындағы байланыстырушы элементтер талшықты-оптикалық байланыс желілері болып табылатын ақпараттық желі [11]. ТОБЖ жоғары жылдамдықты және ұзақ қашықтыққа сенімді деректерді беруді қамтамасыз ете отырып, заманауи коммуникациялық технологияларды дамытуда шешуші рөл атқарады.

Оптикалық талшықтағы діріл қоршаған ортадағы механикалық тербелістер, жылу әсерлері, акустикалық толқындар және басқа сыртқы әсерлер сияқты әртүрлі факторлардан туындауы мүмкін.

Ең жиі қолданылатын талшықты-оптикалық сенсорлардың бірі – талшықты-Брэгг торларына негізделген сенсорлар (WBR). Талшықты Брэгг торы (WBR) — бұл талшыққа тікелей енгізілген сезімтал сенсор [12]. WBR-спектрлік-селективті айна ретінде жұмыс істейтін оптикалық талшықтың өзегіндегі периодты құрылым [13]. Ол спектрдің белгілі бір тар бөлігін ғана көрсетеді, спектрдің қалған бөлігі айтарлықтай өзгеріссіз өтеді.

Нәтижелер. Талшықты Брэгг торларына негізделген талшықты-оптикалық сенсорлардың түрлі сенсорлық желілерде қолданылуы қарастырылады. Осы сенсорлардың қолданылуын талдау мақсатында оларды қорғалатын периметр бойынша сыртқы факторлардың әсерін бағалау керек.

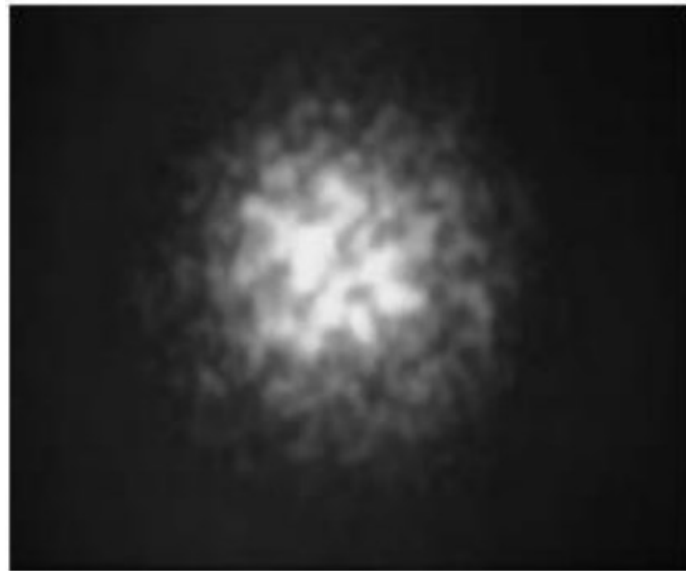
Периметрді қорғау үшін ASUS маршрутизаторы, қабырғаға орнатылатын 2 Milesight Wi-Fi камерасы, TOPAZ-3000 оптикалық индикаторы және OWON SDS1022 сандық осциллографы сияқты құрылғылар қолданылады (1-сурет).

1-сурет. – Периметрді қорғауға арналған зертханалық қондырғы.

Мультимодты талшық, өзегінің үлкен диаметріне байланысты, талшық арқылы бір уақытта өтетін режимдердің салыстырмалы түрде көп санына ие. Әрбір сан өзінің топтық жылдамдығымен және тұрақты таралуымен таралады, бірақ басқа режимдерге кедергі келтіреді, өйткені олар бірдей ортаны пайдаланады. Талшықтың ішіндегі дақтардың үлгісін оны талшықтың ұшынан экранға проекциялау арқылы анықтауға болады (2-сурет). Ол әртүрлі жарық қарқындылығы бар көптеген нүктелерден тұрады [14].

Көпмодалы талшық периметрлік қорғаныс жүйелерінде қорғалатын аумаққа енуден туындаған тербелістер, соққылар немесе қисықтар сияқты механикалық әсерлерді анықтау үшін қолданылады [15]. Талшыққа механикалық әсер еткенде, ол берілетін жарық сигналының өзгеруіне әкеледі (қарқындылық, фаза немесе поляризация).

2-сурет. – Дақ үлгісі (Жарық қарқындылығының таралуы).

Бұл жарықтың көптеген талшық режимдерімен таралатындығының жақсы көрнекі дәлелі. WBR үшін теңдеу

$$I_i = A_i \{1 + B_i [\cos(\delta_i) - F(t)\theta_i \sin(\delta_i)]\}$$

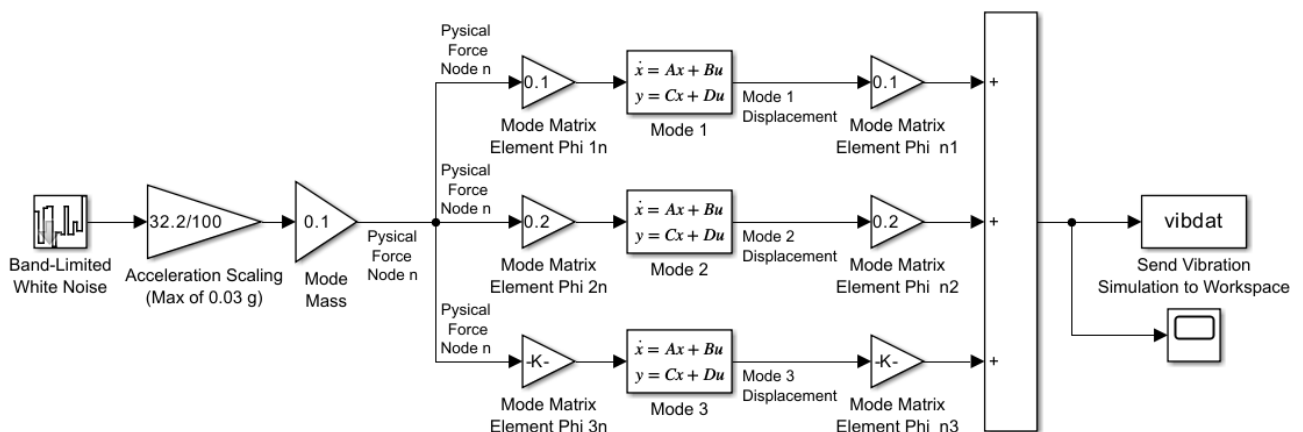
мұндағы A_i – модтың өзін-өзі әсер ету нәтижелері;

B_i – тұрақты күйді ескеретін режимдер арасындағы өзара әрекеттесу;

θ_i – Егер жүйе ашуланса, режимдер арасындағы өзара әрекеттесуді өзгертіңіз.

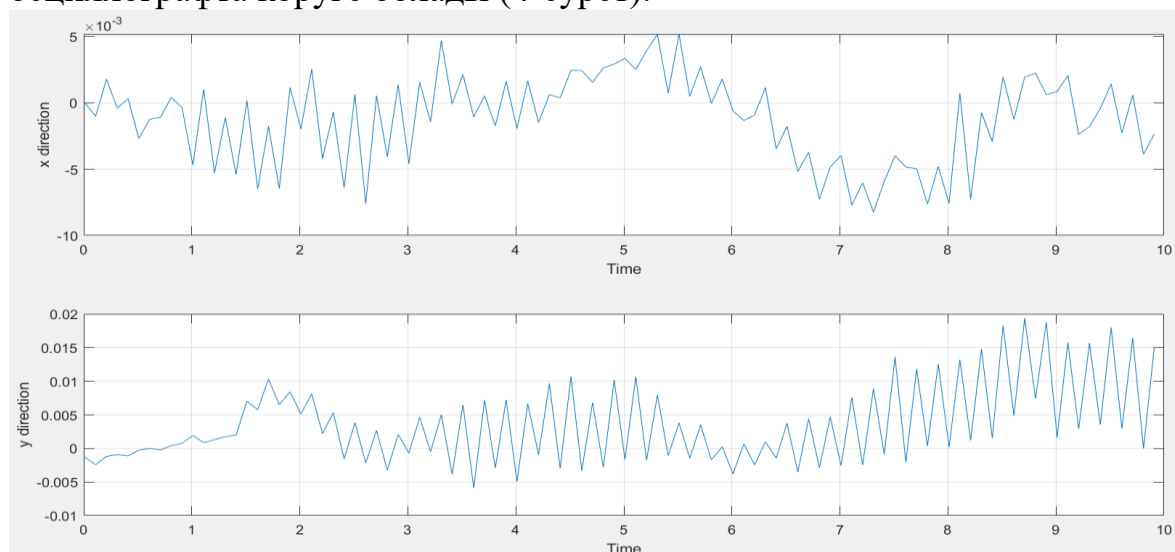
Есептеу бөлімі. MATLAB бағдарламасында дірілге ұшыраған кезде оптикалық сенсордың кескінін жасау. Бақылау құралының айналмалы дірілі Simulink бағдарламасындағы модель арқылы модельденеді. Қажетті деректер дірілді модельдеу бақылау құралы Simulink моделін орындау арқылы жасалады (3-сурет).

Оптикалық діріл сенсордың моделі

3-сурет. – Simulink бағдарламасындағы сұлба.

Simulink-те оптикалық діріл сенсорының моделін іске қосып, сигналды осциллографта көруге болады (4-сурет).

4-сурет. – Дірілге ұшыраған талшық сигналының уақыт бойынша өзгерісі.

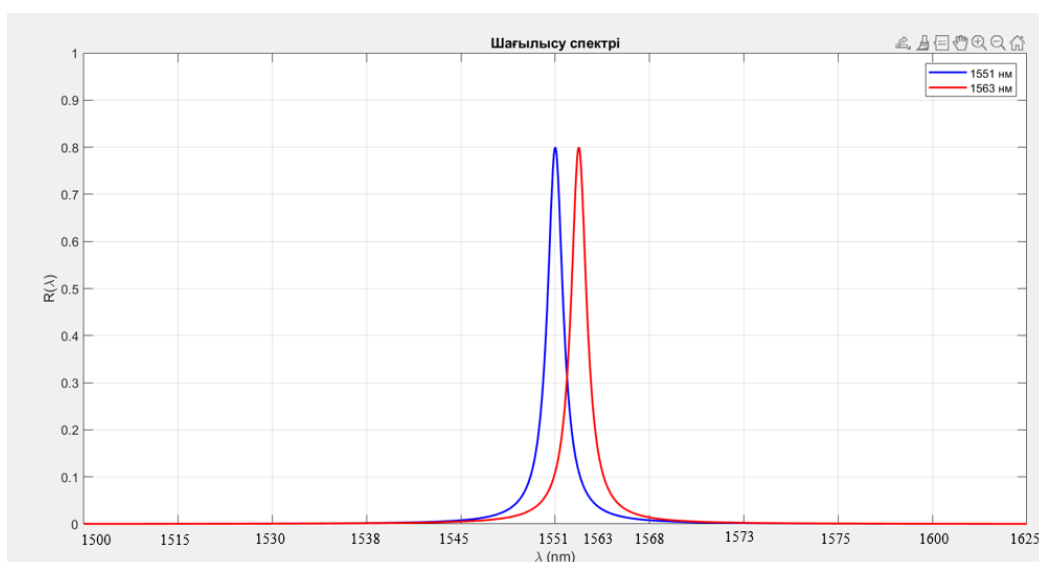
Талшықты Брэгг торлары оптикалық талшықтың орталық режиміне және басқа орталық режиміне қарама-қарсы байланыстыруды ұйымдастырады. Бұл байланыс резонанс деп аталатын толқын ұзындығында жүзеге асады және екі режим арасында жүреді. Бұл қатынасты формуласынан көруге болады:

$$\lambda_b = 2n_{eff}\Lambda$$

мұндағы λ_b – брэггтік толқын ұзындығы;

n — оптикалық ядроның сынуының тиімді көрсеткіші талшықтар;

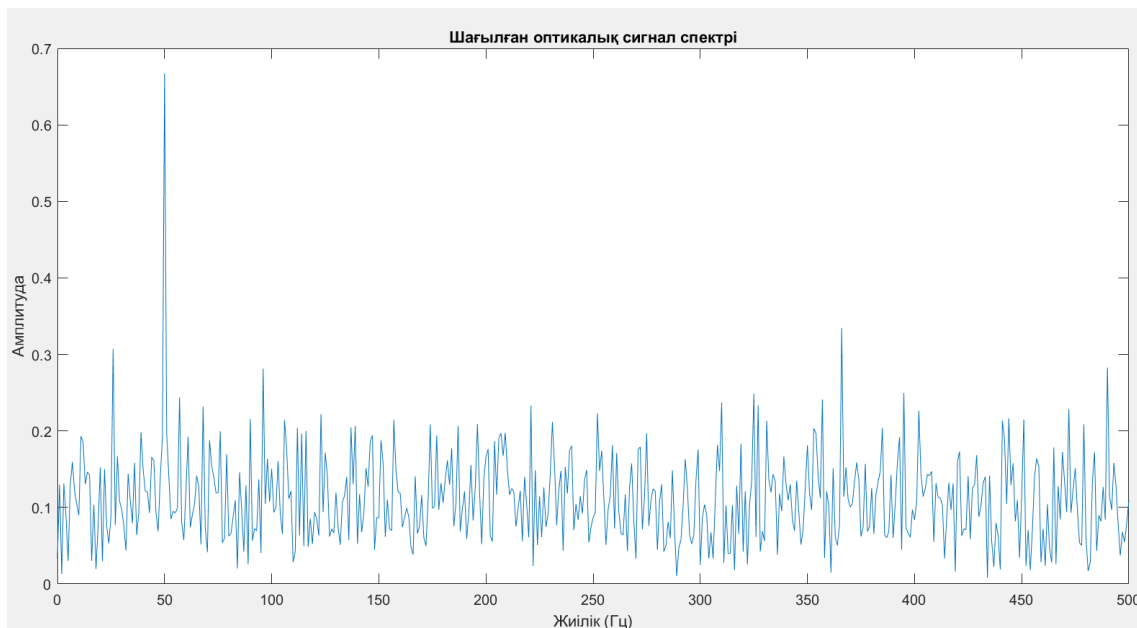
Λ — торлар арасындағы қашықтық немесе тор кезеңі.

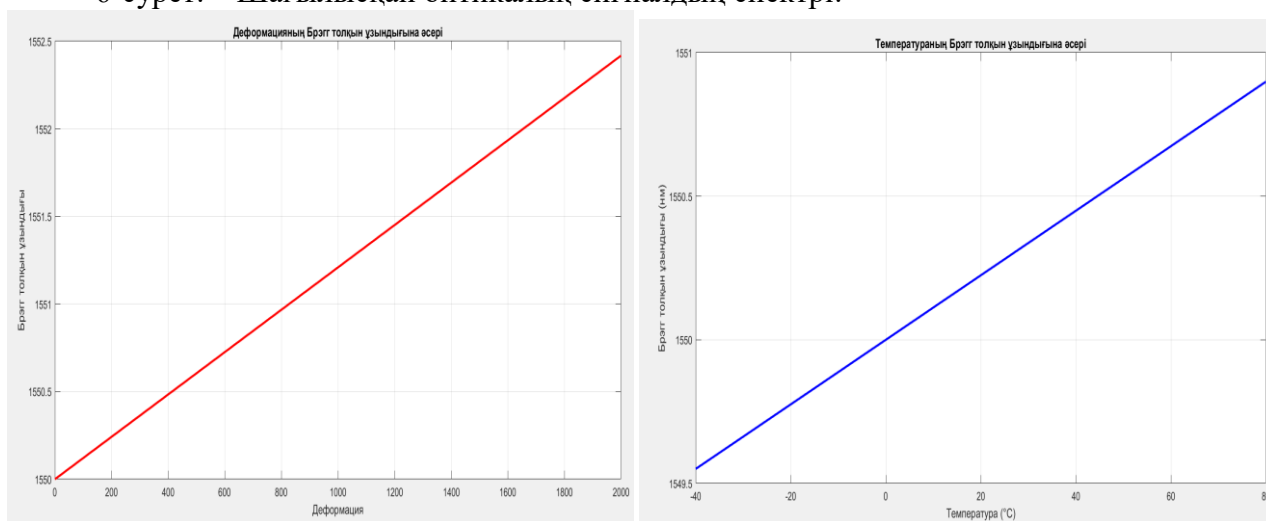
5-сурет. – 1551 НМ және 1566 НМ толқын ұзындығы үшін шағылысу спектрі.

Діріл сияқты механикалық кернеуге ұшыраған кезде Брэгг торының периоды да, тиімді сыну көрсеткіші де өзгереді. Бұл өзгерістер өлшеуге болатын

Брэгг толқын ұзындығының ығысуын тудырады (5-сурет). Діріл механикалық және жылулық параметрлерді өзгерте алады, бірақ бұл тәжірибеде механикалық әсерлерге назар аударылады (6-сурет).

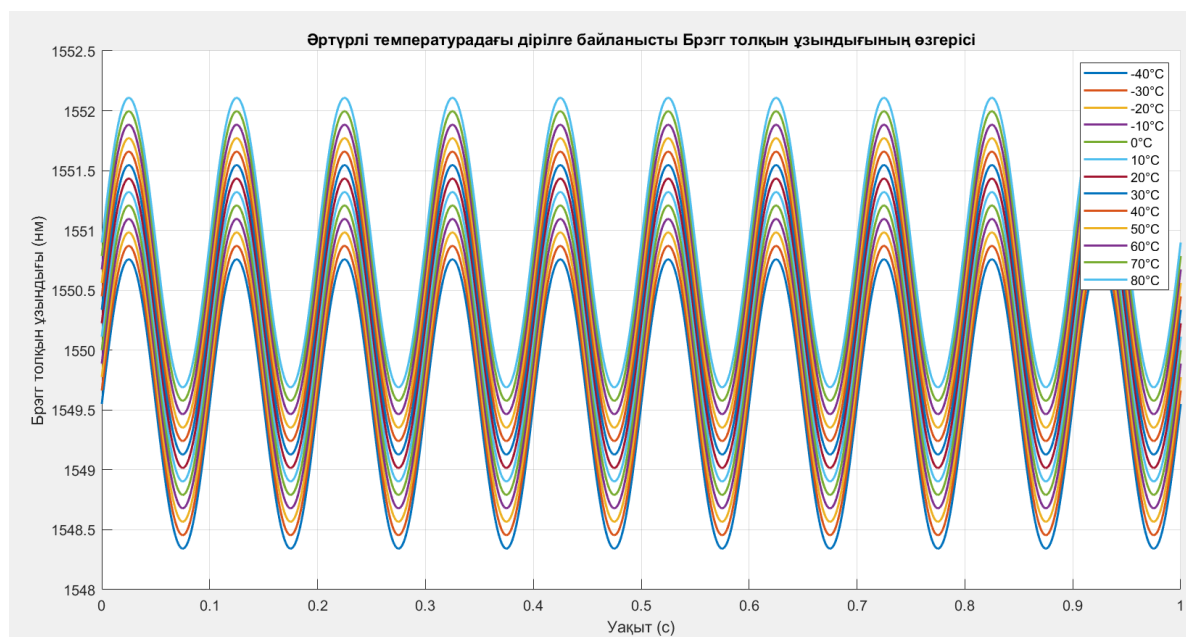

6-сурет. – Шағылысқан оптикалық сигналдың спектрі.

7-сурет. – Деформацияланған температураның Брэгг толқын ұзындығына әсері.

7-суреттен температура мәнінің өзгеруіне байланысты орталық толқын ұзындығының өзгерісін көруге болады. Температураның жоғарылауы орталық толқын ұзындығының мәніне тікелей әсер етеді, яғни бұл шамада тура пропорционалды деген қорытынды жасауға болады (8-сурет).

8-сурет. – Әртүрлі температурадағы дірілге байланысты Брэгг толқын ұзындығының өзгерісі.

Қорытындылар. Талшықты Брэгг торлары негізіндегі талшықты-оптикалық датчик мониторинг жүйесін жасап, түсіну үшін Matlab бағдарламасының көмегімен бақылау схемасын конфигурацияладық. Matlab бағдарламасының Simulink графикалық ортасын қолдана отырып, діріл сенсорының сұлбасын құрдық. Нәтижелерді салыстыру үшін эксперименттік және имитациялық модельдерде алынған деректер салыстырылды.

Мақала АР19675982 «талшықты-оптикалық технологиялар негізінде объектілерді қорғаудың сымсыз жүйесінің мониторингін әзірлеу» жобасы бойынша жасалып жазылды, шарт 03.08.2023 ж. № 340/23-25

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1 Волоконно-оптические системы передачи: основные построения, характеристики оптических компонентов: учебное пособие / И.А. Саитов, К.И. Мясин, Н.И. Мясин, В.Ю. Головачев, А.В. Яковлев. – Орёл: Академия ФСО России, 2015. – 352 с.

2 Касимов А.О., Хизирова М.А., Ермекбаев М.М. К вопросу о применении волоконно-оптической системы охраны объектов // Научные труды ВИИРЭИС. – 2023. – № 3 (53). – С. 168-176.

3 Липатников К.А., Сахабутдинов А.Ж., Нуреев И.И., Кузнецов А.А., Морозов О.Г., Феофилактов С.В. Волоконно-оптический датчик вибрации «Виб-А» // Инженерный вестник Дона. – 2018. – № 4. – С. 26.

4 Поляков А.В. Влияние деформаций волоконного световода на период рециркуляции в оптоэлектронных системах охраны периметра / А.В. Поляков, Д.Г. Сахончик // Журнал Белорусского государственного университета. Физика. – 2019. – № 2. – С. 112–124.

5 Касимов А.О., Хизирова М.А., Ермакбаев М.М., Суйеубаев О.Б., Абдуразак К. Анализ методов обработки сигналов волоконно-оптической системы мониторинга объектов // Научные труды ВИИРЭиС. – 2024. – № 1 (5). – С. 109-118.

6 Меркулов П.А., Семёхин А.А., Сергеев М.В. Основные методы работы волоконно-оптических датчиков при их функционировании в системах охраны периметра // Современные научные исследования и инновации. – 2023. – № 12.

7 Галимова А.Р., Галимуллина Э.Э., Голкова Р.Д., Усов Н.А. Волоконнооптические датчики температуры // Научные исследования. – 2017. – № 2 (13).

8 Ковтун А.А., Бердибеков А.Т., Мехтиев А.Д. Волоконно-оптическая система охранной сигнализации распределенного типа // «Вестник ВИСВ». – 2022. – № 51. – С. 8–20.

9 DWDM-системы: учеб. пособие / под. ред. В.Н. Трешиков, В.Н. Листвин. – 4-е изд. – М.: Техносфера, 2021. – 420 с.

10 Мехтиев А.Д., Нешина Е.Г., Алькина А.Д., Югай В.В. Разработка схем системы охраны периметров распределённого типа на основе волоконно-оптических технологий // Вестник Университета Шакарима. Серия технические науки. – 2020. – № 4 (92). – С. 18-24.

11 Волоконно-оптические системы передачи: основные построения, характеристики оптических компонентов: учебное пособие / И.А. Саитов, К.И. Мясин, Н.И. Мясин, В.Ю. Головачев, А.В. Яковлев. – Орёл: Академия ФСО России, 2015. – 352 с.

12 Новикова В.А., Варжель С.В., Лосева Е.А., Дмитриев А.А. Экспериментальное исследование и моделирование волоконных брэгговских решеток с фазовым сдвигом // Оптический журнал. – 2021. – Т. 88. – № 6. – С. 36–44.

13 Бурдышева О.В., Никулин И.Л. Амплитудный волоконно-оптический датчик вибрации // Фотоника. – 2019. – Т. 13. – № 1. – С. 80–85.

14 Коннов К.А., Фролов Е.А., Грибаев А.И., Захаров В.В., Михнева А.А., Новикова В.А., Варжель С.В. Запись и визуализация волоконных решеток показателя преломления с наклонными штрихами // Оптика и спектроскопия. – 2018. – Т. 125. – № 1. – С. 51–56.

15 Направляющие среды в телекоммуникациях. – В 2 ч. – Ч. 2. Оптические направляющие среды электросвязи: учебное пособие / В.В. Безручко, В.Ю. Головачев, Д.Ю. Музалевский, В.А. Ожигов, П.А. Меркулов, К.И. Мясин; под общ. ред. В.В. Безручко. – Орёл: Академия ФСО России, 2018. – 387 с.

REFERENCES:

1 Volokonno-opticheskiye sistemy peredachi: osnovnyye postroyeniya, kharakteristiki opticheskikh komponentov: uchebnoye posobiye / I.A. Saitov, K.I. Myasin, N.I. Myasin, V.YU. Golovachev, A.V. Yakovlev. – Orol: Akademiya FSO Rossii, 2015. – 352 s.

2 Kasimov A.O., Khizirova M. A., Yermekbayev M.M. K voprosu o primeneniі volokonno-opticheskoy sistemy okhrany ob"yektov. Nauchnyye trudy VIIREiS №3 (53), (iyun') 2023g. – S.168-176.

3 Lipatnikov K.A., Sakhabutdinov A.ZH., Nureyev I.I., Kuznetsov A.A., Morozov O.G., Feofilaktov S.V. Volokonno-opticheskiy datchik vibratsii «Vib-A» // Inzhenernyy vestnik Dona. 2018. № 4. S. 26.

4 Polyakov, A.V. Vliyaniye deformatsiy volokonnoy svetovoda na period retsirkulyatsii v optoelektronnykh sistemakh okhrany perimetra / A.V. Polyakov, D.G. Sakhonchik // Zhurnal Belorusskogo gosudarstvennogo universiteta. Fizika. – 2019. – № 2. – S. 112–124.

5 Kasimov A.O., Khizirova M.A., Yermekbayev M.M., Suyyebayev O.B., Abdurazak K. Analiz metodov obrabotki signalov volokonno-opticheskoy sistemy monitoringa ob"yektov Nauchnyye trudy VIIREiS № 1 (5), (mart) 2024g. – S.109-118.

6 Merkulov P.A., Semokhin A.A., Sergeyev M.V. Osnovnyye metody raboty volokonno-opticheskikh datchikov pri ikh funktsionirovaniі v sistemakh okhrany perimetra // Sovremennyye nauchnyye issledovaniya i innovatsii. 2023. № 12.

7 Galimova Aysylu Rafisovna, Galimullina Elina Emilevna, Golkova Regina Dinarovna, Usov Nikita Aleksandrovich. Volokonnoopticheskiye datchiki temperatury // Nauchnyye issledovaniya. 2017. №2 (13).

8 A.A. Kovtun, A.T. Berdibekov, & A.D. Mekhtiyev. (2022). Volokonno-opticheskaya sistema okhrannoy signalizatsii raspredelennogo tipa. «Vestnik VISV», (51), C. 8–20.

9 DWDM-sistemy: ucheb. posobiye / pod. red. V.N. Treshchikov, V.N. Listvin. 4-ye izd. M.: TEKHNOSEFERA, 2021. – 420 s.

10 Mekhtiyev A.D., Neshina Ye.G., Al'kina A.D., Yugay V.V. RAZRABOTKA SKHEM SISTEMY OKHRANY PERIMETROV RASPREDELONNOGO TIPА NA OSNOVE VOLOKONNO-OPTICHESKIKH TEKHNOLOGIY. Vestnik Universiteta Shakarima. Seriya tekhnicheskkiye nauki. 2020;(4(92)). C. 18-24.

11 Volokonno-opticheskiye sistemy peredachi: osnovnyye postroyeniya, kharakteristiki opicheskikh komponentov: uchebnoye posobiye / I.A. Saitov, K.I. Myasin, N.I. Myasin, V.YU. Golovachev, A.V. Yakovlev. – Orol: Akademiya FSO Rossii, 2015. – 352 s.

12 Novikova V.A., Varzhel' S.V., Loseva Ye.A., Dmitriyev A.A. Eksperimental'noye issledovaniye i modelirovaniye volokonnykh breggovskikh reshetok s fazovym sdvigom // Opticheskiy zhurnal. 2021. T. 88. № 6. S. 36–44.

13 Burdysheva O.V., Nikulin I.L. Amplitudnyy volokonno-opticheskiy datchik vibratsii // Fotonika. 2019. T. 13. № 1. S. 80–85.

14 Konnov K.A., Frolov Ye.A., Gribayev A.I., Zakharov V.V., Mikhneva A.A., Novikova V.A., Varzhel' S.V. Zapis' i vizualizatsiya volokonnykh reshetok pokazatelya prelomleniya s naklonnymi shtrikhami // Optika i spektroskopiya. 2018. T. 125. № 1. S. 51–56.

15 Napravlyayushchiye sredy v telekommunikatsiyakh. V 2 ch. CH. 2. Opticheskiye napravlyayushchiye sredy elektrosvyazi: uchebnoye posobiye / V.V. Bezruchko, V.YU. Golovachev, D.YU. Muzalevskiy, V.A. Ozhigov, P.A. Merkulov,

K.I. Myasin; pod obshch. red. V.V. Bezruchko. - Orol: Akademiya FSO Rossii, 2018. - 387 s.

А.О. КАСИМОВ, М.А. ХИЗИРОВА, М.М. ЕРМЕКБАЕВ,
Э. ҚАДЫЛБЕКҚЫЗЫ, Д. АСЫМОВ

МОДЕЛИРОВАНИЕ ВИБРАЦИИ В МНОГОМОДОВОЙ ВОЛОКОННО-ОПТИЧЕСКОЙ ЛИНИИ СВЯЗИ В СИСТЕМЕ ОХРАНЫ ПЕРИМЕТРА

Алматинский университет энергетики и связи имени Г. Даукеева

В данной статье рассматривается влияние вибрации на производительность многомодовой оптоволоконной сети связи в системах охраны периметра. Система охраны периметра объекта характеризуется различными физическими принципами, основанными на работе охранных датчиков. Принцип работы всех систем безопасности основан на изменении известных физических параметров окружающей среды, при этом пересечение периметра злоумышленником фиксируется специальными датчиками. Сигналы датчиков обрабатываются электронным блоком, формирующим сигнал тревоги. Поэтому актуальность данной статьи заключается во влиянии вибрации на наиболее часто используемые волоконно-оптические датчики на основе волоконной брэгговской решетки. Цель работы – моделирование систем защиты периметра на основе волоконно-оптических датчиков вибрации и решеток Брэгга.

Механические эффекты использовались для исследования вибрации в многомодовых оптоволоконных системах, используемых в системах охраны периметра. Для создания вибрации на работе вибрация контроллера была представлена в виде математической и имитационной модели в Matlab Simulink.

Основное внимание было уделено влиянию вибрации на потери сигнала и изменения параметров передачи данных в оптической системе на разных длинах волн.

Результаты численных экспериментов позволяют оценить эффективность предложенных методов виброкомпенсации и их использования в системах охраны периметра. Полученные результаты используются при проектировании и оптимизации оптических систем в условиях повышенных вибрационных нагрузок.

A.O. KASSIMOV, M.A. KHIZIROVA, M.M. YERMEKBAEV,
E. KADYLBEKKYZY, D. ASSYMOV

VIBRATION MODELING IN A MULTIMODE FIBER-OPTIC COMMUNICATION LINE IN A PERIMETER SECURITY SYSTEM

Almaty University of Energy and Communications named after Daukeyev

This paper examines the effect of vibration on multimode fiber optic communication network performance in perimeter security systems. The facility's perimeter security system is characterized by various physical principles based on the operation of security sensors. The principle of operation of all security systems is based on changes in known physical parameters of the environment, where an intruder crossing the perimeter is registered by special sensors. Sensor signals are processed

by an electronic unit that generates an alarm signal. Therefore, the relevance of this article lies in the effect of vibration on the most commonly used fiber optic sensors based on the fiber Bragg grating. The purpose of the work is to model perimeter protection systems based on fiber-optic vibration sensors and Bragg gratings.

Mechanical effects were used to investigate vibration in multimode fiber systems used in perimeter security systems. In order to generate vibration at work, the vibration of the controller was presented as a mathematical and simulation model in Matlab Simulink.

The main focus was on the effect of vibration on signal loss and changes in data transmission parameters in the optical system at different wavelengths.

The results of numerical experiments allow to evaluate the effectiveness of the proposed vibration compensation methods and their use in perimeter security systems. The obtained results are used for the design and optimization of optical systems under increased vibration load.

УДК 623.1

**А.Д. ТУЛЕГУЛОВ¹, Ш.И. АШИРОВ², М.А. САМАТОВ³,
А.С. СИДОРОВ²**

¹кандидат физико-математических наук, ассоциированный профессор Казахского университета технологии и бизнеса, г. Астана;

²магистр техники и технологий, заместитель начальника Департамента геоинформационного обеспечения Генерального штаба Министерства обороны Республики Казахстан, Астана;

³ассоциированный профессор Национального Университета Обороны Республики Казахстан, Астана;

²магистр управления боевым обеспечением Генерального штаба Министерства обороны Республики Казахстан, Астана.

ПРАКТИКА ВНЕДРЕНИЯ ТЕХНОЛОГИИ ВИРТУАЛЬНОЙ РЕАЛЬНОСТИ В СИСТЕМУ БОЕВОЙ ПОДГОТОВКИ ВОЙСК

В статье рассматриваются преимущества и перспективы использования виртуальной реальности VR в обучении военнослужащих, включая безопасность, экономию ресурсов. Анализируются примеры внедрения виртуальной реальности VR в вооруженные силы США, России, а также обсуждаются вызовы и ограничения, с которыми сталкиваются военные при интеграции этой технологии. Ожидается, что в будущем виртуальная реальность VR будет играть ключевую роль в повышении боеспособности армий и адаптации военнослужащих к современным угрозам. Благодаря высокой эффективности воздействия на органы восприятия, системы VR способствуют глубокому усвоению знаний, быстрому освоению профессиональных навыков и накоплению опыта.

Ключевые слова: *виртуальная реальность, боевая подготовка, тренажеры, армия, симуляции, компьютерные технологии, трехмерное моделирование.*

Введение. С быстрым развитием компьютерных технологий и их широким применением в различных сферах деятельности особое внимание привлекают технологии виртуальной реальности (VR). Виртуальная реальность (от лат. *virtus* – возможный и *realis* – действительный) представляет собой искусственно созданную среду, воспринимаемую пользователем как реальный мир, с которым он может активно взаимодействовать с помощью специализированных технических средств [1].

Термин «виртуальная реальность» был введен в 1987 году американским ученым Джароном Ланье, который занимался визуализацией данных и биометрическими технологиями. Он основал компанию VPL, выпустившую первые устройства VR, такие как очки и перчатки, которые позволяли пользователю погружаться в виртуальную среду. Ланье понимал виртуальную реальность как созданный с помощью технологий мир, который воздействует на ощущения человека – зрение, слух, осязание и другие и имитирует реакцию на эти воздействия.

Виртуальная реальность (VR) способствует повышению эффективности человеческой деятельности в различных сферах, учитывая физические и профессиональные особенности пользователей.

VR представляет собой компьютерную модель внешней среды, созданную с использованием специализированных технических средств, которая передается пользователю через органы чувств (зрение, слух, обоняние, осязание), обеспечивая ощущение присутствия в искусственно созданном пространстве. Благодаря высокой эффективности воздействия на органы восприятия, системы VR способствуют глубокому усвоению знаний, быстрому освоению профессиональных навыков и накоплению опыта [2].

Методы исследования. Существует несколько методов исследования способов достижения заданного уровня профессиональной подготовки, такие как войсковые учения, полевые занятия и другие мероприятия боевой подготовки войск. Эти способы зачастую входят в противоречие с требованиями экономической эффективности и бюджетными ограничениями [3].

В Министерстве обороны США Целевой группой по борьбе с летальностью в ближнем бою (Close Combat Lethality Task Force) разработана инициатива, направленная на внедрение технологий виртуальной реальности (VR) в процесс подготовки военнослужащих. Это позволяет солдатам отрабатывать боевые действия в виртуальной среде, что значительно снижает риски и затраты (рис. 1).

Рис. 1. – Тренажер экипажа танка Т-72, разработанный компанией ООО «Виртуальные технологии».

Для этих целей применяются симуляторы, нацеленные на самые разные задачи, такие как:

- тренировка навыков управления техникой, например, авиационными тренажерами;
- отработка навыков обслуживания техники;
- отработка первичных боевых навыков у новобранцев;
- обучение действиям в боевых условиях.

В каждом конкретном случае, при разработке симулятора, учитываются специфика рода войск и особенности подготовки – индивидуальная, групповая или специальная [4].

Симуляторы для тренировки навыков управления техникой

Один из самых распространенных тренажеров – тренажер управления техникой. Подобный тренажер используется для первичной подготовки и повышения квалификации. Он состоит, как правило, из кабины боевой машины и сферического экрана или шлема виртуальной реальности для демонстрации обучающего контента. Тренажер позволяет обучать командира, наводчика и механика-водителя вождению при любых погодных условиях и в различное время суток, использованию прицельного оборудования и приборов наблюдения, ведению точного и эффективного огня из всех видов вооружения танка, позволяет проводить слаживание экипажа без расхода моторесурса, ГСМ и дорогостоящих боеприпасов.

Одной из разработок стал комплексный тренажер для экипажа истребителя-бомбардировщика Су-34. Кабина симулятора полностью соответствует кабине реального самолета, вплоть до подсветки приборных досок и дисплеев. Компьютер реалистично имитирует звуки, воссоздает погодные условия, время суток, рельеф местности, наземные и воздушные объекты.

Результаты исследования и обсуждения. В ходе исследования были выбраны следующие виды тренажеров.

Симуляторы для отработки навыков обслуживания техники. VR-тренажеры широко используются для обучения персонала отработке последовательных действий при обслуживании и проведении ремонтных работ на технике. Значительная часть военной техники – это сложные

электромеханические системы. К их обслуживанию и сборке предъявляют чрезвычайно высокие требования и, соответственно, к специалистам по их ремонту. Применение VR-технологии снижает риски появления ошибок, повышает надежность и эффективность обслуживания и ремонта (рис. 2). При этом программное обеспечение имитирует неисправности и дефекты, возникающие в ходе реальной эксплуатации техники, позволяет получить навыки по их устранению и диагностике, знакомит с методикой и регламентами всех видов технического обслуживания и ремонта техники [5].

Рис. 2. – Виртуальный комплекс «Обслуживание танка Т-72», разработанный ООО «Програмлаб».

Тренажеры по отработке первичных боевых навыков у новобранцев

Отдельно стоит упомянуть класс симуляторов, предназначенных для базового обучения новобранцев, которые используются, в основном, при подготовке сухопутных войск.

На рисунке 3 представлен Тренажёрный комплекс «Кудесник», разработанный специалистами АО «Северный пресс» концерна «Гранит-Электрон». Разработчиками заявлено, что он позволяет в 10 раз снизить расходы на парашютную подготовку российских десантников.

Рис. 3. – Тренажёрный комплекс «Кудесник».

Тренажеры обучения действиям в боевых условиях

Тренажеры одиночного и группового обучения действиям в боевых условиях применяются во время базовых тренировок военнослужащих в части одиночной и групповой подготовки.

Одним из ярких примеров применения VR в армии стала Система тренировки пешего солдата (The Dismounted Soldier Training System – DSTS), разработанная для армии США. DSTS была разработана с целью создания

мобильной, гибкой и адаптированной для полевых условий системы. Она позволяла обеспечить полное погружение солдат в виртуальную боевую обстановку и эффективно тренировать их без использования реальной техники и больших тренировочных комплексов. Система разрабатывалась с 2011 по 2013 год и сегодня активно используется для тренировки тысяч военнослужащих по всему миру.

Одним из главных преимуществ DSTS стало значительное снижение затрат на подготовку солдат. Традиционные живые тренировки, такие как учения на базе Форт-Ирвин, могут обходиться в 20 миллионов долларов за один цикл. Использование VR-системы позволило существенно сократить эти затраты, при этом сохраняя высокий уровень подготовки.

Преимущества таких симуляторов очевидны. Во-первых, это значительная экономия средств: стоимость одного VR-симулятора может составлять около 800 000 долларов, в то время как реальная техника может стоить миллионы. Во-вторых, VR-тренировки безопаснее и позволяют обучать солдат чаще, чем традиционные полевые учения.

Отдельные коммерческие образцы виртуальных тренажеров для базовой тактической подготовки военнослужащих специальных подразделений применяются и в Российской Федерации, без массового их внедрения в систему боевой подготовки войск. На рисунке 4 представлен Программно-аппаратный комплекс «Тактический тренажер-конструктор боевых ситуаций в виртуальной реальности» производства ООО «Програмлаб», предназначенный для воссоздания и имитации различных боевых ситуаций и местности для отработки тактического взаимодействия бойцов, а также для приобретения реалистичного боевого опыта и закрепления других боевых навыков в условиях, приближенных к боевым.

Рис. 4. – Программно-аппаратный комплекс «Тактический тренажер-конструктор боевых ситуаций в виртуальной реальности».

По оценкам зарубежных экспертов, эффективность подготовки отдельных военнослужащих и подразделений с использованием тренажеров составляет до 75 % в сравнении с результатами, получаемыми от занятий с использованием реальных образцов.

Существенными недостатками тренажеров считается также ограниченность динамических действий самого военнослужащего в замкнутом пространстве помещений, где смонтированы тренажеры (работы мышц его тела,

двигательной активности), а также невозможность максимально реалистично воспроизвести обстановку, соответствующую той же, что и при стрельбе штатным вооружением.

В связи с этим, в армиях ведущих иностранных государств компьютерные системы обучения не рассматриваются в качестве основных средств, способных полностью заменить реальную боевую подготовку военнослужащих в полевых условиях. Но при этом финансовые затраты на проведение практических стрельб до сих пор составляют значительную часть расходов на боевую подготовку войск в целом, что и заставляет командиров всех степеней активно использовать в ходе нее компьютерные учебно-тренировочные средства.

Выводы: Вместе с тем, применение VR-технологии в военной сфере позволяет сократить время и финансовые расходы на обучение военнослужащих, снизить травматизм, повысить эффективность учебного процесса за счет экономии боеприпасов и топлива, а также обеспечить тренировки по поведению в нештатных ситуациях, минимизируя риск повреждения реальных образцов военной техники.

Таким образом, внедрение в подготовку военнослужащих технических средств и технологий обучения на базе VR-технологии в сочетании с традиционными формами и методами позволяет в короткие сроки и без значительных затрат достичь высокого уровня подготовки.

Виртуальная реальность в системе боевой подготовки войск является не только перспективным инструментом, но и важной составляющей модернизации и повышения боеспособности вооруженных сил в условиях современных вызовов и угроз.

Данная статья публикуется в рамках реализации научного проекта (ИРН BR249011/0224) «Создание интерактивного комплекса боевой подготовки для военнослужащих и общевойсковых подразделений тактического уровня на основе технологии виртуальной реальности».

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

- 1 Freeman M., Watson J.A., Oliver D.G. Virtual Reality for Training and Education: A Review // Journal of Educational Technology. – 2018. – С. 21-29.
- 2 Liu X. Virtual Reality and Its Application in Military / X. Liu, J. Zhang, G. Hou, Z. Wang // Conference Series Earth and Environmental Science. – 2018. – Vol. 3. – С. 32-41.
- 3 Василевич С.В. Роль новейших учебно-тренировочных комплексов в военной сфере.
- 4 Army technology. Airbus DS Communications. – URL: <https://www.army-technology.com>.
- 5 Умные мишени и антидиверсионные тренажеры // Еженедельник «Звезда». – 2020. – 05 октября.

REFERENCES:

- 1 M. Freeman, J. A. Watson, D. G. Oliver - "Virtual Reality for Training and Education: A Review" / Journal of Educational Technology, 2018. – С. 21-29.
- 2 Liu, X. Virtual Reality and Its Application in Military / X. Liu, J. Zhang, G. Hou, Z. Wang // Conference Series Earth and Environmental Science. - 2018. - Vol. 3. - С. 32-41.
- 3 Vasilevich S.V., «Rol noveishix ushebno-trenirovoshyx kompleksov v voenoi sfere».
- 4 Army technology. Airbus DS Communications. - URL: <https://www.army-technology.com>.
- 5 Ezhenedelnik «Zheзда» 2020 g. «Umnyi misheni I antideversionyyi trenazhery».

А.Д. ТУЛЕГУЛОВ, Ш.И. АШИРОВ, М.А. САМАТОВ, А.С. СИДОРОВ ӘСКЕРЛЕРДІ ЖАУЫНГЕРЛІК ДАЯРЛАУ ЖҮЙЕСІНЕ ВИРТУАЛДЫ ШЫНДЫҚ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ЕНГІЗУ ТӘЖІРИБЕСІ

Қазақ технология және бизнес университеті

Қазақстан Республикасы Қорғаныс Министрлігінің Бас штабы

Қазақстан Республикасы Ұлттық қорғаныс университеті

Мақалада қауіпсіздікті, ресурстарды үнемдеуді қоса алғанда, әскери қызметшілерді оқытуда VR виртуалды шындықты пайдаланудың артықшылықтары мен перспективалары қарастырылады. VR виртуалды шындықты АҚШ, Ресей Қарулы Күштеріне енгізу мысалдары талданады, сондай-ақ осы технологияны біріктіру кезінде әскерилердің алдында тұрған қиындықтар мен шектеулер талқыланады. Болашақта VR виртуалды шындығы армиялардың жауынгерлік қабілетін арттыруда және әскери қызметшілерді заманауи қауіп-қатерлерге бейімдеуде шешуші рөл атқарады деп күтілуде. Қабылдау органдарына әсер етудің жоғары тиімділігінің арқасында VR жүйелері білімді терең игеруге, кәсіби дағдыларды тез игеруге және тәжірибе жинақтауға ықпал етеді.

A.D. TULEGULOV, S.I. ASHIROV, M.A. SAMATOV, A.S. SIDOROV THE PRACTICE OF INTRODUCING VIRTUAL REALITY TECHNOLOGY INTO THE MILITARY TRAINING SYSTEM

Kazakh University of Technology and Business

General Staff of the Ministry of Defense of the Republic of Kazakhstan

National Defense University of the Republic of Kazakhstan

The article discusses the advantages and prospects of using virtual reality VR in military personnel training, including safety and resource savings. Examples of the introduction of virtual reality VR into the armed forces of the United States and Russia are analyzed, and the challenges and limitations faced by the military in integrating this technology are discussed. It is expected that in the future, VR virtual reality will play a key role in improving the combat capability of armies and adapting military personnel to modern threats. Due to the high efficiency of the impact on the organs of

perception, VR systems contribute to the deep assimilation of knowledge, the rapid development of professional skills and the accumulation of experience.

УДК 623.6

МРНТИ 78.25.05

Н.О. МҰСАБЕКОВ¹, М.Е. БАТЫРОВ², А.Е. САПАБЕКОВ³

¹магистр, Қазақстан Республикасы Ұлттық қорғаныс университеті Қару-жарақ және әскери техниканы зерттеу басқармасының аға ғылыми қызметкері, полковник, Астана қ.;

²педагогика ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Қазақстан Республикасы Ұлттық қорғаныс университеті Қару-жарақ және әскери техниканы зерттеу институтының бастығы, запастағы полковник, Астана қ.;

³магистр, Қазақстан Республикасы Ұлттық қорғаныс университеті Қару-жарақ және әскери техниканы зерттеу басқармасының аға ғылыми қызметкері, Астана қ.

ЖАРЫЛҒЫШ ҚҰРЫЛҒЫЛАР: ҰҒЫМЫ, ТҮРЛЕРІ ЖӘНЕ ЗАЛАЛСЫЗДАНДЫРУ ӘДІСТЕРІ

Мақалада жарылыстардың, жарылғыш құрылғылардың және жарылғыш заттардың негізгі сипаттамаларына қатысты мәселелер қарастырылады. Сонымен қатар, ол тұжырымдаманы ашады және жарылғыш құрылғылар мен олардың элементтерінің жіктелуін береді. Жарылғыш заттар концентрацияланған энергия көздері болып табылады. Дайындалған және осы уақытқа дейін белгілі жарылғыш заттардың саны мыңдаған және тәжірибелі химикке әрқашан өз қалауы бойынша және мақсаттарына байланысты жаңа және жаңа жарылғыш заттарды біріктіру оңай. Сыртқы түрі бойынша олар әртүрлі түстерде келеді және әртүрлі пішіндерге ие.

Қазіргі уақытта жарылғыш заттар әскери салада және халық шаруашылығының әртүрлі салаларында кеңінен қолданылады, олар тау-кен өнеркәсібінде, құрылыста, гидромелиорациялық жұмыстарда, ауыл шаруашылығында, өртке қарсы күресте кеңінен қолданылады, олар металдарды кесу, штамптау, дәнекерлеу, қатайту және техниканың басқа салаларында қолданылады, сонымен қатар біз террористік актілерді жасау кезінде жарылғыш заттар мен жарылғыш құрылғыларды теріс пайдалану мысалдары бар. Жақында терроризм жағдайлары жиілеп кетті, сондықтан олармен күресу үшін жарылғыш заттар туралы терең білім, олардың жұмыс принципі және негізгі сипаттамалары қажет.

Түйінді сөздер: *жарылғыш заттар, жарылғыш құрылғылар, әрекетке әсер ететін жарылғыш заттар, техникалық құралдар.*

Кіріспе. Жарылғыш құрылғы – бұл жарылу қабілеті бар, ерекше түрде жасалған және адамдарды зақымдауға немесе жоюға, сондай-ақ әртүрлі нысандарды зақымдауға арналған бір рет қолданылатын техникалық құрылғы. Жарылғыш заттың заряды мен оны жару құралының бірігуінен тұрады. Кез-келген жарылғыш құрылғы екі негізгі элементті қамтиды: жарылғыш заряд және инициация құралы, онсыз жарылыс жасау мүмкін емес. Негізгі элементтерден басқа қосымша элементтер бар. Оларға жарылғыш құрылғыны іске қосу механизмдері, жарылғыш құрылғының корпусы немесе қабығы, маскировка заттары, қосымша зақымдайтын элементтер жатады. Қосымша элементтердің болуы жарылғыш құрылғының мақсатына және оның жұмыс істеу принципіне байланысты өзгереді. Құрылғы жарылғыш деп танылады, егер ол сәйкесінше барлық көрсетілген белгілерді қамтыса.

Зерттеудің мақсаты: жарылғыш құрылғыларды қолдануға әсер ететін жағдайлар мен факторларды, залалсыздандыру түрлері мен әдістерін қарастыру.

Зерттеу міндеттері:

1. Жарылғыш құрылғыларды қолдану бойынша талдау жүргізу, жарылғыш құрылғылар мен олардың элементтерінің жіктелуі туралы түсінік беру.

2. Анықталған жарылғыш құрылғыларды жою қауіпсіздігін қамтамасыз ететін техникалық құралдардың қысқаша сипаттамаларын бағалау.

Зерттеу материалдары мен әдістері. Зерттеу жалпы ғылыми әдістерді – талдау мен синтезді, индукция мен шегеруді, салыстыру мен жалпылауды, абстракциялауды, идеализацияны, формализацияны, сондай-ақ әскери ғылым мен жүйелік талдаудың нақты әдістерін қолдана отырып жүргізіледі.

Зерттеу нәтижелері және оларды талқылау. Жарылғыш құрылғылардың көптеген жіктелімдері бар, бірақ негізгі түрі – жарамдылық мерзімі бойынша:

алдын ала белгіленген уақыт өткеннен кейін, бірнеше минуттан бірнеше сағатқа дейін іске қосылатын баяу қозғалатын жарылғыш құрылғылар;

қысқа мерзімді жарылғыш құрылғылар, баяулау уақыты 3-тен 10 секундқа дейін;

әр түрлі сыртқы әсерлерден лезде іске қосылатын лезде әрекет ететін жарылғыш құрылғылар; мысалы, сымды басқан, тартқан немесе үзген кезде;

тосқауылға немесе жерге тиген кезде, сондай-ақ жарылғыш құрылғы кедергіге тап болмаған жағдайда, бұрау механизмі іске қосылғаннан кейін бірнеше секундтан кейін іске қосылатын аралас әрекетті жарылғыш құрылғылар.

Қылмыс жасаған кезде қылмыскерлер өнеркәсіптік және үйде жасалған жарылғыш құрылғыларды қолданады. Біріншілері әскери және шаруашылық мақсаттағы жарылғыш құрылғыларға бөлінеді. Әскери мақсаттағы жарылғыш құрылғылардың негізгі түрлері – оқ-дәрілер мен имитациялық құралдар. Негізінен оқ-дәрілер арасында көбінесе қылмыс жасау кезінде реактивті және қол гранаталары, граната атқыштар және т.б. сияқты жақын құралдары қолданылады.

Имитациялық құралдар – бұл жарылыс немесе атыс түріндегі әртүрлі оқ-дәрілердің әрекетін имитациялайтын және әскери құрамалардың жеке құрамын оқытуға және жауынгерлік жағдайды имитациялауға арналған құрылғылар. Имитациялық құралдар лақтыратын жарылғыш заттармен, пиротехникалық

құрамдармен және жиі бризантты жарылғыш заттармен жабдықталады, бұл оларға әртүрлі ауырлық дәрежесіндегі дене жарақаттарын жасауға мүмкіндік береді. Көбінесе қылмыс жасау кезінде жарылғыш пакеттер, электр жарылыстары, имитациялық картридждер және т. б. қолданылады.

Тротил эквивалентіндегі қуаты бойынша жарылғыш құрылғылар бөлінеді: салмағы 250 грамнан асатын жарылғыш заттардың зарядтары бар үлкен қуат;

салмағы 100-ден 250 грамға дейінгі жарылғыш заттардың зарядтары бар орташа қуат;

қуаты аз, салмағы 50-100 грамға дейін жарылғыш заттардың зарядтары бар.

Жарылғыш құрылғыны іске қосу механизміне байланысты механикалық, электрлік, өрт, химиялық және аралас типтегі құрылғылар ажыратылады [1].

Қазіргі уақытта лаңкестер адамдар көп жиналатын жерлерде жарылғыш құрылғылардың әртүрлі түрлерін қолданады. Көбінесе мұндай орындар әртүрлі көлік түрлері болып табылады: теміржол көлігі, автомобиль көлігі, әуе көлігі және теңіз көлігі. Әуе кемесінің бортында жарылыстың алдын алу тәртібін қарастырыңыз. Жарылғыш құрылғы немесе иесі жоқ кез келген күдікті зат табылған кезде әуе қозғалысын басқару органының диспетчеріне оның сипаттамасын, табылған жерін беру және жарылғыш құрылғыларды залалсыздандыру жөніндегі мамандардың нұсқауларына сәйкес әрекет ету қажет. Жолаушыларды қауіпті заттың орналасқан жерінен ең алыс қашықтыққа жедел ауыстырыңыз. Мүмкін болса, шұғыл қону, жарылғыш құрылғыларды орнында қалдырыңыз, полиэтиленмен жабылған ылғалдан қорғаңыз және жарылыс толқынын сіңіретін және өрт қаупін азайтатын жұмсақ, дымқыл заттармен жабыңыз. Шұғыл қону мүмкін болмаған жағдайда, экипаж ішкі істер органы диспетчерінің қажетті ұсынымдарын алғаннан кейін табылған жарылғыш құрылғыны немесе күдікті затты жылжыту туралы шешім қабылдауы мүмкін [2].

Әуе кемесінің бортында жарылғыш құрылғыны анықтауға қатысты кейбір проблемалық мәселелерді қарастырыңыз. Әуе кемесі эшелонда ұшуда болған кезде табылған жарылғыш құрылғыны полиэтиленмен жабу және ылғалданған жастықтармен, көрпелермен, киім заттарымен және басқа да жарылысты сіңіретін материалдармен жабу ұсынылады, бұл ұсыныс соңғы уақытта кең таралған жарылғыш құрылғылардың сансыз іске қосылуына әкелуі мүмкін санатқа жатады. Атап айтқанда: нысаналы қысым сенсоры бар жоғары жарылғыш миналар. Мұндай миналар көлік жағдайынан жауынгерлік жағдайға келтіріле отырып, оған 100 грамм немесе одан да көп қысым күшіне ұшыраған кезде іске қосылады және мұндай әсер болмаған кезде іске қосылмайды. Жобада ұсынылған жарылыс қаупінен қорғау құралын әуе кемесінің бортында қолданған кезде жарылғыш құрылғыны суланған материалмен жабу қажеттілігі алынып тасталады, ал нәтижесінде қысым әсерінің ықтималдығы алынып тасталады. Жарылғыш құрылғы анықталған кезде оны әуе кемесінің нақты түрлерін пайдалану нұсқаулықтарына сәйкес әуе кемесінің бортында ең аз қауіпті орналастыру орнына ауыстыру туралы мәселені ойластыру қажет. Көп жағдайда әуе кемелерінің барлық түрлерінде жарылғыш құрылғыны оның қаптамасына

жақын алдыңғы есікке қою ұсынылады. Мұндай орналастыру схемасы жарылыстан кейін есіктің тез бұзылуы және пайда болған тесік арқылы артық қысымды босату туралы ойға негізделген. Алайда, жарылғыш жүктемелердің әсерінен денелердің қозғалысы өтетін соққы толқынынан емес, соққы толқыны оның бос бетіне шыққаннан кейін ғана кедергі материалында пайда болатын түсіру толқынынан басталады. Сонымен қатар, алдыңғы есіктің нақты көрінетін қозғалысы ауа соққысы толқыны мен фрагменттері тиісті әсер ету әсерін қолдана отырып, интерьер бойымен айтарлықтай қашықтықты жүріп өткен кезде басталады. Бұл қозғалыс кезінде ең алдымен осал объектілер әсер етеді. Мысалы, контузиясы 0,1 атм және одан да көп соққы толқынының алдыңғы жағында артық қысым болған кезде пайда болатын адам. Сонымен қатар, есіктер өте қалың қабырғалы көп қабатты құрылым [3].

Анықталған жарылғыш құрылғыларды жоюдың қауіпсіздігін қамтамасыз ететін немесе мамандар келгенге дейін олардың іске қосылуын болдырмайтын әртүрлі техникалық құралдар бар. Баллистикалық тұрақты матаға негізделген сынықтарға қарсы көрпелер. Оларды әртүрлі типтегі фрагменттердің де, жоғары жарылғыш заттардың да жарылыс әрекетін оқшаулау үшін тиімді пайдалануға болады. Жарылыстарды оқшаулауға арналған контейнерлер жарылғыш заттың заряд массасы тротил эквивалентінде 500 грамға дейін болатын жұмыс камерасында жарылыс кезінде айналадағы адамдар мен жабдықтардың зақымдануын болдырмауға мүмкіндік береді. Жарылыс локализаторлары – бұл арнайы эмульсиямен толтырылған портативті көп камералы контейнерлер, олардың контуры бойынша арамид талшықтарына негізделген сынықтарға қарсы экран жасалады. Өніммен жабылған зарядтың жарылуы кезінде соққы толқынының таңқаларлық әсері 10-20 есе азаяды, ал қол гранаталары жарылған кезде сынықтар саны 10 еседен асады [4].

Қорытынды. Осылайша, қорытындылай келе, көлік қауіпсіздігін қамтамасыз етудің техникалық құралдарын енгізу, кеңінен тарату және уақтылы пайдалану террор мен заңсыз араласу актілеріне сәтті қарсы тұруға мүмкіндік береді, бұл қазіргі жағдайда көлік кешенінің тұрақты және тиімді жұмысын қамтамасыз етеді деп айтуға болады.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

- 1 Малышенко Ю.В. Инспекционно-досмотровые комплексы: учебное пособие. – Домодедово: ВИПК, 2008. – 120 с.
- 2 Гайко П.Н., Казуров Б.К., Карлин В.С., Руденок В.П. Основы применения технических средств таможенного контроля: учебник. – М., 2016. – 80 с.
- 3 Харитонов А.Н., Целуйко А.В., Пирогова Л.К., Абасов М.М. Выявление потенциально опасных лиц при осуществлении допуска посетителей и персонала на объекты воздушного транспорта: учебное пособие. – Домодедово: ВИПК, 2017. – 65 с.
- 4 Харитонов А.Н., Моховиков О.В., Селезнев С.А., Чаптыков О.А., Руденок В.П. Основы обеспечения общественного порядка органов внутренних

дел Российской Федерации на транспорте: учебно-практическое пособие. – Домодедово: ВИПК, 2020. – 115 с.

REFERENCES:

- 1 Malyshenko YU.V. Inspektionno-dosmotrovye komplekсы: учебное пособие. Domodedovo: VIPK, 2008. – 120 s.
- 2 Gajko P.N., Kazurov B.K., Karlin V.S., Rudenok V.P. Osnovy primeneniya tekhnicheskikh sredstv tamozhennogo kontrolya: uchebnik. M.: 2016. – 80 s.
- 3 Haritonov A.N., Celujko A.V., Pirogova L.K., Abasov M.M. Vyyavlenie potencial'no opasnyh lic pri osushchestvlenii dopuska posetitelej i personala na ob"ekty vozdushnogo transporta: учебное пособие. Domodedovo: VIPK, 2017. – 65 s.
- 4 Haritonov A.N., Mohovikov O.V., Seleznev S.A., CHaptykov O.A., Rudenok V.P. Osnovy obespecheniya obshchestvennogo poryadka organov vnutrennih del Rossijskoj Federacii na transporte: учебно-prakticheskoe пособие. Domodedovo: VIPK, 2020. – 115 s.

Н.О. МУСАБЕКОВ, М.Е. БАТЫРОВ, А.Е. САПАБЕКОВ ВЗРЫВНЫЕ УСТРОЙСТВА: ПОНЯТИЕ, ВИДЫ И СПОСОБЫ ОБЕЗВРЕЖИВАНИЯ

Национальный университет обороны Республики Казахстан

В статье рассматриваются вопросы, связанные с основной характеристикой взрывов, взрывных устройств и взрывчатых веществ. Кроме того, в ней раскрывается понятие и дается классификация взрывных устройств и их элементов. Взрывчатые вещества являются концентрированными источниками энергии. Число приготовленных и известных до настоящего времени взрывчатых веществ исчисляется тысячами, и опытному химику всегда легко скомбинировать по своему желанию и в зависимости от целей всё новые и новые взрывчатые вещества. По своему внешнему виду они бывают самых разнообразных цветов и имеют самые разнообразные формы.

В настоящее время взрывчатые вещества широко применяют в военном деле и различных отраслях народного хозяйства, их широко используют в горной промышленности, при строительстве, на гидромелиоративных работах, в сельском хозяйстве, при борьбе с пожарами, они находят применение при резке, штамповке, сварке, упрочнении металлов и в других областях техники, а также мы имеем примеры негативного применения взрывчатых веществ и взрывных устройств при совершении террористических актов. В последнее время участились случаи терроризма, поэтому для борьбы с ними также необходимы глубокие знания взрывчатых веществ, их принцип действия и основные характеристики.

N.O. MUSABEKOV, M.E. BATYROV, A.E. SAPABEKOV EXPLOSIVE DEVICES: THE CONCEPT, TYPES AND METHODS OF NEUTRALIZATION

National Defense University of the Republic of Kazakhstan

The article discusses issues related to the main characteristics of explosions, explosive devices and explosives. In addition, it reveals the concept and gives a classification of explosive devices and their elements. Explosives are concentrated sources of energy. The number of explosives prepared and known to date is in the thousands, and it is always easy for an experienced chemist to combine more and more explosives at will and depending on the goals. In appearance, they come in a wide variety of colors and have a wide variety of shapes.

Currently, explosives are widely used in military affairs and various sectors of the national economy, they are widely used in mining, construction, hydraulic reclamation, agriculture, fire fighting, they are used in cutting, stamping, welding, metal hardening and other fields of technology, as well as we have examples of the negative use of explosives and explosive devices in the commission of terrorist acts. Recently, cases of terrorism have become more frequent, therefore, in-depth knowledge of explosives, their principle of operation and basic characteristics are also needed to combat them.

ӘОЖ 355.65

**Г.Т. ТОЛЕГЕНОВА¹, А.К. АЛИПОВА², А.С. БАЙГАСHEBA³,
А.Ш. МАМАНОВА⁴, Т.Е. ЛАЗО⁵**

¹педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент, «Астана медицина университетінің» филологиялық пәндер кафедрасы, Астана қ.;

²экономика және менеджмент магистрі, С. Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан университеті «Dana bala» үздіксіз және инклюзивті білім беру орталығының жетекшісі, Өскемен қ.;

³С. Сейфуллин атындағы ҚАТЗУ дене тәрбиесі кафедрасының оқытушысы, Астана қ.;

⁴философия докторы (PhD), Дене шынықтыру және бұқаралық спорт академиясының аға оқытушысы, Астана қ.;

⁵Карабюк университетінің бакалавриат студенті, Карабюк қ., Түркия.

ТАМАҚТАНУ СӘТТІЛІК КІЛТІ РЕТІНДЕ: СПОРТ ӘЛЕМІНЕ ЖАҢАДАН КЕЛГЕНДЕРГЕ АРНАЛҒАН СПОРТТЫҚ ТАМАҚТАНУДЫҢ НЕГІЗДЕРІ

Бұл мақалада жоғары әскери оқу орындарының бағдарламаларында қарастырылған жеткілікті жоғары физикалық белсенділігі бар жастарға бағытталған тамақтанудың негізгі тұжырымдамалары мен стратегиялары көрсетілген. Ол дененің үш негізгі компонентінің құрамы мен көздерін анықтайды: майлар, көмірсулар және ақуыздар, олар әр түрлі формада бүкіл денеге таралады. Ең алдымен, әр адамның физикалық ерекшеліктерін ескере отырып, тиісті энергия балансына баса назар аударылады. Мақалада курсанттардың әртүрлі қоспалар мен спорттық тамақтанудың орындылығы

туралы қорытынды жасалады, спорттық тамақтанудың артықшылықтары мен оның кемшіліктері, сондай-ақ жанама әсерлері мен денсаулыққа әсері талданады. Бұл мақала тек әскери оқу орындарының шенеуніктері үшін ғана емес, сонымен қатар, ең алдымен, курсанттар үшін пайдалы, олардың арасында қазіргі уақытта бұлшықет массасын арттыру мақсатында әртүрлі қоспаларды қолданудың тұрақты үрдісі байқалады.

Түйінді сөздер: *спорттық тамақтану, дұрыс тамақтану, ақуыздар, көмірсулар, майлар, энергия, гидратация, фитнес, диета, калория, креатин, БЦАА, қоспалар.*

Кіріспе

Спорттық тамақтану фитнес пен спортта, сондай-ақ жалпы денсаулық пен әл-ауқатта оңтайлы нәтижелерге қол жеткізуде шешуші рөл атқарады. Жаңадан бастаған спортшылар үшін дұрыс тамақтану олардың физикалық дайындығына, төзімділігіне және жаттығудан кейін қалпына келуіне қалай әсер ететінін түсіну маңызды.

Бұл мақалада біз жаңадан бастаушыларға арналған спорттық тамақтанудың негіздерін қарастырамыз: төзімділікті арттыру және қалпына келтіруді жақсарту үшін қандай тағамдарды тұтыну керек, спортшылар үшін қандай макронутриенттер мен микронутриенттер маңызды, сонымен қатар күнделікті рационды қалай дұрыс жасау керектігін ашып талдаймыз. Калорияларды қалай дұрыс есептеу керектігін түсіндіреміз. Спорттық тамақтану брендтерімен таныстырамыз.

Негізгі бөлім

I. Спорттық тамақтанудың негізгі қызметтері.

Дұрыс теңдестірілген тамақтану денені жақсы фитнесті сақтау үшін ғана емес, сонымен қатар адамның ақыл-ой белсенділігін қамтамасыз ету үшін қажетті энергиямен қамтамасыз етеді, бұл жоғары оқу орындарының курсанттары үшін өте маңызды, олар тек кәсіби шеберлікті үйреніп қана қоймай, сонымен қатар дене шынықтыруды жетілдіруі керек. Осыған байланысты курсанттарға төзімділікті сақтау және ақыл-ой белсенділігін арттыру үшін энергия мен көмірсулардың жеткілікті деңгейі қамтамасыз етілуі керек.

Физикалық белсенділіктен кейін денеге зақымдалған бұлшықеттерді қалпына келтіру үшін ақуыз, сондай-ақ гликоген қоймаларын қалпына келтіру үшін көмірсулар қажет. Бұл дұрыс тамақтанудың екінші функциясының – бұлшықеттің қалпына келуі мен өсуінің әсерін көрсетеді.

Дұрыс тамақтану салмақты бақылаудың және оны бір деңгейде ұстаудың ең тиімді құралы бола алады. Ол макронутриенттердің дұрыс тепе-теңдігі майдың пайыздық мөлшерін азайтуға және бұлшықет массасын арттыруға көмектеседі дейді.

Психологиялық әл-ауқатқа келетін болсақ, дұрыс тамақтану курсанттың энергия деңгейін, мотивациясын және сенімділігін арттыруға көмектеседі, бұл олардың психологиялық жағдайы мен мотивациясына оң әсер етуі мүмкін. [9]

II. Салауатты тамақтанудың негізгі түрлері

1. Ақуыздар

Ақуыздар бұлшықет үшін негізгі құрылыс материалы болып табылады. Олар қарқынды жаттығулардан кейін бұлшықеттерді қалпына келтіруге және дамытуға көмектеседі. Ақуыз ұнтақтары (сарысу ақуызы, казеин, соя протеині және т.б.) ақуыз коктейльдерін жасау үшін жиі қолданылады және тағамға қосылады. [3]

2. Көмірсулар

Көмірсулар ағзаның негізгі энергия көзі қымбатты атқарады, сонымен қатар жаттығудан кейін бұлшықеттердегі гликоген қорларын толықтыруға ықпалын тигізеді. Спортшылар үшін құрамында аса маңызды күрделі көмірсулар бар тағам түрлеріне: сұлы жармасы, картоп, күріш, және жемістердің көп түрлері жатады. [8]

3. Майлар

Гормондарды реттеуде және қабынуда майлар маңызды рөл атқарады. Олар ұзақ уақытты жаттығулар кезінде энергияның басты көздерінің бірі болып табылады. Зәйтүн майы, авокадо, жаңғақтар, және балық майы сияқты пайдалы майлар спортшылардың рационында болуы керек.

4. Витаминдер мен минералдар

Витаминдер мен минералдардың басты қызметі – денсаулықты, иммундық жүйенің жұмысын және тиімді метаболизмді сақтау. Спортшылар әртүрлі тағамдардан немесе арнайы дәрумендер кешендерін қабылдау нәтижесінде дәрумендер мен минералдарды ала алады.

5. Креатин

Креатин – бұлшықеттердегі креатинфосфат қорын қалпына келтіруге көмектесетін табиғи зат болып табылады, қысқа және жоғары қарқынды жаттығулар барысында төзімділік пен өнімділікті нығайтады. [4]

6. Гейнер

Гейнерлер біріншіден көмірсулардың жетіспеушілігін толтыру үшін қолданылады, өйткені гейнерлер ақуыз – көмірсулардың құрғақ концентраттары болып табылады. Салмақ қосу үшін қолданылады.

7. БЦАА (тармақталған аминқышқылдары)

Қарқынды жаттығулар кезінде бұлшықеттерді қалпына келтіруге және зақымдалудан қорғауға көмектесетін негізгі аминқышқылдары – лейцин, изолейцин және валин сияқты БЦАА-дар.

8. Жасыл қоспалар: кейбір спортшылар қосымша дәрумендер мен минералды кешен үшін спиролина немесе хлорелла сияқты жасыл қоспаларды, сондай-ақ антиоксиданттарды пайдаланады. [1]

III. Курсанттар үшін дұрыс тамақтанудағы макронутриенттер

1. Ақуыздардың ағзадағы рөлі:

- бұлшықет үшін құрылыс материалы: ақуыздар жаттығулардан кейін бұлшықеттердің қалпына келуіне және өсуіне қажет; олар зақымдалған бұлшықет талшықтарын қалпына келтіруге және оларды жаңа жүктемелерге бейімдеуге көмектеседі;

- биохимиялық процестерді реттеу: ақуыздар метаболизмді реттеуде, иммундық қызметте, оттегінің тасымалдануында және ағзадағы басқа да негізгі процестерде маңызды рөл атқарады;

- терінің, шаштың және тырнақтың бүтіндігін сақтауда рөл атқарады.

2. Дұрыс тамақтанудағы ақуыз түрлері:

- сарысулық протеин: сарысулық протеин ақуыздың тез және оңай сіңетін көзі болып саналады; ол бұлшықет өсуі мен қалпына келуін арттыру үшін жаттығулардың алдында және одан кейін жиі қолданылады;

- казеиндік протеин: казеиндік протеин ақуызы баяу сіңеді және аминқышқылдарының қанға біртіндеп бөлінуін қамтамасыз етеді. Бұл оны ұйықтар алдында немесе тамақ арасында тұтынуға өте ыңғайлы етеді;

- соя протеині: ақуыздың өсімдік түрінің көзі. [6]

3. Ағзадағы көмірсулардың рөлі:

- энергия көзі: көмірсулар ағзаның негізгі энергия көзі болып табылады, әсіресе физикалық белсенділік пен қарқынды жаттығулар кезінде; олар ағзада глюкозаға дейін ыдырайды, оны бұлшықеттер отын ретінде пайдаланады;

- гликогендік қор: гликоген-бұлшықеттер мен бауырда қорға сақталатын көмірсулардың бір түрі; жаттығудан кейін гликогендік қорлар таусылады және олардың қалпына келуі келесі жаттығулардың энергиясын қамтамасыз ету үшін маңызды;

- қандағы қант деңгейін ұстап тұру: көмірсулар қандағы қант деңгейін тұрақты ұстауға көмектеседі, бұл энергияны сақтау және гипогликемияның алдын алу үшін маңызды.

4. Көмірсулардың түрлері:

- қарапайым көмірсулар: бұл глюкоза мен фруктоза сияқты қарапайым қанттармен ұсынылған тез сіңетін көмірсулар; мысалы: жемістер, қант, бал және тәттілердің кейбір түрлері жатады;

- күрделі көмірсулар: бұл күрделі құрылымдардан тұратын және ұзақ қорытылатын көмірсулар; олар ұзақ және тұрақты энергия көзін қамтамасыз етеді; мысалы: дәнді дақылдар, көкөністер, бұршақ дақылдары және жарма жатады.

5. Майлардың ағзадағы рөлі:

- энергия көзі: олар көмірсуларға қарағанда жоғары энергия тығыздығын қамтамасыз етеді, бұл оларды ұзақ жаттығулар үшін құнды отын көзі етеді;

- витаминдерді тасымалдау: А, Д, Е және К дәрумендері сияқты кейбір дәрумендер майларда ериді және оларды тасымалдау және ағзаға сіңіру үшін майларды қажет етеді;

- жасушалардың құрылымдық компоненті: майлар жасуша мембраналарының негізгі құрамдас бөлігі болып табылады және гормондардың синтезіне көмектеседі.

6. Майлардың түрлері:

- қаныққан майлар: әдетте ет, сүт және май сияқты жануарлардан алынатын өнімдерде кездеседі; олар қалыпты мөлшерде пайдалы болуы мүмкін, бірақ олардың артық болуы жүрек-қан тамырлары ауруларының қаупін арттырады;

- қанықпаған майлар: Омега-3 май қышқылдары: балықта, жаңғақтарда және зығырда кездеседі, олар жүрек пен мидың саулығы үшін маңызды, сонымен

қатар қабынуға қарсы қасиеттерге ие; Омега-6 май қышқылдары: әдетте күнбағыс және жүгері майы сияқты өсімдік тектес майларда кездеседі; Омега-3 пен Омега-6 май қышқылдары арасындағы тепе-теңдікті сақтау маңызды.

IV. Дұрыс тамақтанудағы калорияларды есептеудің маңыздылығы.

Спорттық тамақтанудағы калория-жаттығу жасағанда энергиямен қамтамасыз ету үшін, ағзаны қалпына келтіру үшін және спорттық мақсаттарға қол жеткізу үшін шешуші рөл атқарады. Калорияларды есептеу әр адамның жеке қажеттіліктеріне, физикалық белсенділігіне, мақсаттарына және метаболизміне байланысты.

1. Калориялық баланс: әр адамның мақсатына сәйкес келетін калория балансын сақтау маңызды; бұлшықет массасын жинау үшін жұмсағаннан гөрі көп калория тұтыну қажет, бұл профицит, ал салмақты азайту үшін калория тапшылығы, яғни дефицит болуы қажет.

2. Жаттығуға қажет энергия: калориялар жаттығуларды орындауға және белсенді өмір салтын сақтауға энергия береді.

3. Ақуыздар, көмірсулар және майлар: спорттық тамақтанудағы калория үш негізгі макронутриенттен құралады.

4. Индивидуальды қажеттіліктер: калориялық қажеттілікті есептеу әр адам үшін әр түрлі; бұл жас, жыныс, бой, салмақ, белсенділік деңгейі, метаболизм және жаттығу мақсаттары сияқты факторларға байланысты.

Калорияны есептеу әдісі

Негізгі алмасу көлемі (НАК) – бұл біздің денемізге толық тыныштық жағдайында қалыпты тіршілік әрекетін қамтамасыз ету үшін тәулігіне қажет энергияның ең аз мөлшері.

Мифлин-Сан - Геор формуласы негізгі алмасу көлемін есептеу үшін ең дәл формулалардың бірі болып табылады.

НАК ерлер үшін: $10 \times \text{салмақ (кг)} + 6,25 \times \text{бой (см)} - 5 \times \text{жас (г)} + 5$

НАК әйелдер үшін: $10 \times \text{салмақ (кг)} + 6,25 \times \text{бой (см)} - 5 \times \text{жас (г)} - 161$

Алынған нәтиже - негізгі алмасу көлемі боп табылады. Негізгі алмасу көлемін анықтай отырып, организмді белгілі бір жүктеме деңгейінде ұстап тұру үшін күніне қанша ккал қажет екенін есептеуге болады. Ол үшін негізгі алмасу көлемі физикалық белсенділік коэффициентіне көбейтілуі керек:

1,2 – аз қозғалатын адамдар үшін (жаттығулар аз, қарқындылығы төмен немесе мүлдем жоқ);

1,3 – белсенділігі төмен адамдар үшін (аптасына 1-3 рет жеңіл жаттығулар);

1,5 – орташа белсенді адамдар үшін (орташа ауырлықтағы жұмыс немесе аптасына 3-5 күн орташа қарқындылықтағы жаттығулар);

1,7 – белсенді адамдар үшін (физикалық жұмыс және жаттығулар немесе қарқынды жаттығулар аптасына 6-7 рет);

1,9 – өте белсенді адамдар үшін (физикалық жұмыс және өте қарқынды спортпен айналысатындар).

Алынған мән – күнделікті ккал-ға қажеттілік. Осы санға сүйене отырып, күнделікті рационның қажетті калориясын есептейді.

Тура осы салмақты сақтау үшін:

Калорияны тұтыну есептелген калория шығындарына тең болуы керек. Мысалы, негізгі көлем 1300 ккал, күнделікті қажеттілік 1887 ккал, сонда рациондағы калория 1887 болуы керек.

Салмақ тастау үшін:

Калория дефициті болу керек, күнделікті рационнан шамамен 10-30 %-ға аз тұтыну қажет. Мысалы, негізгі алмасу 1300 ккал, күнделікті қажеттілік 1887 ккал (1,3 коэффициенті: аптасына 1-3 рет жаттығу), салмақ тастау үшін ирациондағы калория мөлшері 1500 ккал (20 %-ға азайды) болу керек. Бірақ, алынған калория мөлшері негізгі алмасу көлемінен төмен болмауы керек екенін есте ұстаған жөн, бұл жағдайда 1300 ккал-дан төмен болмау керек. Өйткені, ағза күн сайын қалыпты өмір сүруді қамтамасыз ету үшін қажетті энергияның минималды мөлшерін толық ала алмай қалады. Нәтижесінде ағзаның барлық метаболизмдік процестері баяулайды.

Бұлшықет массасын арттыру үшін:

Оған калория профициті қажет. Мысалы, салмақ қосу үшін артық энергия тәулігіне 200 ккал шамасында болады. Барлық есептеулер мысал ретінде келтірілген, әр организмде бәрі индивидуалды болады.

Немесе калория калькуляторларын қолдануға болады. Интернетте әртүрлі калория калькуляторлары бар, олар сіздің белсенділік деңгейіңіз, мақсаттарыңыз (салмақ қосу, салмақ тастау, ағымдағы салмақты сақтау) және жаттығулардың ұзақтығы сияқты факторларға негізделген күнделікті калория қажеттілігін анықтауға көмектеседі. [10]

Сонымен қоса, ұялы телефонға қондыратын арнайы қосымшалар да бар. Күнделікті тұтынған тамақтарды өзіңіз қоса отырып, қанша калория тұтынғаныңызды көру үшін ыңғайлы. Мысалы FatSecret қосымшасы.

V. Спорттық тамақтану, түрлі диеталық қоспалар

Қазіргі уақытта жастар арасында әртүрлі спорттық тамақтану мен диеталық қоспаларды қолдану танымал болды. Сонымен қатар, көбінесе қоспаларды қолдану «досының кеңесі бойынша», кез-келген жарнаманы қарау нәтижесінде, медициналық көрсеткіштер мен дененің жеке ерекшеліктерін ескермей жүреді. Барлығы спорттық тамақтану мен диеталық қоспаларды дамытудың негізгі мақсаттарын ұмытады, атап айтқанда, медициналық персонал кәсіби спортшылар үшін диета диеталық талаптарды, аллергияны немесе белгілі бір тағамдарға төзбеушілікті ескере отырып жасалады. Сонымен қатар, жаттығулардың қарқындылығы және олардың түрлері ескеріледі. Мысалы, кардио жаттығуларына арналған қоспалар қажет болса, жоғары ақуызды қоспалар ұсынылады. Сонымен қатар, тағамның сапасына назар аударылады: тағамның құрамында қосымша қоспалар, жасанды бояғыштар немесе консерванттар болмауы маңызды. [7]

Ең бастысы, спорттық тамақтану, әсіресе жоғары сапалы қоспалар өте қымбат болуы мүмкін, және бұл азық-түлік шығындарын едәуір арттырады. Сонымен қатар, кейбір адамдарда спорттық қоспаларға, әсіресе креатин мен май ыдыратқыштарға тәуелділік дамуы мүмкін, бұл адамның сапалы тамақтануға жеткілікті назар аудармай, қоспаларға сүйене бастауына әкелуі мүмкін. Соған байланысты, спорттық қоспаларды тиісті білімсіз және түсінбестен қолдану

денсаулыққа зиян тигізуі мүмкін, себебі кейбір қоспалардың көптігі немесе олардың қате комбинациясы кері әсерлер мен ауруларға себеп болуы мүмкін. Кейбір спорттық қоспалар тиімді болмауы немесе олардың тиімділігі мен қауіпсіздігін растайтын ғылыми дәлелдер жоқтығы болуы мүмкін. Спорттық тамақтану нарығы әрдайым қатаң түрде реттелмегендіктен, өнім сапасының болжамсыздығы да маңызды мәселе болып табылады, себебі сапасыз өнімдерде белсенді ингредиенттер жеткіліксіз болуы мүмкін.

Қорытындылар

Сонымен, осы мақалада курсанттардың дұрыс тамақтануының негізгі принциптері қарастырылды. Салауатты тамақтану оқу бағдарламасын сәтті меңгеруде және кешегі мектеп оқушыларын олар үшін жаңа күн тәртібіне бейімдеуде маңызды рөл атқаратыны атап өтілді. Ақуыздар, көмірсулар және майлар сияқты негізгі макронутриенттер егжей-тегжейлі қарастырылды және оларды тұтыну бойынша ұсыныстар берілді. Сондай-ақ, курсанттың мәзірін құрастыру кезінде ескерілетін калория қажеттілігін дұрыс есептеудің маңыздылығы және спорттық тамақтануды немесе медициналық көрсеткіштерсіз және толық тексерусіз қоспаларды қолданудың қажеті жоқ екендігі атап өтілді.

Мақалада спорттық тамақтанудың кемшіліктері, соның ішінде ықтимал жанама әсерлері мен денсаулыққа қауіп төндіретіні атап өтілген. Сондықтан спорттық қоспаларды таңдау және пайдалану кезінде диетологтармен немесе спорттық тамақтану мамандарымен кеңесудің маңыздылығы бірнеше рет атап өтілді.

Жалпы, салауатты спорттық тамақтану жалпы денсаулықты жақсартудың және оқу бағдарламасын сәтті меңгерудің маңызды құралы бола алады.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

- 1 Волински И. Жаттығулар мен спорттағы тамақтану. – Бока-Ратон: CRC Press, 1998. – Флорида.
- 2 Ниссен С., Шарп Р. Влияние пищевых добавок на мышечную массу и прирост силы при выполнении упражнений с отягощениями: метаанализ // Журнал, 2003. – Т. 13. – № 4. – С. 272.
- 3 Вульф Р.Р. Аминқышқылдар көмегімен бұлшықет ақуызын реттеу // Дж. Нутр. – 2002. – Т. 132. – № 10. – 24 с.
- 4 Миллер С.Л., Типтон К.Д., Чинкс Д.Л., Вольф С.Э., Вулф Р.Р. Ауыр салмақты жаттығуларынан кейін аминқышқылдары мен глюкозаның тәуелсіз және аралас әсері // Медициналық-ғылыми спорттық жаттығулар. – 2003. – Т. 35, № 3. – С. 449–55.
- 5 Крайдер Р.Б., Мелтон С., Расмуссен С., Гринвуд М., Ланкастер С., Кантлер Е., Милнор П., Алмада А. Креатинді ұзақ уақыт қолдану спортшылардың денсаулығының клиникалық көрсеткіштеріне айтарлықтай әсер етпейді // Жасушалық биохимия. – 2003. – Т. 244. – С. 95–104.
- 6 Волек Ю.С. Күш қажет ететін жаттығулар үшін тамақтану // Curr Sports Med Rep. – 2003. – Т. 2. – № 4. – С. 189–93.

7 Лемон П.В., Берарди Дж.М., Норин Э.Э. Роль белковых и аминокислотных добавок в рационе спортсмена: имеет ли значение тип или время приема? // Журнал: 2002. – Т. 1. – № 4. – С. 214–21.

8 Плискина Ю. Калория есептеуіші. Дұрыс тамақтану негіздері. – 2017. – С. 75–80.

9 Маффуччи Д.М., МакМюррей Р.Г. Жаттығу алдында тамақ қабылдау уақытын оптимизациялау // Журнал: 2000. – Т. 10. – № 2. – С. 103–13.

10 Крайдер Р.Б. Креатинді қоспалардың жаттығуға бейімделуге әсері // Жасушалық биохимия. – 2003. – Т. 244. – № 1–2. – С. 89–94.

REFERENCES:

1 Volinski I. Zhattygular men sporttagy tamaktanu. – Boca-Raton: CRC Press, 1998. – Florida

2 Nissen S., SHarp R. Vliyanie pishchevyh dobavok na myshechnuyu massu i prirost sily pri vypolnenii uprazhnenij s otyagoshcheniyami: metaanaliz // ZHurnal: 2003. – Т. 13, № 4. – С. 272.

3 Vul'f R.R. Aminkyshkyldar көмегімен былшыкет акуызын retteu // Dzh. Nutr. – 2002. – Т. 132, № 10. – С. 3219S–24S.

4 Miller S.L., Tipton K.D., CHinks D.L., Vol'f S.E., Vul'f R.R. Auyr salmakty zhattygularynan kejin aminkyshkyldary men glyukozany tauelsiz zhane aralas aseri // Medicinalyk - gylmy sporttyk zhattygular. – 2003. – Т. 35, № 3. – С. 449–55.

5 Krajder R.B., Melton S., Rasmussen S., Grinvud M., Lankaster S., Kantler E., Milnor P., Almada A. Kreatindi yzak uakyt koldanu sportshylardyn densaulygynyn klinikalyk korsetkishterine ajtarlyktaj aser etpejdi // ZHasushalyk biohimiya. – 2003. – Т. 244. – С. 95–104.

6 Volek YU.S. Kysh kazhet etetin zhattygular yshin tamaktanu // Curr Sports Med Rep. – 2003. – Т. 2, № 4. – С. 189–93.

7 Lemon P.V., Berardi Dzh.M., Norin E.E. Rol' belkovykh i aminokislotnykh dobavok v racione sportsmena: imeet li znachenie tip ili vremya priema? // ZHurnal: 2002. – Т. 1, № 4. – С. 214–21.

8 Pliskina YU. Kaloriya esepeteuishi. Dyryst tamaktanu negizderi. – 2017. – С. 75–80.

9 Maffuchchi D.M., MakMyurrej R.G. Zhattygu aldynda tamak kabyldau uakytyn optimizaciyalau // ZHurnal: 2000. – Т. 10, № 2. – С. 103–13.

10Krajder R.B. Kreatindi kospalardyn zhattyguga bejimdelerde aseri // ZHasushalyk biohimiya. – 2003. – Т. 244, № 1–2. – С. 89–94.

Г.Т. ТОЛЕГЕНОВА, А.К. АЛИПОВА, А.С. БАЙГАШЕВА,
А.Ш. МАМАНОВА, Т.Е. ЛАЗО

ПИТАНИЕ ДЛЯ КУРСАНТОВ ВОЕННО-УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ КАК
ОСНОВА УСПЕШНОГО ФИЗИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ

Медицинский Университет Астана

Восточно-Казахстанский университет им. С. Аманжолова

Казахский агротехнический исследовательский университет имени
С. Сейфуллина

Академия физической культуры и массового спорта
Университет Карабук

В этой статье изложены основные концепции питания и стратегии, ориентированные на молодых людей с достаточно высокой физической нагрузкой, предусмотренной программами высших военно-учебных заведений. Она определяет состав и источники трех основных компонентов организма: жиров, углеводов и белков, которые в различных формах распределяются по организму. В первую очередь делается акцент на правильном соответствующем энергетическом балансе с учетом физических особенностей каждого человека. В статье сделаны выводы о целесообразности применения различных добавок и спортивного питания курсантами, проанализированы плюсы спортивного питания и его недостатки, а также побочные эффекты и последствия для здоровья. Эта статья является полезной не только для должностных лиц военных учебных заведений, но и, в-первую очередь, для курсантов, среди которых в настоящее время наблюдается устойчивый тренд применения различных добавок в целях наращивания мышечной массы.

G.T. TOLEGENOVA, A.K. ALIPOVA, A.S. BAIGASHEVA, A.S. MAMANOVA, T.E. LAZO

NUTRITION FOR CADETS OF MILITARY EDUCATIONAL INSTITUTIONS AS THE BASIS FOR SUCCESSFUL PHYSICAL DEVELOPMENT

Astana Medical University

S. Amanzholov East Kazakhstan University

Kazakh Agrotechnical Research University named after S. Seifullin

Academy of Physical Culture and Mass Sports

Karabuk University

This article outlines the basic concepts of nutrition and strategies aimed at young people with a sufficiently high physical activity provided for in the programs of higher military educational institutions. It determines the composition and sources of the three main components of the body: fats, carbohydrates and proteins, which are distributed in various forms throughout the body. First of all, the emphasis is on the correct appropriate energy balance, taking into account the physical characteristics of each person. The article draws conclusions about the expediency of using various supplements and sports nutrition by cadets, analyzes the advantages of sports nutrition and its disadvantages, as well as side effects and health consequences. This article is useful not only for officials of military educational institutions, but also, first of all, for cadets, among whom there is currently a steady trend of using various supplements to build muscle mass.

Zh.T. BEISENOV¹, E.A. DEMIDOVICH²

¹Master of Science in Education, senior lecturer – Head of Service (ETS) of the TSCU Department of the National Guard Academy of the Republic of Kazakhstan, Lieutenant Colonel, Petropavlovsk, E-mail: beysenov8303@gmail.com

²Candidate of Pedagogical Sciences, Docent of Pedagogy and Development of Education Department, Omsk State Pedagogical University, Tara, Russian Federation.

**DETECTION TOOLS AS THE MAIN TYPE OF TECHNICAL MEANS
OF SECURITY**

The «Detection tools» section refers to various technologies, methods, and devices used to identify, locate, or monitor specific important government facilities, explosives, or phenomena. These funds are needed in a wide range of areas such as security, environmental monitoring, healthcare, and public order protection. Detection tools may include sensors, cameras, radars, chemical analyzers, and software algorithms that aim to improve the safety, effectiveness, and accuracy of detecting intruders, threats, or sentry actions, and other specific conditions. The development and improvement of these tools is crucial in today's security requirements, offering solutions to complex challenges in both military and specialized industries.

Key words: *Terrorism, means of detection, protection, strengthening operational activities, control, technical means of security, sentry, national guard, technology.*

Introduction: Evolution: From Traditional to Modern

Historically, the National Guard relied on conventional methods of intelligence gathering, physical patrols, and manual checks. While these methods served their purpose in the past, the dynamic nature of modern threats – including terrorism, organized crime, and asymmetric warfare – necessitated the development and integration of more advanced tools. In recent years, Kazakhstan has taken significant steps toward modernizing its defense and security systems, particularly through the adoption of high-tech detection tools.

The evolution of detection tools within the National Guard can be categorized into three major phases:

1. Traditional Detection Methods

Traditional detection tools included basic surveillance equipment such as radios, observation posts, and alarm systems. Physical security checks and the presence of law enforcement personnel in strategic locations were central to these methods. These approaches, while reliable, lacked the speed, precision, and coverage required to address modern security challenges.

2. Integration of Basic Technology

The next phase saw the introduction of technologies such as infrared cameras, metal detectors, and radar systems. These tools provided real-time information to sentry, allowing them to detect violator and a possible threat to the security of an important government facility. However, these systems were often costly and could be difficult to operate and integrate into existing infrastructure.

3. Advanced Detection Tools

In the most recent phase, Kazakhstan has significantly upgraded its detection capabilities by incorporating sophisticated systems, such as advanced biometric scanners, and chemical threat detectors. These technologies not only enhance detection accuracy but also enable real-time responses to a range of threats, from biological hazards to explosives and cyberattacks. The integration of AI and machine learning into detection tools further improves threat identification and analysis.

As for the technical means of security technical means of security are classified according to a number of criteria: by purpose, device and nature of functional elements. By purpose, technical means of security are subdivided into:

- 1) means of detection,
- 2) means of warning,
- 3) means of communication,
- 4) means of surveillance,
- 5) objects of power supply,
- 6) means of access control,
- 7) lighting equipment,
- 8) means of detention. [1]

Means of detection are various systems and devices (installed on the ground, protected areas and vehicles) designed to detect with a given probability and provide the necessary information to the sentry. They include sensors and detection devices, as well as systems for transmitting, processing and presenting information. Detection systems are designed to provide the ability to determine the location and time of the violation, as well as the direction of movement of the intruder. [1]

A detection sensor is a device consisting of a sensitive element using one or another physical principle of detection, circuitry for extracting and converting a useful signal for further processing. [1]

Detection zone of a sensor is a space limited in height (depth), width and length, in which at an acceptable level of interference with a given probability of a useful signal is allocated. [1]

The combination of detection zones of one or more types of sensors, installed in a certain order in the control area, forms the detection line. [1]

The detection line is divided into sections. The detection range is divided into sections for more precise determination of the location of its violation. The length of the area depends on the technical data of the sensors, terrain, configuration of the restricted area of the institution and security tactics. The means of notification are designed to provide light and sound signals of emergency situations at security facilities, call officials, as well as the collection of personnel on alarm. [1]

Signaling means of notification, as a peripheral part of the device for collecting and processing information, consists of:

- 1) calling devices (detectors, buttons, toggle switches),
- 2) receiving devices (bells, howlers, sirens, loudspeakers),
- 3) signal processing units,
- 4) connecting lines.

For visual display of information and control of incoming signals can be used mnemonic schemes (light indicators). [1]

Means of communication are temporary or permanently mounted installations designed to transmit and receive information about the operational situation at the protected facility. In institutions of the penal system to the operational communication includes communication of the chief of sentry:

- 1) with the operator of the control panel of technical means of security,
- 2) with sentries,
- 3) with the assistant chief of sentry,
- 4) with the operational duty officer of the institution.

Key Detection Tools Used by the National Guard

The National Guard of Kazakhstan employs various cutting-edge detection tools that enhance operational efficiency. These tools can be classified into several categories based on their specific function:

1. Surveillance and Monitoring Technologies

Modern surveillance systems are crucial in maintaining security in public spaces, borders, and government buildings. The National Guard uses a combination of digital dome security cameras, motion sensors, and satellite imaging systems. The use of thermal and infrared imaging allows the detection of intruders or suspicious activities even in low-light conditions, providing the National Guard with a 24/7 surveillance capability. This is crucial in the prevention of terrorism, illegal border crossings, and organized criminal activities.

2. Explosive Detection Systems

One of the most critical threats faced by Kazakhstan's National Guard is terrorism, including bombings and other explosive attacks. The use of explosive detection systems, such as advanced X-ray machines, chemical sniffers, and bomb disposal robots, has revolutionized the way threats are handled. These tools allow for the safe detection and neutralization of explosive devices without putting servicemen at risk.

Explosive trace detection devices, which can identify even minute traces of explosive material, have significantly enhanced the ability of the National Guard to prevent bombings at public events, government institutions, or transportation hubs.

3. Biometric and Identity Verification Systems

As part of its modernization, the National Guard has incorporated biometric identification systems to improve border security and identity verification. Biometric tools such as facial recognition, fingerprint scanning, and iris recognition are now integral to the security infrastructure. These systems enable the rapid identification of individuals, whether for border control, security checkpoints, or surveillance purposes.

Biometric tools help to prevent identity theft, human trafficking, and the entry of individuals with malicious intent into the country. Furthermore, they contribute to the overall effectiveness of law enforcement, making it easier to track suspects, investigate criminal activity, and ensure that the right individuals are subject to legal processes.

4. Chemical and biological detection

In an increasingly interconnected world, biological and chemical threats pose a significant risk to national security. The National Guard has adopted advanced chemical and biological detection systems to identify dangerous substance before they

can cause significant harm. Mobile chemical detection units, along with environmental sensors, enable rapid chemical detection in public areas, transportation hubs, and Important government facilities.

Similarly, the integration of biohazard detection systems helps the National Guard respond quickly in the event of a biological attack or infectious disease outbreak that could have devastating public health consequences.

Impact on the National Guard operations

The integration of these advanced detection capabilities has had a profound impact on National Guard operations, improving both safety and effectiveness in several key areas:

Improved situational awareness: With real-time monitoring capabilities, the National Guard can respond to threats more quickly and accurately. Cameras and sensor networks provide live feeds that help decision makers assess the situation and allocate resources effectively.

Improved Threat Detection and Prevention: Advanced explosive detection systems, biometrics, and chemical detection technologies allow the National Guard to identify threats before they can harm life and limb. These tools help prevent attacks, reduce the likelihood of casualties, and increase public confidence in security forces.

Reducing risk to personnel: Detection tools such as robotic sappers and chemical sensors reduce the risk to National Guard members. These systems allow personnel to neutralize threats from a safe distance, increasing operational security.

Accelerated Response Time: Advanced detection systems allow the National Guard to act more quickly, especially in emergency situations. This rapid response capability is vital to contain incidents before they escalate, whether they involve terrorist activities, natural disasters, or public unrest.

Challenges and Future Developments

While improvements in detection capabilities have greatly enhanced the effectiveness of the National Guard, a number of challenges remain. High cost, the difficulty of integrating new technologies into existing infrastructure, and the need for specialized training to operate these systems are ongoing obstacles. In addition, as technology evolves, the ruse of intruders changes, requiring constant adaptation and modernization of detection systems.

Looking forward, the National Guard troops of the Republic of Kazakhstan are likely to continue to build their capabilities through further research and development in areas such as artificial intelligence, machine learning and autonomous systems and mechanization. These developments will allow for even more sophisticated and effective detection capabilities, which will enhance Kazakhstan's overall security.

Conclusion

The integration of advanced detection tools has undoubtedly transformed the operations of the National Guard of the Republic of Kazakhstan, improving the efficiency, safety, and effectiveness of its personnel. From advanced surveillance and biometric identification systems to chemical and explosives detection, these tools have not only enhanced national security, but have also significantly improved the quality of service for soldiers and the lives of citizens by providing a safer reality. As

technology advances, the National Guard's capabilities are likely to improve, helping to protect Kazakhstan's sovereignty, stability and prosperity for years to come.

REFERENCES:

1 Methodical development for conducting classes on the discipline «Technical means of security» Petropavlovsk: ANG RK, 2024.

2 Law of the Republic of Kazakhstan «On the National Guard of the Republic of Kazakhstan» dated January 10, 2014 No. 1407-XII.

3 Instruction on the performance of tasks of the National Guard of the Republic of Kazakhstan Astana, 2015.

4 Katuntsev V. G., Musaev R.A. Equipment of the premises of objects with technical means of security and fire alarm system. Training Manual. Petropavlovsk: VI, 2012.

5 Gorokhov, V. G. Katuntsev, E. N. Kopotilov. Perimeter means of detection in the equipment of security objects. Training Manual. Petropavlovsk: VI, 2012.

6 Rykunov V. Security systems and technical means of physical protection of objects. Textbook, M, 2011.

Ж.Т. БЕЙСЕНОВ, Е.А. ДЕМИДОВИЧ

СРЕДСТВА ОБНАРУЖЕНИЯ КАК ОСНОВНОЙ ВИД ТЕХНИЧЕСКИХ СРЕДСТВ ОХРАНЫ

Академия Национальной гвардии Республики Казахстан

Омский государственный педагогический университет

Из раздела «Средства обнаружения» описаны различные технологии, методы и устройства, используемые для идентификации, определения местоположения или мониторинга конкретных важных государственных объектов, взрывчатых веществ или явлений. Эти средства необходимы в широком спектре областей, таких как безопасность, мониторинг окружающей среды, здравоохранение и охрана общественного порядка. Средства обнаружения могут включать датчики, камеры, радары, химические анализаторы и программные алгоритмы, направленные на повышение безопасности, эффективности и точности обнаружения нарушителей, угроз или действий охраны, а также других специфических условий. Разработка и совершенствование этих инструментов имеет решающее значение в современных требованиях к безопасности, предлагая решения сложных задач как в военной, так и в специализированной промышленности.

Ж.Т. БЕЙСЕНОВ, Е.А. ДЕМИДОВИЧ

АНЫҚТАУ ҚҰРАЛДАРЫ-ТЕХНИКАЛЫҚ КҮЗЕТ ҚҰРАЛДАРЫНЫҢ НЕГІЗГІ ТҮРІ РЕТІНДЕ

Қазақстан Республикасы Ұлттық ұланының академиясы

Омбы мемлекеттік педагогикалық университеті

«Анықтау құралдары» бөлімінде белгілі бір мемлекеттік маңызды объекті, жарылғыш заттарды немесе құбылыстарды анықтау, орналастыру немесе бақылау үшін қолданылатын әртүрлі технологиялар, әдістер мен

құрылғылар сипатталған. Бұл қаражат қауіпсіздік, қоршаған ортаны бақылау, денсаулық сақтау және қоғамдық тәртіпті сақтау сияқты көптеген салаларда қажет. Анықтау құралдарына датчиктер, камералар, радарлар, химиялық анализаторлар және зиянкестерді, қауіптерді немесе күзет әрекеттерін және басқа да нақты жағдайларды анықтаудың қауіпсіздігін, тиімділігі мен дәлдігін арттыруға бағытталған бағдарламалық алгоритмдер кіруі мүмкін. Бұл құралдарды әзірлеу және жетілдіру әскери және мамандандырылған салаларда күрделі міндеттерді шешуді ұсына отырып, қазіргі заманғы қауіпсіздік талаптарында өте маңызды.

УДК. 621

А.С. АХМЕТЖАНОВ¹, В.Н. ГАЛИЕВ²

¹магистр национальной безопасности и военного дела, начальник кафедры технического обеспечения Академии Национальной гвардии Республики Казахстан, полковник, г. Петропавловск, e-mail: akmetzhanov.a@internet.ru;

²магистр юриспруденции, начальник цикла материальной части и эксплуатации АБТТ кафедры технического обеспечения Академии Национальной гвардии Республики Казахстан, подполковник, г. Петропавловск, e-mail: vadim.galiyev.24@mail.ru

ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ ВОССТАНОВЛЕНИЯ ВООРУЖЕНИЯ И ВОЕННОЙ ТЕХНИКИ ПРИ ВЫПОЛНЕНИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ГВАРДИЕЙ СЛУЖЕБНО-БОЕВЫХ ЗАДАЧ В РАЙОНЕ ЧРЕЗВЫЧАЙНОГО ПОЛОЖЕНИЯ

В статье авторами на основе научного исследования выработаны предложения органам военного управления Национальной гвардии по повышению эффективности восстановления вооружения и военной техники Национальной гвардии при выполнении служебно-боевых задач в районе чрезвычайного положения.

Ключевые слова: *эффективность, результат, затраты, ресурс, восстановление вооружения и военной техники, техническая разведка, эвакуация вооружения и военной техники, ремонт вооружения и военной техники.*

Основное положения Военной доктрины Республики Казахстан определяют, что «Военная безопасность Республики Казахстан обеспечивается проведением политики сотрудничества и добрососедских отношений между государствами, их равенства и невмешательства во внутренние дела друг друга, мирного разрешения международных споров, отказом от применения первым вооружённой силы, укреплением военной организации государства, исходя из

прогнозируемых угроз, определением и *использованием наиболее эффективных форм и способов их нейтрализации*. Но поскольку военная угроза остается, в связи с этим Республика Казахстан считает необходимым иметь немногочисленные, но технически оснащенные и высокомобильные Вооруженные Силы, другие войска и воинские формирования». [1]

В настоящее время военная сила может быть задействована для противодействия следующим внутренним угрозам военной безопасности Республики Казахстан:

- деятельности экстремистских, националистических и сепаратистских движений, организаций и структур, направленных на дестабилизацию внутренней обстановки в стране, изменение конституционного строя с использованием методов вооруженного насилия;
- созданию и деятельности незаконных вооруженных формирований;
- незаконное распространение оружия, боеприпасов, взрывчатых и других средств, которые могут быть использованы для диверсий, теоретических актов или иных противоправных действий.

В соответствии с законодательством Республики Казахстан Национальной гвардии Республики Казахстан принадлежит одна из основных ролей в обеспечении внутренней безопасности государства, поскольку именно она, являясь наиболее значимым элементом внутри государственных структур, призвана защищать интересы личности, общества, конституционные права и свободы граждан от преступных и иных посягательств. [2]

В Законе Республики Казахстан «О Национальной гвардии Республики Казахстан» на нее возлагаются следующие задачи:

- 1) охрана важных государственных объектов и специальных грузов;
- 2) участие совместно с органами внутренних дел в охране общественного порядка, пресечении массовых беспорядков, обеспечении общественной безопасности и правовых режимов чрезвычайного и военного положения, антитеррористической операции, участие в ней, а также в мероприятиях по ликвидации последствий чрезвычайных ситуаций природного, техногенного и социального характера;
- 3) охрана учреждений уголовно-исполнительной системы средней безопасности, максимальной безопасности, чрезвычайной безопасности, смешанной безопасности, за исключением предназначенных для отбывания наказания осужденных женщин, несовершеннолетних, тюрем и следственных изоляторов;
- 4) осуществление контроля и надзора за поведением лиц, содержащихся в учреждениях уголовно-исполнительной системы средней безопасности, максимальной безопасности, чрезвычайной безопасности, смешанной безопасности, а также граждан, находящихся на их территории, за исключением предназначенных для отбывания наказания осужденных женщин, несовершеннолетних, тюрем и следственных изоляторов;
- 5) конвоирование осужденных и лиц, содержащих под стражей;
- 6) выполнение отдельных задач в системе территориальной обороны Республики Казахстан в военное время;

7) участие в специальных операциях по обезвреживанию вооруженных преступников, прекращению деятельности незаконных военизированных или вооруженных формирований (групп), организованных преступных групп (сообществ) на территории Республики Казахстан; [3]

8) участие в пресечении тяжких и особо тяжких преступлений, диверсий, актов терроризма, вооруженных столкновений и разъединение противоборствующих сторон;

9) выполнение задач в соответствии с международными договорами, ратифицированными Республикой Казахстан.

Иные задачи на Национальную гвардию возлагаются законами Республики Казахстан и актами Президента Республики Казахстан.

Все это не могло отразиться на порядке и организации восстановления ВВТ в районе чрезвычайного положения, и требует принятия адекватных мер по повышению ее эффективности и безотказного функционирования.

Высокий уровень развития науки и техники, правильная оценка опыта прошлых внутренних конфликтов в различных странах, и современный взгляд на развитие гибридных методов давления на государства – требует своевременного и качественного оснащения ВВТ Вооруженных Сил, других войск и воинских формирований. Для реализации возросших возможностей ВВТ требуется глубокое их освоение личным составом частей и подразделений. Вместе с тем, знания ничего не стоят, если нет практического применения. Необходимо на основе изучения материальной части прививать и непрерывно совершенствовать навыки специалистов и органов управления техническими подразделениями, грамотной эксплуатации и восстановления штатного ВВТ. [4]

Практическое освоение сложной современной военной техники, своевременное и качественное выполнение требований технических описаний по эксплуатации, с учетом конкретных условий и обстановки, обеспечивают надежную и безаварийную работу, высокую боевую готовность и продление сроков службы ВВТ. Одним из эффективных путей улучшения организации эксплуатации, восстановления, сбережения и повышения боевой готовности ВВТ является внедрение передовых (комплексных) методов, систем их обслуживания, ремонта и восстановления.

Рассматривая вышеизложенное возможно вывести числовое значение эффективности восстановления вооружения и военной техники Национальной гвардии при выполнении служебно-боевых задач в районе чрезвычайного положения, где основными значениями будут: эффективность, результат и затраты.

Значение эффективности восстановления вооружения и военной техники Национальной гвардии при выполнении служебно-боевых задач в районе чрезвычайного положения

$$E = R/Z \times 100\%, \text{ где}$$

R – результат проведенных мероприятий восстановления вооружения и военной техники в районе чрезвычайного положения;

Z – затраты, расходуемые на восстановление вооружения и военной техники в районе чрезвычайного положения.

$$R = KRmp \times KRэ \times KRp, \text{ где}$$

$KRmp$ – коэффициент результата проведенных мероприятий по технической разведке (таблица № 1);

$KRэ$ – коэффициент результата проведенных мероприятий эвакуации восстановления вооружения и военной техники (таблица № 2);

KRp – коэффициент результата проведенных мероприятий ремонта восстановления вооружения и военной техники (таблица № 3).

$$Z = KZmp \times KZэ \times KZp, \text{ где}$$

$KZmp$ – коэффициент затрат проведенных мероприятий по технической разведке (таблица № 4);

$KZэ$ – коэффициент затрат проведенных мероприятий эвакуации восстановления вооружения и военной техники (таблица № 5);

KZp – коэффициент затрат проведенных мероприятий ремонта восстановления вооружения и военной техники (таблица № 6).

Общее числовое значение эффективности восстановления вооружения и военной техники Национальной гвардии при выполнении служебно-боевых задач в районе чрезвычайного положения будет выглядеть следующим образом:

$$E = ((KRmp \times KRэ \times KRp) / (KZmp \times KZэ \times KZp)) \times 100 \%$$

Из вышеуказанной формулы можно видеть, что повысить эффективность восстановления вооружения и военной техники Национальной гвардии при выполнении служебно-боевых задач в районе чрезвычайного положения, требуется – увеличение результата восстановления вооружения и военной техники с равномерным уменьшением затрат на проведение мероприятия восстановления вооружения и военной техники. [5]

Вычисление коэффициентов

При вычислении коэффициентов результата восстановления ВВТ регламентировался задачами восстановления ВВТ Национальной гвардии в % содержании, такими как:

- состав и задачи штатных и приданных ремонтных сил и средств по направлениям, рубежам и элементам боевого порядка воинской части (соединения) (учебное пособие «Основы СБП НГ Республики Казахстан», ДСП, Астана – 2016 год);

- районы, сроки и порядок их размещения (развертывания) и перемещения;

- пути эвакуации;

- районы (места) и порядок передачи (отгрузки) вышедших из строя ВВТ силами и средствами старшего начальника;

- порядок использования местной промышленной базы.

Кроме того, учитывалась численность наряженных экипажей, а также наличие сил и средств восстановления ВВТ. [7]

Коэффициент результата проведенных мероприятий технической разведки

Таблица № 1

Количество наряженных экипажей	Выполнялась	Не выполнялась
При назначении более 1-го экипажа технической разведки (состав: трое военнослужащих, один а/м легковой для несения службы)	1,0	0,1
Один экипаж (для ведения технической разведки)	0,75	
Мероприятия технической разведки выполнялись из состава подразделения обеспечения	0,50	
Водителем (экипажем) пострадавшей машины	0,25	

Коэффициент результата проведенных мероприятий эвакуации восстановления вооружения и военной техники

Таблица № 2

Силы и средства эвакуации вооружения и военной техники	до 100 км от пункта дислокации	более 100 км от пункта дислокации
Попутным транспортом	0,10	0,60
Средствами эвакуации вооружения и военной техники от взаимодействующих органов	0,23	0,75
Средствами эвакуации вооружения и военной техники старшего начальника	0,35	0,88
Средствами эвакуации вооружения и военной техники подразделений при выполнении служебно-боевых задач	0,48	1,0

Коэффициент результата проведенных мероприятий ремонта восстановления вооружения и военной техники

Таблица № 3

Силы и средства ремонта вооружения и военной техники	Выполнялось	Не выполнялось
Передвижными средствами ремонта вооружения и военной техники в полевых условиях (МТО-АТ, МТО-БТ)	1,0	0,1
В стационарных пунктах ремонта вооружения и военной техники подразделений, выполняющих СБЗ	0,80	
В стационарных пунктах ремонта вооружения и военной техники старшего начальника	0,60	
Ремонтными подразделениями взаимодействующих органов (МВД, МО, ПС КНБ и т.д.)	0,40	
Сторонними организациями ремонта автомобильной техники	0,20	

При расчете коэффициентов затрат восстановления вооружения и военной техники регламентировался затратами материальных (денежных) средств, такими как:

- минимальные и максимальные денежные затраты на закуп новой автобронетанковой техники (расчет расходов на приобретение автомобильных транспортных средств ГК НГ за 2020 год);

- нормы снабжения автобронетанковой техникой и имуществом (Приказ МВД Республики Казахстан № 25 ДСП от 07.04.2015 года «Об утверждении норм снабжения арт. вооружением и боевыми комплектами боеприпасов, БТВ и Т, АТ, имуществом и оборудованием НГ Республики Казахстан»);

- требования к проведению ремонта вооружения и военной техники Национальной гвардии (Приказ МВД Республики Казахстан № 290 от 30.06.2011 года «Об утверждении Руководства по единым типовым требованиям к паркам воинских частей»). [6]

Коэффициент затрат проведенных мероприятий технической разведки

Таблица № 4

Затраты на техническую разведку	Затраты на ТР поступали	Затраты на ТР не поступали
Из расчета затрат воинской части	0,20	1,0
Из расчета затрат регионального командования	0,40	
Из расчета затрат бюджета Национальной гвардии	0,60	
Из расчета затрат бюджета Вооруженных сил Республики Казахстан	0,80	

Коэффициент затрат проведенной эвакуации восстановления вооружения и военной техники

Таблица № 5

Затраты материальных средств при эвакуации вооружения и военной техники	Выполнялось	Не выполнялось
Из расчета затрат воинской части	0,1	1,0
Из расчета затрат регионального командования	0,15	
Из расчета затрат бюджета Национальной гвардии	0,31	
Из расчета затрат взаимодействия Вооруженных сил, других войск и воинских формирований	0,60	
Из расчета затрат местных организаций области	0,76	

Коэффициент затрат проведенного ремонта восстановления вооружения и военной техники

Таблица № 6

Затраты материальных средств при ремонте вооружения и военной техники	Выполнялось	Не выполнялось
Из расчета рем. комплектов № 1, № 2 без вывоза в пункт постоянной дислокации	0,1	1,0

Из расчета затрат регионального командования	0,12	
Из расчета затрат бюджета Национальной гвардии	0,15	
Из расчета затрат взаимодействия Вооруженных сил, других войск и воинских формирований	0,62	
Из расчета затрат местных организаций области	0,70	
Из расчета затрат регионального командования	0,95	

Вывод по данной статье: Повышение эффективности восстановления вооружения и военной техники при выполнении Национальной гвардией служебно-боевых задач в районе чрезвычайного положения социального характера зависит от соотношения повышения результатов восстановления вооружения и военной техники к снижению затрат материальных средств на их выполнение.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1 Основы служебно-боевого применения Национальной гвардии Республики Казахстан: учеб. пособие для офицеров. – Министерство внутренних дел Республики Казахстан Главное Командование Национальной гвардии, Военно-научный центр. – Астана, 2016.

2 Закон Республики Казахстан от «10» января 2015 года, № 274-V ЗРК «О Национальной гвардии Республики Казахстан».

3 Техническое обеспечение Национальной гвардии: учеб. пособие. – Национальный университет обороны имени Первого Президента Республики Казахстан – Елбасы. – Нур-Султан, 2019.

4 Организация МТО войск: учеб. пособие. – Ч. I. – Национальный университет обороны имени Первого Президента Республики Казахстан – Елбасы, кафедра обеспечения служебно-боевой деятельности Национальной гвардии Республики Казахстан. – Нур-Султан, 2019.

5 Методика работы должностных лиц по управлению МТО соединений (частей) в бою»: учеб. пособие. – Национальный университет обороны имени Первого Президента Республики Казахстан – Елбасы, кафедра материально-технического обеспечения. – Нур-Султан, 2019.

6 Заместитель командира воинской части по технике и вооружению: учеб. пособие. – Главное командование Внутренних войск – комитет Внутренних войск МВД Республики Казахстан. – Астана, 2014.

7 Техническая подготовка курсантов военных учебных заведений: учеб. пособие. – Министерство образования и науки Республики Казахстан, Высшее военное училище Внутренних войск МВД Республики Казахстан. – Петропавловск, 2008.

REFERENCES:

1 Fundamentals of the service and combat use of the National Guard of the Republic of Kazakhstan", training manuals for officers/ Ministry of Internal Affairs of

the Republic of Kazakhstan Main Command of the National Guard, Military Scientific Center, Astana, 2016.

2 The Law of the Republic of Kazakhstan dated January 10, 2015, No.274-V of the Air Defense System "On the National Guard of the Republic of Kazakhstan"; 3. "Technical support of the National Guard", textbook/ National Defense University named after the First President of the Republic of Kazakhstan – Elbasy, Nur Sultan, 2019.

4 Organization of MTO troops" part I., textbook/ National Defense University named after the First President of the Republic of Kazakhstan – Elbasy, Department of Service and Combat Activities of the National Guard of the Republic of Kazakhstan, Nur-Sultan, 2019.

5 Working methods of officials in the management of MTO units (units) in combat", textbook/ National Defense University named after the First President of the Republic of Kazakhstan – Elbasy, Department of Logistics, Nur Sultan, 2019.

6 Deputy commander of a military unit for equipment and weapons", textbook/ Main Command of Internal Troops – Committee of Internal Troops of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan, Astana, 2014.

7 Technical training of cadets of military educational institutions", textbook/ Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan Higher Military School of Internal Troops of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan, Petropavlovsk, 2008.

A.C. АХМЕТЖАНОВ, В.Н. ГАЛИЕВ

ТӨТЕНШЕ ЖАҒДАЙ АУДАНЫНДА ҰЛТТЫҚ ҰЛАННЫҢ ҚЫЗМЕТТІК-ЖАУЫНГЕРЛІК МІНДЕТТЕРІН ОРЫНДАУ КЕЗІНДЕ ҚАРУ-ЖАРАҚ ПЕН ӘСКЕРИ ТЕХНИКАНЫ ҚАЛПЫНА КЕЛТІРУ ТИІМДІЛІГІН АРТТЫРУ

Қазақстан Республикасы Ұлттық ұланының академиясы

Мақалада авторлар ғылыми зерттеу негізінде Ұлттық ұланның әскери басқару органдарына төтенше жағдай ауданында қызметтік-жауынгерлік міндеттерді орындау кезінде Ұлттық ұланның қару-жарағы мен әскери техникасын қалпына келтірудің тиімділігін арттыру туралы ұсыныс әзірледі.

A.S. AKHMETZHANOV, V.N. GALIYEV

IMPROVING THE EFFICIENCY OF THE RESTORATION OF WEAPONS AND MILITARY EQUIPMENT WHEN THE NATIONAL GUARD PERFORMS SERVICE AND COMBAT TASKS IN THE AREA OF EMERGENCY

Academy of the National Guard of the Republic of Kazakhstan

In the article, the authors, based on scientific research, have developed a proposal to the military authorities of the National Guard to improve the efficiency of restoring weapons and military equipment of the National Guard when performing service and combat tasks in the area of emergency.

УДК 355.6

А.Г. ГОНЧАРОВ

начальник цикла материального обеспечения кафедры тыла Академии Национальной гвардии Республики Казахстан, полковник.

ИСТОРИЯ РАЗВИТИЯ ВОЕННОГО УЧЕТА И ОТЧЕТНОСТИ

В статье рассматривается эволюция военного учета и отчетности от древних времен до современности. Автор анализирует ключевые этапы формирования систем учета в армиях различных государств, начиная с античности и средневековья, когда учет сил и средств армии был примитивным, и до появления сложных и организованных систем. Статья подчеркивает важность точного учета в обеспечении готовности и боеспособности вооруженных сил.

Ключевые слова: *учёт, отчётность, материальные запасы, бухгалтерский учёт, ресурсы, финансы.*

Одной из основных задач Национальной гвардии является участие совместно с органами внутренних дел в охране общественного порядка, пресечении массовых беспорядков, обеспечении общественной безопасности и правовых режимов чрезвычайного и военного положения, антитеррористической операции, участие в ней, а также в мероприятиях по ликвидации последствий чрезвычайных ситуаций природного, техногенного и социального характера. Участвовать в специальных операциях по пресечению деятельности незаконных военизированных или вооруженных формирований (групп), террористических организаций, организованных преступных групп (сообществ), а также по освобождению заложников, в мероприятиях по предупреждению и ликвидации чрезвычайных ситуаций социального характера и т.д. [1]. Все это сопровождается строгим, достоверным, точным ведением учёта и его отчетности и контроль за расходами, что критично для успешного выполнения военных операций.

История военного учёта и отчётности охватывает длительный процесс развития систем управления вооружёнными силами, а также тесно связана с развитием бухгалтерского учёта, поскольку оба эти направления служат основой для эффективного управления военными ресурсами, включая финансы, материальные запасы и личный состав. Этот процесс претерпел значительные изменения в зависимости от эпохи, уровня технологий и административной структуры разных государств. Военный бухгалтерский учёт имеет свою специфику, отличающуюся от гражданского, и является неотъемлемой частью военной экономики.

Древний и средневековый бухгалтерский учёт в армии.

Нашей планете примерно 4,5 миллиарда лет. Жизнь на ней существует более 1 миллиарда лет, а появление человека относится к менее отдаленному периоду. О точном времени ученые спорят до сих пор. Человек, «любимое дитя

природы», появился более 3 миллионов лет назад. В ходе эволюции человеческого общества появились орудия труда, поскольку, начав работать, человек начал вести учет. Он наблюдал за огромным небесным сводом (учет движения планет и времени), за миграцией и поведением животных (учет добычи), за самим собой (учет результатов труда и «складских запасов») [2].

Военный учёт и отчётность в первобытных обществах имели элементарную форму. В Древнем Египте, Месопотамии, Китае и Индии использовались простые способы учёта воинов и ресурсов для мобилизации армии в случае войны. Число солдат, а также количество вооружений фиксировалось на глиняных табличках или в виде записей на пергаменте.

В античные и средневековые времена военный учёт, в основном, касался таких ресурсов, как продовольствие, оружие, лошади, а также деньги, направляемые на нужды армии. В Древнем Египте, Греции и Риме существовали специальные должности, которые следили за состоянием запасов и финансированием военных кампаний. Примером может служить знаменитая система записи доходов и расходов в Древнем Риме, где использовались таблички и списки для учёта материальных ресурсов, на которые поступали деньги из государственной казны.

В Средние века с развитием феодальных отношений учёт воинов и военной техники чаще всего возлагался на местных сеньоров. В некоторых странах, например, в Англии, развились системы налогов и повинностей, которые включали учёт местных ополчений. Также в Средние века феодальные государства обязаны были вести учёт своих войск, а также учёт продовольствия и снаряжения, которое доставлялось в лагерь. Бухгалтерия в этот период сводилась к ведению записей о количестве ресурсов и денег, потраченных на содержание армий.

Эпоха раннего Нового времени

С развитием централизованных государств в Европе и других частях мира военный учёт стал более систематизированным. Например, в 16–17 веках, с развитием регулярных армий, в европейских странах начали создаваться специальные органы для ведения учёта войск, а также складских ресурсов (пороха, оружия, продовольствия). В этом периоде появляются первые формы военной отчетности, а также инвентаризации материальных запасов и рекрутирования.

18–19 века: Развитие бухгалтерского учёта в армии.

С ростом национальных армий и увеличением масштаба военных действий бухгалтерский учёт начал приобретать более систематизированный характер. В это время для организации военного учёта, помимо традиционного инвентаря, стали использоваться более сложные методы учёта денежных средств, расходов на содержание войск, а также материальных запасов.

Например, в начале 18 века в Российской империи были созданы специальные подразделения для ведения военного учёта и отчётности, включающие в себя и бухгалтерский учёт. Эти подразделения контролировали расходы на военные нужды, включая жалование солдат, закупку вооружений и продовольствия, а также ремонт техники. В Пруссии и Франции в этот период

начала развиваться система учёта, ориентированная на детальную фиксацию всех финансовых операций, связанных с военными расходами.

С развитием промышленности и появлением массовых армий в 19 веке, учёт и отчётность приобрели более сложные формы. В Европе и США, после Наполеоновских войн, армейские структуры стали более централизованными. В армии России, например, появилась система рекрутских наборов, а также была введена учётная система для мобилизации людских и материальных ресурсов.

20-й век: Развитие военного бухгалтерского учёта и отчётности.

В XX веке, с появлением массовых войн и более сложных военно-промышленных комплексов, военный бухгалтерский учёт стал играть ключевую роль в организации военных расходов, с развитием технологий и индустриализацией, военный учёт стал ещё более сложным и детализированным. Во время Первой и Второй мировых войн государства начали внедрять более строгие системы финансового контроля для обеспечения эффективного расходования бюджетных средств, включая учёт на всех уровнях, от местных подразделений до центральных военных ведомств. Также возникла необходимость в точном учёте всех ресурсов армии — от солдат до артиллерии и припасов. В Советской России и других странах стали развиваться централизованные системы военного учёта и статистики.

Во время Второй мировой войны важно было точно учитывать расходы на вооружение, транспорт, логистику и тыл. Применялись различные формы отчётности, включая ведение ежедневных сводок о расходах на вооружение, боеприпасы, а также учёт операций по снабжению войск. Учёт военной техники и солдат достиг высокого уровня детализации. Все виды вооружений, боеприпасов и даже количество патронов в запасах подлежали строгому учёту. Также активно применялись новые формы отчётности, включая компьютеризированные базы данных в странах, которые начали внедрять соответствующие технологии.

После войны и с развитием индустриализации в 1950–60-е годы армии различных стран стали внедрять более автоматизированные и систематизированные бухгалтерские системы для учёта материальных и денежных средств. Военные ведомства стали активно сотрудничать с государственными и частными организациями для создания более эффективных систем снабжения и распределения финансов.

Современные технологии в военном бухгалтерском учёте.

Начало XX в. ознаменовалось новым началом механизации учета. Появились машины с ручным и автоматизированным вводом исходных данных, а распространение ЭВМ позволило автоматизировать не только счетные, но и логические функции, что коренным образом изменило технологию бухгалтерского труда [3].

В конце 20-го и начале 21-го века, с развитием информационных технологий, военный бухгалтерский учёт значительно автоматизировался. В современных вооружённых силах используются высокотехнологичные системы для учёта финансовых и материальных ресурсов, что позволяет оперативно

контролировать расходы и мобилизовать необходимые ресурсы для выполнения задач.

Примером является внедрение электронных систем учёта в армии США, которые позволяют отслеживать не только личный состав и вооружение, но и каждый аспект финансовой деятельности. В России, начиная с 2000-х годов, также начали активно внедрять электронный учёт, включая системы, которые позволяют эффективно управлять военными бюджетами, логистикой и снабжением.

В последние десятилетия, с развитием информационных технологий, учёт военных ресурсов и личного состава стал значительно автоматизированным. Используются комплексные информационные системы для учёта вооружений, техники, боевых подразделений и даже кадров. В странах НАТО и других крупных военных союзах активно используется электронный учёт, что позволяет оперативно получать актуальную информацию о состоянии вооружённых сил.

Таким образом хотелось бы отметить, что военный учёт и отчётность в сочетании с бухгалтерским учётом — это важные аспекты управления армиями и военными ресурсами, которые эволюционировали на протяжении веков. Ведением бухгалтерии в армии занимаются специализированные органы, которые обеспечивают точность учёта и контроль за расходами, что критично для успешного выполнения военных операций. В современном мире информационные технологии продолжают совершенствовать эти системы, обеспечивая большую эффективность и прозрачность в управлении военными ресурсами.

Военный учёт и отчётность — это динамично развивающаяся область, которая прошла путь от простых записей и инвентаризаций до высокотехнологичных систем, управляющих огромными армиями и военной техникой. Важность точности и актуальности учёта продолжает расти в связи с технологическими инновациями и угрозами современного мира.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

Закон Республики Казахстан от 10 января 2015 года № 274 «О Национальной гвардии Республики Казахстан».

Малькова Т.Н. Древняя бухгалтерия: научное издание / Т.Н. Малькова. — М.: Финансы и статистика, 1995.

Соколов Я.В. Бухгалтерский учет от истоков до наших дней: монография / Я.В. Соколов. — М.: ЮНИТИ, 1996.

REFERENCES:

1 Zakon Respubliki Kazachstan ot 10 jnvarj 2015 goda № 274 «O Nazionalnoj gvardii Respubliki Kazahstan».

2 Malkova T.N. Drevnjj bugalterij: nauhnnoe izdanie / T.N. Malkova. — M.: Financi i statisnika, 1995.

3 Sokolov J.V. Bugalterskij uchet ot istokov do nachih dnei: monografij / J.V. Sokolov. — M.: JNITI, 1996.

А.Г. ГОНЧАРОВ

ӘСКЕРИ ЕСЕП ЖӘНЕ ЕСЕПКЕ АЛУ ТАРИХИ ДАМУ

Қазақстан Республикасы Ұлттық ұлан академиясы

Ғылыми мақалада әскери есеп пен есеп берудің даму тарихы ашылған.

A.G. GONCHAROV

THE HISTORY OF THE DEVELOPMENT OF MILITARY ACCOUNTING
AND REPORTING

Academy of the National Guard of the Republic of Kazakhstan

*The scientific article reveals the history of the development of military
accounting and reporting.*

БІЛІМ ЖӘНЕ ТӘРБИЕ ТЕОРИЯСЫ МЕН ӘДІСТЕМЕСІ / ТЕОРИЯ И МЕТОДИКА ОБРАЗОВАНИЯ И ВОСПИТАНИЯ

УДК 355.211.5

МРНТИ 78.15

Н.Т. АСИЛОВ¹, М.А. ШАПАНОВ², Д.В. ЛОГВИНЕНКО³

¹философия докторы (PhD), қауымдастырылған профессор, Қазақстан Республикасы Ұлттық қорғаныс университетінің оқу-әдістемелік басқармасы докторантурасының әдіскері, полковник.

²педагогика ғылымдарының кандидаты, философия докторы (PhD), қауымдастырылған профессор, Ұлттық ұлан академиясының жедел өнер және моральдық-психологиялық қамтамасыз ету кафедрасының бастығы, полковник.

³педагогика ғылымдарының кандидаты, Ұлттық қорғаныс университетінің Ұлттық ұлан факультетінің аға оқытушысы, полковник.

ӘСКЕРИ ДАЙЫНДЫҚТЫ САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ МЕН ШЕТ ЕЛДЕРДІҢ ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕ

Мақалада авторлар шет елдердің тәжірибесі бойынша жалпы білім беру жүйесіндегі оқушылардың әскери дайындығының негізгі тенденцияларын, күшті және әлсіз жақтарын қарастырады. Зерттеудің мақсаты-материалдарға салыстырмалы талдау жүргізу, әскерге шақырылғанға дейінгі жастарды әскери даярлау жүйесінің негізгі элементтерінің мазмұнын анықтау, сондай-ақ әскерге шақырылғанға дейінгі жастармен жұмыстың әртүрлі нысандары мен түрлерін жариялау. Зерттеу нәтижесі шет мемлекеттердегі жастарды әскери даярлау жүйесінің элементтерін нақтылау, әскери дайындық тәжірибесін жалпылау, әскерге шақырылғанға дейінгі жастармен жұмыс істеудің оң нысандарын, әдістері мен құралдарын анықтау болды. Бұл мақала "Қазақстан Республикасындағы әскери қызметке жастарды әскерге шақыруға дейінгі даярлау жүйесі: тәжірибе, проблемалар және шешу жолдары" АР 234060/0223 ғылыми жобасын іске асыру шеңберінде дайындалды, Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігінің қаржылық қолдауымен.

Түйінді сөздер: *әскери дайындық, алғашқы әскери дайындық, әскерге шақыру алдындағы дайындық, азаматтарды әскери қызметке даярлау.*

Қазіргі жағдайда жастар арасында мемлекетте жаңа қазақстандық патриотизмді қалыптастыру мәселелері стратегиялық басымдық деңгейіне қойылды (2030 жылға дейінгі жастарды әскери-патриоттық тәрбиелеу Тұжырымдамасы) [1]. Онда жұмыстың нысандары мен әдістерін жетілдіру, осы саладағы ұйымдастырушылар мен мамандардың кәсіби даярлық деңгейін арттыру, әскери-патриоттық тәрбие беру жөніндегі қызметті материалдық базаны және ақпараттық қамтамасыз етуді дамыту жөніндегі шаралар айқындалған. Бұл ретте Қарулы Күштерді әскери қызмет өткеруге жоғары

уәждемесі бар, дамыған моральдық-психологиялық және физикалық қасиеттері бар кәсіби даярланған әскери мамандармен жасақтауды қамтамасыз ету үшін жағдайлар қалыптастыруға жоғары талаптар қойылады. Осыған байланысты шет елдердегі білім беру мекемелерінде жастарды әскери даярлауды ұйымдастыру ерекшеліктерін зерделеу маңызды болып табылады.

Шет мемлекеттердің әскери-саяси басшылығы жалпы білім беретін мектептерде әскери даярлық жүйесін жетілдіруге көп көңіл бөледі. Болашақ қорғаушылардың кәсіби деңгейін арттыру мақсатында әскерлерде оқытудың жаңа нысандары, әдістері мен тәсілдері әзірленіп, жан-жақты тексеруден өтеді. Алайда, жастарды әскери қызметке даярлаудың әлемдік тәжірибесін талдау нәтижелері көрсеткендей, қазіргі уақытта оны ұйымдастыру мен өткізуге бірыңғай көзқарас жоқ. Әлемнің көптеген елдері бірқатар факторларға – тарихи, экономикалық, саяси және т.б. байланысты өз көзқарастарын жүзеге асырады.

Әскерге шақырылғанға дейінгі жастарды әскери даярлау проблемасына арналған әдеби дереккөздерді талдай отырып, біз жаңа ұрпақты тәрбиелеу мен оқыту саласындағы аса маңызды міндеттердің бірі ретінде әскери даярлықты білдіретін М.А. Прокофьев пен Ж. М. Молбасыновтың жұмыстарына назар аудардық. Кез-келген мемлекеттің өмір сүруінің маңызды шарты-ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ете алатын берік, тұрақты азаматтық қоғам. Сондықтан өскелең ұрпақты әскери-патриоттық тәрбиелеу, оны іске асырудың кез келген саласындағы мемлекеттік саясаттың аса маңызды және басым мақсаттарының бірі ретінде бүгінгі күні объективті қажеттілік және қазіргі қоғам дамуының қажетті шарты болып көрінеді [2].

В. А. Корытковтың педагогикалық зерттеулерінде НАТО – ға мүше мемлекеттердің көпшілігінде әскери басшылық Қарулы Күштерді жеке құраммен қамтамасыз етуде белгілі бір қиындықтарға тап болғандығы атап өтілген. Мұның негізгі себептері-жастардың белгілі бір бөлігінің интеллектуалды деңгейінің төмендігі, денсаулығының нашарлығы, физикалық дайындықтың төмендігі, әскери қызметке құлықсыздық, әскери қызметшілердің келісімшарттарды үзуі, АҚШ армиясындағы ақ американдықтардың азаюы, бұл АҚШ-та шетелдіктерді қызметке қабылдауға әкелді [3]. Бұл проблемалар НАТО – ға мүше елдердің әскери басшылығының халықтың әртүрлі санаттарына, ең алдымен жастарға әскери қызметке кіруге, оларды әскери қызметке дайындауға ынталандырудың жаңа тәсілдерін іздеуге жүгіну қажеттілігін анықтайды.

Зерттеудің теориялық және әдіснамалық негіздері. Шет мемлекеттер жастарының әскери қызметіне дайындық мәселесін зерттеудің әдіснамалық негізі Ресей, Ұлыбритания, АҚШ, Франция, Германия Қарулы Күштерінің қазіргі жағдайы мен даму перспективаларын отандық және шетелдік зерттеушілердің еңбектері болды (М.Прокофьев, Ж.Молбасынов, В.Баранов, А.Варламик, Д.Горячев, А.Митин, С.Мосов, М.Норштейн, Д.Румынов, В. Сычев, Б.Хасанов, Д.Француз), жалпы білім беретін оқу орындарындағы алғашқы әскери дайындық жүйелері (Е. Головченко, Н. А. Давыдов, С. Мосов, С. П. Поляков, С. М. Филков, В. Strauss, R. Bateman және т. б.). Зерттеу талдауға мүмкіндік беретін ашық қол жетімді материалдардың ғылыми әдебиеттерін

зерттеу арқылы жүргізілді. Зерттеу аясында талдау, синтез, жалпылау, дедукция, ғылыми интерпретация сияқты әдістер қолданылды.

Зерттеу нәтижелерін талқылау. Бастапқы әскери дайындық (БӘД) немесе әскерге шақыру алдындағы дайындық - бұл әскери қызмет негіздеріне оқыту мақсатында әскерге шақыру алдындағы және әскерге шақыру жасындағы азаматтармен мемлекеттік органдар жүргізетін азаматтарды әскери қызметке даярлаудың құрамдас бөлігі. Ол жалпы орта білім берудің жалпы білім беру бағдарламаларын және техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім берудің білім беру бағдарламаларын іске асыратын білім беру ұйымдарында азаматтармен өткізіледі.

Ретроспективті талдау көрсеткендей, білім беру мекемелерінде оқушылардың АӘД бағдарламасының үнемі жетілдірілуі, Қарулы күштердің, қару-жарақ пен әскери техниканың стратегиясы мен тактикасының дамуын ескере отырып, оның мазмұнын терең зерттеу байқалды. Оларды бірнеше кезеңге бөлуге болады (1-кесте).

1-кесте-мектептердегі БӘД бағдарламасын өзгерту нысандары.

№	Құқықтық негіздері	Әскери оқытуды ұйымдастыру		Білім алушылар
		Пішін	Бөлінген уақыт	
1.	1.09.1939 жылғы жалпыға бірдей әскери міндет туралы заң	Бастапқы әскери дайындық	140 сағат, лагерь ақысы	7 сынып
		Әскерге шақыру алдындағы дайындық	140 сағат, лагерь ақысы	8, 9 и 10 сынып
2.	КСРО Жоғары Мектеп істері комитеті, 07.1942 ж.	Жалпыға бірдей оқыту бағдарламасы бойынша әскери даярлық	110 с.	8, 9 и 10 сынып
3.	КСРО Министрлер Кеңесінің 25.01.1962 жылғы қаулысы	Мектептердегі әскери дайындық тоқтатылды		
4.	12.10.1967 ж. "Жалпыға бірдей әскери міндет туралы" КСРО заңы	Бастапқы әскери дайындық	сағат	9 и 10 сынып, Аптасына 2 сағат
5.	КСРО Министрлер Кеңесінің 11.09 қаулысы. 1980 ж. № 785-260 "жастарды Бастапқы әскери даярлау туралы"	Бастапқы әскери дайындық	сағат	9 и 10 сынып, Аптасына 2 сағат
6.	КСРО Қорғаныс министрлігінің 12.06.1990 ж. "жас оқушыларды әскерге шақыруға дейінгі даярлықты жақсарту туралы" бұйрығы	Әскерге шақыру алдындағы дайындық	сағат	9 и 10 сынып, Аптасына 2 сағат

Материалдарды талдау көрсеткендей, алыс шетелдерде мектептерде әскери дайындыққа дәстүрлі түрде көп көңіл бөлінеді. Бұл мәселе үлкен қаржылық және адами ресурстарды бөле отырып, жүйелі негізде ұйымдастырылған. Жастарды әскери-кәсіптік бағдарлау бойынша өткізілетін іс-шаралардың түпкі мақсаты оның әскери салада кәсіби маңызы бар әскери-кәсіптік дағдыларын, Қарулы Күштерде қызмет ету жоспарлары мен қажеттіліктерін қалыптастыру болып табылады. 2-кестеде авторлар шет елдердің мектептеріндегі әскери дайындық пәнінің мазмұнына салыстырмалы талдау жасады.

2-кесте-шет елдердің мектептеріндегі әскери дайындық пәнінің мазмұнын салыстырмалы талдау.

№№ п/п	Елдер	Әскери дайындық пәнінің атаулары
1	АҚШ	Jrotc оқыту бағдарламасы-leadership Education and Training (қысқаша LET) төрт оқу модулі. <i>LET1</i> -бірінші оқу жылының модулі. Бұл кезеңдегі Тренинг негізінен саптық дайындықтан тұрады <i>LET2</i> -екінші жыл модулі. Курсанттар Америка тарихы мен Азаматтық құқық негіздерін оқиды. Дене шынықтыру мен практикалық дағдыларға көп көңіл бөлінеді. <i>LET3</i> -оқудың үшінші жылында көшбасшылық дағдыларды белсенді меңгеру басталады. кадеттер өздерін бөлімше командирлері ретінде сынап көреді, сабақтарды өз бетінше өткізеді, іс-шараларды ұйымдастырады, бөлімшелердің жұмысын үйлестіреді. <i>LET4</i> — төртінші оқу жылы-ең қиын және жауапты. Курсанттар офицерлердің міндеттерін орындайды: тек бұйрық беріп қана қоймай, әкімшілік жұмыс жасайды. Олар шерулер мен салтанатты рәсімдерді дайындаумен айналысады.
2	Ұлыбритания	Мектептердегі алғашқы әскери дайындық 4 бағыт бойынша өтеді: - Теңіз кадет корпусының бағдарламасы. - RAF курсанттары бағдарламасы. - Армия кадет корпусының бағдарламасы. - Біріккен кадет күштерінің бағдарламасы Теңіз кадет корпусының бағдарламасы: Теңіз кадеттерінің кіші тобына (Junior Sea Cadets) 9 жастан бастап, үлкені (Sea Cadets) 12 жастан бастап жазыла алады, ал 13 жастағы жасөспірімдер корольдік теңіз кадеттерінің (Royal Marine Cadets) құрамына кіреді. Атауынан көрініп тұрғандай, теңіз курсанттарын дайындаудағы басты назар теңізге, теңіз кемелерінің, желкенді қайықтардың және қайықтардың навигациясына байланысты. Сондай-ақ, теңіз курсанттары саптық дайындықтан өтеді, атыс қаруын қолдануды үйренеді және өз аудандарында да, Ұлыбританияда да, шетелде де көптеген шерулер мен іс-шараларға қатысады.
3	Польша	"Қауіпсіздікті оқыту" бағдарламасы: - қарумен жұмыс істеу негіздері; - лазерлік тренажерлерді пайдалана отырып нысанаға ату; - киберқауіпсіздік және жергілікті навигация бойынша оқыту; - соғыс жағдайында алғашқы көмек көрсету дағдылары.
4	Ресей Федерациясы	Алғашқы әскери дайындық 10 және 11-сыныптарда өмірбаяны пәні аясында енгізілді. "Бастапқы әскери дайындық элементтері"модулі: Оқушылар алғашқы әскери дайындық кезінде не оқиды: - қару және онымен жұмыс істеу ережелері; -

		ату негіздері; - қол гранаталарын қолдану және орналастыру; - саптық дайындық және әскери сәлемдесу; - жеке қорғаныс құралдары; - алғашқы медициналық көмек көрсету.
5	Беларусь Республикасы	Алғашқы әскери дайындық 10 және 11 сыныптарда енгізілді. Базалық деңгейдегі тақырыптық жоспар пәндерді қамтиды: - Беларусь халқының батырлары мен батылдығы. - Елдің әскери саясаты. - Әскерге шақырылушыға дейінгі және әскерге шақырылушы. - Беларусь Республикасының Қарулы күштері. - Әскери істің негіздері. - Дене шынықтыру.
6	Қырғызстан Республикасы	10-11 сыныптар үшін" әскерге шақыруға дейінгі дайындық " пәнінің оқу материалын бөлу: - Жалпы дене дайындығы - Отқа дайындық - Тіршілік қауіпсіздігі негіздері - Азаматтық қорғау - Әскери істің негіздері - Әскери қызмет негіздері - Медициналық білім негіздері

3-кесте-Шет елдер мен Қазақстан Республикасының мектептерінде бастапқы әскери даярлыққа (жылына) бөлінетін сағат саны.

№№ п/п	Елдер	Кезеңдер оқыту	Сағат саны БӨД-ке бөлінетін (жылы)	Сағат саны оқу- далалық жиындарға бөлінетін (жылына)
1	Польша	14 жастан 16 жасқа дейін	110 сағат	4 аптаға дейін
2	АҚШ	9 сыныптан бастап	96 сағат	2 аптаға дейін
3	Ұлыбритания	11 жастан 18 жасқа дейін	80 сағат	2 аптаға дейін
4	Ресей Федерациясы	10-11 сынып	70 сағат	5 күн
5	Беларусь Республикасы	10-11 сынып	97 сағат	5 күн
6	Қазақстан Республикасы	10-11 сынып	68 сағат	5 күн
7	Қырғызстан Республикасы	10-11 сынып	64 сағат	1 күн

Біз қарастырған жалпы білім беру жүйесіндегі әскери дайындықтың шетелдік тәжірибесі келесі тұжырымдарды тұжырымдауға мүмкіндік берді: мектептердегі әскери дайындық әскери қызметті насихаттау және насихаттау, әскери-кәсіптік бағдарды анықтау сияқты күшті жақтарымен ерекшеленеді; тиімді кәсіби іріктеу; оны барлық кезеңдерде жүзеге асырудың циклдік сипаты; айқын практикалық бағыттың болуы; жастарды ынталандырудың әртүрлі құралдарын пайдалану және др. Мектептегі әскери дайындықтың американдық және еуропалық тұжырымдамасын (Германия, Ұлыбритания, Франция) салыстыру олардың құрылымдық жағынан басқарушылық қызметтің ерекшелігіне байланысты құрамы өзгертін іс жүзінде бірдей модельдер екенін көрсетеді (4-кесте).

4-кесте – Шет елдердегі оқушыларды әскери даярлау жүйесін салыстырмалы талдау.

Елдер	Әскери дайындық әдістері	Жүйе базасы әскери дайындық
Ұлыбритания	Жалпы білім беру жүйесінен тыс әскери емес дайындық жүйесі.	Мектептер мен колледждердің әскерилендірілген құрылымдық бөлімшелері.
Франция.	Әскерден тыс	мектептер мен колледждер
АҚШ	Әскерден тыс	арнайы басқармалар Пентагон, ӘК түрлерінің бас штабтары
Ресей	Әскерден тыс	әскери-патриоттық және азаматтық тәрбие орталығы
Қытай	Әскерден тыс	мектептер мен колледждер
Израиль	Әскерден тыс	әскерилендірілген құрылым "Гадна" немесе "Жастар корпусы".
Германия	Әскерден тыс	мектептер мен колледждер
Беларусь	Әскерден тыс	мектептер мен колледждер

Жетекші елдерде (АҚШ, Англия, Германия, Франция, Ресей Федерациясы, Израиль) жас ұрпақтың әскерден тыс дайындығына осы мемлекеттердің басшылығы үлкен көңіл бөледі. Жастарды әскери-кәсіптік бағдарлау бойынша өткізілетін іс-шаралардың түпкі мақсаты оларды Қарулы Күштердегі әскери қызметке дайындау болып табылады.

Қорытынды. Осылайша, бұл тәсіл жастарды әскери қызметке шақыруға дейінгі даярлаудың ұлттық жүйелеріне әскери қызмет өткеруді Қарулы Күштер қатарында беделді ете отырып, қазіргі заманғы талаптарға жауап беретін әскерге шақырылушыларды қалыптастыруға мүмкіндік береді. Сондай-ақ, шетелдік тәжірибеге жүргізілген талдау жастарды әскери қызметке даярлаудағы міндеттерді күшейту және нақтылау, Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерінің қазіргі заманғы даму талаптарына жауап беретін осы процестің мазмұнын жетілдіру қажеттігін айғақтайды.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1 2030 жылға дейінгі жастарды әскери-патриоттық тәрбиелеу тұжырымдамасын бекіту туралы. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 24 қарашадағы № 1039 қаулысы.

2 Прокофьев М.А., Молбасынов Ж. М. Әскерге шақыруға дейінгі жастағы жастарды әскери-патриоттық тәрбиелеу моделі туралы // Қазіргі жаратылыстану ғылымдарының жетістіктері: Педагогикалық Ғылымдар. – 2015. – № 1. – 1033 б. (қол жеткізілген күні 15 ақпан 2025).

3 Корытков В.А. НАТО-ға мүше мемлекеттердегі қазіргі жастардың әскери қызметіне дайындық жүйесі // Белгород мемлекеттік университетінің Ғылыми ведомостары. Серия: гуманитарлық ғылымдар. – 2019. – Т. 38. – № 1. – 155-160 бб. DOI: 10.18413/2075- 4574-2019-38-1-155-160. (қол жеткізілген күні 19 ақпан 2025).

4 Үңгірлер Ұлыбританияда болашақ сарбаздар қалай дайындалады. – 2012. URL: [www. soldiering. Ru/ army/ file/ brltrr.php](http://www.soldiering.Ru/army/file/brltrr.php) /(қол жеткізілген күні 23 ақпан 2025).

5 Головченко Е. АҚШ мектептеріндегі алғашқы әскери дайындық. – 2013. URL: [1071q. ru / boon/ export / HTML / 655](http://1071q.ru/boon/export/HTML/655)(қол жеткізілген күні 25 ақпан 2025).

REFERENCES:

1 2030 zhylға dejingi zhastardy әскери-patriottық тәрбиеу тyzhyrymdamasyn bekіtu turaly. Қазақстан Respublikasy Ykimetіnің 2023 zhylғы 24 қарashadaғы № 1039 қаулысы.

2 Prokofev M.A., Molbasynov ZH. M. әскерге shaқыруға dejingi zhastару zhastardy әскери-patriottық тәрбиеу modeli turaly. Қазіргі zharatylystanu ғылымдарынұң zhetistikteri: Pedagogikalық Ғылымдар. 2015. №1. – 1030-1033 BB. (қол zhetkizilgen күni 15 ақпан 2025).

3 Korytkov V. A. NATO – ға myshe memleketterdegi қазіргі zhastardyң әскери kyzmetine dajyndық zhүjesi // Belgorod memlekettik universitetinің Ғылыми vedomostary. Seriya: gumanitarlyқ ғылымдар. 2019. T. 38, № 1. 155-160 BB. DOI: 10.18413/2075- 4574-2019-38-1-155-160. (қол zhetkizilgen күni 19 ақпан 2025).

4 Үңгірлер 2012 ZH. Ұлыбританияда bolashaq sarbazdar қалаj dajyndalady. URL: [www. soldiering. Ru/ army/ file/ brltrr.php](http://www.soldiering.Ru/army/file/brltrr.php) /(қол zhetkizilgen күni 23 ақпан 2025).

5 Golovchenko E. 2013. АҚШ мектептеріндегі алғашқы әскери dajyndық. URL: [1071q. ru / boon/ export / HTML / 655](http://1071q.ru/boon/export/HTML/655)(қол zhetkizilgen күni 25 ақпан 2025).

Н.Т. АСИЛОВ, М.А. ШАПАШЕВ, Д.В. ЛОГВИНЕНКО

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ВОЕННОЙ ПОДГОТОВКИ В СИСТЕМЕ ОБЩЕГО ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН И ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН

В статье авторами рассматриваются основные тенденции, сильные и слабые стороны военной подготовки учащихся в системе общего образования по опыту зарубежных стран. Цель исследования заключается в проведении сравнительного анализа материалов, выявлению содержания основных элементов системы военной подготовки допризывной молодежи, а также освещению различных форм и видов работ с допризывной молодёжью. Результатом исследования стало уточнение элементов системы военной подготовки молодежи в зарубежных государствах, обобщение опыта военной подготовки, выявление наиболее положительные форм, методов и средств работы с допризывной молодёжью. Данная статья подготовлена в рамках реализации научного проекта АР234060/0223 «Система допризывной подготовки молодежи к воинской службе в Республике Казахстан: опыт, проблемы и пути решения» при финансовой поддержке Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан».

N.T. ASILOV, M.A. SHABASHEV, D.V. LOGVINENKO

COMPARATIVE ANALYSIS OF MILITARY TRAINING IN THE SYSTEM OF GENERAL EDUCATION OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN AND FOREIGN COUNTRIES

In the article, the authors examine the main trends, strengths and weaknesses of military training of students in the general education system based on the experience of foreign countries. The purpose of the study is to conduct a comparative analysis of materials, identify the content of the main elements of the military training system of pre-conscription youth, as well as highlight various forms and types of work with pre-conscription youth. This article was prepared within the framework of the scientific project AP234060/0223 "The system of pre-conscription training of young people for military service in the Republic of Kazakhstan: experience, problems and solutions" with the financial support of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan".

ӘОЖ 355.12

Е.М. ИСКАКОВ

педагогика ғылымдарының кандидаты, Қазақстан Республикасы Ұлттық қорғаныс университеті әскери ғылыми-зерттеу орталығы әскери өнердің ғылыми-зерттеу институты әскери тарихты зерттеу және педагогика басқармасының аға ғылыми қызметкері, Астана қ., e-mail: ename777@mail.ru

ЗАМАНАУИ ОФИЦЕРДІҢ КӘСІБИ ДАМУЫНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-МӘДЕНИ ШАРТТЫЛЫҒЫ

Мақалада қазіргі әлеуметтік-мәдени, әлеуметтік-гуманитарлық және әлеуметтік-экономикалық контекстті ескере отырып, қарулы күштер офицерінің кәсіби өсуі мен мансаптық дамуы мәселесі өзекті болып табылады. Зерттеудің әдіснамалық базасын офицердің мансаптық және кәсіби даму процесіне біртұтас көзқарас қалыптастыруға мүмкіндік беретін белсенді және акмеологиялық тәсілдер құрайды. Әскери-кәсіптік даярлық пен әскери мансапты құру саласындағы тұжырымдамалар мен теорияларды талдау негізінде мәселелік өрісті анықтауға және зерттеу әдістерін қолдана отырып, офицердің мансаптық-кәсіптік дамуының маңызды сипаттамалары мен ерекшеліктерін анықтауға мүмкіндік беретін қайшылықтар тұжырымдалады. Автор офицерлерді таныстыру, оқыту және тәжірибеге бағытталған кезеңдерден тұратын кәсіби мансапты жобалау мен жоспарлауға дайындау процесін негіздейді және сипаттайды.

Түйінді сөздер: *әскери мансап, әскери-кәсіптік дайындық, әскери-кәсіби акме, әскери қызметші, қарулы күштер, өзін-өзі дамыту және өзін-өзі жүзеге асыру.*

Кіріспе. Өсіп келе жатқан жаһандық бәсекелестік жағдайында қарулы күштердің құрылысы мен қарқынды дамуы, халықаралық қауіпсіздікке жаңа қатерлер мен сын-қатерлердің туындауы көптеген елдер үшін басым міндетке айналуға. Көптеген мемлекеттердің әскери доктриналарында парадигмалардың өзгеруі және соғыс жүргізудің дәстүрлі көзқарастарынан алшақтау байқалады, оның негізі ұрыс даласында жаумен ашық және тікелей соқтығысу қағидасы болды. Қазіргі уақытта жоюдың заманауи құралдары мен әдістерінің пайда болуы, олардың жойқын әсері, сондай-ақ өзара жойылу қаупі әскери стратегияның даму векторының өзгеруіне және әскери қауіпсіздіктің жаңа диалектикасының қалыптасуына әкелді. Гибридті және желілік соғыстар дәуіріне енген кезде қарулы күштердің келбеті түбегейлі басқа сапалық сипаттамаларға ие болды, оның ішінде адами әлеуеттің міндетті түрде болуы, заманауи қару-жарақпен жабдықтылуы, күштер мен құралдардың талап етілетін деңгейі. Сондықтан автордың офицерлердің кәсіби дамуы мен мансаптық өсу мәселелеріне жүгінуі өзін-өзі жүзеге асыруға және өзін-өзі жетілдіруге ұмтылатын әскери қызметшінің жеке басын тереңірек зерттеу қажеттілігімен түсіндіріледі және белгіленеді.

Зерттеудің мақсаты – қазіргі әлеуметтік-мәдени факторлардың әсерінен офицердің мансаптық-кәсіби даму проблемасын өзектендіру.

Міндеттері:

- 1) әскери қызметшілердің кәсіби өсуі мен даму мәселелерін зерттеген шетелдік және отандық ғалымдардың еңбектерін талдау;
- 2) қазіргі офицердің мансаптық-кәсіби даму мәселесін негіздеуге мүмкіндік беретін өзектілігі туралы дәлелдер келтіру және қайшылықтарды анықтау;
- 3) осы процеске әсер ететін мән-жайларды сипаттай отырып, офицердің мансаптық-кәсіптік дамуын түсіндіруді ұсыну.

Зерттеудің материалдары мен әдістері. Зерттеудің қайнар көзі ғылыми және арнайы әдебиеттерден, автордың диссертациялық зерттеуінен алынған. Ғылыми іздеу барысында деректерді талдау, жалпылау, жүйелеу және түсіндіру әдістері қолданылды. Зерттеудің әдіснамалық негізін құрайтындар:

- қазіргі заманғы офицердің әскери-кәсіби қызметінің ерекшеліктерін, сондай-ақ офицер-магистранттардың (А.В. Барабанщиков, О.Ю. Ефремов, А.Г. Караяни, И.В. Сыромятников, А.Г. Маклаков) мансаптық-кәсіби дамуы бойынша әскери жоғары оқу орындары мен оқытушылардың қызметін зерделеуге мүмкіндік беретін *қызметтік тәсіл*;

- офицерлік корпусының қазіргі мансаптық және кәсіби саласын түсінуге, әскери-кәсіби қызметте өзін-өзі жүзеге асыратын офицердің жеке басын жан-жақты зерттеуге бағытталған *акмеологиялық тәсіл*; бұл тәсіл кәсіби және мансаптық биіктерге жеткен кезде әскери қызметте өзін-өзі толық көрсету жолдарын іздеуді қамтиды (А.Я. Анцупов, А.А. Бодалев, А.А. Деркач, Н.В. Кузьмина, Л.Г. Лаптев).

Бұл тәсілдер біріктіріліп, офицердің мансаптық және кәсіби даму процесіне тұтас көзқарас қалыптастырады. Қызметтік тәсіл қазіргі офицердің әскери-кәсіби қызметінің ерекшеліктерін анықтауға мүмкіндік береді,

акмеологиялық тәсіл – бұл қызметтің мансаптық компонентін түсінуге ықпал етеді және офицердің өзінің «акме» деген ұмтылысы деп аталады.

Зерттеу нәтижелері және оларды талқылау. Өздеріңіз білетіндей, қарулы күштер кез-келген мемлекеттің әскери ұйымының негізі болып табылады және дара басшылық қағидатына негізделген дәстүрлі консервативті, қатаң реттелген және өте нормаланған құрылым болып табылады. Әскери қызмет салты Қарулы Күштердің жалпы әскери жарғыларымен реттеледі, әскери қызмет өткеру қағидаларында әскери қызметшілердің әскери-кәсіптік қызметінің, оның ішінде осы қызметке кәсіптік даярлық саласындағы нақты талаптары мен нормалары белгіленген [1, 2].

Әскери жоғары оқу орындарында кәсіптік даярлау тұрақты дамуды, педагогикалық зерттеулердің отандық және шетелдік тәжірибесін пайдалану кезінде оны әлемнің жетекші елдерінің кәсіптік білімінің қазіргі деңгейіне жедел жеткізуді қажет етеді. Белгіленген талаптарды сақтау және сәйкестендіру мақсатында әскери қызметшілердің кәсіптік даярлығы жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру саласындағы халықаралық құжаттармен үйлестірілген мемлекеттік білім беру стандарттарына бағдарланады (XXI ғасырға арналған жоғары білім туралы дүниежүзілік декларация [3], университеттік білім беру кезеңдерінің жалпы эквиваленттілігі туралы Еуропалық конвенция [4], жоғары оқу орындарына жататын біліктілікті тану туралы Лиссабон конвенциясы Еуропалық аймақтағы жоғары білім [5], Еуропадағы кәсіптік білім беру және оқыту саласындағы ынтымақтастықты дамыту жөніндегі Копенгаген декларациясы [6], Еуропалық жоғары білім беру кеңістігі үшін біліктілік шеңбері [7]).

Соңғы жылдары байқалған білім беру стандарттарындағы өзгерістер жеке құрамның кәсіптік даярлық деңгейіне, біліміне, денсаулық жағдайына, дене шынықтыруына және психологиялық тұрақтылығына қойылатын талаптарды күшейтеді. Қазір әрбір әскери лауазым үшін офицерлер, сержанттар мен сарбаздар алмастыруға жататын әскери лауазымдар бойынша міндеттерді орындау үшін қажетті әскери қызметшілердің кәсіби білімі мен дағдыларына қойылатын біліктілік талаптары әзірленіп, енгізілгені кездейсоқ емес.

Қалыптасқан мән-жайлар әскер параметрлерін жақсартуға, Қарулы Күштердің жоғары жауынгерлік әзірлігін қамтамасыз етуге және елдің қорғаныс қабілетін нығайтуға байланысты офицерлердің кәсібилігін арттыруға әлеуметтік сұранысты өзектендіреді. Бұл жағдайда әскери ортада бәсекеге қабілеттіліктің өсуіне байланысты әскери университеттің магистратурасында офицерлерді кәсіби мансапты дамытуға даярлау мәселесі ерекше өзектілікке ие болады. Әскери мамандыққа негізгі дайындық және болашақ мансапты жоспарлау мәселелері, шын мәнінде, офицердің кәсіби маңызды қасиеттері мен құзыреттерін қалыптастыру, әскери университеттің Бакалавриатында оқу барысында шешіледі және алынады, ал олардың одан әрі дамуы жоғары әскери білімнің екінші сатысы-әскери университеттің магистратурасымен байланысты.

Мансаптық-кәсіптік дамуға назар аудару әскери университеттің магистратурасында оқитын офицер үшін басым болады, онда мансаптық бағдарлар мен қажеттіліктер дамиды, бұл олардың мансаптық-кәсіптік

мақсаттарын қою ерекшелігіне әсер етеді. Осыған сүйене отырып, кәсіби мансапты дамытуға дайындық әскери-кәсіптік білім берудің жоғары оқу орнынан кейінгі кезеңінде офицерлерді даярлау нәтижелерінің біріне айналады. Қазіргі уақытта әскерлерде жеткілікті дайындалған офицерлер өздерінің кәсіби және мансаптық әлеуетін толық жүзеге асыра алмайтын жағдай қалыптасты. Бұл негізде күйіп қалу синдромы дамиды және мансапты дамытуға деген ынта төмендейді.

К.В. Аксенов, А.Н. Герасимов, Н.И. Резник және А.Н. Ксенофонтова (А.П. Еремина, Т.Н. Крисковец, А.В. Леденева) бастаған Орынбор ғалымдарының топтары жүргізген зерттеулерде магистратураның, оның ішінде әскери жоғары оқу орны міндеттерінің бірі одан әрі ілгерілеу үшін жағдай жасау болып табылатындығы атап өтілген ғылымда кәсіби мансап ретінде белгіленген мамандықтағы тұлғалар.

Бірқатар жұмыстарға қарамастан (А.В. Барабанщиков, В.П. Давыдов, Г.А. Шабанов), педагогика ғылымында офицерлердің мансаптық және кәсіби даму құбылысына арналған зерттеулердің жетіспеушілігі байқалады. Қазіргі уақытта қазіргі офицердің мансаптық механизмдері мен мансаптық маршруттары толық негізделмеген (И.А. Алехин, Ю.А. Ленёв, М.А. Лямзин, В.И. Марченков). Әскери қызметшілердің мансаптық-акмеологиялық қажеттіліктеріне жеткіліксіз көңіл бөлінеді (А.Я. Анцупов, В.Г. Демин, А.Н. Назаров).

Шетелдік әскерлердің әскерлерді жасақтаудың келісімшарттық негізіне көшу үрдісі аясында офицерлердің кәсіби ұтқырлығының дамуы және мансаптық-кәсіби траекторияларының вариативтілігінің кеңеюі байқалады (Ж.Х. Ахметов, В.Я. Слепов, Б.А. Федулов). Осыған байланысты офицерлердің әскери мансабының субъективті-вариативті кеңістігінің мәні мен мазмұнын зерттеуге бағытталған зерттеулерге қажеттілік туындайды (С.В. Бунин, С.М. Кулешов, О.В. Черненко).

Осылайша, бүгін қажет:

біріншіден, қазіргі қоғамдағы офицерлердің мансаптық және кәсіби даму құбылысын қайта қарау, оны дәстүрлі мағынада өзгерту;

екіншіден, әскери жоғары оқу орындары магистратурасының қазіргі заманғы еңбек нарығының талаптарын, жеке ерекшеліктерін, моральдық-іскерлік қасиеттерін және әскери жоғары оқу орындары магистратурасы студенттерінің қабілеттерін ескере отырып, білім алушыларды неғұрлым дербестендірілген және нүктелік даярлауды жүзеге асырудағы мүмкіндіктерін айқындау;

үшіншіден, әскери жоғары оқу орнының магистратурасында кәсіби мансапты дамытуға дайындықтың жаңа формалары мен әдістерін іздеу.

Даярлықтың жоғары оқу орнынан кейінгі кезеңінде офицерлік корпусының мансаптық-кәсіби даму проблемасының қазіргі жай-күйіне жүргізілген талдау мынадай қайшылықтарды анықтауға мүмкіндік берді:

- қазіргі заманғы армияның тұрақсыздық пен экстремалды жағдайларда күрделілігі жоғары міндеттерді орындауға қабілетті, өздерінің өмірлік және мансаптық бағыттарын икемді құруға дайын стандартты емес офицерлерге деген

қажеттілігі арасында, екінші жағынан, әскери университеттің осындай мамандарды даярлауға дайындығы жеткіліксіз;

- қазіргі заманғы еңбек нарығының талаптарына және жан-жақты кәсіби даярлыққа бағытталған әскери білім алуға дәстүрлі тәсілге сәйкес әскери ЖОО магистранттарын дербестендірілген және нүктелік даярлауды жүзеге асыру қажеттілігі арасында;

- әскери жоғары оқу орнының командалық-оқытушылық құрамының білім алушыларда мансапты дамытуға дайындықты қалыптастыруға ұмтылысы мен осы процестің өнімділігін қамтамасыз ететін педагогикалық, технологиялық құралдардың жетіспеушілігі арасында.

Демек, офицердің мансаптық-кәсіби дамуы – бұл кәсіби шеберлікке қол жеткізу және мансаптық қажеттіліктерді қанағаттандыру мақсатында әскери-кәсіби білімді, дағдыларды, дағдыларды және моральдық-іскерлік қасиеттерді қалыптастыру мен жетілдірудің күрделі процесі, сонымен қатар өзін-өзі дамыту мен өзін-өзі көрсетудің, әскери -кәсіби қызметке өзінің «акмесіне» ұмтылыстың нәтижесі болып табылады [8].

Офицердің мансаптық-кәсіби дамуына әсер етеді:

бір жағынан, оны әскери іске адалдықтың, әскери борышқа адалдықтың және Отанға жанқиярлықпен қызмет етудің дәстүрлі құндылықтарымен шартталған реттелген, консервативті және идеологияланған құбылыс ретінде түсінудің тарихи қалыптасқан тәсілдері;

екінші жағынан, қазіргі заманғы әлеуметтік-мәдени және әлеуметтік-экономикалық процестер: 1) әскери мансапты таңдауды офицерді мансаптық және кәсіби биіктерге жетуге ынталандыратын материалдық қажеттіліктерді қанағаттандыру мүмкіндігі ретінде анықтайтын нарықтық қатынастардың таралуына; 2) әскери лауазымдар мен мамандықтар тізбесінің кеңеюіне, демек, мансаптық өсуге әкелетін әскерлерде цифрландыруды дамытуға байланысты вариациялары; 3) әскери қызметте болудың шекті жасын арттыру арқылы офицердің мансаптық-кәсіптік дамуының детерминанттарының мазмұнын мансаптық жолдың ұзақтығын ұлғайту, бәсекелестік ортаны қалыптастыру, кәсіптік ұтқырлықты арттыру жағына өзгертеді.

Біздің ойымызша, офицерлерді кәсіби мансапты одан әрі дамытуға дайындау процесі – бұл офицерлерді мансапты жобалау және жоспарлау дағдыларына үйрету міндеттерін шешудің дәйекті процесі, ол келесі кезеңдерді қамтуы керек [9, 17 б.]:

1) *таныстыру*, білім алушы офицерлерді мансап, оның даму түрлері, кезеңдері туралы біліммен байытудан, оларға офицерлер корпусының мансаптық-кәсіптік даму проблемасының қазіргі жай-күйі туралы өзекті ақпаратты жеткізуден тұрады;

2) *тренингтік*, офицер болашақ кәсіби рөлдер мен позицияларды «сынап көретін» симуляциялық (ситуациялық) жағдайлар жасауды білдіреді; әскери ойындар мен командалық-штабтық жаттығулар кезінде басқа бейін, мамандық бойынша лауазымдық міндеттерді орындау ой-өрісін кеңейтеді және сіздің лауазымдық жағдайыңызға басқаша қарауға және мансапты қайта қарауға мүмкіндік береді;

3) *тәжірибеге бағдарланған*, іс жүзінде мансаптық-кәсіптік даму саласында алған білімдері мен дағдыларын пайдалануды көздейді; осы кезеңде әскерлердегі (әскери тағылымдама барысында) командалық, штабтық және басқа да лауазымдардағы лауазымдық тағайындау бойынша міндеттерді орындауда практикалық дағдылар жетілдіріліп, бекітіледі.

Қорытынды. Ғылыми және арнайы әдебиеттерді талдау әскери-кәсіби мансапты дамытуға дайындық офицерлер корпусының қазіргі сұраныстары мен үміттеріне сәйкес келетін өзекті міндет екенін анықтауға мүмкіндік берді. Зерттеу жұмысының маңызды кезеңі офицердің мансаптық және кәсіби дамуы тұрғысынан акме құбылысын түсіну болды. Автордың пайымдауынша, офицер акменің сыйымдылығы бар және әскери-кәсіби қызметте ең жақсы болуға және болуға деген ұмтылысында көрінеді. Жалпы алғанда, мансаптық кәсіби акме-бұл әскери мамандықтағы офицердің ең толық ашылуы. Ең бастысы, офицердің жетілдіру және өзін-өзі жетілдіру процестерінде трансформациялық қызметтің мағынасын беруі және білуі.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1 Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерінің, басқа да әскерлері мен әскери құралымдарының жалпыәскери жарғыларын бекіту туралы / Қазақстан Республикасы Президентінің 2007 жылғы 5 шілдедегі № 364 Жарлығы. – Астана, 2007. – 513 б.

2 Әскери қызмет және әскери қызметшілердің мәртебесі туралы / Қазақстан Республикасының 2012 жылғы 16 ақпандағы № 561-IV. – Астана, 2012. – 81 б.

3 Высшее образование в XXI веке: подходы и практические меры / ЮНЕСКО, Всемирная конф. по высш. образованию (Париж, 5-9 октября 1998 года). – Париж, 1998. – 24 с.

4 Европейская конвенция об общей эквивалентности периодов университетского образования ETS № 138 (Рим, 6 ноября 1990 года). – Рим, 1990. – 4 с.

5 Конвенция о признании квалификаций, относящихся к высшему образованию в Европейском регионе ETS № 165 (Лиссабон, 11 апреля 1997 года). – Лиссабон, 1997. – 16 с.

6 Декларация Европейской Комиссии и министров профессионального образования европейских стран по развитию сотрудничества в области профессионального образования и обучения в Европе (Копенгаген, 29-30 ноября 2002 года). – Копенгаген, 2002. – 11 с.

7 Рамка квалификаций для Европейского пространства высшего образования (Берген, 19-20 мая 2005 года). – Берген, 2005. – 5 с.

8 Исаков Е.М., Жексенбинов Б.Н., Тогусова А.К. Военно-профессиональное акме как вершина профессиональных достижений офицера // Научно-образовательный журнал «Вестник Военного института Национальной гвардии Республики Казахстан». – 2022. – № 3 (45). – С.74-78.

9 Искаков Е.М. Подготовка студентов магистратуры военного вуза к развитию профессиональной карьеры: дис. ... канд. пед. наук: 5.8.7. – Омский гос. пед. ун-т. – Омск, 2022. – 288 с.

REFERENCES:

1 On approval of the general military regulations of the Armed Forces, other troops and military formations of the Republic of Kazakhstan / Decree of the President of the Republic of Kazakhstan dated July 5, 2007 No. 364. - Astana, 2007. – 513 p.

2 On military service and the status of military personnel / Law of the Republic of Kazakhstan dated February 16, 2012 No. 561-IV. - Astana, 2012. – 81 p.

3 Higher education in the 21st century: approaches and practical measures / UNESCO, World Conference on Higher Education education (Paris, October 5-9, 1998). - Paris, 1998. – 24 p.

4 European Convention on the General Equivalence of Periods of University Education, ETS No. 138 (Rome, November 6, 1990). – Rome, 1990. – 4 p.

5 Convention on the Recognition of Qualifications Related to Higher Education in the European Region ETS No. 165 (Lisbon, April 11, 1997). - Lisbon, 1997. – 16 p.

6 Declaration of the European Commission and the Ministers of Vocational Education of European Countries on the development of cooperation in the field of vocational education and training in Europe (Copenhagen, November 29-30, 2002). - Copenhagen, 2002. – 11 p.

7 Qualifications Framework for the European Higher Education Area (Bergen, May 19-20, 2005). - Bergen, 2005. – 5 p.

8 Iskakov E.M., Zheksenbinov B.N., Togusova A.K. Military professional acme as the pinnacle of an officer's professional achievements // Scientific and educational journal «Bulletin of the Military Institute of the National Guard of the Republic of Kazakhstan». - 2022. - № 3 (45). – P.74-78.

9 Iskakov E.M. Preparation of students of the magistracy of a military university for the development of a professional career: dissertation. ... Candidate of Pedagogical Sciences: 5.8.7. - Omsk State Pedagogical University. un-T. - Omsk, 2022. – 288 p.

E.M. ISKAKOV

SOCIOCULTURAL CONDITIONALITY OF PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF MODERN OFFICER

The National Defence University of the Republic of Kazakhstan

The article highlights the problem of professional growth and career development of an officer of the armed forces, taking into account the modern socio-cultural, socio-humanitarian and socio-economic context. The methodological basis of the study was made up of activity-based and acmeological approaches, which combined to form a holistic view of the officer's career and professional development process. Based on the analysis of concepts and theories in the field of military professional training and building a military career, contradictions were formulated that made it possible to identify a problem field and, using research methods, identify the essential characteristics and features of an officer's career and professional development. The author substantiates and describes the process of preparing officers

for the design and planning of a professional career, consisting of introductory, training and practice-oriented stages.

Е.М. ИСКАКОВ

СОЦИОКУЛЬТУРНАЯ ОБУСЛОВЛЕННОСТЬ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННОГО ОФИЦЕРА

Национальный университет обороны Республики Казахстан

В статье актуализируется проблема профессионального роста и карьерного развития офицера вооруженных сил с учетом современного социокультурного, социогуманитарного и социоэкономического контекста. Методологическую базу исследования составили деятельностный и акмеологический подходы, которые в сочетании позволили сформировать целостный взгляд на процесс карьерно-профессионального развития офицера. На основе анализа концепций и теорий в области военно-профессиональной подготовки и построения военной карьеры сформулированы противоречия, которые позволили выявить проблемное поле и с помощью исследовательских методов выявить сущностные характеристики и особенности карьерно-профессионального развития офицера. Автором обоснован и описан процесс подготовки офицеров к проектированию и планированию профессиональной карьеры, состоящий из ознакомительного, тренингового и практико-ориентированного этапов.

УДК 355.23; 355.54/.55

С.К. ИМИРОВ

магистр, начальник факультета Национальной гвардии Национального университета обороны Республики Казахстан, полковник, г. Астана, e-mail: imirov67@mail.ru

РОЛЬ И МЕСТО КОМАНДОВАНИЯ И ПРОФЕССОРСКО-ПРЕПОДАВАТЕЛЬСКОГО СОСТАВА В СОВЕРШЕНСТВОВАНИИ ПРАВОВОЙ КУЛЬТУРЫ КУРСАНТОВ

В современных условиях уровень правовой культуры курсантов военного вуза играет ключевую роль в формировании профессиональной компетентности, морально-нравственных качеств и правосознания будущих офицеров. Правовая культура курсантов определяется множеством факторов, включая изменения в законодательстве, стремительное развитие правовых технологий и возрастающие требования к воинской службе в условиях современных вызовов. Формирование у курсантов высокого уровня правовой культуры способствует их эффективной деятельности в служебно-боевой и повседневной жизни, обеспечивает дисциплину, ответственное исполнение обязанностей и уважение к правам других людей. Особое значение в этом процессе имеет роль

командования и профессорско-преподавательского состава, которые выступают основными субъектами воспитания правовой культуры. Командиры, органы военного управления и преподаватели правовых дисциплин создают условия для развития правосознания, правовой грамотности и навыков применения правовых знаний на практике. Их личный пример, педагогическое мастерство и способность мотивировать курсантов играют решающую роль в совершенствовании правовой культуры. Таким образом, скоординированные усилия командования и профессорско-преподавательского состава позволяют обеспечить комплексный подход к формированию правовой культуры курсантов, что является важной частью профессиональной подготовки военнослужащих.

Ключевые слова: курсант, правовая культура, командование, профессорско-преподавательский состав, формирование, правосознание, совершенствование, образовательный процесс.

Введение. Совершенствование правовой культуры курсантов военного вуза является неотъемлемой частью подготовки профессиональных военных кадров и важнейшим компонентом их образовательного процесса. Командование и профессорско-преподавательский состав играют ключевую роль в данном процессе [1, с. 57-63]. Они должны формировать у курсантов высокую правовую сознательность, навыки соблюдения уставных норм и развивать у курсантов самостоятельность в приобретении правовых знаний и умений их применения. Важность этого аспекта подтверждается рядом исследований ученых [2, с. 180]. Командиры и преподаватели, которые активно вовлекают курсантов в процесс формирования правового сознания, создают условия для совершенствования правовой культуры [3, с. 140].

Методы исследования. Для достижения поставленной цели в исследовании использованы как общенаучные, так и специализированные методы. Эти методы позволили глубже понять механизмы формирования правовой культуры курсантов и выявить ключевые факторы, влияющие на их совершенствование. На основе полученных данных разработаны практические рекомендации для преподавателей и командиров, направленные на создание условий для эффективного воспитания правовой культуры курсантов в рамках военного образования.

Основная часть.

Важным условием успеха в совершенствовании правовой культуры курсантов является правильное понимание командованием, профессорско-преподавательским составом ее сущности, содержания и структуры. Эта работа должна стать одним из ключевых направлений в их деятельности, поскольку затрагивает важнейшие аспекты правовой идеологии, мировоззрения, правовых качеств, убеждений и установок курсантов. Формирование правовой культуры должно осуществляться через целенаправленное идейно-правовое, духовно-нравственное воздействие со стороны общества и государства, а также под влиянием командиров и преподавателей, организуемое в рамках педагогической системы [4, с. 32-40]. Другими важными элементами являются: личные

морально-нравственные качества и высокая правовая культура командиров и преподавателей, которые непосредственно влияют на поведение курсантов [5, с. 22-29]. Опрос курсантов показал, что около 75 % респондентов считают, что командиры, офицеры ВиСПР и преподаватели оказывают на них значительное педагогическое воздействие.

Исследования показывают, что командиры, являясь примером правовой грамотности и порядочности, способствуют более эффективному восприятию и усвоению правовых норм курсантами. Особенно важным является их влияние на формирование у курсантов ответственности и дисциплины, что напрямую связано с правовой культурой [6, с. 74-80]. Командиры должны осуществлять контроль за соблюдением правовых норм и активно консультировать курсантов по вопросам права, что способствует лучшему усвоению правовых норм и формированию у курсантов ответственности [7, с. 120]. С.Е. Голубева отмечает, что социальная среда, в том числе взаимодействие с сослуживцами, командирами и преподавателями, играет ключевую роль в формировании правового сознания курсантов, что требует взаимодействия всех субъектов образовательного процесса [8, с. 130].

Раскроем роль и место субъектов педагогического процесса в формировании правовой культуры курсантов.

Роль *руководства военного вуза* является ключевой и многогранной, командование не только разрабатывает и внедряет образовательные программы, направленные на улучшение правовой осведомленности и воспитание законопослушных граждан, но и активно следит за их реализацией, создавая благоприятную атмосферу для эффективного обучения, обеспечивая координацию и руководство учебно-воспитательным процессом, поддержку, ресурсы и организационную структуру. Командование должно стать образцом для курсантов, демонстрируя высокие моральные и этические стандарты, демонстрируя уставные и этические правила поведения, осуществлять контроль над их соблюдением и в формировании у курсантов уважения к законам и нормам. Они должны сочетать повседневную требовательность с заботой о личном составе, проявлять уважение к курсантам.

Важная роль в совершенствовании правовой культуры курсантов отводится *командирам курсантских подразделений*, так как курсанты находятся в непосредственном и прямом подчинении офицерам ротного и батальонного звена. Командиры должны служить основными образцами для курсантов и оказывать значительное влияние на их поведение и ценности, обеспечивая поддержку и руководство во время их учебы и службы. Их собственное соблюдение законов и норм, профессионализм и этичность должны служить примером для подражания. Кроме того, в соответствии с уставами и должностными полномочиями командиры подразделений должны осуществлять контроль за соблюдением воинской дисциплины, распорядка дня и других правил, установленных в соответствии с уставами и внутренними приказами. Они корректируют негативные проявления и поощряют положительное поведение, что способствует совершенствованию правильных правовых ценностей. Личным примером командиры подразделений обязаны прививать

курсантам важные ценности этики и морали, включая уважение к правам и обязанностям граждан, честность, справедливость и профессиональную этику. Офицеры подразделений должны реагировать на все конфликтные ситуации, возникающие между курсантами, помогать им разрешать конфликты, решать сложные ситуации и принимать решения в соответствии с законом и правилами.

Заместители командиров по ВиСПР и структуры органов ВиСПР играют ключевую, организующую и мобилизующую роль в совершенствовании правовой культуры курсантов. Они обеспечивают интеграцию правовых норм и ценностей в воспитательный процесс, разрабатывают планы мероприятий, проводят профилактическую работу, организуют психологическую поддержку и формируют здоровые межличностные отношения между курсантами. Это важно для создания атмосферы взаимного уважения и дисциплины, что напрямую связано с правовой культурой.

Основные усилия в работе заместителей командиров по ВиСПР должны быть направлены на развитие у курсантов этических ценностей, включая честность, ответственность, уважение к правам и свободам других людей, что также является важным аспектом правовой культуры. В рамках сплочения воинских коллективов органы ВиСПР должны создавать условия для здоровых межличностных отношений между курсантами на основе взаимного уважения, доверия и сотрудничества. Органы ВиСПР должны прививать курсантам понимание и уважение законов, развивать этические ценности и поддерживать курсантов в решении различных жизненных и служебных проблем.

Профессорско-преподавательский состав не только обучают курсантов правовым нормам, но и помогают развивать у них навыки их применения в реальных ситуациях. Преподаватели должны быть не только специалистами в области права, но и педагогами, которые могут заинтересовать курсантов и создать атмосферу для их самосовершенствования. Важно учитывать, что правовая культура не ограничивается только знаниями о праве, но и включает в себя моральные и этические нормы, которые должны быть усвоены в процессе обучения. Согласно исследованиям, преподавание правовых дисциплин требует от педагогов интеграции теории и практики, а также разработки методов, способствующих формированию правосознания курсантов [9, с. 220]. Преподаватели должны быть примером законопослушания и профессионализма, что формирует у курсантов правильные ценности и отношения к праву. Они являются мастерами в области педагогики и психологии, как правило, имеют за плечами большой служебный и жизненный опыт, по возрасту и по воинскому званию являются старшими. Их собственное поведение и отношение к закону и праву оказывают непосредственное влияние на правосознание курсантов. Преподаватели могут выступать в качестве наставников, помогая курсантам разбираться в сложных правовых вопросах, консультируя их по правовым вопросам и руководя военно-научными проектами в этой области. Важное значение имеет активное участие преподавателей в организации и проведении мероприятий комплексно-целевой программы.

Помощник начальника военного вуза по правовым вопросам (юрисконсульт) служит основным источником правовых знаний, укрепляет

правовую культуру среди курсантов, обучая их важности соблюдения законности. Он должен служить примером законности, этики и профессионализма для курсантов, демонстрируя правильное применение права и соблюдение этических норм в своей деятельности. Как главный знаток права он должен проводить консультирование и консультации по правовым вопросам, руководить работой кабинета «Правовая приемная». В рамках выполнения своих функциональных обязанностей юрист должен участвовать в подготовке курсантов к различным видам правовой деятельности.

Военная полиция отвечает за обеспечение законности и правопорядка, воинской дисциплины среди курсантов. Присутствие воинской полиции и ее деятельность должны способствовать совершенствованию правовой культуры курсантов, пониманию ими важности соблюдения законов и правовых норм. Мероприятия по профилактике правонарушений среди личного состава должны быть направлены, прежде всего, на разъяснение курсантам требований законов, общевоинских уставов и привития в них правовой культуры путем проведения профилактической работы. Важным фактором является тот факт, что представители воинской полиции должны сами служить примером соблюдения законности и этики, их профессионализм и ответственное отношение к исполнению своих обязанностей влияют на правовую культуру курсантов.

Таким образом, командование Академии, преподаватели, органы ВиСПР, военная полиция играют важнейшую роль в совершенствовании правовой культуры курсантов, обеспечивая комплексный подход к обучению и воспитанию будущих офицеров.

Заключение. Совершенствование правовой культуры курсантов — это сложный и многогранный процесс, который требует скоординированных усилий командования, преподавателей и органов военного управления.

Командование, органы военного управления и профессорско-преподавательский состав играют ключевую роль в воспитательном процессе, создавая условия для формирования у курсантов знаний в области права, а также моральных и этических ценностей, составляющих основу правовой культуры. Одним из важнейших аспектов является личный пример командиров и преподавателей, которые должны служить образцом высокой правовой культуры для курсантов.

Таким образом, роль командования и профессорско-преподавательского состава в воспитании правовой культуры не ограничивается только передачей знаний. Они создают среду, способствующую формированию у курсантов всестороннего правосознания, гражданской ответственности и дисциплины. Такой подход обеспечивает подготовку высококвалифицированных офицеров, способных эффективно выполнять свои обязанности, соблюдая законы и нормы воинской службы, а также действовать в интересах правопорядка и справедливости в обществе.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1 Козлов С.А. Влияние преподавателей на формирование правовой культуры курсантов // Образование и право. — 2020. — № 6. — С. 57-63.

- 2 Сидоров А.В. Правовая культура курсантов военных учебных заведений /А.В. Сидоров. — М.: Изд-во МГЮА, 2020. — 180 с.
- 3 Новиков А.В. Влияние командиров и преподавателей на правовое воспитание курсантов / А.В. Новиков. — М.: Изд-во РАУ, 2017. — 140 с.
- 4 Петров В.И. Правовая культура курсантов военных учебных заведений // Вестник военной педагогики. — 2020. — № 5. — С. 32-40.
- 5 Дьякова И.Г. Роль командиров в воспитании правовой культуры курсантов // Журнал военного образования. — 2018. — № 2. — С. 22-29.
- 6 Сидоров М.А. Психологические аспекты правового сознания у курсантов // Вопросы психологии. — 2017. — № 4. — С. 74-80.
- 7 Петров И.Д. Роль командиров в воспитании правовой культуры курсантов / И.Д. Петров. — Омск: изд-во ОмГУ, 2019. — 120 с.
- 8 Голубева С.Е. Социальные факторы в воспитании правовой культуры курсантов / С.Е. Голубева. — Новосибирск: изд-во НГУ, 2019. — 130 с.
- 9 Алексеева И.Г. Методы преподавания права в военных вузах / И.Г. Алексеева. — СПб.: изд-во СПбГУ, 2018. — 220 с.

REFERENCES:

- 1 Kozlov, S. A. The Influence of Teachers on the Formation of Legal Culture among Cadets // Education and Law. — 2020. — No. 6. — P. 57–63.
- 2 Sidorov, A. V. Legal Culture of Cadets in Military Educational Institutions / A. V. Sidorov. — Moscow: MGUA Publishing, 2020. — 180 p.
- 3 Novikov, A. V. The Influence of Commanders and Teachers on the Legal Education of Cadets / A. V. Novikov. — Moscow: RAU Publishing, 2017. — 140 p.
- 4 Petrov, V. I. Legal Culture of Cadets in Military Educational Institutions // Bulletin of Military Pedagogy. — 2020. — No. 5. — P. 32–40.
- 5 Dyakova, I. G. The Role of Commanders in the Formation of Legal Culture among Cadets // Journal of Military Education. — 2018. — No. 2. — P. 22–29.
- 6 Sidorov, M. A. Psychological Aspects of Legal Consciousness in Cadets // Questions of Psychology. — 2017. — No. 4. — P. 74–80.
- 7 Petrov, I. D. The Role of Commanders in the Formation of Legal Culture among Cadets / I. D. Petrov. — Omsk: Omsk State University Publishing, 2019. — 120 p.
- 8 Golubeva, S. E. Social Factors in the Formation of Legal Culture among Cadets / S. E. Golubeva. — Novosibirsk: Novosibirsk State University Publishing, 2019. — 130 p.
- 9 Alexeeva, I. G. Methods of Teaching Law in Military Educational Institutions / I. G. Alexeeva. — St. Petersburg: St. Petersburg State University Publishing, 2018. — 220 p.

С.К. ИМИРОВ

КУРСАНТТАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ МӘДЕНИЕТІН ЖЕТІЛДІРУДЕ
КОМАНДАЛЫҚ ЖӘНЕ ПРОФЕССОРЛЫҚ-ОҚЫТУШЫЛЫҚ ҚҰРАМНЫҢ
РӨЛІ МЕН ОРНЫ

Қазақстан Республикасы Ұлттық қорғаныс университеті

Қазіргі жағдайда әскери оқу орны курсанттарының құқықтық мәдениет деңгейі болашақ офицерлердің кәсіби құзыреттілігін, адамгершілік-рухани қасиеттерін және құқықтық санасын қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Курсанттардың құқықтық мәдениетіне заңнаманың өзгерістері, құқықтық технологиялардың қарқынды дамуы және қазіргі заманғы сын-қатерлер жағдайында әскери қызметке қойылатын талаптардың артуы секілді көптеген факторлар әсер етеді. Курсанттардың құқықтық мәдениетінің жоғары деңгейін қалыптастыру олардың күнделікті және қызметтік-жауынгерлік қызметтегі тиімділігін арттыруға, тәртіпті қамтамасыз етуге, міндеттерді жауапкершілікпен орындауға және өзге адамдардың құқықтарына құрмет көрсетуге ықпал етеді. Бұл үдерісте командалық және профессорлық-оқытушылық құрамның рөлі ерекше маңызды, олар құқықтық мәдениетті тәрбиелеудегі негізгі субъектілер болып табылады. Командирлер, әскери басқару органдары мен құқықтық пәндердің оқытушылары құқықтық сананы, құқықтық сауаттылықты және құқықтық білімді тәжірибеде қолдану дағдыларын дамыту үшін жағдай жасайды. Олардың жеке үлгісі, педагогикалық шеберлігі және курсанттардың ынталандыру қабілеті құқықтық мәдениетті жетілдіруде шешуші рөл атқарады. Осылайша, командалық және профессорлық-оқытушылық құрамның үйлесімді күш-жігері курсанттардың құқықтық мәдениетін қалыптастыруға кешенді тәсіл енгізуге мүмкіндік береді, бұл әскери қызметшілерді кәсіби даярлаудың маңызды бөлігі болып табылады.

S.K. IMIROV

THE ROLE AND PLACE OF COMMAND AND TEACHING STAFF IN THE IMPROVEMENT OF CADETS' LEGAL CULTURE

National Defense University of the Republic of Kazakhstan

In modern conditions, the level of legal culture of military university cadets plays a key role in shaping their professional competence, moral and ethical qualities, and legal awareness as future officers. The legal culture of cadets is influenced by various factors, including changes in legislation, the rapid development of legal technologies, and increasing demands for military service in the face of contemporary challenges. Developing a high level of legal culture among cadets enhances their effectiveness in operational and everyday activities, ensures discipline, responsible performance of duties, and respect for the rights of others. The role of command and teaching staff is of particular importance in this process, as they serve as primary agents in fostering legal culture. Commanders, military management bodies, and legal discipline instructors create conditions for the development of legal awareness, legal literacy, and the practical application of legal knowledge. Their personal example, pedagogical expertise, and ability to motivate cadets play a decisive role in improving legal culture. Thus, coordinated efforts by command and teaching staff ensure a comprehensive approach to forming cadets' legal culture, which is an essential component of professional military training.

УДК 658.336

Қ.М. ХАЛДЖАНОВ¹, Б.М. АҚТАНОВ²

¹Қазақстан Республикасы Ұлттық ұланы академиясының магистранты, майор, Петропавл қ., e-mail: haldzanovkantbek@gmail.com;

²Қазақстан Республикасы Ұлттық ұланы академиясы тактика және жалпыәскери пәндер кафедрасы бастығының орынбасары, полковник, Петропавл қ., e-mail: a.bulat.aktanov@mail.ru

АРНАЙЫ МАҚСАТТАҒЫ «Б» ӘСКЕРИ ҚЫЗМЕТШІЛЕРІН ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЖАЙ-КҮЙІ ЖӘНЕ ЭМОЦИОНАЛДЫ ЖАҒДАЙЛАРДА ӨЗІН-ӨЗІ РЕТТЕУ ЖОЛДАРЫ

Мақалада Қазақстан Республикасы Ұлттық ұланы арнайы мақсаттағы «Б» бөліністерінің әскери қызметшілерін, мен жауынгерлік іс-қимылдарға қатысқан әскери қызметшілерге психологиялық көмек көрсету, олардың жауынгерлік тапсырманы орындауға дайындығы эмоционалды жағдайды реттеу туралы қарастырылады.

Түйінді сөздер: *арнайы мақсаттағы «Б» бөліністері, жауынгерлік рухы, әскери қызметшілердің психикалық күйлері, психологиялық көмек, эмоционалды жағдайларды реттеу жолдары.*

Кіріспе

Қазақстан Республикасы Ұлттық ұланы қазіргі даму кезеңі әскери қызмет жағдайында адамның сенімді және тиімді жұмыс істеуі мәселесіне назар аударудың едәуір артуымен сипатталады. Арнайы мақсаттағы «Б» бөліністерінің әскери қызметшілерін моральдық-психологиялық жай-күйін және психологиялық тұрақтылығын нығайту, олардың кез келген жағдайда міндеттерді орындауға дайындығы мен қабілетін арттыру мәселелердің бірі болды. Арнайы мақсаттағы «Б» бөліністері әскери қызметшілері өзін-өзі реттеу не үшін қажет?

Арнайы мақсаттағы «Б» бөліністері әскери қызметшінің мамандығы әр түрлі стресстік факторлардың әсерімен байланысты. Қалыптасқан жағдайдың белгісіздігі, қауіпті үнемі күту, белгісіз қарсыласпен қақтығыстар, тез өзгеретін жағдайларды үздіксіз логикалық және психологиялық талдау қажеттілігі, зейіннің қарқынды жұмысы адамның психикасына күшті және аралас әсер етеді, оның барлық физикалық және психикалық мүмкіндіктерін жұмылдыруды талап етеді, пайдалы мәселелерді тиімді шешу болып табылады.

Арнайы мақсаттағы «Б» бөліністері әскери қызметші өзінің кәсіби міндеттерін және құзыреттілігіне байланысты, заңсыз қаруланған құрылымдар, экстремистік ұйымдар, экстремалды жауынгерлік іс-қимылдар, арнайы әскери операциялар, өзара іс-қимыл жасайтын органдар мен басқада өкілдерімен үнемі тығыз байланыста бола отырып орындайды. Мұндай жағдайларда адамның қарым-қатынасы көбінесе психиканы «күшпен» сезінеді, шиеленістің пайда болуына, эмоционалды тепе-теңдіктің бұзылуына жағдай жасайды. Мұның бәрі

көбінесе назардың таралуына, оны бақылау объектілерінен ішкі процестер мен жағдайларға ауыстыруға, жедел әрекет етуге ерікті дайындықтың төмендеуіне әкеледі және қызметтік міндеттерді орындауға теріс әсер етеді. Теріс эмоционалдық күйлердің (мазасыздық, белгісізді күту, қанағаттанбау, ашулану және т. б.) ұзақ уақыт бойы билікте болу, жағымсыз әсерлердің тәжірибесінің жоғарылығын төмендете алмау денеге жойқын әсер етеді.

Физикалық және психикалық күйлер. Ежелгі дәуірде адамның эмоциясы мен оның физикалық жағдайы арасындағы байланыс байқалды. Мысалы, эмоцияларды үнемі тежеу қажеттілігі жүректі бұзады деп есептелді; қызғаныш пен ашу ас қорыту мүшелеріне әсер етеді; қайғы, көңілсіздік сағыныш – қартаюды тездетеді; тұрақты қорқыныш қалқанша безге зиян келтіреді; кең таралған қайғы қант диабетіне әкеледі. Ұзақ мерзімді жүйке шамадан тыс жүктемелері ең күшті денені бұзуы мүмкін. [1]

Оның қызметінде бірден ерікті жұмылдыруды жүзеге асыру, барлық физикалық және психикалық күштерді біріктіру мүмкіндігі де маңызды. Бұған психикалық өзін-өзі реттеу әдістері арқылы қол жеткізуге болады. Бұл тұрғыда әсіресе құнды тәжірибе шығыс жекпе-жек мектептерінде жинақталған. Мұнда жағдайдың тез өзгеруіне барабар жауап берудің, кез-келген төтенше жағдайға бейімделудің, жекпе-жекте жаудан психологиялық артықшылыққа қол жеткізудің, физикалық денсаулықты сақтаудың негізгі шарты адамның (жауынгердің) өз психикасын «су тәрізді рух» және «ай тәрізді рух» күйінде сақтай білуі деп саналды [2].

Эмоционалды жағдайларды реттеу жолдары тыныс алу жаттығулары.

Адам күйзеліске ұшыраған кезде денеде адреналин мен норадреналиннің жоғарылауы пайда болады және қанға шығарылады. Осы гормондардың әсерінен жүрек соғу жиілігі артады, жалпы жүректің жұмысы белсендіріледі. Белсенді физикалық жұмысты орындауға, дененің қорғанысын арттыруға бағытталған қуатты энергетикалық жұмылдыру бар. Бұл адамның эмоционалды жағдайының күрт нашарлауына әкеледі (депрессия, агрессивтіліктің жоғарылауы, апатия және т.б.) [3].

Эмоционалды жағдайды реттеу өмірдің түрлі қиындықтарына төтеп беруге және жалпы әл-ауқатты жақсартуға көмектеседі. Төменде эмоционалды жағдайды реттеуге арналған бірнеше тиімді тәсілдер мен әдістер келтірілген:

1. Тыныс алу жаттығулары стресс пен алаңдаушылықты азайтуға көмектеседі. Терең тыныс алу мұрын арқылы баяу, терең дем алып, ауыз арқылы баяу шығарыңыз. Тағын айтып өтетін болсақ 4-7-8 әдісі, мұрын арқылы 4 секунд дем алып, 7 секунд тыныс ұстап, 8 секунд бойы ауыз арқылы баяу дем шығарыңыз.

2. Медитация және йога бұл әдістер сана-сезімді тыныштандыруға және денені босаңсытуға көмектеседі. Медитация ыңғайлы қалыпта отырып, санаңызды тыныс алуға немесе белгілі бір мантраға шоғырландырыңыз. Келесі йога, жайлы позалар мен тыныс алу жаттығуларын орындау арқылы денеңізді және ойыңызды босаңсытыңыз. Дене белсенділігі, дене жаттығулары эндорфиндер шығарып, көңіл-күйді жақсартуға көмектеседі. Жүгіру немесе

серуендеу, таза ауада жүру немесе жеңіл жүгіру. Жаттығу залында немесе үйде жаттығулар орындау.

3. Дұрыс тамақтану және жеткілікті ұйқы эмоционалды жағдайды жақсартуға көмектеседі. Дұрыс тамақтануды қамтамасыз етіңіз, әсіресе жемістер, көкөністер, ақуыздар және омега-3 май қышқылдарына бай тағамдарды тұтыныңыз. Ұйқы түнде жеткілікті ұйқыны қамтамасыз етіңіз (7-9 сағат).

4. Өлеуметтік қолдау достармен, отбасы мүшелерімен немесе кәсіби кеңесшілермен сөйлесу маңызды. Өңгімелесу, сезімдеріңізді бөлісіп, қолдау іздеңіз. Топтық қолдау, қолдау топтарына қатысу немесе онлайн қауымдастықтарға қосылу.

5. Шығармашылық өнер және шығармашылық іс-әрекеттер эмоционалды жағдайды жақсартуға көмектеседі. Сурет салу немесе жазу: сезімдеріңізді сурет немесе жазба арқылы білдіру. Музыка әдісі, музыка тындау немесе музыкалық аспаптарда ойнау.

6. Күн тәртібін басқару күнделікті өмірдегі тапсырмалар мен міндеттерді басқару стрессті азайтуға көмектеседі. Күнделік жүргізу, күнделікті істерді жазып, оларды басымдылық бойынша реттеңіз. Уақытты басқару, уақытты тиімді пайдалану тәсілдерін қолдану қажет.

7. Когнитивті мінез-құлық терапиясы (КМТ) бұл әдіс ойларды қайта құру арқылы эмоционалды жағдайды реттеуге көмектеседі. Теріс ойларды қайта бағалау, теріс ойларды анықтап, оларды оң көзқараспен алмастыруға тырысыңыз. Мақсат қою, нақты, қол жетімді мақсаттар қою арқылы позитивті өзгерістерге ұмтылу.

Қорытынды осылайша, осы зерттеу және тәсілдерде көрсетілген арнайы мақсаттағы «Б» бөліністері командирлерінің тәрбие жұмысы жөніндегі орынбасарларына және психолог мамандары, жауынгерлік психикалық жарақаттардың алдын алу, анықтау және эмоционалды жағдайларды реттеу жолдары бойынша көмек көрсету жөніндегі ұсыныстарды пайдалана отырып, жауынгерлік және жауынгерлік емес психогендік жарақаттар және шығындардың деңгейін едәуір төмендетуге болады.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1 Высоцкий В.В. Қазіргі ұрыстың жауынгер психикасына әсері: нұсқаулық. – 2001. – 12-13 бет.

2 Дейл Карнеги. Мазасыздықты қалай қалпына келтіруге және өмір сүруге болады, 1989.

3 Әскери психология: Әдістеме, теория, практика. – 2 кітапта. – М.: ВУ, 1998. – 212-219 бет.

REFERENCES:

1 Vysockij V.V. «Қазіргі ұрыстың жауынгер психикасына әсері» Нұсқаулық. – 2001. 12-13 bet.

2 Dejl Karnegi – «Mazasyzdyқты қалай қалпына келтіруге және өмір сүруге болady» 1989 zhyl.

3 Әскери психология: Әдістеме, теория, практика. 2 кітапта. М.: ВУ, 1998. 2. 212-219 бет.

К. М. ХАЛДЖАНОВ, Б.М. АКТАНОВ

ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ СОСТОЯНИЕ ВОЕННОСЛУЖАЩИХ
СПЕЦИАЛЬНОГО НАЗНАЧЕНИЯ «Б» И ПУТИ САМОРЕГУЛЯЦИИ
ЭМОЦИОНАЛЬНЫХ СОСТОЯНИЙ

Академия Национальной гвардии Республики Казахстан

На основе анализа имеющейся литературы в статье дается оказание психологической помощи военнослужащим подразделений специального назначения «Б» Национальной гвардии Республики Казахстан, военнослужащим, участвовавшим в боевых действиях, регулирование эмоционального состояния их готовности к выполнению боевого задания.

K.M. KHALDZHANOV, B.M. AKTANOV

THE PSYCHOLOGICAL STATE OF SPECIAL FORCES SERVICEMEN OF
UNIT «B» AND METHODS OF SELF-REGULATION OF EMOTIONAL STATES

Academy of the National Guard of the Republic of Kazakhstan

Based on the analysis of existing literature, the article provides psychological assistance to servicemen of special forces unit "B" of the National Guard of the Republic of Kazakhstan, as well as to those who have participated in combat operations, in order to regulate their emotional state and readiness for performing combat missions.

UDC 378:37.01

**N.M. STUKALENKO¹, G.T. KUSAINOVA², G.K. KAINIKENOVA³,
M.M. ASAROV⁴**

¹Doctor of Pedagogical Sciences, Academician of the Academy of Pedagogical Sciences of Kazakhstan, Professor at the Department of Pedagogy and Psychology, Sh. Sh. Ualikhanov, Kokshetau;

^{2,3,4}Master of Pedagogy and Psychology, Lecturer at the Department of Pedagogy and Psychology, Sh. Ualikhanov Kokshetau University, Kokshetau.

DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF A TEACHER IN THE CONTEXT MODERNIZATION OF EDUCATION

The article considers the problems of developing professional competence of a modern teacher in the context of education modernization and new pedagogical technologies. The article studies the ways of improvising the level of professional pedagogical competencies by using innovative tools of professional development.

Keywords: *professional competencies of a teacher, modern teacher, professional competence, education modernization, professional development, professional training.*

The current stage of education development in Kazakhstan is characterized by the intensification of modernization processes. The general meaning, the main direction of education modernization remains the same - systemic and organic changes in education in order to bring it into line with the requirements of modern life, the creation of a culture and mechanisms for the constant renewal of education, its purposeful orientation to the current and future needs of the individual, society, the state, and the demands of the country. The essence of new directions of development of Kazakhstan education is defined by a number of documents ratified by the government, facilitating the country's entry into the world educational space and stimulating integration educational processes [1, 36].

The responsibility of education, which must change fundamentally, is updated, namely: to monitor realities, take into account existing markets, define and design a new economy. Problems of the economy and education are analyzed today in an inextricable connection, technocratic approaches and the position of scientism. It Becomes normative. The economy based on knowledge and high technologies is considered as the main result of the functioning of the entire education system. Obviously, such changes have a great importance for both as a school teacher and a university teacher. It is possible to note many general requirements for teachers of general education and high education are determined by the current problems of modern education [2].

The main point in teaching of students is to increase the practice-oriented knowledge to form competencies in demand in the labor market [3]. To complete the main task are used following activities: introduction of new educational standards in preschool education, in the system of secondary education, implementation of inclusive

education, development of regional systems for assessing the quality of education, etc. Thus, the introduction of state educational standards, being an urgent problem for a teacher, entails significant changes in the professional activities of teachers. First of all, the normative and legal component of the educational process, teaching methods helps to achieve new educational results by students, using the assessment's tools. In the condition of education modernization, the teacher remains the main and principal figure, who is get used to solve the problems of education development. And also he is responsible for improving the quality of education. Consequently, improving the professional competence of teachers is an indispensable point in the process of education modernization. These circumstances became the basis for numerous studies to identify the essential characteristics of professional competence, develop models of professional competence of a modern teacher, and determine the optimal conditions for its development. Competency models are also developed in international studies such as PIRLS and PISA. These models are considered to be the most developed and can serve as a starting point for the further development of competence standards in various fields [4].

The analysis of the system of tasks and competencies of a teacher, which are underlined in the third generation standards, allows us to conclude that they certainly reflect the requirements of the modern labor market for the education of graduates of higher education, but, on the other hand, they poorly correlate with the capabilities of the educational process itself. If we proceed from the section "Tasks of professional activity of a bachelor" in the third generation standard, then the inevitable conclusion is that the qualification of a bachelor in the direction of training, for example,

"Primary school teacher" implies readiness for professional activity immediately after graduating from university. Achieving this goal seems very problematic for two reasons: the training period for bachelors is short (4 years), and the training objectives are very broad and are not aimed at mastering a specific set of work technologies that a graduate must apply in his or her professional activity. It is necessary that a specialist leaving the university not only meet the regulatory requirements of the profession, but, most importantly, be ready to build forecasts of the success (failure) of the results of activities, a kind of foresight of the development of professional events under a particular set of circumstances; build a hierarchy of goals of professional activity in accordance with the objectively developing professional situation, highlight the main and secondary, arrange meanings and values in accordance with the ideas of the employer; distribute their efforts in accordance with the requirements of the actual circumstances, and not only in accordance with regulatory requirements. In this context, in our opinion, the personal growth that should be used as one of the criteria for training competitive specialists. Such personal qualities as the ability to make an informed choice, take responsibility for one's activities, have and be able to professionally defend one's point of view, etc., which determine the competence of a professional, will allow him to effectively use the knowledge acquired at the university, the skills and abilities developed in his practical activities. Accordingly, the content of the educational process, in addition to the factors mediating the acquisition of general professional knowledge and skills, should reflect the conditions for the student's personal growth, his identity "I am a professional" [5].

Consequently, a bachelor, after completing his education at a higher educational institution, should be able to solve current problems in changing conditions, using a fairly wide range of professional operations. This means that he should have serious experience in practical activities. That is, the education of bachelors should be more practice-oriented, at the same time, it should be fundamental enough to form a set of general cultural, general scientific, general professional competencies in the student, which will serve as the basis for the formation of professional competencies. The formation of professional competencies is only the upper part of the educational pyramid, and its formation occurs in direct professional activity. We must not forget that the bachelor's degree is the foundation on which the training of masters is built. Therefore, the training of a bachelor should be organized in such a way as to at least not contradict the task of continuing education in a master's degree. Moreover, for a significant part of students, the bachelor's educational program should solve this problem. Thus, over a four-year period, a bachelor must receive fundamental training in the chosen field of practical activity, master the basic technologies in the area of training, gain experience in practical activity and at the same time be prepared to continue education in a master's degree. This contradiction, from our point of view, can be resolved only through the intensification of the educational process, not excluding its fundamental nature, but oriented towards activating the cognitive activity of students using active learning technologies.

It is impossible not to notice many other contradictions existing between the normative and legal bases for regulating educational processes and pedagogical practice, including the experience of educational activities in the real conditions of a specific educational institution. Even if we consider the procedure for reforming the education system as legitimate and necessary, the fundamental goal of which is to update the established and normally developing system, many serious tasks of education development could not be solved within the framework of the modernization carried out in the last decade. The above contradictions and problem areas of the existing system of higher professional education determine in turn the vectors of development of the system of additional professional education of teachers, which performs compensatory functions. Currently, the question "What should a modern teacher be like?" is a priority in solving the problems of modern education. Standardization in the system of pedagogical education and its modernization in general are aimed at solving this problem. Specialists of the advanced training system are also working on this problem. This topic is the most discussed in central and regional journals, professionally discussed in the scientific and expert professional community. All participants in these discussions agree that the effectiveness of any changes in the education system depends on the teacher as a specific executor of these changes. However, the given pace of introducing the above innovations in the field of education does not always correspond to the capabilities of the teacher. Since in order to fulfill the tasks set, the teacher must have a sufficiently high level of professional competence.

The current conditions of the functioning of the education system, the ongoing reforms of its structural and substantive side increase the complexity of the professional activity of the teacher, associated with intellectual and emotional stress, overcoming

psychological difficulties. In addition, the development of modern educational practice determines the emergence of new substantive and procedural characteristics of pedagogical activity. In this regard, in the implementation of urgent tasks and modern aspects of professional activity, many teachers face a problem, which lies in insufficient mastery of relevant and key professional competencies. As a result, the teacher experiences a crisis of professional competence. According to the latest research in this area, the main reasons for the crisis of professional competence of teachers in general education institutions, secondary and higher vocational education systems can be considered: the discrepancy between the change in value priorities of social development, rapid transformations of public consciousness and the rigidity of professional consciousness, thinking of specialists (pedagogical conservatism as professional deformation), their overwhelming orientation towards traditional methods and techniques for solving professional problems; the lack of understanding among most teachers of the best examples of pedagogical excellence, the use of the achievements of the world pedagogical community in educational practice; the functional inertia of the existing system of teacher training. As a result, the risk of personal and professional deformations of the teacher increases, such as: increased anxiety, frustration, tension, irritability, high aggression factor, dryness, internal insecurity, decreased professional activity, lack of tendency to empathy, low communication skills, tendency to demonstrative manifestations, fixed role mask, conflict, peremptory nature, etc. [6].

Each of the given characteristics represents one of the possible options for the development of professionally important qualities of a modern teacher. In addition, the very training of the teacher, the formation of his didactic, methodological, methodical, philosophical position is the most vulnerable side of the implementation of state educational standards that determine the current content of professional and pedagogical activity. This content involves the creation of a development environment in the educational institution, a qualitatively new system for assessing the academic achievements of students, the use of modern educational and upbringing technologies, methods, forms of organizing training, the implementation of a competency-based approach in the learning process, subject-subject interaction of participants in the educational process, etc. In our opinion, in this situation, the opportunity provided to the student to choose educational programs, which involves the formation of an individual curriculum, acquires novelty and special significance. There is no doubt that today the teacher is more or less ready to accompany the student in mastering the content of the selected plan.

There is no doubt that today a teacher is more or less ready to accompany a student in mastering the content of selected educational programs, using various forms, techniques, methods and means of teaching. A completely new task for a teacher is to develop in a student the ability to consciously choose educational programs, that is, to build an individual curriculum. Thus, the teacher ceases to be, together with the student, a bearer of objective knowledge, which he tries to convey to the student. In other words, from the category of a teacher, the teacher moves to the category of an accompanying one. The main task of the teacher now becomes the formation of the student's ability to learn, which is manifested in a conscious attitude to learning, a stable

motivation to take initiative, independence in discovering new knowledge, searching for ways to apply this knowledge in solving various problematic tasks, etc. The need to overcome the difficulties and contradictions described above determines the need to study the processes and mechanisms of developing certain (required) competencies in teachers to ensure their productive pedagogical activity, everyday life, and adaptation in modern society. Options for solving the problem of developing the professional competence of a teacher, presented in a number of studies on pedagogy, are based on general ideas about the development process as the formation of an individual in his social manifestation under the influence of internal motives and external factors: economic, social, axiological, pedagogical, psychological, etc., the result of which is the stability of professional and personal qualities, the achievement of a certain level of professional maturity. It is important to note that the development process correlates with the processes of creativity, stimulation and activation of meaningful learning, self-development and self-education. The effectiveness of the development process itself is determined by various personality traits. Competence development is carried out throughout the entire professional path, thus, the characteristics of professional competence are incompleteness and constant dynamism. This is also a controlled process of professional development, carried out through the education and self-education of the teacher, a process of influence that implies a certain standard that serves as a starting point for the subject of influence.

Thus, it becomes obvious that modern pedagogical universities should be responsible not only for the development of historically established professional knowledge and skills, but also for the getting the relevant and innovative professional competencies.

REFERENCES:

- 1 Tsyркun I.I., Karpovich E.I. Innovative education of a teacher: on the way to professional creativity. - Minsk: BSPU, 2006. - 311 p.
- 2 Atlasova O.M. Development of professional competence of teachers. - St. Petersburg: FGOU VPO St. Petersburg University, 2015. - 218 p.
- 3 Grishina I.V. Professional competence of a teacher: theory and practice of formation. - St. Petersburg: St. Petersburg Academy of Postgraduate Pedagogical Education, 2014. - 443 p.
- 4 Simen-Severskaya O.V. Formation of pedagogical competence of a teacher in the process of professional training at a university. Stavropol: FGBOU VPO SSU, 2022. - 190 p.
- 5 Ermakov D.S. Competence-based approach in education // Pedagogy: scientific and Theoretical Journal of the Russian Academy of Education. Moscow: Russian Academy of Education, 2021. - No. 4. - pp. 8-15.
- 6 Stukalenko N.M., Kazhigalieva A., Vashchenko K. New approaches in the implementation of a holistic pedagogical process // Materials of the International scientific and practical conference "Innovations in pedagogical science and modern education: experience and prospects" dedicated to the 60th anniversary of Professor N.M. Stukalenko. – Kokshetau, 2023. – pp. 408-412.

Н.М. СТУКАЛЕНКО, Г.Т. ҚҰСАЙЫНОВА, Г.К. ҚАЙНИКЕНОВА,
М.М. АСАРОВ

БІЛІМ БЕРУДІ ЖАҢҒЫРТУ ЖАҒДАЙЫНДА МҰҒАЛІМДЕРДІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМУ

Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті

Мақалада білім беруді жаңғырту және жаңа педагогикалық технологиялар жағдайында қазіргі заманғы оқытушының кәсіби құзыреттілігін дамыту проблемалары қаралады. Кәсіби дамудың инновациялық құралдарын қолдану арқылы кәсіби педагогикалық құзыреттердің деңгейін арттыру жолдары зерттеледі.

Н.М. СТУКАЛЕНКО, Г.Т. КУСАИНОВА, Г.К. КАЙНИКЕНОВА,
М.М. АСАРОВ

РАЗВИТИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ В УСЛОВИЯХ МОДЕРНИЗАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ

Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова

В статье рассматриваются проблемы развития профессиональной компетентности современного преподавателя в условиях модернизации образования и новых педагогических технологий. Исследуются пути повышения уровня профессиональных педагогических компетенций с помощью применения инновационных средств профессионального развития.

УДК 378.6

МРНТИ 78.21.14

С.К. НЕСИПБАЕВ¹, Л.А. БАЗАРБАЕВА²

¹кандидат педагогических наук, ассоциированный профессор (доцент), заместитель начальника Пограничной академии КНБ Республики Казахстан по учебной работе, г. Алматы, e-mail: sk.nesipbaev@gmail.com;

²магистр педагогики, старший преподаватель 13 специальной кафедры 1 факультета Пограничной академии КНБ Республики Казахстан, г. Алматы.

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ В ИЗМЕРЕНИИ КАЧЕСТВА ПОДГОТОВКИ КУРСАНТОВ ВЫСШИХ СПЕЦИАЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

В данной статье представлены положения современных тенденций в оценке качества обучения курсантов в военном специальном учебном заведении. Приведен обзор Американской, Европейской и Японской систем педагогического измерения учебных достижений обучаемых.

Ключевые слова: *результат обучения, учебные достижения, компетенция, измерение, тестирование, тесты достижений, успешность, личные достижения, портфолио, рейтинг.*

Введение. Новые взгляды и подходы к качеству высшего образования в целом, и результатам обучения в частности, обусловлены рядом следующих обстоятельств. Прежде всего, это – смена образовательной парадигмы и внедрение компетентностного подхода, предопределяющие основу проектирования образовательных программ как организаций высшего образования, так и высших специальных учебных заведений (далее – ВСУЗ), а также формирующуюся архитектуру всей системы высшего образования.

Решение проблемы повышения качества подготовки курсантов невозможно без его измерения. Благодаря измерениям можно определить, насколько учебные достижения соответствуют целям обучения. Измерение степени соответствия качества подготовки курсантов требованиям государственного заказа и требованиям образовательных программ – всего лишь первый шаг на пути к созданию системы управления качеством подготовки курсантов ВСУЗов.

Компетентностный подход к построению и реализации образовательных программ ставит целый ряд вопросов: какие ЗУН и компетенции нужно оценивать? Как оценивать когнитивные «жесткие» результаты обучения? Какие средства использовать при оценке глубоко латентных («мягких») результатов обучения? Как проектировать оценочные задания? Как добиться надежности и достоверности оценки результатов обучения? И получение ответов на эти вопросы остаётся сложным и неопределённым процессом. Данная статья призвана обозначить контуры ответов на вышеперечисленные вопросы.

Методология исследования. Для исследования заявленной проблемы использованы: методы анализа, выявления причинно-следственных связей, обобщения, компетентностный подход, позволивший выявить уровень общей удовлетворенности курсантами качества организации учебного процесса, определить пути дальнейшего изучения и корректировки основных управленческих и учебно-методических действий.

Основная часть. Внедрение и дальнейшая реализация компетентностного подхода в условиях ВСУЗа обусловлена, прежде всего, транспарентностью и точностью измерения качества образовательных программ, их адаптируемости и соответствия запросам войсковой практики, оценивания учебных достижений курсантов.

Кредитная система обучения, нормативные и правовые документы, регламентирующие организацию процесса обучения в вузе, предлагают различать понятия «результат обучения» и «компетенция».

Обращаясь к понятию «результаты обучения» необходимо учитывать, что ожидаемые результаты обучения формулируются, прежде всего, преподавателем. В ходе учебно-воспитательного процесса обучаемые осваивают определенный набор компетенций и, как следствие, происходит их развитие. Результаты обучения очерчивают форму и содержание такого состояния обучающегося, которые выражаются в знаниях, умениях, понимании и демонстрации уровня подготовленности по завершению обучения, что и является освоенной компетенцией, применительно к образовательному процессу. Пристальное рассмотрение данного процесса позволяет определить соотношение результатов

обучения с учебными достижениями курсантов. Учебные достижения будут являть собой завершённый и осмысленный процесс в том случае, когда произошли – достижение поставленной цели, реализация планируемого результата, трансформация в самой личности обучающегося в результате осуществления учебной деятельности.

Исследуя категорию «учебные достижения» следует отметить, что в полной мере еще не разработано в педагогике. Сложность заключается в противоречивости оценки учебных достижений и в ее сущности. С одной стороны, по требованию образовательных программ курсант должен отслеживаться по завершении обучения по показателям достижений. С другой стороны, учебные достижения носят личностный характер и связаны с потребностью самообразовываться и самосовершенствоваться. Последнее может иметь отсроченный характер.

История появления понятия «учебные достижения» связана с появлением педагогического тестирования в начале XX века. Именно в это время были созданы тесты учебных достижений, направленные на оценку уровня усвоенных знаний, умений и навыков.

Категория «учебные достижения» в понимании А.А. Малыгина это доступные наблюдению и оцениванию методами теории педагогических измерений индивидуальные результаты обучения обучаемых (знания, умения, навыки и компетенции), их личностные новообразования и способы учебной деятельности, выраженные количественными и качественными показателями [1]. В Правилах организации учебного процесса по кредитной технологии обучения [2], «учебные достижения обучающихся» определены как – «знания, умения, навыки и компетенции обучающихся, приобретаемые ими в процессе обучения и отражающие достигнутый уровень развития личности».

В целом, учебные достижения понимаются как система, нацеленная на целостность, имеющая взаимосвязанные элементы. Приведем пример формулировки и выделения учебных достижений курсантов (на примере дисциплины «Модуль социально-политических знаний (социология, политология, культурология, психология)»).

Общеобразовательная компетенция (ОК): *«Способен проводить целенаправленную работу по формированию у личного состава политической культуры и чувство казахстанского патриотизма, организации государственного мышления, готовности к защите территориальной целостности государства».*

Данная общеобразовательная компетенция далее расшифровывается в виде элементов учебных достижений курсантов:

1. *Знает:* категориальный аппарат политологии: политика, политический режим, политическая элита, политическая система, политическое лидерство и др.; теорию происхождения государства, теорию суверенитета государственной власти, теории естественного права и общественного договора и др.; способы анализа политических событий, отраженных в работах мыслителей прошлого и настоящего; функции политики, ее структуру, уровни организации, цели и средства; основные закономерности, условия, детерминанты исторического

развития казахстанского общества в контексте формирования гражданской позиции.

2. *Умеет*: применять политические понятия в ситуациях формирования у личного состава политической культуры; решать задания по включению и участию общественных и общественно-политических акторов в политико-публичном пространстве; применять основные знания о связи политических событий с экономическим, социальным и культурным контекстом, отстаивать свою точку зрения на исторический и политический процесс; анализировать силы и факторы, препятствующие развитию политической системы в республике; объяснять институциональные, аксиологические, нормативные, коммуникативные и иные детерминанты развития политической жизни в стране.

3. *Владеет*: мониторингом случаев экстремизма как социально-политического феномена, перечисляет различные виды политической мобилизации; способами оценивания сущностных характеристик политических процессов и явлений современной политической жизни в мире; навыками структурирования информации о деятельности органов государственной и региональной власти и институтов гражданского общества на основании системного, ситуационного и функционального подходов; умением доведения информация для формирования политической культуры, политического сознания и политической идеологии в контексте политической модернизации страны.

Как видно из приведенного примера, элементы учебных достижений курсантов, в свою очередь, становятся показателями оценивания. Поэтому исследователям желательно использовать показатели универсального характера, пригодные для большинства учебных дисциплин.

Кроме ЗУН, в качестве учебных достижений курсантов можно выделить виды операций мыслительной деятельности курсантов как компоненты интеллектуальных умений: сравнение, анализ и синтез, абстрагирование и конкретизация, систематизация и обобщение, оперирование понятиями. Также в качестве важных компонентов учебных достижений могут служить: познавательная активность курсанта; умение мыслить и действовать самостоятельно; сформированность навыков самоконтроля; общие и специальные умственные способности.

Изучение международного опыта системы оценки качества образования, с учетом многоаспектности и многогранности подходов к трактовке качества образования, показывает, что можно условно разделить их на две группы.

Так, система оценки качества образования в Европейских странах основывается на приоритете государственных органов и результативном подходе к оценке. Данная система применяется в тех странах, где имеются соответствующие государственные структуры, регулирующие развитие системы образования (Великобритания, Германия, Голландия, Франция, страны СНГ).

Американская система оценки качества образования основывается на репутационном подходе, базу которого составляет внутренний процесс контроля с процессами саморегуляции и внешней экспертной оценки качества. Система,

принятая, прежде всего, в США, Филиппинах и Тайване, где органы государственного управления образованием отсутствуют.

В немецкой европейской модели образовательные учреждения регулируются Министерством образования. Во Франции Министерство образования, исследований и технологий регулирует образовательную политику, за исключением оценки качества. В Японии существует жесткий государственный контроль над профессией учителя, который имеет статус государственного служащего, а функции регулирования образования возложены на Министерство образования. В Великобритании процесс оценки качества образования осуществляется организациями, финансируемыми государством, а административная функция находится в ведении специального агентства по обеспечению качества, представленного государством, которое определяет, как систему, так и политику процедуры оценки.

Важную роль в современном образовательном пространстве играют международные организации, которые заявили о своем стремлении объединить усилия по оценке качества образования, созданию систем управления качеством и выработке единого концептуального подхода к совершенствованию образовательных стандартов. Европейская сеть по обеспечению качества высшего образования (ENQA) разработала Стандарты и руководства по обеспечению качества в европейском пространстве высшего образования (Standards and Guidelines for Европейская сеть обеспечения качества в высшем образовании). [3].

Современный взгляд на оценку качества образования основан на развитии системы непрерывной оценки и самооценки за счет интеграции качественных и количественных элементов, трансформации внешней субъективной оценки во внутреннюю объективную самооценку и, наконец, на формировании непрерывных самооценочных компетенций студентов в процессе непрерывного самообразования.

В современном образовательном пространстве можно выделить оценку, основанную на конечных результатах обучения, базирующуюся на стандартах обучения, построенную на концепции компетентности. Современный подход к оцениванию результатов в образовании является более критичным и позволяет всем стейкхолдерам видеть уровень достижений обучаемых, а вместе с тем стимулировать их к продвижению их дальнейшего развития и улучшению процесса обучения [4]. Целостное представление системы оценивания учебных достижений представлено ниже на рисунке 1.

Рис. 1. – Система оценивания учебных достижений.

Суммативная оценка используется для фиксации того или иного уровня достижений курсантов в конце учебной программы или ее части. Формирующая оценка выступает в качестве инструмента реализации обратной связи и определения эффективности реализации образовательной программы.

В организации оценки качества подготовки выпускников, как пишет А. Хуторской: «Измерение и оценка успехов в обучении требует анализа вопроса о том, что подлежит измерению ... от того, какие результаты и в какой форме будут контролироваться, зависит построение всего учебного процесса» [5, с. 461].

Современная теория измерений основана на определениях, введенных американским психологом С. Стивенсом. Стивенс определил измерение как процедуру приписывания числовых значений определенным характеристикам объекта в соответствии с определенными правилами. Сегодня это определение обогащено опытом обобщения количественных измерений. Развитие психологии, педагогики и социальных наук привело к необходимости введения качественных оценок координат с разной степенью выраженности их характеристик [6].

В философском энциклопедическом словаре измерение определяется как познавательный процесс. Различаются физические и нефизические измерения. Во нефизических измерениях доминируют латентные (скрытые) величины.

По мнению исследователей, в частности Н.М. Розенберга «измерение в педагогике – это: познавательный процесс, состоящий в том, что на основании ранее полученной числовой системы (или системы классов), изоморфной эмпирической системе с отношениями экспериментально определяют числовые значения величин, характеризующих некоторые признаки педагогических объектов или явлений, или указывают на класс, к которому они относятся». В.С. Аванесов – это «процесс отображения числами уровней проявления

интересующего качества личности». По утверждению М.Б. Чельшковой – «процесс установления соответствия между оцениваемыми характеристиками обучаемых и точками эмпирической шкалы, в которой отношения между различными оценками характеристик выражены свойствами числового ряда».

Обеспечение качества образования как система — это постоянное наблюдение за состоянием ее качества, выработки соответствующих прогнозов и решений по ее развитию. С.К. Калдыбаев отмечает, что в современной научно-педагогической литературе такое отслеживание характеризуется понятием «мониторинг». Мониторинг представляет собой систему постоянного наблюдения, результаты которого служат для обоснования управленческих решений по дальнейшему развитию.

В.И. Звонников отмечает – «измерительный инструмент включает два компонента: первый – само измеряющее устройство, второй – заранее подготовленная шкала». Роль такого инструмента в педагогических измерениях чаще всего, но не всегда, выполняет тест. Под «тестом» понимается совокупность формализованных заданий, обладающих необходимыми системообразующими статистическими характеристиками и обеспечивающих обоснованные оценки концептуально выделенной переменной (переменных) измерения с высокой объективностью [7].

В своей статье «Тестирование: компетенции против интеллекта» (1973 г.) Д. Макклеланд утверждал, что традиционные академические тесты способностей и тесты на знание предмета не прогнозируют эффективное выполнение работы или успех в жизни. Однако сегодня, тестирование получило значительное развитие, и современный формат тестовых заданий включает вопросы и задания более глубокого формата. Построение тестов требует следующей конфигурации (А.Г. Шмелева): функционально-целевой вопрос по модели «Для чего – зачем? С какой целью?»; структурный вопрос по модели «Из чего?»; инструментальный вопрос по модели «Как? Каким образом?»; обстоятельственный вопрос по модели «При каких условиях?»; словарно-концептуальный вопрос по модели «Как называется?», «Что значит термин?», «Определите понятие»; логико-дедуктивный вопрос по модели «Что следует из данных посылок?»; концептуально-ассоциативный вопрос по модели «Заполните пропуск»; концептуально-аналитический вопрос по модели «Проведи аналогию»; задание на восстановление последовательности или структуры по типу «Продолжите ряд» («В какой последовательности?»); концептуально-семантическое задание для установления смысловой эквивалентности или близости; проблемно-операциональное задание «Решите задачу»; исключение лишнего и вопросы с «НЕ»; текстологические вопросы на понимание текста; задания типа «Кейс» – это тестовое описание проблемной ситуации.

Современные требования диктуют, что традиционный и IRT (англ. Item Response Theory) формат тестирования недостаточен для выявления уровней сформированности компетенций. Оценка приобретенных и сформированных компетенций курсанта показывает уровень его готовности к решению комплексных задач в тесном взаимодействии с другими обучающимися,

преподавателями и специалистами. В этой связи, процесс проектирования компетентностно-ориентированных тестовых заданий должен быть ориентирован на выявление междисциплинарных знаний и стратегий решения проблем.

Ассессмент-центр – основанная на экспертном наблюдении за испытуемым, включающий набор разноплановых заданий, оценочная процедура, в ходе имитационной игры, воспроизводящей ситуации профессиональной деятельности. Ассессмент-центр включает в себя различные задания для оцениваемых: выполнение небольшого проекта в составе группы и его презентация, выполнение тестовых заданий, кейсов, участие в ролевой мини-игре, моделирующей профессиональную ситуацию [8].

В ряду оценочных средств можно выделить кейс-измерители, предполагающие подачу контрольного материала курсантам в виде проблем или «кейсов». Выполнение кейса сопровождается наблюдением и оцениванием, где курсант самостоятельно выстраивает логическую цепочку – осуществляет целеполагание, сбор необходимой информации, анализирует с разных точек зрения, как выдвигает гипотезы, выводы, заключения, и в результате, как осуществляет контроль полученных результатов. Имеет место возрастающая роль и значение аутентичного оценивания с помощью исследовательских проектов, презентаций, участия в дискуссиях, творческих работ курсантов. Применима так же распространенная образовательная технология как «метод проектов». Здесь реализации обучающей и контрольной функциям служит – разработка или создание проекта.

В качестве оценочного средства применимо «портфолио», содержащее комплект документов, отражающий динамику персональных профессиональных и образовательных достижений владельца и направленное на оценивание умений самостоятельно решать проблемы различного содержания. Исследователи выделяют следующую типологию портфолио: «портфолио работ» («рабочее» портфолио, или «творческая книжка»), «портфолио документов» (или «протокольное» портфолио), «портфолио отзывов» [8].

Результат учебной и профессиональной оценки достижений курсанта обеспечивает рейтинг как комплексную, четко структурированную, ориентированную на результат оценку достижений. Рейтинг курсанта позволяет отобразить уровень соответствия его личных учебных и профессиональных достижений с помощью формализованной шкалы, выраженной в баллах, начисляемых за выполнение заданий текущего контроля. В обобщённом и сформированном виде рейтинг позволяет провести оценку фактических результатов обучения с проектируемыми результатами и целями обучения на каждом этапе учебного процесса, гарантирует обратную связь курсантов и преподавателя с достигнутым качеством обучения и позволяет провести рефлексию всего оценочного процесса.

Выводы. Таким образом, появление нового результата обучения в виде сформированных у курсантов общекультурных и профессиональных компетенций, формирование компетентностной модели выпускника ВСУЗа предполагает использование множества инновационных оценочных методов и средств. Среди квалитологов утвердилось понимание того, что многостадийные

адаптивные измерения учебных достижений всегда лучше одноразового измерения. Именно адаптивные измерители позволяют быть основой для качественной оценки результатов обучения, а также совершенствования взаимодействия ВСУЗа с основными заказчиками.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

- 1 Малыгин А.А. Адаптивное тестирование учебных достижений студентов в дистанционном обучении: Дисс ... к.п.н. – М., 2011. – 183 с.
- 2 Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 20.04.2011 года. № 152 «Об утверждении в организациях высшего и (или) послевузовского образования. - [Эл. ресурс]. – Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1100006976> [Дата обращения 02.04.2024].
- 3 Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area – ENQA, Bergen 2005. – P. 27-30.
- 4 Одинцов С.А., Шовкович О.Л. Система оценивания учебных достижений учащихся в Республике Казахстан // Международный студенческий научный вестник. – 2018. – № 5. – С. 174-174. - [Эл. ресурс]. – Режим доступа: <https://eduherald.ru/ru/article/view?id=18668> [дата обращения: 11.08.2023].
- 5 Хуторской А.В. Современная дидактика. / А.В. Хуторской. – Изд. 2-е, перераб. – М.: Высшая школа, 2007. – 638 с.
- 6 Ширшова И.А. Оценивание учебных достижений студентов: современные тенденции // Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского, Серия «Проблемы педагогики средней и высшей школы». – 2013. – Т. 26 (65). – № 1. – С. 205-215.
- 7 Звонников В.И. Измерения и шкалирование в образовании: учеб. пособие для студентов пед. вузов / В.И. Звонников. – М.: Логос, 2006. – 134 с. – ISBN 5-98704-100-7.
- 8 Кубанов Р.А. Новые тенденции в оценивании учебных достижений студентов в современном университете // Бизнес-образование в экономике знаний. – 2016. – № 3 (5). [Эл. ресурс]. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/novye-tendentsii-v-otsenivanii-uchebnyh-dostizheniy-studentov-v-sovremennom-universitete> [дата обращения: 11.05.2024].

REFERENCES:

- 1 Malygin A.A. Adaptivnoe testirovanie uchebnyh dostizhenij studentov v distancionnom obuchenii. Diss... k.p.n. – М.: 2011. – 183 s.
- 2 Prikaz Ministra obrazovaniya i nauki Respubliki Kazahstan ot 20.04.2011 goda. № 152 «Ob utverzhdenii v organizacijah vysshego i (ili) poslevuzovskogo obrazovaniya. - [Jel. resurs]. - Rezhim dostupa: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1100006976> [Data obrashheniya 02.04.2024].
- 3 Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area – ENQA, Bergen 2005. – P. 27-30.
- 4 Odincov S.A., Shovkovich O.L. Sistema ocenivaniya uchebnyh dostizhenij uchashhihsja v Respublike Kazahstan // Mezhdunarodnyj studencheskij nauchnyj

vestnik. – 2018. – № 5. – S. 174-174. - [Jel. resurs]. - Rezhim dostupa: <https://eduherald.ru/ru/article/view?id=18668> [data obrashhenija: 11.08.2023].

5 Hutorskoj A.V. Sovremennaja didaktika. / A. V. Hutorskoj. - Izd. 2-e, pererab. – M.: Vysshaja shkola, 2007. – 638 s.

6 Shirshova I.A. Ocenivaniya uchebnyh dostizhenij studentov: sovremennye tendencii // Uchenye zapiski Tavricheskogo nacional'nogo universiteta imeni V.I. Vernadskogo, Serija «Problemy pedagogiki srednej i vysshej shkoly». - 2013. - T.26 (65), №1. – S. 205-215.

7 Zvonnikov V.I. Izmereniya i shkalirovanie v obrazovanii: ucheb. posobie dlja studentov ped. vuzov / V.I. Zvonnikov. – M.: Logos, 2006. – 134 s. – ISBN 5-98704-100-7.

8 Kubanov R.A. Novye tendencii v ocenivanii uchebnyh dostizhenij studentov v sovremenном universitete // Biznes-obrazovanie v jekonomike znaniy. 2016. №3 (5). [Jel. resurs]. - Rezhim dostupa: <https://cyberleninka.ru/article/n/novye-tendentsii-v-otsenivanii-uchebnyh-dostizhenij-studentov-v-sovremenном-universitete> [data obrashhenija: 11.05.2024].

С.К. НЕСИПБАЕВ, Л.А. БАЗАРБАЕВА

ЖОҒАРЫ АРНАУЛЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНЫҢ КУРСАНТТАРЫН
ДАЯРЛАУ САПАСЫН ӨЛШЕУДЕГІ ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ҮРДІСТЕР

Қазақстан Республикасы ҰҚК Шекара академиясы

Бұл мақалада әскери арнаулы оқу орнында курсанттарды даярлау сапасын өзін-өзі бағалау қазіргі тенденциялардың ережелері берілген. Оқытушылардың оқу жетістіктерін педагогикалық өлшеудің америкалық, еуропалық және жапондық жүйелеріне шолу жасалған.

S.K. NESIPBAEV, L.A. BAZARBAEVA

CURRENT TRENDS IN MEASURING THE QUALITY OF TRAINING OF
CADETS OF HIGHER SPECIALIZED EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Border Academy of the NSC of the Republic of Kazakhstan

This article presents the provisions of modern trends in assessing the quality of cadets' learning in a military specialized educational institution. The article provides an overview of the American, European and Japanese systems of pedagogical measurement of students' learning achievements.

Уважаемые авторы!

Научно-образовательный журнал Академии Национальной гвардии Республики Казахстан предоставляет возможность анализа, обсуждения и поиска решений актуальных проблем в области военного дела и безопасности. Он рекомендован КОКСНиВО МНиВО РК для публикации основных результатов научной деятельности по военным наукам (Приказ № 188 от 28 апреля 2022 года). Приоритетными направлениями журнала являются: вопросы национальной безопасности, актуальные проблемы военной истории, военного искусства, техники и вооружения, тылового обеспечения, высшего военного образования.

Журнал зарегистрирован в Комитете информации Министерства информации и общественного развития Республики Казахстан, свидетельство № KZ73VPY00058079 от 28 октября 2022 года. Периодичность выпуска – 4 раза в год (один раз в квартал).

Рубрики журнала:

1. Теория национальной безопасности.
2. История. Тактика и оперативное искусство.
3. Техника и вооружение. Войсковой тыл.
4. Теория и методика образования и воспитания.

Редакционная коллегия журнала просит Вас внимательно отнестись к соблюдению правил оформления научных статей, с целью обеспечения соответствия требованиям международных баз цитирования, вступление в которые является приоритетной задачей журнала.

ТРЕБОВАНИЯ К НАУЧНОЙ СТАТЬЕ

Журнал принимает авторские рукописи на казахском, русском и английском языках, ранее не публиковавшиеся и одновременно не рассматриваемые для публикации в других изданиях. Объем рукописи не должен превышать 7 страниц, включая библиографию, ссылки и примечания.

Аннотация (Абстракт) должна состоять не более чем из 150 слов.

Сведения об авторах, Ф.И.О. с указанием места работы с точным электронным адресом, должности, ученой степени и ученого звания, номера телефонов с кодами страны проживания или номера мобильного телефона представляются в отдельном файле.

Статьи высылаются по электронному адресу Vestnik@ang.edu.kz, рецензируются специалистами в соответствующих областях исследования, подвергаются проверке посредством системы «Антиплагиат», при этом оригинальность текста рукописи должна составить не менее 75%.

Ответственность за достоверность представленных материалов и соблюдение правил профессиональной этики, исключаящей плагиат, компиляцию, фальсификацию научных данных и т.п., возлагается на автора публикации.

К научной статье прилагаются:

- выписка из протокола заседания кафедры о рекомендации научной статьи к публикации;

- рецензии двух ученых и специалистов по тематике статьи (кроме кандидатов и докторов наук, докторов PhD);

- экспертное заключение о публикации статьи в открытой печати.

Оформление статьи должно соответствовать следующим требованиям: формат текста – MSWord (*.doc; *.docx); формат страницы – А4 (210*297 мм); поля – 2 см со всех сторон; шрифт: размер (кегель) – 14; тип – TimesNewRoman; отступ первой строки абзаца – 1,25 см; выравнивание текста по ширине, межстрочный интервал – 1. На первой странице в левом верхнем углу располагается УДК. После индекса УДК – сведения об авторах: фамилия, имя, отчество всех авторов, полное название организации – места работы, ученая степень, ученое звание. Заголовок статьи располагается по центру прописными буквами. После заголовка – аннотация и ключевые слова. После аннотации и ключевых слов – текст статьи; после текста статьи – список литературы (его наличие обязательно), на которые в статье даются ссылки в квадратных скобках, оформленный в соответствии с ГОСТ 7.1-2003. После списка литературы резюме на английском и русском (или казахском) языках.

Структура публикации:

Введение

Методология исследования

Основная часть, в которой раскрывается содержание проблемы, обосновываются результаты и т.д.

Выводы

Ссылки, библиография

Транслитерация

Дополнительный материал

Список литературы должен состоять не более чем из 20 наименований и оформляется в соответствии с ГОСТ 7.1–2003.

Сведения об источниках следует располагать в алфавитном порядке, нумеровать арабскими цифрами без точки и печатать с абзацного отступа.

Ссылки на источники в тексте статьи даются в квадратных скобках (без цитирования [12], при цитировании или пересказе авторского текста [12, с. 29]). Нумерация ссылок в статье производится по порядковому номеру источника в пристатейном списке литературы. Архивные материалы в список не включаются, ссылки на них помещаются в тексте в круглых скобках. При использовании в статье источников из электронных ресурсов или удаленного доступа (Интернета) в списке литературы приводится библиографическая запись источника и ссылка на сетевой ресурс с полным сетевым адресом в Интернете.

Желательно указывать дату обращения к ресурсу.

Название и номера рисунков и таблиц оформляются в соответствии с требованиями ГОСТ 7.1-2003.

ОБРАЗЕЦ СТАТЬИ

УДК 576.6

1) Статья одного автора

А.А. КОРНИЛОВ

кандидат военных наук, ассоциированный профессор (доцент), заместитель начальника Академии Национальной гвардии Республики Казахстан, полковник, г. Петропавловск.

2) Статья нескольких авторов

А.А. КОРНИЛОВ¹, А.А. АБИЛЬМАЖИНОВ²

¹кандидат военных наук, ассоциированный профессор (доцент), заместитель начальника Академии Национальной гвардии Республики Казахстан, полковник, г. Петропавловск;

²доктор философии (PhD), старший преподаватель кафедры тактики и общевойсковых дисциплин, Академии Национальной гвардии Республики Казахстан, подполковник, г. Петропавловск.

К ВОПРОСУ О ПОДГОТОВКЕ МИРОТВОРЧЕСКИХ ПОДРАЗДЕЛЕНИЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ ГВАРДИИ, ВХОДЯЩИХ В СОСТАВ КМС ОДКБ

В статье рассматриваются проблемы подготовки миротворческих сил в рамках деятельности Договора о коллективной безопасности. На основе проведённого анализа имеющегося опыта подготовки миротворческого контингента делается вывод о наличии общих проблем для стран-участниц договора.

Ключевые слова: *учебный процесс, Организация Объединенных Наций (ООН), миротворцы, миротворческие операции (миссии) ООН, учебное заведение МВД, миротворческие полицейские контингенты, коллективная безопасность, миротворческие силы.*

Проведенный анализ структуры и состава миротворческих контингентов, выделенных государствами-членами ОДКБ в состав Миротворческих сил ОДКБ, характер и специфика проведения миротворческих операций показывают необходимость дальнейшего развития и совершенствования деятельности полицейских (милиейских) компонентов в составе Миротворческих сил организации Договора о коллективной безопасности [1, с. 25].

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1 Анненков, В.И. Сетецентризм: геополитические и военно-политические аспекты современности: учеб. под общ. ред. В.И. Анненков [Текст] – М.: РУСАВИА, 2013. – 496 с.

2 Тишков, С. А. Организация обучения полицейского персонала в условиях миротворческих миссий ООН [Текст] // Наука и практика. – 2016. – № 3 (68). – С. 170–172.

REFERENCES:

1 Annenkov, V.I. Setecentrizm: geopoliticheskie i voenno-politicheskie aspekty sovremennosti: ucheb. pod obshh. red. V.I. Annenkov [Tekst] – M.: RUSAVIA, 2013. – 496 s.

2 Tishkov, S. A. Organizacija obuchenija policejskogo personala v uslovijah mirotvorcheskih missij OON [Tekst] // Nauka i praktika. – 2016. – № 3 (68). – S. 170–172.

А.А. КОРНИЛОВ, А.А. ӘБІЛМӘЖІНОВ

ҰЛТТЫҚ ҰЛАННЫҢ ҰҚШҰ ҰБК ҚҰРАМЫНА КІРЕТІН
БІТІМГЕРШІЛІК БӨЛІМШЕЛЕРІН ДАЯРЛАУ ТУРАЛЫ МӘСЕЛЕГЕ

Қазақстан Республикасы Ұлттық ұланының академиясы

Берілген мақалада ұжымдық қауіпсіздік туралы шарттың қызметі шеңберінде бітімгершілік күштерді даярлау мәселесі қарастырылады. Бітімгершілік контингентті даярлаудағы тәжірибеге жүргізілген талдаудың негізінде шартқа қатысушы елдер үшін ортақ мәселелер бар екендігі туралы қорытынды жасалады.

A. KORNILOV, A. ABILMAZHINOV

ON THE ISSUE OF TRAINING PEACEKEEPING UNITS OF THE
NATIONAL GUARD, MEMBERS OF THE CSTO CMC

Academy of the National Guard of the Republic of Kazakhstan

The problems of training peacemaking forces in the frame of Agreement on collective security are considered in the article. On the basis of conducted analysis of experience of training peacemaking contingent the conclusion about having the common problems for the countries – participants is made.

Басуға 27.03.2025 ж. қол қойылды. Форматы 60х84/8.
Офсет басылымы. Офсет қағазы. 12,1 есепті баспа табағы.
Таралымы 500 дана.

Баспахананың мекен-жайы: 150009, Петропавл қ., Ж. Кизатов к., 6,
Қазақстан Республикасы Ұлттық ұланы академиясы
Әскери-ғылыми орталығы

Подписано в печать 27.03.2025 г. Формат 60х84/8
Печать офсетная. Бумага офсетная. Уч.-изд. л. 12,1 п.л.
Тираж 500 экз.

Адрес типографии: 150009, г. Петропавловск, ул. Ж. Кизатова, 6,
Академия Национальной гвардии Республики Казахстан
Военно-научный центр